

ΕΝΩΣΙΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΑΞΙΣ Γ, Δ

Μαρία Β. Παναγιωτοπούλου

24
ΟΔΟΣ ΚΟΡΑΗ 8 ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

18434

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΜΑΥΡΙΑ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ Γ' & Δ' ΤΑΞΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΝΕΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΑΤΛΑΝΤΙΔΟΣ,, ΚΟΡΑΗ 8 — ΑΘΗΝΑΙ

18434 ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΛΗΥΑΜ Κ ΜΑΥΝΑ

ΤΕΩΤΡΑΦΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

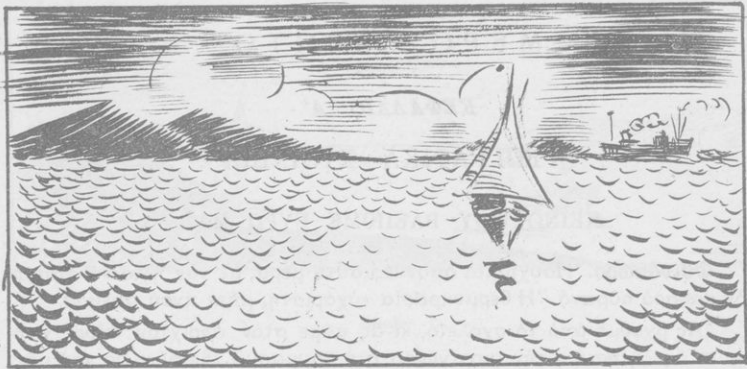
ΠΑΝΤΗΤΕΡΑΤΕΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ

Copyright by E. S. E. B.

ΑΘΗΝΑΙ 1955

ΕΚΔΟΣΙΣ ΑΤΑΝΤΙΒΟΣ ΚΟΡΑΗ Α ΑΘΗΝΑΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πέρυσι στη Β' τάξι μιλήσαμε για τὸ σχολεῖο μας καὶ κατόπιν για τὸ χωριὸ μας ἢ τὴν πόλι μας. Συζητήσαμε για τὰ σπίτια μας, γνωρίσαμε τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ μας ἢ τῆς πόλης μας, τὶς ἐκκλησίες μας, τὴν κοινότητά μας καὶ τὰ ἄλλα Δημόσια Καταστήματα.

Κατόπιν ἀνεβήκαμε σὲ κάποιον λόφο καὶ εἶδαμε γύρω, πῶς εἶναι ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα. Ἀκόμη εἶδαμε κι ἄλλα χωριά καὶ μάθαμε καὶ τ' ὄνομά τους. Συζητήσαμε για τοὺς ἀνθρώπους, τὶς ἐργασίες τους, τὰ προϊόντα τους, τὸ ἐμποριὸ τους καὶ γενικὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους.

Τὰ παιδιά τῶν πόλεων ἀσφαλῶς ἐπεσκέφθηκαν τὰ ἐργοστάσια ποὺ βρίσκονται στὴν πόλι τους καὶ θὰ μίλησαν για τὰ χρήσιμα προϊόντα τους.

Ἡ γνωριμία αὐτῆ τοῦ τόπου ποὺ ζοῦμε, τῆς ἰδιαίτερης πατριδας μας, λέγεται πατριδογνωσία.

Μά, καιρὸς, εἶναι νὰ πάμε καὶ πὺ μακριά, νὰ γνωρίσωμε κι ἄλλους τόπους, νὰ γνωρίσωμε δλόκληρη τὴ πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα, καὶ στὶς μεγαλύτερες τάξεις νὰ γνωρίσωμε ὅλη τὴ Γῆ.

Τὸ μάθημα ποὺ θὰ βοηθήσῃ για νὰ γνωρίσωμε τὴν πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλο τὸν Κόσμο λέγεται Γεωγραφία.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΚΕΙΝΟ ΠΟΥ ΒΛΕΠΟΜΕ ΓΥΡΩ ΜΑΣ

Φθινόπωρο. "Ήσυχη και ασυννέφιαστη μέρα, με τον ήλιο να λάμπη στον καθαρό ουρανό. Ή θερμοκρασία ευχάριστη, μήτε πνοή ανέμου.

"Ας βγοῦμε από το σχολείο, κι ἄς πάμε στὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα, στὸ φῶς, κι ἄς ζητήσωμε τὴν ψυχαγωγία στὸ θαυμασμὸ τῆς φύσεως ποὺ μᾶς τριγυρίζει.

Στὸ δρόμο δὲ συναντοῦμε πολὺ κόσμο. Περνοῦν κάρρα, ποὺ τὰ σέρνουν ἄλογα ἢ μουλάρια, μερικὰ τετράτροχα ἀμάξια καὶ κάμποσα αὐτοκίνητα. Τὰ κοτόπουλα, οἱ πάπιες κι οἱ χήνες χτυποῦν τὰ ράμφη τους (μύτες) κοντὰ στὶς ὄχθες τῶν ἀύλακιῶν.

Δεξιὰ κι ἀριστερὰ ἀπλώνονται, ὡς ἐκεῖ ποὺ φθάνει τὸ μάτι, φρεσκοοργωμένα χωράφια ποὺ μαυρολογοῦν καὶ χλοερὰ λιβάδια ὅπου βόσκουν πρόβατα ἢ γελάδια. Οἱ χωρικοὶ ἤσυχοι καταγίνονται στὶς δουλειές τους.

"Ανεβαίνομε σὲ κάποιον ὕψωμα. Τὶ ἄμορφο τὸ θέαμα ἀπ' ἐδῶ ἐπάνω! Τὰ μάτια μας ἀχόρταγα ἀγκαλιάζουν τὰ λογιῆς - λογιῆς χρώματα ποὺ ἀπλώνονται μπροστὰ μας.

Σὲ λίγο ξαπλώνομε στὴ μαλακὴ χλόη καὶ προσπαθοῦμε νὰ κλείσωμε τίς ὀμορφιές καὶ τὰ χρώματα μέσα στὴν ψυχὴ μας.

α) Ὁ Οὐρανὸς μας

Κοιτάζομε τὸν καταγάλανο *Οὐρανό*, ποὺ σκεπάζει ὅλη τὴ *Γῆ* γύρω μας.

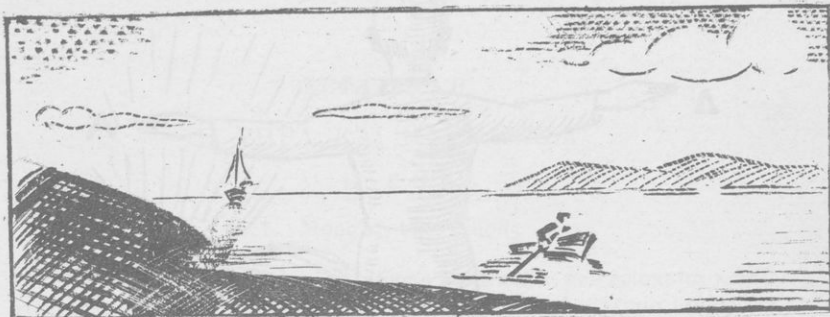
Τὴν ἡμέρα τὸν αὐλακώνει ὁ *ἥλιος*, ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ πρὸς τὴ Δύση, ποὺ οἱ ἀκτίνες του λούζουν, θερμαίνουν καὶ φωτίζουν τὴ *Γῆ*.

Τὴ νύχτα ὁ *ἥλιος* χάνεται καὶ μᾶς χαμογελοῦν τ' ἀστέρια.

Τὸ *φεγγάρι*, ἄλλοτε φαίνεται ὀλόκληρο, ἄλλοτε μισό, ἄλλοτε πολὺ λίγο σὰν δρεπάνι κι ἄλλοτε καθόλου.

Οἱ φεγγαρόλουστες νύχτες εἶναι τόσο γλυκὲς καὶ ὀμορφες. Μὰ καὶ οἱ ἄλλες, χωρὶς φεγγάρι, ἔχουν κάτι ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ!

Ὁ οὐρανὸς δὲν εἶναι πάντα καθαρὸς. Πολλὲς φορὲς εἶναι συννεφιασμένος. "Ὅλα ἔτσι τὰ ἔπλασε ὁ Θεός!

Εικών 1.

β) 'Ο ὀρίζοντας

Ἐάν ανεβοῦμε ἐπάνω σ' ἕνα ψηλὸ κωδωνοστάσι ἢ σ' ἕνα λόφο ἢ σ' ἕνα βουνὸ ἢ ἂν βρεθοῦμε καταμεσίς στῆ θάλασσα καὶ φέρωμε γύρω τὸ βλέμμα μας, θὰ μᾶς φανῆ πὼς βλέπομε τὸν οὐρανὸ καὶ τῆ Γῆ, τὸν οὐρανὸ καὶ τῆ θάλασσα νὰ ἀκουμποῦν πάνω σὲ μιὰ κυκλικὴ γραμμὴ. Ἡ γραμμὴ αὐτὴ καλεῖται **ὀρίζοντας**. (εἰκ. 1).

Σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Ἄν κοιτάξωμε στὸν οὐρανὸ μιὰ καθαρὴ καὶ ἀσυννέφιαστὴ μέρα θὰ ἴδοῦμε ὅτι ὁ ἥλιος δὲ βρίσκεται πάντοτε στὸ ἴδιο μέρος.

Τὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ ὅπου ξεπροβάλλει (ἀνατέλλει) ὁ ἥλιος λέγεται **Ἀνατολή**.

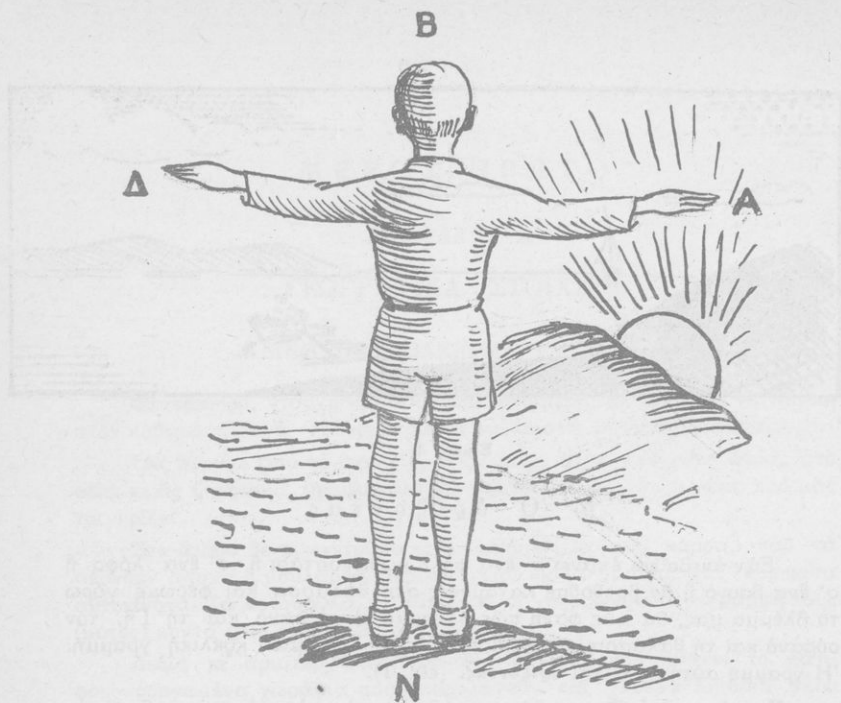
Τὸ ἀντίθετο μέρος ποῦ βασιλεύει (δύει) ὁ ἥλιος λέγεται **Δύσι**.

Τὸ μέρος τοῦ οὐρανοῦ ποῦ βλέπομε τὸν ἥλιο τὸ μεσημέρι λέγεται Μεσημβρία ἢ **Νότος**· τὸ ἀντίθετο μέρος λέγεται **Βορρᾶς** ἢ τραμουντάνα.

Ὡστε ἡ **Ἀνατολή**, ἡ **Δύσι**, ὁ **Νότος** καὶ ὁ **Βορρᾶς** εἶναι τὰ 4 **κύρια σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα**.

Δευτερεύοντα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω 4 κύρια σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα ἔχομε κι ἄλλα 4 σημεῖα δευτερεύοντα: Τὸ **Βορειοανατολικό**, τὸ **Βορειοδυτικό**, τὸ **Νοτιοδυτικό** καὶ τὸ **Νοτιοανατολικό**.

Τὰ δευτερεύοντα αὐτὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα εἶναι ἀνάμεσα στὰ τέσσερα κύρια σημεῖα. (εἰκ. 1).

Εικόων 2.

γ) Ὁ προσανατολισμὸς

Ὅταν ξέρουμε ἓνα κύριο σημεῖο τοῦ ὀρίζοντα, εἶναι εὐκόλο νὰ προσανατολισθοῦμε, πὸς θὰ εἶπῃ νὰ βροῦμε τὴ θέσι τῶν ἄλλων κυρίων σημείων. Π.χ. ἂν κοιτάξω κατὰ τὴν Ἀνατολή, στὰ νῶτα μου (πλάτες μου) θὰ ἔχω τὴ Δύσι, στὰ δεξιὰ μου τὸ Νότο καὶ στὰ ἀριστερά μου τὸ Βορρᾶ. (εἰκ. 2).

Ἀντίθετα, ἂν κοιτάξω κατὰ τὸ Βορρᾶ, στὰ νῶτα μου θὰ ἔχω τὸ Νότο, δεξιὰ μου τὴν Ἀνατολή καὶ ἀριστερά μου τὴ Δύσι κ.τ.λ.

δ) Ἡ πυξίδα

Ὅταν εἶναι μέρα καὶ ἥλιος, δὲν εἶναι πολὺ δυσκόλο νὰ βρῆς τὴ θέσι ἑνὸς κυρίου σημείου. Τὴ νύχτα, ὅμως, μὲ συννεφιασμένο οὐρανὸ τί γίνεται;

Τότε χρησιμοποιοῦμε τὸ ὄργανο πὸς λέγεται *πυξίδα*. Ἡ πυξίδα εἶναι ἓνα ὄργανο, πὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ βελόνα μαγνητισμένη, πὸς ἔχει ἓνα σημεῖο *φωτεινὸ* κι ἓνα *μαυρισμένο*.

Τὸ μαυρισμένο σημεῖο τῆς βελόνας εἶναι στραμμένο πάντοτε πρὸς τὸ Βορρᾶ. Ἔτσι ξαίροντας τὴ θέσι τοῦ Βορρᾶ βρίσκομαι τὴ θέσι τῶν ἄλλων κυρίων σημείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Η ΞΗΡΑ ΚΑΙ Η ΘΑΛΑΣΣΑ

Α' Η ΞΗΡΑ

1. Μορφές της Ξηράς

Ανεβαίνομε και σήμερα σὲ κάποιο ὕψωματάκι, ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὸ χωριὸ μας ἢ τὴν πόλι μας. Ἄς ρίξωμε τώρα τὸ βλέμμα μας γύρω μας. Τι βλέπομε ; Βλέπομε ὅτι τὸ ἔδαφος ἄλλοῦ εἶναι *ἐπίπεδο* κι ἄλλοῦ παρουσιάζει *κυματισμούς*.

α) Ἡ *πεδιάδα (κάμπος)*. Οἱ πεδιάδες εἶναι ὁμοίμορφα τμήματα τῆς ἐπιφάνειας τῆς Γῆς, ὀριζόντια ἢ λίγο ἐπικλινῆ, καὶ στερημένα αἰσθητῶν προεξοχῶν. (εἰκ. 3).

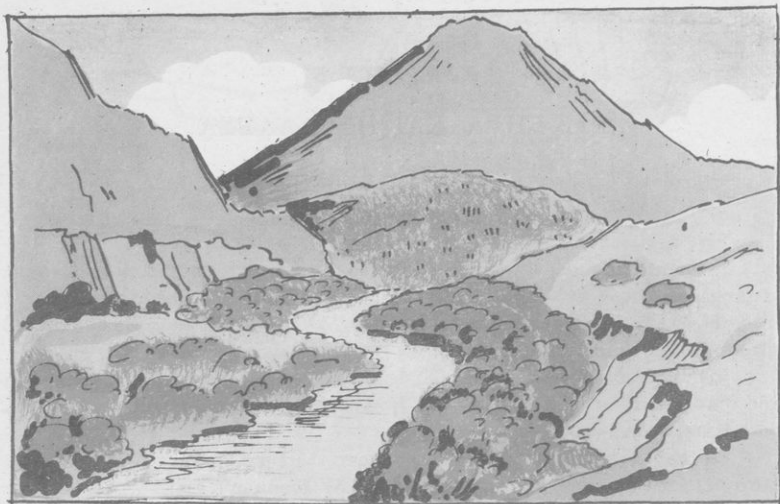
Οἱ πεδιάδες εἶναι περισσότερο κατοικημένες ἀπὸ τὰ βουνά, καὶ διασχίζονται ἀπὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ὁδῶν (δρόμων).

Τὸ ἔδαφος καλλιεργεῖται ἀπὸ πολλὰ καὶ ἄφθονα προϊόντα. Ἐπάνω σ' αὐτὲς μαζεύονται οἱ πόλεις καὶ τὰ χωριά.

Ἡ μεγαλύτερη πεδιάδα τῆς Ἑλλάδος εἶναι τῆς Θεσσαλίας καὶ κατόπιν τῆς Μακεδονίας καὶ ἄλλες.

Εἰκ. 3. Ἡ πεδιάδα.

Εικ. 4. Βουνό, κοιλάδα, ποτάμι.

β) **Λόφοι και Όρη (Βουνά).** Μακριά στον ορίζοντα φαίνονται *ισχυρές προεξοχές του εδάφους*, στρογγυλωπές, σε χρώμα σκούρο γαλανό: είναι οι **λόφοι**. Και πιο πέρα από τους λόφους μεγαλύτερες προεξοχές με ακανόνιστο σχήμα: είναι το **όρη**. (εικ. 4.)

Οι **λόφοι** είναι κυματισμοί του εδάφους, που δέν ξεπερνούν τα 400 — 500 μέτρα. Έχουν στρογγυλωπό σχήμα. Μπορούν να παράγουν άραποσίτι και σιτάρι, και μερικοί είναι κατάφυτοι από αμπελώνες και έλαιώνες.

Τά **όρη** (βουνά) ξεπερνούν τα 500 μέτρα ύψος, είναι σκεπασμένα από δάση και βοσκοτόπους και έχουν τις πλαγιές τους πιο άγριες από τους λόφους.

Βουνά που ξεπερνούν τα 2.000 μέτρα ύψος έχουν τις πιο ψηλές κορφές τους γυμνές από δέντρα και θάμνους.

Τό πιο ψηλό βουνό της Ελλάδος είναι ό **Όλυμπος**.

Τά βουνά σάν είναι ένωμένα τό ένα με τ' άλλο σχηματίζουν (άλυσίδες) **όροσειρές**. Κοίταξε στό χάρτη της Ελλάδος τήν όροσειρά της **Πίνδου**.

γ) **Τό όροπέδιο.** Πολλές φορές επάνω στα βουνά συναντούμε και μικρές πεδιάδες: Οι πεδιάδες αυτές ονομάζονται **όροπέδια**.

δ) **Η κοιλάδα.** Τό έδαφος που χωρίζει δυό βουνά ή γειτονικές όροσειρές λέγεται **κοιλάδα**. Στήν κοιλάδα ρέει ένα ποτάμι ή ένας χείμαρρος.

Τέτοιες κοιλάδες βρίσκονται πολλές στήν Πατρίδα μας. Ονομαστώτερη είναι ή κοιλάδα των **Τεμπών στή Θεσσαλία**. (εικ. 4.)

2. Τὰ νερά τῆς ξηρᾶς

Στά χωριά βλέπομε μικρά ρυάκια καὶ αὐλάκια νεροῦ, στὰ ὁποῖα πολλές φορές ἀκοῦμε νὰ κουάζουν οἱ βάτραχοι.

Στὶς πόλεις — συνήθως — τὸ χειμῶνα μόνο βλέπομε νὰ σχηματίζονται αὐλάκια νεροῦ, ὕστερα ἀπὸ δυνατὴ βροχή.

"Ὅλοι, λοιπόν, ἐπιθυμοῦμε νὰ βλέπαμε ἕνα ποτάμι. "Ἄν βρίσκεται κοντὰ σας, ἢ ὄχι πολὺ μακριὰ σας, ἐπισκεφθῆτε το.

α) Ποταμοὶ — χεῖμαρροι — ρυάκια — πηγές

Οἱ *ποταμοὶ* εἶναι συνεχεῖς ροές (ὕδατων) νερῶν, δηλαδὴ συνεχῆ τρεχοῦμενα νερά, ποῦ ἔχουν μιὰ *κοίτη* καλὰ καθωρισμένη.

Κοίτη λέγεται τὸ βαθὺ αὐλάκι μέσα στὸ ὁποῖο γίνεται ἡ ροὴ τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ.

Ἐὰν ἡ κοίτη εἶναι ἀκανόνιστη καὶ τὰ νερά τρέχουν μόνο ὕστερα ἀπὸ τίς βροχές καὶ τὸ λυώσιμο τῶν χιονιῶν, οἱ ροές τῶν ὑδάτων αὐτῶν δηλ. οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ λέγονται *χεῖμαρροι* ἢ *ξεροπόταμοι*.

Οἱ ποταμοὶ πᾶνε ν' ἀδειάσουν τὰ νερά τους σ' ἄλλους ποταμοὺς ἢ στὴ θάλασσα ἢ σὲ μιὰ λίμνη.

Ποταμοὶ ποῦ συμβάλλουν (χύνονται) σὲ κάποιον ἄλλον ποταμὸ, λέγονται *παραπόταμοι* καὶ τὸ σημεῖο ποῦ ἐνώνονται *συμβολή*.

Τὸ σημεῖο ὅπου ἐκφορτῶνει, χύνει τὰ νερά του ἕνας ποταμὸς λέγεται *ἐκβολή*.

Οἱ *ὄχθες* τοῦ ποταμοῦ διακρίνονται σὲ ἀριστερά καὶ δεξιά. Γιὰ νὰ τὶς σημειώσωμε, ἀρκεῖ νὰ στρέψωμε τὶς πλάτες μας πρὸς τὴν πηγὴ τοῦ ποταμοῦ. Τότε, τὸ δεξιὸ καὶ ἀριστερὸ χέρι μας θὰ εἶναι ἡ δεξιά καὶ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ.

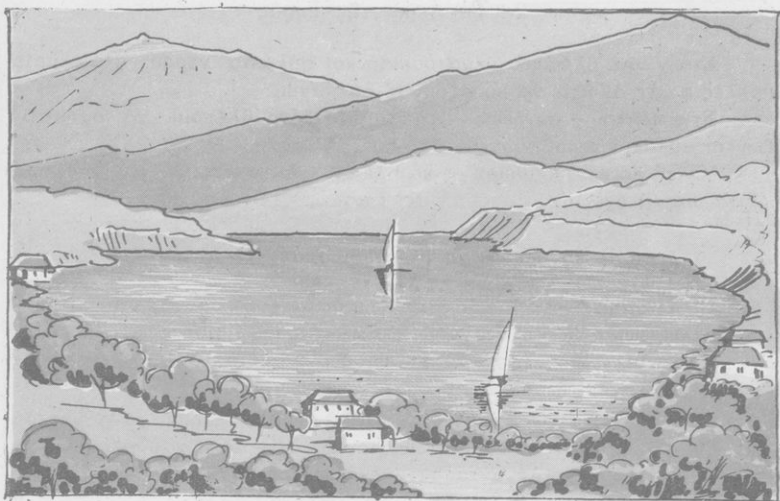
Τὰ μικρά ρυάκια ἔχουν μιὰ σύντομη ροὴ καὶ μιὰ κανονικὴ κοίτη καὶ τροφοδοτοῦνται σχεδὸν πάντα ἀπὸ μιὰ *πηγή*.

Τί λέγεται *πηγή*; Πηγὴ λέγεται τὸ σημεῖο τῆς γῆς, στὸ ὁποῖο μιὰ ροὴ νεροῦ ἀρχίζει τὸ δρόμο της.

Μά, ποῦ βρίσκεται τόσο νερό, ποῦ κάνει τὴν πηγὴ νὰ μὴ στερεῦη ποτέ; Τὸ νερὸ αὐτὸ τῆς πηγῆς μαζεύτηκε ἀπὸ τὶς βροχές καὶ τὰ χιόνια τοῦ χειμῶνα καὶ ἀποθηκεύτηκε στὰ μεγάλα ὑπόγεια σπήλαια τῆς Γῆς. Ἄπ' ἐκεῖ, λοιπόν, βγαίνει γάργαρο καὶ κρῦο ποῦ ἔταν τὸ πίνωμε μᾶς δροσιζει καὶ κυλῶντας στὸ δρόμο του γλυκὰ μᾶς μουρμουρίζει!

β) Οἱ λίμνες

Στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν πολλές γραφικὲς λίμνες, ποῦ περιβάλλονται ἀπὸ ὁμορφους λόφους.

Εικ. 5. Ἡ λίμνη.

Οἱ λίμνες σχηματίζονται στά σημεία τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς πού υπάρχουν φυσικές κόγχες (βαθουλώματα). Σ' αὐτές συγκεντρώθηκαν καί συγκεντρώνονται τὰ νερά τῆς βροχῆς, τῶν γύρω πηγῶν ἢ καί ποταμῶν. (εἰκ. 5).

Ἀσκήσεις

- 1) Τί λέγεται πεδιάδα; ποιά πεδιάδα εἶναι κοντά σας καί τί προϊόντα παράγει;
- 2) Τί λέγεται λόφος; Ὄνομάσατε τοὺς λόφους πού βρίσκονται κοντά σας, ἀν ἔχουν ὄνομα.
- 3) Τί λέγεται βουνό; Ποιά βουνά διακρίνονται καθαρά ἀπὸ τὸ χωριό σας ἢ τὴν πόλι σας καί πῶς ὀνομάζονται;
- 4) Τί λέγεται ὄροπέδιο; Γνωρίζετε κανένα;
- 5) Τί λέγεται κοιλάδα; Ξέρετε καμμιά;
- 6) Τί εἶναι οἱ ποταμοί; Εἶναι κανένας κοντά σας καί πῶς ὀνομάζεται;
- 7) Τί εἶναι οἱ χείμαρροι; Ξέρετε κανέναν;
- 8) Γνωρίζετε καμμιὰ πηγὴ; Τὴν ἐπισκεφθήκατε;
- 9) Ποῖος ποταμὸς λέγεται παρατόταμος; Τί λέγεται συμβολή καί τί ἐκβολή τοῦ ποταμοῦ;
- 10) Γνωρίζετε καμμιὰ λίμνη καί πῶς ὀνομάζεται;

Β' Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

1. Ἀπέραντη δεξαμενὴ ὑδάτων

“Ολοι μας ἔχομε, ἀπὸ μικροί, ἓνα μεγάλο καημὸ νὰ ἴδουμε τὴ **θάλασσα**, νὰ βουτήξωμε στὰ νερά της, νὰ πᾶμε βαρκάδα νὰ παίξωμε καὶ νὰ διασκεδάσωμε στὴν ἀκρογιαλιά της.

Κάποτε ὁ πόθος μας αὐτὸς πραγματοποιεῖται καὶ νάτην ἢ θάλασσα! Μιά μεγάλη ἔκτασι νεροῦ, ποῦ διαρκῶς κινεῖται. Μιά ἔκτασι ποῦ φαίνεται δίχως τελειωμὸ. Νερό, παντοῦ νερό, ἀκόμη καὶ κεῖ μακρὰ μακρὰ, ὅπου ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ θάλασσα ἐνώνονται μεταξύ τους.

Πολλὲς βάρκες ἔχουν βγῆ γιὰ ψάρεμα. Ἐνα καράβι περνάει ἀργὰ μὲ μεγαλοπρέπεια. Βαρκοῦλες μὲ ἄσπρα πανιά τρέχουν γρήγορα, καὶ τόσα παιδιά, ποῦ κάνουν θόρυβο στὴν ἀκρογιαλιά ἢ διασκεδάζουν κολυμβώντας.

2. Πῶς εἶναι ἡ θάλασσα

Ἡ θάλασσα ἔχει πολὺ πῖο μεγάλη ἔκτασι ἀπὸ τὴν ξηρὰ. Αὐτὴ σκεπάζει τὰ 3/4 τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς.

Τὰ νερά τῆς θάλασσας δὲν εἶναι πάντα ἡρεμα. Ὁ ἀέρας ὅταν φυσᾷ ἀναταράσσει τὴν ἐπιφάνειά της καὶ σχηματίζει τὰ **κύματα**.

Ὁ **πυθμῆνας** (βυθὸς) τῆς θάλασσας εἶναι ποικίλος, ὅπως εἶναι καὶ ἡ ἐπιφάνεια τῆς ξηρᾶς.

Τὸ νερὸ τῆς θάλασσας εἶναι ἄλμυρό. Ἀπ' αὐτό, ὅταν τὸ ἐξατμῶμε, παίρνομε τὸ μαγειρικὸ ἄλατι.

Ἡ θάλασσα εἶναι πλούσια σὲ ποικιλία ψαριῶν, ποῦ προσφέρουν στὸν ἄνθρωπο μιὰ πολύτιμη καὶ θρεπτικὴ τροφή.

Ἡ θάλασσα ἀποτελεῖ τὴν πῖο σύντομη καὶ εὐκόλη ὁδὸ, ποῦ συνδέει τίς ἡπείρους μεταξύ των.

Γ' Ξ Η Ρ Α Κ Α Ι Η Θ Α Λ Α Σ Σ Α

1. Ὁ περίγυρος τῆς ξηρᾶς

(**Παράλια — Κόλποι — Ἀκρωτήρια**)

Τὴν πατρίδα μας τὴν Ἑλλάδα ἡ θάλασσα τὴ βρέχει ἀπὸ τρία μέρη, ἀνατολικά, δυτικά καὶ νότια.

Τὸ σημεῖο ποῦ ἐνώνεται ἡ ξηρὰ μὲ τὴ θάλασσα λέγεται **παράλια**. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ μέρη τῆς ξηρᾶς ποῦ βρίσκονται κοντὰ στὴ θάλασσα λέγονται **παράλια** ἐνῶ ἐκεῖνα ποῦ βρίσκονται μακρὰ της, στὸ ἐσωτερικὸ, λέγονται **μυσόγεια**.

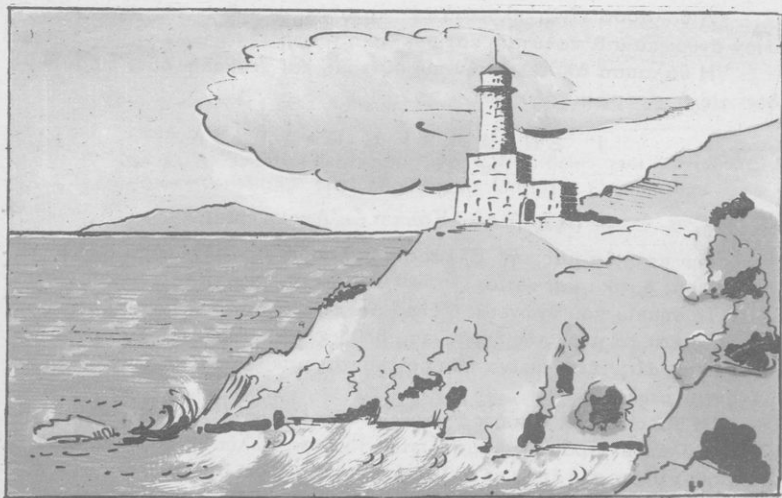
Ἡ θάλασσα μὲ τὴν ξηρὰ ποῦθενὰ δὲν ἐνώνεται σ' εὐθεῖα γραμμῇ. Παντοῦ βλέπομε γραμμὲς καμπυλωτές. Κι ἔτσι, ἄλλοι ἢ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθιὰ μέσα στὴ ξηρὰ κι ἄλλοι ἢ ξηρὰ εἰσχωρεῖ βαθιὰ μέσα στὴ θάλασσα.

Εικ. 6. 'Ο κόλπος.

Το τμήμα της θάλασσας που εισχωρεί βαθιά μέσα στην ξηρά ονομάζεται *κόλπος*. (εικ. 6). 'Ο μικρός κόλπος λέγεται και *θρμος*.

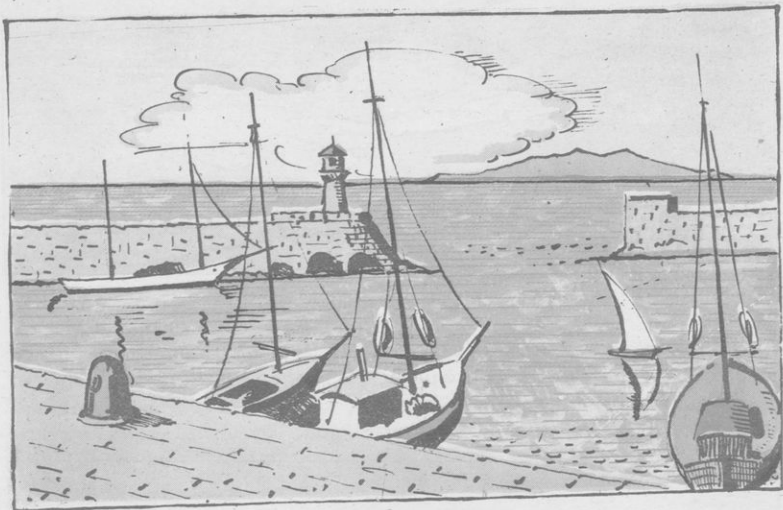
'Αντίθετα, το τμήμα της ξηράς που εισχωρεί βαθιά μέσα στη θάλασσα λέγεται *ακρωτήριο*. (εικ. 7).

Εικ. 7. 'Ακρωτήριο με φάρο.

Στην άκρη του άκρωτηρίου, συνήθως, είναι χτισμένος ένας φάρος, που ανάβει τη νύχτα και οδηγεί τους ναυτικούς, που πρέπει να ταξειδεύουν. Ο άνθρωπος που μένει και φροντίζει το φάρο λέγεται *φαροφύλακας*.

Ένα μέρος του κόλπου, ή και ολόκληρος μικρός κόλπος, όταν είναι καλά προφυλαγμένος από τα κύματα και τη φορτούνα της θάλασσας λέγεται *λιμάνι*. (είκ. 8.)

Είκ. 8. Το λιμάνι.

Στα λιμάνια αυτά είναι χτισμένες πόλεις και εκεί έρχονται τα καράβια, που φορτώνουν και ξεφορτώνουν διάφορα προϊόντα και έμπορεύματα.

Στην είσοδο του λιμανιού, για να προφυλάσσονται καλύτερα τα καράβια από τα κύματα και τις φορτουνες, χτίζουν μεγάλους τοίχους, που λέγονται *λιμενοβοραχιονες*.

2. Χερσόνησος — Ίσθμος — Πορθμός — Διώρυγα

Όταν ένα μεγάλο κομμάτι ξηράς βρέχεται από τις περισσότερες μεριές του με θάλασσα κι από ένα μόνον μέρος ένώνεται με την ξηρά λέγεται *χερσόνησος*.

Παρατηρήστε στο χάρτη της Ελλάδος τέτοια κομμάτια ξηράς : π.χ. ή *Πελοπόννησος*, ή *Χαλκιδική* κ.ά.

Αν κοιτάξωμε στο χάρτη της Ελλάδος θά παρατηρήσωμε δυο πράγματα : α) Σε μερικά μέρη μιά στενή λωρίδα ξηράς ένώνει δυο μεγάλες ξηρές και χωρίζει δυο θάλασσες.

Είκ. 9. 'Ο Ισθμός.

Κοιτάξτε στο χάρτη σας εκεί που ένώνεται ή Πελοπόννησος με τή Στερεά 'Ελλάδα. Τό στενό αυτό μέρος τής ξηράς λέγεται *Ισθμός*. (είκ. 9). 'Επειδή κοντά του είναι ή πόλι Κόρινθος λέγεται *'Ισθμός τής Κορίνθου*. Τό μέρος αυτό σήμερα δέν είναι Ισθμός. 'Επειδή έμπόδιζε τά κα-

Είκ. 10. 'Ο πορθμός.

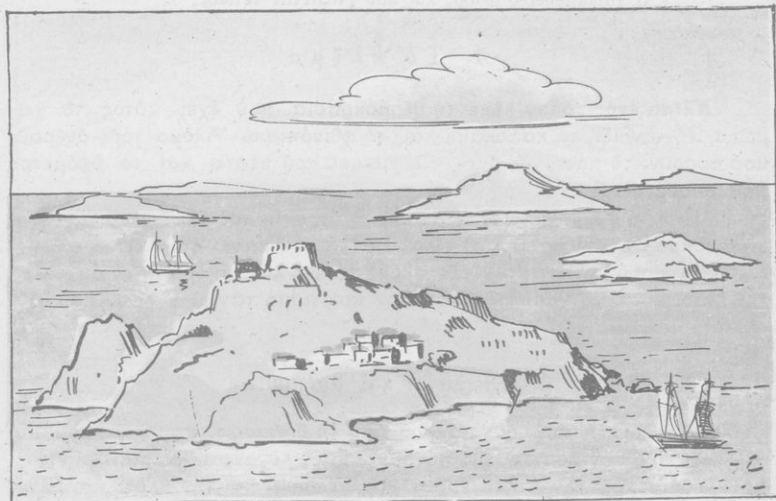
ράβια νά περάσουν από τόν Κορινθιακό κόλπο στο Σαρωνικό και αντίθετα, τὸ μέρος τὸ ἔσκαψαν κι ἔτσι ἐνώθηκε ἡ μιὰ θάλασσα μὲ τὴν ἄλλη καὶ περνοῦν τὰ καράβια.

Τὸ μεγάλο αὐτὸ τεχνητὸ ἀυλάκι, ποὺ ἀνοίχθηκε γιὰ νὰ περνοῦν τὰ καράβια, λέγεται *διώρυγα*.

β) Κοιτάξτε τώρα στοῦ χάρτη σας τὸ μέρος τοῦ νησιοῦ *Εὐβοία*, ποὺ πλησιάζει πρὸς τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Βλέπετε πὼς μιὰ στενὴ λωρίδα θάλασσας, ἐνώνει δυὸ θάλασσες καὶ χωρίζει δυὸ ξηρές. Τὸ στενὸ αὐτὸ μέρος τῆς θάλασσας λέγεται *πορθμὸς* (εἰκ. 10) καὶ ἐδῶ λέγεται *πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου*.

3. Τὸ νησί, ὁ σκόπελος καὶ ὁ ὕφαλος

Μέσα στὴν ἀπέραντη θάλασσα βλέπομε νὰ ξεφυτρώνουν μικρὰ ἢ μεγάλα κομμάτια ξηρᾶς. Τὰ κομμάτια αὐτὰ τῆς ξηρᾶς ποὺ βρέχονται γύρω - γύρω ἀπὸ θάλασσα λέγονται *νησιά*. (εἰκ. 11).

Εἰκ. 11. Τὸ νησί.

Τέτοια νησιά ἢ Πατρίδα μας ἔχει πολλά. Ἀπ' αὐτά, ἄλλα εἶναι μικρὰ κι ἄλλα μεγάλα. Τὸ μεγαλύτερο νησί μας εἶναι ἡ ἑμορφὴ Κρήτη μας.

Μάθαμε ὅτι ὁ πυθμῆνας (βυθὸς) τῆς θάλασσας εἶναι ποικίλος. Ἄλλο πολὺ βαθύς, ἄλλο ὄχι. Πολλές φορές μεγάλοι βράχοι μέσα στὴ θάλασσα μόλις ἐξέχουν λίγο πάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια. Οἱ βράχοι αὐτοὶ λέγονται *σκόπελοι*.

"Άλλοι, όμως, βράχοι μόλις σκεπάζονται από τη θάλασσα κι έτσι δέν φαίνονται. Οί βράχοι αυτοί λέγονται *ύφαλοι*.

Τόσο οί σκόπελοι όσο και οί ύφαλοι είναι πολύ επικίνδυνοι στά πλοία πού ταξειδεύουν. "Αν πέσουν επάνω τους θά τσακιστούν.

Γι' αυτό οί άνθρωποι, πολλές φορές, όπου υπάρχουν σκόπελοι και ύφαλοι κτίζουν φάρους, γιά νά προφυλάσσονται τά πλοία.

Ά σ κ ή σ ε ι ς

- 1) Τι είναι ή θάλασσα : Τήν έχετε ιδεί από κοντά ; Παίξατε στήν άκρο γιλιιά της ; Πόσων ειδών τροφές μās δίνει ;
- 2) Ποιά μέρη λέγονται παράλια και ποιά μεσόγεια :
- 3) Τι λέγεται κόλπος, τί λιμάνι, και τί άκρωτήριο ;
- 4) Τι λέγεται ισθμός, τί πορθμός, και τί διώρυγα ;
- 5) Τι λέγεται νησί, τί σκόπελος και τί ύφαλος ;
- 6) Σε τί χρησιμεύει ό φάρος και πού χτίζονται τέτοιοι ; -

4. Τ ό κ λ ι μ α

Κλίμα ενός τόπου λέμε τή θερμοκρασία. πού έχει αυτός τó χειμώνα, τήν άνοιξη, τó καλοκαίρι και τó φθινόπωρο. Άκόμα τούς άνέμους πού φυσούν, τó ποσό τής βροχής ή χιονιοσ πού πέφτει και τó ύψόμετρο πού βρίσκεται.

"Έτσι, ή *θερμοκρασία*, οί *άνεμοι*, ή *ύγρασία* και τó *ύψόμετρο* (ύψος ενός τόπου από τή θάλασσα) είναι εκείνα πού κανονίζουν τί φυτά και τί ζώα μπορούν ν' αναπτυχθούν σ' ένα τόπο, και άκόμα τις άσχολίες, τήν ένδυμασία, τó χαρακτηήρα και τόν πολιτισμό τών ανθρώπων πού ζούν σ' αυτόν.

5. Στεριανοί και θαλασσινοί

Οί άνθρωποι πού ζούν μακριά από τή θάλασσα, στους κάμπους και στις πλαγιές τών βουνών τής πατρίδας μας λέγονται *στεριανοί*. Αυτοί άσχολούνται με τήν κτηνοτροφία, τή γεωργία και τήν ύλοτομία. Είναι άνθρωποι γεροί, υγιείς, ρωμαλέοι και ήλιοκαμένοι. Άντέχουν σε κάθε στέρησι και σε κάθε κακουχία.

Οί άνθρωποι πού ζούν στις μεγάλες πόλεις άσχολούνται με τó εμπόριο, τή βιομηχανία, τά γράμματα και τις τέχνες, ή είναι υπάλληλοι δημόσιοι και ιδιωτικοί.

Δέν έχουν τήν άντοχή τών χωρικών, αλλά είναι περισσότερο μορφωμένοι και πολιτισμένοι.

Οί άνθρωποι πού κατοικούν στα παραθαλάσσια μέρη καταγίνονται περισσότερο με τά έργα τής θάλασσας. "Άλλοι είναι *ναυτικοί* και ταξει-

δεύουν με τὰ καράβια ἄλλοι ψαράδες, ἄλλοι ναυπηγοὶ (φτιάνουν καράβια) κι ἄλλοι ἔμποροι.

Εἶναι ἄνθρωποι λεπτοὶ κι εὐγενικοί. Ὅσοι ταξιδεύουν με τὰ καράβια εἶναι σκληραγωγημένοι καὶ γεροί, σωστοὶ θαλασσόλυκοι.

6. Μέσα συγκοινωνίας.

α) **Στὴν Ξηρά.** Τὰ πολὺ παλιὰ χρόνια οἱ ἄνθρωποι, όταν ἤθελα νὰ ταξιδέψουν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ ἄλλο, πήγαιναν με τὰ πόδια. Ἄργότερα, ποὺ ἡμέρεψαν τὸ γάϊδαρο, τὸ μουλάρι καὶ τὸ ἄλογο, τὰ χρησιμοποίησαν σὰ μεταφορικὰ μέσα. Πήγαιναν καβάλα ἢ φόρτωναν τὰ πράγματά τους.

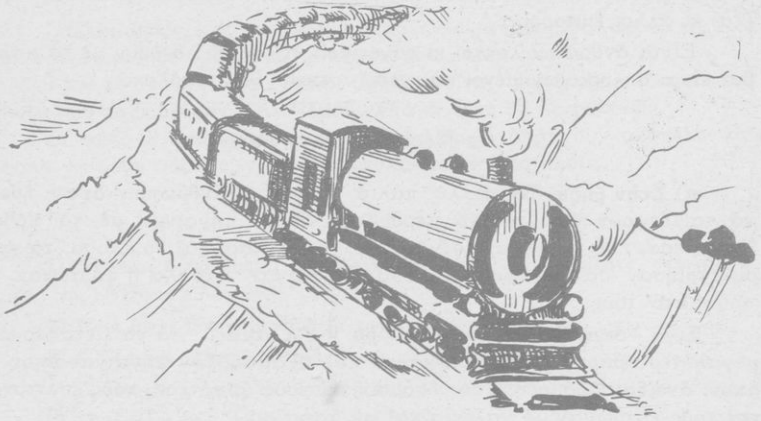
Σιγά - σιγά ἔφτιασαν τὸ κάρρο καὶ τ' ἀμάξι γιὰ νὰ μεταφέρουν μεγαλύτερα βάρη. Ἐπειδὴ τὸ κάρρο καὶ τ' ἀμάξι δὲν πήγαιναν ὅπου κι ὅπου, ἀνοίξαν δρόμους. Τοὺς δρόμους αὐτοὺς ἀργότερα τοὺς πλάτυναν καὶ τοὺς ἔστρωσαν με χαλίκια καὶ με ἄσφαλτο.

Εἰκ. 12. Τὸ αὐτοκίνητο (λεωφορεῖο).

Στοὺς δρόμους αὐτοὺς τώρα τρέχουν **αὐτοκίνητα**, ἐπιβατικὰ καὶ φορηγά, ποὺ σηκώνουν μεγάλα βάρη. (εἰκ. 12).

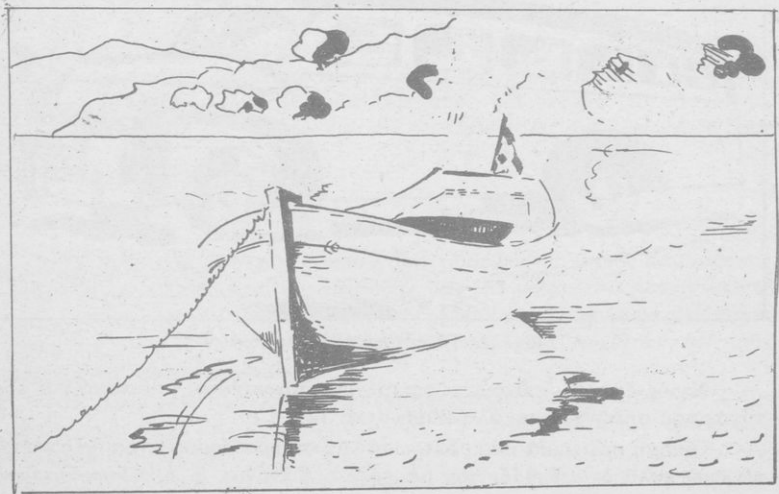
Ἄκόμη σὲ μερικά μέρη ἔστρωσαν με σιδηροδρομικὲς γραμμὲς κι ἐπάνω ἐκεῖ κυλᾷ ὁ **σιδηρόδρομος** με πολλὰ βαγόνια ἢ ἡ **αὐτοκινητάμαξα** (ὄτομοτρίς). (εἰκ. 13).

Είκ. 13. 'Ο σιδηρόδρομος.

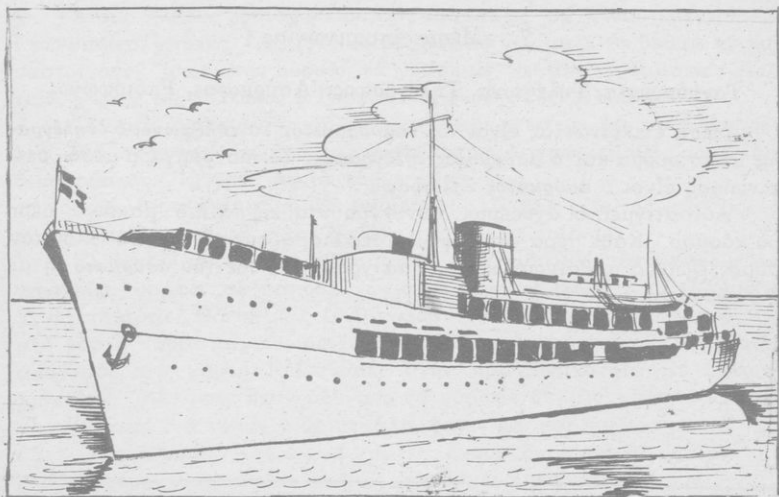
β) Στη θάλασσα. Όπως στην ξηρά έτσι και στη θάλασσα έχουμε διάφορα μέσα συγκοινωνίας.

Ό άνθρωπος για να γνωρίση τούς τόπους, που χωρίζονταν από τὸ δικό του με θάλασσα, στην ἀρχή ἐφτιαξε τὴ *βάρκα*, (είκ. 14), κατόπιν τὸ

Είκ. 14. 'Η βάρκα.

καίτι με πανιά κι αργότερα *καράβια* με πανιά. "Όταν στά νεώτερα χρόνια ανέκαλυψε τις ατμομηχανές έκαμε μεγαλύτερα καράβια, πού με αυτά ταξιδεύει και στις πιό μεγάλες θάλασσες.

Είκ. 15. Τό ατμόπλοιο.

Τά καράβια είναι *επιβατικά* (είκ. 15) και *φορηγά*. Τά πιό μεγάλα καράβια λέγονται *υπερωκεάνεια*.

Γιά τίς κοντινές αποστάσεις έχομε τίς *βενζινακάτους*.

Ό άνθρωπος όμως έφτιαξε κι ένα καράβι, πού μπορεϊ νά ταξιδεύη και κάτω από τήν έπιφάνεια τής θάλασσας. Τό καράβι αυτό λέγεται *υποβρύχιο*.

γ) *Στόν αέρα*. Ό άνθρωπος δέν έμεινε εύχαριστημένος, πού κατέκτησε όλη τήν ξηρά και όλη τή θάλασσα, με τά μέσα συγκοινωνίας πού βρήκε.

Ζήλεψε τά πουλιά, βρήκε τό *αεροπλάνο* και μ' αυτό κατέκτησε και τόν αέρα. Τώρα πετᾶ σαν τό πουλι και όχι μονάχα αυτό, αλλά συντόμεισε άπίστευτα και τίς αποστάσεις (είκ. 16).

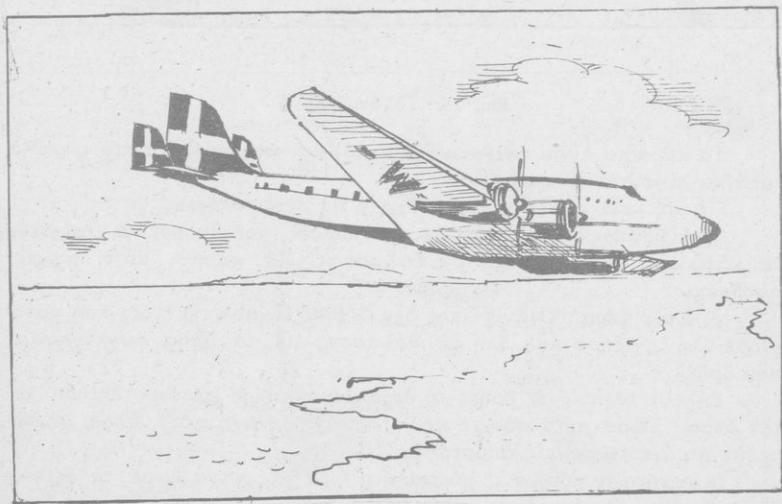
Άποστάσεις πού με τ' αυτοκίνητο ή με τό τραίνο ή με τό βαπόρι ήθελε 5 μέρες νά τίς φτάση, τώρα, τίς φτάνει με τ' αεροπλάνο σέ 5 ώρες και λιγώτερο.

7. Μέσα επικοινωνίας

Ταχυδρομεία, Τηλέφωνα, Τηλέγραφος, Άσύρματος, Ραδιόφωνο.

Μέσα επικοινωνίας είναι τὸ ταχυδρομείο, τὸ τηλέφωνο, ὁ τηλέγραφος μετὸ σύρμα καὶ ὁ ἀσύρματος τηλέγραφος. Τὸ πιὸ γρήγορο μέσο επικοινωνίας εἶναι ὁ ἀσύρματος τηλέγραφος.

Αὐτοστιγμεί, οἱ ἄνθρωποι, συνεννοοῦνται μετὰ τὰ πιὸ μακρινὰ μέρη τοῦ κόσμου. Κάθε μέρα στὶς ἑφημερίδες διαβάζομε τὰ νέα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμο. Πῶς τὰ μαθαίνουν καὶ μᾶς τὰ γράφουν ; Μετὸν ἀσύρματο ἢ μετὸ ραδιόφωνο.

Εἰκ. 16. Τὸ ἀεροπλάνο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΤΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΟ ΧΑΡΤΗ

α) Τί είναι ο Γεωγραφικός χάρτης

Στους τοίχους του σχολείου σας άσφαλως θα είναι κρεμασμένοι Γεωγραφικοί χάρτες. "Ας τους κοιτάξωμε λοιπόν μαζί να δοϋμε τί παρασταίνουιν. "Ισως στην κορυφή να γράφη με μεγάλα γράμματα : **Πολιτικός χάρτης της 'Ελλάδος ή Γεωφυσικός χάρτης της 'Ελλάδος.**

"Αν στο σχολείο σας υπάρχουν τέτοιοι χάρτες, θα παρατηρήσετε ότι, ενώ το γενικό σχήμα των είναι όμοιο, ο χρωματισμός τους είναι διαφορετικός. Το γιατί θα το ποϋμε παρακάτω.

Τώρα θα συζητήσωμε μιὰ άπορία σας. Γράφει χάρτης της 'Ελλάδος. "Όστε τόσο μικρή είναι ή χώρα μας ; "Όχι παιδιά.

Ο χάρτης αυτός, που σχεδιάστηκε από ειδικούς τοπογράφους μηχανικούς, γράφει σε κάποια γωνιά τα έξης : **Κλίμαξ 1 : 1.000.000.** Τί θα πη αυτό ; Θά πη πώς 1000 χιλιόμετρα άπόσταση σ' εϋθεία γραμμή, στο χάρτη παρασταίνεται με ένα μέτρο. Καί άπλούστερα, ένας πόντος άπόστασι στο χάρτη ίσοδυναμεί στην πραγματικότητα με δέκα χιλιόμετρα. "Άλλωστε ήταν άδύνατο να κάμωμε άλλιως, γιατί θα έπρατε να φτιάξωμε ένα χάρτη τόσο μεγάλο, όσο είναι και ή χώρα μας.

Είπαμε παραπάνω, ότι οι χάρτες έχουν διαφορετικό χρωματισμό. Ναί ! Οι γεωφυσικοί χάρτες είναι χρωματισμένοι για να δείχνουη την 'Ελλάδα σε μικρογραφία μ' όλα τα γεωγραφικά στοιχεία που μάθαμε, δηλαδή τα βουνά, τις πεδιάδες, τα ποτάμια τις λίμνες, τις θάλασσες κλπ. Ο δάσκαλός σας θα σας ειπή, πώς παρουσιάζεται το κάθε γεωγραφικό στοιχείο πάνω στο χάρτη.

β) Διαβάζω το χάρτη της 'Ελλάδος

Πρέπει να ξέρετε παιδιά, πώς έχοντας μπροστά σας ένα χάρτη πρέπει να νιώθετε τον προσανατολισμό του. Δηλαδή να βρίσκετε σ' αυτόν τα τέσσερα σημεία του όρίζοντα. Λοιπόν, στο δεξι σας χέρι βρίσκεται ή **Ανατολή**, προς το άριστερό σας είναι ή **Δύση**, προς το κεφάλι σας είναι ο **Βορρās** και προς τα πόδια σας ο **Νότος.**

Ξεκρεμάστε το χάρτη κι άπλώστε τον κάτω στο δάπεδο του σχολείου σας, με την πλευρά του Βορρά του χάρτη σας προς τον Βορρά. "Έτσι θα νιώσετε καλύτερα, πώς είναι ή πατρίδα μας.

Τώρα άς παρατηρήσωμε την 'Ελλάδα. Τι βλέπομε : Μόνο άπ' το βορρά ή πατρίδα μας συνορεύει με άλλα κράτη. Και τα κράτη αυτά είναι ή **Αλβανία**, ή **Σερβία** (Γιουγκοσλαβία), ή **Βουλγαρία** και ή **Τουρκία.** "Από τ' άλλα τρία σημεία βρέχεται από θάλασσα.

'Ανατολικά τη βρέχει το **Αιγαίον πέλαγος**, νότια το **Κρητικόν πέλαγος** και δυτικά το **Ίόνιον πέλαγος.** Μέσα στα τρία αυτά πέλαγα βλέπομε σκορπισμένα διάφορα νησιά.

Ἐπομένως, ἡ Ἑλλάδα μας ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα μεγάλο κομμάτι ξηρᾶς, ποῦ τὸ λέμε *ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα*, γιὰτὶ ἐνώνεται μὲ τ' ἄλλα κράτη καὶ ἀποτελοῦν τὴν Εὐρωπαϊκὴ ἡπειρο, καὶ ἀπὸ πολλὰ νησιά ποῦ ἀποτελοῦν τὴ *νησιωτικὴ Ἑλλάδα*.

Ἡ ἡπειρωτικὴ καὶ νησιωτικὴ Ἑλλάδα ἔχει ἔκταση 133.000 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα.

Ἡ ἡπειρωτικὴ καὶ νησιωτικὴ Ἑλλάδα, παιδιὰ, χωρίζεται σὲ κομμάτια μικρότερα, ποῦ τὰ λέμε *διαμερίσματα*.

Ἔτσι λοιπὸν ἡ Ἑλλάδα μας χωρίζεται σὲ διάφορα διαμερίσματα ποῦ εἶναι : 1) Ἡ *Πελοπόννησος* ἢ *Μωριάς*, 2) Ἡ *Στερεὰ Ἑλλάδα* ἢ *Ρούμελη*, 3) Ἡ *Θεσσαλία*, 4) Ἡ *Ἡπειρος*, 5) Ἡ *Μακεδονία*, 6) Ἡ *Θράκη*, 7) *Τὰ Νησιά τοῦ Αἰγαίου*, 8) *Οἱ Κυκλάδες*, 9) Ἡ *Κρήτη*, 10) Ἡ *Δωδεκάνησος* καὶ 11) *Τὰ Νησιά τοῦ Ἴονίου πελάγους*.

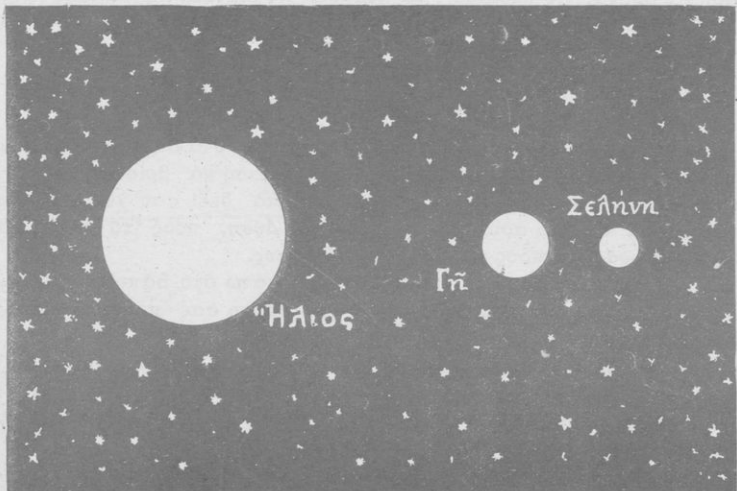
Ὡστε ὅλη ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖται ἀπὸ 11 *διαμερίσματα*.

Η Γ Η

Μιὰ σφαῖρα κρεμασμένη στὸ διάστημα

[Ὁ δάσκαλός σας νὰ σᾶς δείξη τὴν ὑδρόγειο σφαῖρα]

Ἡ Γῆ πάνω στὴν ὁποία κατοικοῦμε ἔχει τὸ σχῆμα μιᾶς σφαίρας. Ἡ Γῆ εἶναι κρεμασμένη (αἰωρεῖται) στὸ διάστημα (στὸ κενόν), ὅπως ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, τ' ἀστέρια. (εἰκ. 17).

Εἰκ. 17.

Ἡ Γῆ κατὰ τὰ 3/4 σκεπάζεται ἀπὸ τῆ θάλασσα καὶ μόνο τὸ 1/4 εἶναι ξηρά.

Ἡ θάλασσα χωρίζεται σὲ 5 μεγάλα τμήματα πού λέγονται *ὠκεανοὶ* καὶ ὀνομάζονται μὲ ξεχωριστὰ ὀνόματα : 1) *Μέγας Εἰρηνικὸς* ὠκεανός, 2) *Ἀτλαντικὸς* ὠκεανός, 3) *Ἰνδικὸς* ὠκεανός, 4) *Βόρειος Παγωμένος* ὠκεανός καὶ 5) *Νότιος Παγωμένος* ὠκεανός.

Ἡ ξηρὰ χωρίζεται καὶ αὐτὴ σὲ 5 μεγάλα τμήματα πού λέγονται *ἡπειροὶ* : 1) *Ἀσία*, 2) *Εὐρώπη*, 3) *Ἀφρική*, 4) *Ἀμερική* καὶ 5) *Αὐστραλία*.

Ἡ Ἑλλάδα μας βρίσκεται στὴν ἡπειρο *Εὐρώπη*. Κοιτάξτε στὴν ὕδρῳγειο σφαῖρα πόσο μικρὴ φαίνεται.

[Ἐφέτος θὰ ἐξετάσωμε μόνο τὴν Ἑλλάδα μας.]
[Στὴν Πέμπτη καὶ Ἑκτη τάξι τὰ ἄλλα κράτη τῶν ἡπειρῶν]

ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

α) ΦΥΣΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

α) *Ὄρη* — *Πεδιάδες*. Κοιτώντας τὴν Ἑλλάδα σὲ Γεωφυσικὸ χάρτη, ὅπως θὰ κοιτάζαμε μιὰ φωτογραφία, πού θὰ παρουσίαζε ἕνα ἄμορφο τοπίο, παρατηροῦμε ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σκεπάζεται ἀπὸ βουνά.

Στὸ χάρτη σας παρουσιάζονται μὲ καφετὶ χρῶμα, σκουρότερο ἢ ἀνοιχτότερο, ἀνάλογα μὲ τὸ ὕψος πού ἔχουν. Τὸ πῶς λίγο μέρος ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες. Αὐτὲς παρουσιάζονται στὸ χάρτη μὲ πράσινο χρῶμα.

Τὸ μεγαλύτερο σὲ ὄγκο βουνό, πού ἀποτελεῖ τὴ σπονδυλικὴ στήλη τῆς Ἑλλάδος λέγεται *Πίνδος*. Ἀσφαλῶς εἶναι σὲ ὄλους γνῶστο ἀπ' τὸν Ἀλβανικὸ πόλεμο. Τ' ἄλλα βουνά, ἀκόμη καὶ τὸ ψηλότερο ὁ *Ὀλυμπος*, εἶναι παρακλάδια του.

Ἄς παρατηρήσωμε* τώρα τὶς πεδιάδες. Οἱ μεγαλύτερες πεδιάδες μας βρίσκονται στ' ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Χώρας μας, πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἀπὸ αὐτὲς ξεχωρίζουν οἱ δυὸ μεγάλες πεδιάδες : τῆς *Μακεδονίας* καὶ *Θεσσαλίας*. Μικρότερη εἶναι ἡ πεδιάδα τῆς *Θράκης*. Στὰ δυτικὰ τῆς Χώρας μας, ἀπὸ τὴν Ἡπειρο ἕως τὴν Πελοπόννησο, παρατηροῦμε μικρὰς πεδιάδες, μὲ μεγαλύτερη τὴν πεδιάδα τῆς *Ἠλείας* στὴν *Πελοπόννησο*.

β) *Ποταμοί*. Ἡ Χώρα μας δὲν ἔχει μεγάλους ποταμούς. Γιὰ νὰ σχηματιστῆ ἕνας μεγάλος ποταμὸς, πρέπει νὰ ἔχη μεγάλη ἐνδοχώρα, γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ πολλὰ νερά, ὥσπου νὰ χυθῆ στὴ θάλασσα.

Ἡ Χώρα μας εἶναι μικρὴ σὲ ἔκτασι (133.000 τετρ. χιλιομ.) κι ἐπομένως δὲ μπορεῖ νὰ ἔχη μεγάλα ποτάμια.

Τὰ μεγαλύτερα ποτάμια τῆς Χώρας μας, ὁ *Ἐβρος*, στὴ Θράκη, πού εἶναι καὶ τὸ σύνορο μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας : Ὁ *Ἀξιός*, ὁ

Στρυμόνας και ο *Νέστος* ξεκινούν από τα Βαλκανικά κράτη και για λίγο, διαρρέουν τη χώρα μας, ώσπου να χυθούν στο Αιγαίο πέλαγος. "Άλλοι ποταμοί είναι ο *Αλιάκμονας* στη Μακεδονία, ο *Πηνειός* στη Θεσσαλία, ο *Σπερχειός* και ο *Αχελώος* στη Στερεά Ελλάδα και ο *Άλφειός, Πηνειός* και *Ευρώτας* στην Πελοπόννησο.

γ) Λίμνες. Η Χώρα μας έχει άρκετες λίμνες, μικρές και μεγάλες. Οι μεγαλύτερες είναι οι παρακάτω: *Κάρλα* (Βοιβηίδα), στη Θεσσαλία, *Τριχωνίδα* στη Στερεά Ελλάδα και *Βόλβη, Όστιρόβον, Λαγκαδά* στη Μακεδονία. Τις πιο μικρές θα τις μάθουμε όταν εξετάσουμε χωριστά κάθε διαμέρισμα.

δ) Παράλια. Η Χώρα μας κατά τα τρία τέταρτα βρέχεται από θάλασσα. Φυσικό λοιπόν είναι να σχηματίσει πολλούς *κόλπους* και πολλά *άκρωτήρια*.

1) Κόλποι. Οι σπουδαιότεροι κόλποι είναι: *Άλεξανδρουπόλεως, Πόρτο - Λάγο, Καβάλας, Στρυμωνικός, Άγιου Όρους, Κασάνδρας, Θερμαϊκός, Παγασητικός, Μαλιακός, Ευβοϊκός, Σαρωνικός, Άργολικός, Δακωνικός, Μεσσηνιακός, Κυπαρισσιακός, Πατραϊκός, Κορινθιακός* και *Άμβρακικός*.

2) Άκρωτήρια. *Άγιου Όρους, Δρέπανον, Καναστραϊον, Ποσειδιον, Αιάντιον*, (Τρίκερι), *Άρτεμησιον, Κύναιον, Καφηρέας*, (Καβοντόρο), *Σούνιον, Σκύλαιον, Μαλέας, Ταίναρον, Ακρίτας, Κατάκολον, Κυλλήνης, Άραξος, Ριον, Αντίρριον* και *Άκτιον*. Στα περισσότερα άκρωτήρια ή τρικυμία είναι μόνιμη.

ε) Νησιά. Το μεγαλύτερο νησί της πατρίδας μας είναι η Κρήτη. Άπ' τα νησιά του Αιγαίου πελάγους τα μεγαλύτερα κατά σειράν είναι: Η *Εύβοια*, ή *Δέσφος*, ή *Χίος*, ή *Σάμος*, ή *Άημος*, ή *Νάξος*, ή *Άνδρος*, ή *Θάσος*, ή *Σκύρος* και ή *Ίκαρία*. Τ' άλλα είναι μικρότερα. Άπό τα *Δωδεκάνησα* τα μεγαλύτερα είναι ή *Ρόδος*, ή *Κως* και ή *Κάλυμνος*. Τ' άλλα είναι μικρά. Άπό τα νησιά του *Ίονίου* κατά σειράν είναι ή *Κεφαλληνία*, ή *Κέρκυρα*, ή *Ζάκυνθος*, ή *Λευκάδα*, ή *Ίθάκη* και τα *Κύθηρα*.

στ) Κλίμα. Το κλίμα όλης της Ελλάδας μας δέν είναι το ίδιο. Της Κεντρικής Ελλάδας είναι *ήπειρωτικό*, της Δυτικής κάπως *ύγρό*, και της Ανατολικής *ξηρό* και *ύγιεινό*.

Ά σ κ ή σ ε ι ς

1) Όνομάσατε τα βουνά που γνωρίζετε και όσα διακρίνετε στο Γεωφυσικό χάρτη σας.

2) Όνομάσατε τις μεγαλύτερες πεδιάδες της Ελλάδος.

3) Νά βρήςτε στο χάρτη σας τους μεγαλύτερους ποταμούς της Ελλάδος.

4) Νά βρήςτε στο χάρτη σας τις μεγαλύτερες λίμνες, τους σπουδαιότερους κόλπους, τα σπουδαιότερα άκρωτήρια και τα μεγαλύτερα νησιά μας.

β) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Γ ε ω ρ γ ί α

Ἡ Ἑλλάδα μας, ὅπως εἶδαμε ἀπὸ τὴ φυσικὴ περιγραφή ἔχει πολλὰ ὄρη (βουνά) καὶ λίγες πεδιάδες. Τὰ 3/4 τῆς ἐπιφανείας τῆς τὰ σκεπάζουν τὰ βουνά καὶ μόνο τὸ 1/4 οἱ πεδιάδες καὶ ὁ καλλιεργήσιμος τόπος.

Ἡ Ἑλλάδα μας εἶναι χώρα γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφικὴ.

Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα εἶναι τὰ *δημητριακά* : πρῶτο τὸ *σιτάρι* καὶ ἀκολουθοῦν ὁ *ἀραβόσιτος* (τὸ καλαμπόκι), τὸ *κριθάρι*, ἡ *βρώμη* καὶ ἡ *σίκαλη*.

Τὰ δημητριακά καλλιεργοῦνται σχεδὸν παντοῦ στὴν Ἑλλάδα.

Δεύτερο σπουδαῖο προϊόν μας εἶναι ὁ *καπνός*, ποῦ ὁ περισσότερος πωλιέται στὰ ξένα κράτη.

Ὁ περισσότερος καὶ ἐκλεκτότερος καπνός παράγεται στὴ Μακεδονία—Θράκη, καὶ ὁ λιγώτερος, στὴ Θεσσαλία, Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησο.

Τρίτο σπουδαῖο προϊόν μας εἶναι ὁ *οἶνος* (τὰ κρασιά) καὶ ἡ *σταφίδα*. Κρασιά παράγονται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὰ καλύτερα εἶναι τῆς νήσου *Σάμο* καὶ τῆς νήσου *Κρήτης*. Ἡ περισσότερὴ σταφίδα (κορινθιακὴ καὶ σουλτανίνα) βγαίνει στὴν *Πελοπόννησο*.

Τέταρτο προϊόν μας εἶναι οἱ *ἐλιές* καὶ τὸ *λάδι*. Οἱ μεγαλύτεροι ἐλαιῶνες μας βρίσκονται στὰ νησιά *Κέρκυρα*, *Λέσβο* καὶ *Κρήτη*. Στὴν Πελοπόννησο : *Μεσσηνία*, *Λακωνία* καὶ *Ἀργολίδα*. Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα : *Ἄμφισσα* καὶ *Μέγαρα*. Στὴ Θεσσαλία : *Βόλος* — *Πήλιον*.

Μετὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ προϊόντα ἔρχονται : τὸ *βαμβάκι*, τὸ *ρύζι*, τὰ *δσπρια*, τὰ *ἐσπεριδοειδή** (λεμόνια, πορτοκάλια, μανταρινία), οἱ *ξηροὶ καρποί** (κάστανα, ἀμύγδαλα, καρύδια, φυστίκια), τὰ *κηπουρικά** (λαχανικά, ντομάτες, καρπούζια, πεπόνια κ.τ.λ.) καὶ τέλος τὰ *κουκούλια* (μετάξι).

Κ τ η ν ο τ ρ ο φ ί α

Στὴν Ἑλλάδα μας τρέφονται πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια, ἄλογα, μουλάρια, γάϊδαροι, πουλερικά, γουρούνια, κουνέλια. Ἀκόμη ὑπάρχουν πολλὲς κυψέλες.

Τὰ κτηνοτροφικὰ ὅμως προϊόντα μας δὲν φθάνουν γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς χώρας μας κι ἔτσι φέρνομε καὶ ἀπὸ ἄλλα Κράτη κρέατα, λίπη, δέρματα, γάλατα καὶ τυριά.

Δ ά σ η

Στὴν πατρίδα μας δὲν ἔχομε μεγάλα δάση, γιὰτὶ δὲν προσέχομε τὰ δένδρα, ὅσο πρέπει. Τὰ δάση μας ἀποτελοῦνται ἀπὸ *βαλανιδιές*,

πεῦκα, ὄξυες καὶ *ἔλατα*. Τὰ μεγαλύτερα δάση μας βρίσκονται στὴ βόρεια Ἑλλάδα.

Τὰ δάση μᾶς δίνουν α) τὴν *ξυλεία* μὲ τὴν ὁποία φτιάχνουμε τὰ πατώματα, τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα πράγματα, β) τὰ *ξυλοκάρβουνα*, τὰ *καυσόξυλα* καὶ τὸ *ρετσίνι*· καὶ γ) ἀπὸ τὸ ξύλο φτιάχνουν τὸ *χαρτί* μὲ τὸ ὁποῖο γίνονται τὰ βιβλία μας, τὰ τετράδιά μας κ.ἄ.

Ἡ Ἄλιεία — Οἱ ἄλυκές

Ἡ Ἑλλάδα, ὅπως βλέπομε τὸ χάρτη μας, ἀπὸ τὰ τρία μέρη βρέχεται ἀπὸ θάλασσα. Ἔτσι πολὺς κόσμος ἀσχολεῖται μ' αὐτὴ καὶ μὲ τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα της, τὰ *ψάρια* καὶ *σφουγγάρια*.

Στὰ παράλια μας ἀλιεύονται (ψαρεύονται) πολλὰ εἶδη ψαριῶν, ποὺ ἀποτελοῦν τροφὴ νόστιμη καὶ ὠφέλιμη γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Πολλὰ ψάρια τρέφουν καὶ οἱ λίμνες μας, ἀλλὰ αὐτὰ δὲν ἔχουν τὴ νοστιμάδα ἐκείνων ποὺ ψαρεύονται στὴ θάλασσα.

Ἀπὸ τὴ θάλασσα εἶπαμε πὼς παίρνομε καὶ τὸ μαγειρικὸ ἀλάτι, ἂν ἐξατμίσωμε τὸ νερὸ της. Τὰ μέρη κοντὰ στὴ θάλασσα, στὰ ὁποῖα διοχετεύουν θαλάσσιο νερὸ γιὰ νὰ ἐξατμισθῇ καὶ μείνῃ στὸν πάτο τὸ ἀλάτι, λέγονται *ἀλυκές*.

Τέτοιες μεγάλες ἀλυκές ὑπάρχουν κοντὰ στὸ Μεσσολόγγι.

Βιομηχανία — Ἐργοστάσια

Οἱ χωρικοὶ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν μικρῶν πόλεων ἀσχολοῦνται περισσότερο μὲ τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴν ὑλοτομία καὶ στὰ παράλια μὲ τὴν ἀλιεία. Στὶς μεγάλες ὁμως πόλεις ὑπάρχουν μεγάλα *βιομηχανικὰ ἐργοστάσια*, στὰ ὁποῖα δουλεύουν πολλοὶ ἄνθρωποι καὶ φτιάχνουν διάφορα πράγματα, ποὺ μὲ ἕνα ὄνομα λέγονται *βιομηχανικὰ προϊόντα*.

Δηλ. στὰ ἐργοστάσια αὐτὰ μὲ τὴ βοήθεια διαφόρων μηχανημάτων κατασκευάζονται ὑφάσματα, τσιγάρα, γυαλικά, φάρμακα, τροφίμα, δέρματα, ἔπιπλα κ.ἄ.

Τὰ μεγαλύτερα *βιομηχανικὰ ἐργοστάσια* βρίσκονται στὶς μεγάλες μας πόλεις, Ἀθήνα, Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλο καὶ ἄλλοῦ.

Νὰ μερικὲς βιομηχανίες :

1) **Βιομηχανία τροφίμων** (ζυμαρικά, γάλατα, λίπη, κονσέρβες, σοκολάτες κ.τ.λ.).

2) **Βιομηχανία ὑφασμάτων** (κλωστήρια καὶ ὑφαντουργεῖα, ποὺ κατασκευάζουν ὑφάσματα μάλλινα, βαμβακερά, λινὰ καὶ μεταξωτά).

3) **Βιομηχανία φαρμάκων καὶ χρωμάτων**. (Ἐργοστάσια ποὺ κατασκευάζουν τὰ φάρμακα καὶ τὰ διάφορα χρώματα).

4) Βιομηχανίες δέρματος. (Έργοστάσια που κατεργάζονται τὰ δέρματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατόπιν γίνονται τὰ παπούτσια, οἱ σάκκες, καὶ πολλὰ ἄλλα δερμάτινα πράγματα).

5) Βιομηχανία λιπασμάτων καὶ γυαλικῶν.

6) Βιομηχανία χαρτιοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο γίνονται τὰ βιβλία, οἱ ἐφημερίδες, τὰ περιοδικά, τὰ τετράδια κ. ἄ.

7) Βιομηχανία μετάλλων : (Δηλαδή, ἐργοστάσια πῶς κατεργάζονται τὸ σίδηρο καὶ ἄλλα μέταλλα καὶ κατασκευάζουν γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ κάθε λογῆς μηχανήματα).

Τὸ Ἐμπόριο καὶ τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα

Σὲ ὅλες τὶς πόλεις καὶ τὸ χωριὰ τῆς πατρίδας μας ὑπάρχουν πολλὰ καταστήματα, πὺς πωλοῦν διάφορα γεωργικὰ, κτηνοτροφικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα. Τὰ καταστήματα αὐτὰ λέγονται *παντοπωλεῖα*.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ καταστήματα, πὺς πωλοῦν μόνον ὑφάσματα, ἢ μόνον ὑποδήματα ἢ μόνον βιβλία κ. τ. λ.

Ἐτσι στὶς πόλεις μποροῦμε νὰ βροῦμε διάφορα ἐμπορικὰ καταστήματα : Παντοπωλεῖα, ἐμπορικὰ καταστήματα, βιβλιοπωλεῖα, φαρμακεῖα, χαρτοπωλεῖα, κρεοπωλεῖα, ἰχθυόπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα κ. ἄ.

Ἡ συγκοινωνία

Στὴν Ἑλλάδα ἡ συγκοινωνία γίνεται μὲ πολλὰ μέσα. α) Στὰ *παράλια* : μὲ καΐκια μὲ πανιά, μὲ βενζινόπλοια καὶ μὲ ἀτμόπλοια (καράβια). β) Στὴν *ξηρά* : μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, τὰ ὠτομοτρίς, τ' αὐτοκίνητα καὶ γ) μὲ τ' ἀεροπλάνο πὺς πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ στεριεὲς καὶ θάλασσες καὶ συντομεῦουν ἀπίστευτα τὶς ἀποστάσεις.

Ἀσκήσεις

- 1) Ἡ χώρα μας εἶναι περισσότερο ὄρεινὴ ἢ πεδινὴ ;
- 2) Ποιὰ εἶναι τὰ σπουδαιότερα Ἑλληνικὰ προϊόντα ;
- 3) Τί γνωρίζεις γιὰ τὴν κτηνοτροφία τῆς Ἑλλάδος ;
- 4) Τί γνωρίζεις γιὰ τὰ δάση τῆς Ἑλλάδος καὶ σὲ τί μᾶς χρησιμεύουν ;
- 5) Τί γνωρίζεις γιὰ τὴν ἀλιεῖα καὶ τὶς ἀλυκὲς ;
- 6) Ὄνόμασε τὶς βιομηχανίες καὶ τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα πὺς τυχὸν ὑπάρχουν στὸ μέρος πὺς ζῆς.
- 7) Ὄνόμασε τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα πὺς ὑπάρχουν στὸ χωριὸ σου ἢ στὴν πόλι σου.
- 7) Ποιὰ μέσα συγκοινωνίας διαθέτει τὸ χωριὸ σου ἢ ἡ πόλι σου ;

γ) ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ 3000 χρόνια κατοικεῖται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν πιὸ μεγάλη καὶ πιὸ ἔνδοξη ἱστορία ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος (ἀπογραφή 1951) εἶναι περίπου 7.600.000 κάτοικοι.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνας μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα, τὴν *Ἑλληνική* καὶ εἶναι *Χριστιανοὶ Ὀρθόδοξοι*.

Ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖ *βασιλείον*, μὲ Βασιλέα τὴν *Α.Μ. τὸν Παῦλον*, τὴν *Α.Μ. τὴν Βασιλίσσαν Φρειδερίκην* καὶ τὴν *Α.Υ. τὸν Διάδοχον* τοῦ Ἐθρῶνου τὸν γιὸν τοὺς *Κωνσταντῖνον*.

Πολιτικὴ διαίρεσι : Ἡ Ἑλλάδα—ὅπως εἶπαμε—διαίρεται σὲ 11 μεγάλα Γεωγραφικὰ διαμερίσματα : 1) Πελοπόννησος. 2) Στερεὰ Ἑλλάδα—Εὐβοία. 3) Θεσσαλία. 4) Ἥπειρος. 5) Μακεδονία. 6) Θράκη. 7) Νησιὰ Αἰγαίου Πελάγους. 8) Κυκλάδες νῆσοι. 9) Δωδεκάνησος. 10) Κρήτη καὶ 11) Νησιὰ Ἴονιου Πελάγους.

Κάθε γεωγραφικὸν διαμέρισμα διαίρεται σὲ μικρότερα κομμάτια τοὺς *Νομοὺς*. Ἐπίσης κάθε Νομὸς διαίρεται σὲ *Ἐπαρχίες*. Ὅλη ἡ Ἑλλάδα μας διαίρεται σὲ 51 Νομοὺς.

Πολιτικὴ διοίκησι : Ὁ Ἀνώτατος ἄρχων καὶ ἀρχηγὸς τοῦ Βασιλείου μας εἶναι ὁ *Βασιλεὺς*. Τὸ κράτος τὸ διοικεῖ ἡ Κυβέρνησι πού ἐδρεύει στὴν πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου μας τὴν Ἀθήνα. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως λέγεται *Πρωθυπουργὸς* καὶ οἱ ἄλλοι *Ἵπουργοί*. Ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ἀπὸ τὴ Βουλὴ (τοὺς βουλευτές). Οἱ βουλευτὲς ἐκλέγονται ἀπὸ τὸ λαὸν κάθε τέσσερα χρόνια.

Σὲ κάθε χωριὸν ὑπάρχει ὁ Πρόεδρος καὶ στὶς πόλεις ὁ Δήμαρχος, πού φροντίζουν γιὰ τὸ καλὸ τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλεως.

Σὲ κάθε Νομὸν ὑπάρχει ὁ Νομάρχης, πού φροντίζει γιὰ ὅλες τὶς κοινότητες καὶ τὶς πόλεις τοῦ Νομοῦ.

Γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα μαζί φροντίζει ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησι (Πρωθυπουργὸς—Ἵπουργοὶ καὶ Βουλευτές).

Οἱ μεγαλύτερες πόλεις καὶ τὰ μεγαλύτερα λιμάνια τῆς Ἑλλάδος μας εἶναι : Ἡ *Ἀθήνα* (900 χιλ. κάτ.), πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, ὁ *Πειραιεύς*, ἡ *Θεσσαλονίκη*, ἡ *Πάτρα*, ὁ *Βόλος*, ἡ *Δάρισα*, κ.ἄ.

Τὰ μεγαλύτερα λιμάνια εἶναι : Ὁ *Πειραιεύς*, ἡ *Θεσσαλονίκη*, ἡ *Πάτρα*, ἡ *Καβάλα*, ὁ *Βόλος*, τὸ *Ἡράκλειον Κρήτης* κ.ἄ.

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ — ΕΠΑΡΧΙΑ — ΝΟΜΟΣ — ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ

1. Ἡ Κοινότητα

Ὅλες οἱ οἰκογένειες πού κατοικοῦν στὸ ἴδιο χωριὸν ἢ στὴν ἴδια πόλιν ἀποτελοῦν τὴν Κοινότητα ἢ τὸ Δῆμο.

Ἡ Κοινότητα, λοιπόν, καὶ ὁ Δήμος μοιάζουν μὲ μιὰ μεγάλη οἰκογένεια. Αὐτὴ ἡ οἰκογένεια ἔχει μιὰ κεφαλὴ πού καλεῖται στὸ χωριὸ *Πρόεδρος* καὶ στὴν πόλι *Δήμαρχος*.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος βοηθοῦνται στὴ δουλειά τους ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα πού καλοῦνται *σύμβουλοι*.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος, ὅπως καὶ οἱ σύμβουλοι, ἐκλέγονται ἀπὸ τὸ λαὸ γιὰ ἓνα χρόνο ἢ καὶ περισσότερο.

Ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Δήμαρχος μάζι μὲ τοὺς συμβούλους φροντίζουν γιὰ τὰ σχολεῖα, τοὺς δρόμους, τὶς πλατεῖες, τοὺς δημόσιους κήπους, τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, τὸ φωτισμὸ, τὴν ὕδρευσι, τὴν καθαριότητα καὶ κάθε ἄλλο ἔργο σχετικὸ μὲ τὴν υγεία, τὴν καλύτερη ἐμφάνισι καὶ τὴν πρόοδο τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλεως.

2. Ἡ Ἐπαρχία

Ἡ Κοινότητά μας ἢ ἡ πόλι μας μάζι μὲ ἄλλες Κοινότητες σχηματίζουν μιὰ *Ἐπαρχία*.

Ἡ κεφαλὴ τῆς ἐπαρχίας εἶναι ὁ *Ἐπαρχος*, πού διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι.

Ὁ Ἐπαρχος ἐδρεύει στὴν πρῶ μεγάλη πόλι τῆς ἐπαρχίας πού καλεῖται *πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας*.

Ὁ Ἐπαρχος φροντίζει ὄχι μόνο γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως πού ἐδρεύει, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν κοινοτήτων τῆς ἐπαρχίας. Ἔτσι φροντίζει γιὰ τοὺς δρόμους πού συνδέουν τὶς κοινότητες μεταξὺ τούς, καὶ αὐτὴν τὴν ἐπαρχία μὲ τὶς γειτονικές. Ἀκόμη φροντίζει γιὰ τὴ Δημοσία υγεία, τὴ γεωργία, τὴν κτηνοτροφία, τὴν παιδεία κ.τ.λ.

Στὴν Ἑλλάδα πολὺ λίγες ἐπαρχίες ἔχουν Ἐπαρχο.

3. Ὁ Νομὸς

Πολλές κοινότητες καὶ πόλεις дуὸ, τριῶν καὶ περισσοτέρων ἐπαρχιῶν μάζι, σχηματίζουν ἓνα *Νομὸν*.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Νομοῦ εἶναι ὁ *Νομάρχης*, πού διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι.

Ὁ Νομάρχης ἐδρεύει στὴ μεγαλύτερη πόλι τοῦ Νομοῦ, πού καλεῖται *πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ*.

Ὁ Νομάρχης εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους καὶ εὐρίσκεται ἐπικεφαλῆς ὅλων τῶν ἄλλων Δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὑπηρεσιῶν τοῦ Νομοῦ.

Αὐτὸς φροντίζει καὶ ἐπιβλέπει ὅλα τὰ ἔργα καὶ ὅλες τὶς ἐργασίες τῶν κοινοτήτων, τῶν δήμων καὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν.

Ἡ Ἑλλάδα διαιρεῖται σὲ 51 Νομούς.

Πολλοὶ Νομοὶ μάζι ἀποτελοῦν ἓνα *Γεωγραφικὸ διαμέρισμα*.

Σημειώσεις : (Τὰ παρακάτω νὰ σημειωθοῦν καὶ νὰ ἐξετασθοῦν, ὅταν ἐξετασθῇ ὁ Νομὸς καὶ τὸ Γεωγραφικὸν διαμέρισμα τοῦ μαθητοῦ).

α) Ἡ Κοινότητά μου

Κατοικῶ στὴν Κοινότητα
Τὸ σπίτι μου βρίσκεται στὴ συνοικία καὶ στὴν ὁδὸ
Τὸ σχολεῖο ποὺ φοιτῶ βρίσκεται
Οἱ πιὸ σπουδαῖοι δρόμοι τῆς Κοινότητάς μου εἶναι
Οἱ κυριώτερες πλατεῖες εἶναι
Ἡ Κοινότητά μου ἢ ὁ Δήμος μου περιλαμβάνει τῆς συνοικίες
Ἡ Κοινότητά μου ἔχει συνολικὰ πληθυσμὸ ἀπὸ κατοίκους
Ἡ καλλιεργημένη γῆ παράγει
Στὰ ἐργοστάσια κατασκευάζονται
Ἀπὸ τὴν Κοινότητά μου ἢ τὴν πόλι μου περνάει ἕνας αὐτοκινητόδρομος ἢ πολλοί, μία σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἢ πολλὰς ποὺ ὀδηγοῦν στὸ ἢ στὶς :

Ἐρωτήσεις καὶ Ἀσκήσεις

- 1) Ἡ Κοινότητα στὴν ὁποία κατοικεῖς, ἔχει κοντὰ κανένα ποταμὸ ἢ χεῖμαρρο καὶ πῶς λέγεται ;
- 2) Ὑπάρχει κοντὰ τῆς καμιὰ λίμνη καὶ πῶς λέγεται ;
- 3) Εἶναι κοντὰ ἐκεῖ βουνὰ καὶ πῶς λέγονται ;
- 4) Πῶς ὀνομάζονται οἱ Κοινότητες ποὺ συνορεύουν μὲ τὴ δική σου ;
- 5) Ζαῖρεις τὸ ὄνομα κάποιου ἐξόχου προσώπου, συγγραφέα, μουσικοῦ, ζωγράφου, γλύπτου, ἐπιστήμονα, στρατιωτικοῦ ἢ ἥρωα πατριώτη, εὐεργέτη, ποὺ νὰ γεννήθηκε στὴν Κοινότητά σου ἢ στὸν ὁποῖο νὰ ἔχη ἀφιερώσει ἕνα δρόμο, μὰ πλατεῖα, ἢ νὰ ἔστησε ἕνα μνημεῖο ,

β) Ἡ Ἐπαρχία καὶ ὁ Νομὸς μου

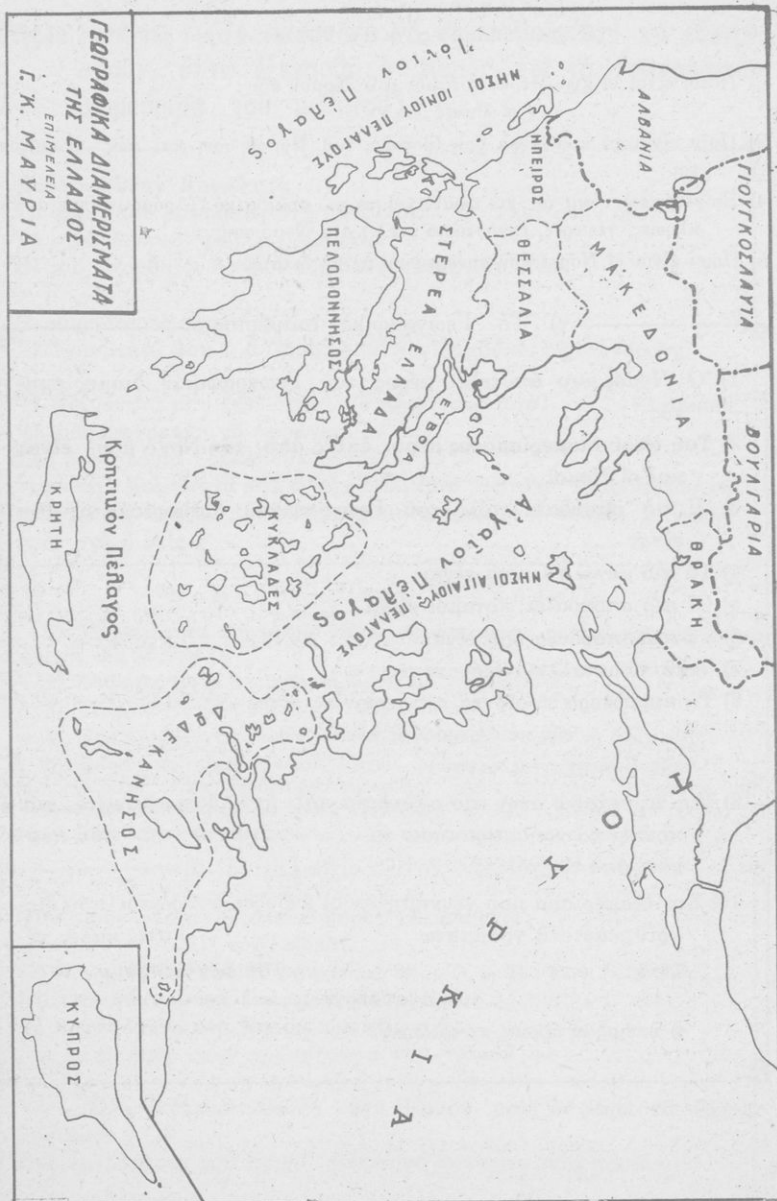
Ἡ Κοινότητά μου ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐπαρχίας
. τοῦ Νομοῦ
Οἱ ἐπαρχίες τοῦ Νομοῦ μου εἶναι 1) 2) 3)
Ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας μου εἶναι
Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ μου εἶναι
Γιὰ νὰ μεταβῶ στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ μου
Τὸ καλλιεργούμενο ἔδαφος τοῦ Νομοῦ μου παράγει τὰ ἑξῆς προϊόντα
Στὰ ἐργοστάσια τοῦ Νομοῦ μου παράγονται τὰ ἑξῆς προϊόντα

Ἐρωτήσεις καὶ Ἀσκήσεις

- 1) Ποῖοι εἶναι οἱ κυριότεροι ποταμοὶ τοῦ Νομοῦ σου ;
. οἱ λίμνες ;
- 2) Ποῖα εἶναι τὰ κυριότερα ὄρη (βουνά) τοῦ Νομοῦ σου καὶ πῶς ὀνομάζονται ;
- 4) Ζαίρεις ποῦ εἶναι τὸ πιδ ὠραῖο καὶ τὸ πιδ σημαντικό : (Δρόμοι, μνημεῖα, ἐκκλησίες, γέφυρες, ἐργοστάσια κ.τ.λ.) στὸ Νομό σου ;
- 5) Ποιοὶ εἶναι οἱ Νομοὶ ποὺ συνορεύουν μὲ τὸ δικό σου ;

γ) Τὸ Γεωγραφικὸ διαμερίσμα

- 1) Ὁ Νομός μου ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Γεωγραφικοῦ διαμερίσματος
- 2) Τοῦ ἰδίου διαμερίσματος μέρη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Νομό μου, εἶναι καὶ οἱ Νομοὶ
- 3) Ἡ πιδ σπουδαία πόλι τοῦ Γεωγραφικοῦ διαμερίσματος μου εἶναι
- 4) Τὸ πιδ μεγάλο λιμάνι εἶναι
- 5) Οἱ πιδ σπουδαῖοι ποταμοὶ εἶναι
- 6) Τὰ πιδ σπουδαῖα ὄρη εἶναι
- 7) Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα ἐξάγονται
- 8) Τὰ κυριότερα προϊόντα τῆς γεωργίας εἶναι
. τῆς κτηνοτροφίας εἶναι
. τῆς βιομηχανίας εἶναι
- 9) Γιὰ νὰ μεταβῶ στὴν πιδ σπουδαία πόλι τοῦ διαμερίσματος μου πρέπει νὰ χρησιμοποιήσω τὸ ποὺ περνάει ἀπὸ τὶς πόλεις
- 10) Στὸ διαμερίσμα μου γεννήθηκαν οἱ ἔνδοξοι ἄνθρωποι ποὺ διεκρίθησαν στὰ γράμματα στὶς καλὰ τέχνες στὶς ἐπιστῆμες
. στὶς ἀγαθοεργίας
ἢ ὑπῆρξαν ἥρωες πατριῶτες

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ (ΜΟΡΙΑΣ)

Τόποι και ἄνθρωποι τοῦ Μοριᾶ

"Ἐχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὴν *Πελοπόννησο*, τὸ *Μοριᾶ*. Αὐτὸ τὸ μεγάλο «πλατανόφυλλο» εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ φημισμένα καὶ τὰ πιὸ ὁμορφα κομμάτια τῆς Ἑλλάδος μας.

Τὰ νεῦρα τοῦ πλατανόφυλλου τούτου εἶναι τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια τῆς χώρας. Τὰ βαθειὰ σχισίματά του εἶναι οἱ μεγάλοι καὶ πολυκύμαντοι κόλποι, ἐνῶ οἱ μεγάλες διχάλες του εἶναι τὰ νοτιότερα ἀκρωτήρια τῆς Ἑλλάδος μας.

Κοιτάξετε τὸ «πλατανόφυλλο» μὲ τὴ μεγάλη ποικιλία τῆς ἀκροθαλασσιᾶς του, μὲ τὶς ράχες τῶν βουνῶν του καὶ τὰ βαθουλώματα τῶν κάμπων καὶ τῶν κοιλάδων του, μὲ τοὺς κάβους καὶ τὶς δαντελωτὲς ἀμμουδιές του.

Μὲ τὸ κοτσάνι του μόνο συνδέεται μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα. "Αν ἔλειπε αὐτὸ, ὁ Μοριᾶς, θὰ ἦταν τὸ μεγαλύτερο νησί μας. Τὸ «πλατανόφυλλο» ὅμως αὐτό, εἶναι ἓνα ζωντανὸ κομμάτι Ἱστορίας, ὅπου μπορεῖς νὰ διαβάσης περιπέτειες ἀνθρώπων, ομάδων, πολιτειῶν καὶ τόπων ποὺ ἀρχίζουν μπροστὰ ἀπὸ 3000 χρόνια.

Κάθε ραχούλα, κάθε κοιλάδα, κάθε λιμάνι, κάθε βράχος, κάθε πέτρα, ἔχει νὰ σοῦ διηγηθῇ τὴν ἱστορία της.

Πόσοι κόσμοι, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια μέχρι σήμερα, δὲν ἔγραψαν μὲ τὸ πνεῦμα τους, τὴν ὁμορφιά τους καὶ τὸ αἶμα τους τὴ μεγάλη ἱστορία τοῦ τόπου αὐτοῦ, «τοῦ πλατανόφυλλου», ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὴ γαλανὴ ἀκροθαλασσιὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, στοὺς ἀπόκρημνους βράχους τοῦ *Μαλέα* καὶ τοῦ *Ταινάρου*!

Ὁ τόπος πῆρε τ' ὄνομά του ἀπὸ τὸν *Πέλοπα*, τὸ γιὸ τοῦ *Ταντάλου*, ποὺ ὁ μῦθος μᾶς λέει πὼς γεννήθηκε στὴ *Μαγνησία* τῆς *Μικρᾶς Ἀσίας*.

Ὁ παλιὸς μῦθος μᾶς λέει πὼς νίκησε σὲ ἀρματοδρομία τὸν πιὸ τρανὸ Βασιλιᾶ τῆς χώρας, τότε, τὸν *Οινόμαο* καὶ κέρδισε τὴν ἀγάπη τῆς κόρης του, *Ἰπποδάμειας*. Κατόπιν ἀνακηρύχθηκε βασιλιᾶς καὶ ὀλόκληρη ἡ χώρα ὠνομάστηκε *Πελοπόννησος*.

Ἀπὸ τότε στὴν Πελοπόννησο στεργιώθηκαν πολιτείες καὶ ἔζησαν κόσμοι, ποὺ παραμένουν ἀθάνατοι στὴν Ἑλληνικὴ μας ἱστορία.

Οἱ κόσμοι αὐτοὶ ποὺ τὰ θαυμαστὰ ἐρείπιά τους μᾶς ξαναζωντανεύουν ἱστορικῆς ἀναμνήσεις, περιπέτειες καὶ περιστάτικα, νίκες καὶ ἀτυχίες εἶναι κυρίως τρεῖς: ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ὁ μεσαιωνικὸς καὶ ὁ νεώτερος.

Τὸν ἀρχαῖο κόσμο τὸν θαυμάζομε στὶς χρυσοῦς *Μυκῆνες* μὲ τοὺς θαυμαστοὺς τάφους της,

Εἰκ. 18. Ζεῦγος Πελοποννησίων μ' ἐθνικὲς ἐνδυμασίες

στὴν *Τίρυνθα* μὲ τὰ Κυκλώπεια καὶ Πελασγικὰ τεῖχη, στὴν *Ἐπίδαυρο* μὲ τὸ περίφημο θέατρο καὶ τὸ Ἀσκληπιεῖο, στὴ *Σπάρτη* μὲ τοὺς ἀήττητους ἄνδρες της καὶ σὲ τόσα ἄλλα.

Τὸν μεσαιῶνα, ποὺ τὴν Πελοπόννησο τὴ κρατοῦν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ προσπάντων οἱ Φράγκοι, τὸν βλέπομε στὰ κάστρα, ποὺ στέκονται ἀλύγιστα — σὸ πείσμα τοῦ χρόνου — γύρω - γύρω στὸ *Μοριά*: Τὸ *Ρίον*, τὸ *Χελμούτσι*, ἡ *Κορώνη*, ἡ *Μεθώνη*, ἡ *Καλαμάτα*, ἡ *Μονεμβασία*, ὁ *Μυστράς*, ἡ *Καρύταινα*, τὸ *Παλάμηδι*, τὸ *Ἀγγελόκαστρο*, ὁ *Ἀκροκόρινθος*. Κι ὕστερα ὁ *Μοριάς* τῆς ἐπαναστάσεως: Ἡ Ἅγια

Λαύρα, τὰ *Δερβενάκια*, ἡ *Τριπολιτσά*, ὁ *Κολοκοτρώνης*, ὁ *Ζαΐμης*, ὁ *Παπαφλέσσας*, ὁ *Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός*.

Καὶ τέλος ὁ σημερινὸς *Μοριάς*, ποὺ τὸν ἐξουσιάζει ὁ κερδοφόρος Ἑρμῆς, ὁ τόπος τῆς μεγάλης παραγωγῆς, τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς συναλλαγῆς καὶ τῆς βιομηχανικῆς δραστηριότητος.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο ἡ «χώρα» ποὺ μᾶς θυμίζει καὶ μᾶς ἱστορεῖ τόσα πολλά. Εἶναι καὶ ὁ πληθυσμὸς της ποὺ δίνει πάντα ξεχωριστὴ ζωὴ καὶ ιδιαίτερη ἔκφρασι στὸν πολύμορφο καὶ χαριτωμένο αὐτὸν τόπο.

α) Γεωφυσική περιγραφή τῆς Πελοποννήσου

Διαμόρφωσι τοῦ ἔδάφους. Γιὰ νὰ βλέπαμε πῶς πραγματικά εἶναι τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου θὰ ἔπρεπε νὰ πεταχόσαμε ἐπάνω τῆς μὲ ἕνα ἀεροπλάνο. Αὐτὸ ὅμως δὲ μᾶς εἶναι εὐκόλο. Κι ἔτσι θὰ ἰδοῦμε τὴν Πελοπόννησο πῶς εἶναι, ἐπάνω στὸ Γεωφυσικὸ χάρτη μας.

Μὲ τὴν πρώτη ματιὰ ξεχωρίζομε πολλοὺς ὄρεινους ὄγκους, πού ξεχύνονται ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς πρὸς ὅλες τὶς μεριές.

Τὰ πεδινὰ τμήματα εἶναι μικρότερα καὶ βρίσκονται γύρω στὰ παράλια.

Τὰ σημαντικώτερα βουνὰ τῆς εἶναι: Στὰ βόρεια τὸ *Παναχαϊκόν*, τὰ Ἄρρανια (Χελμός) καὶ ἡ *Κυλλήνη* (Ζήρεια). Στὸ κέντρον τὸ *Μαίναλον* καὶ τὸ Ἄρτεμησιον. Στὰ δυτικά, ὁ *Ἐρύμανθος*, ἡ *Φολὴ* καὶ ἡ *Ἰθώμη*. Καὶ στὰ νότια ξαπλώνονται παράλληλα ὁ *Πάργων* καὶ τὸ ὑψηλότερο βουνὸ τῆς Πελοποννήσου ὁ *Τάγγετος* (2.400 μ.).

Οἱ πεδιάδες τῆς δὲν ἔχουν μεγάλη ἔκτασι καὶ ξαπλώνονται ἀπὸ τὴν Κόρινθο κατὰ μῆκος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τὴν Πάτρα. Σχεδὸν συνέχεια εἶναι ἡ πεδιάδα τῆς *Ἡλείας*, (ἡ μεγαλύτερη τῆς Πελοποννήσου). Στὰ νότια εἶναι οἱ πεδιά-

δες τῆς *Μεσσηνίας* καὶ *Σπάρτης*. Στὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου σχηματίζεται τὸ *Ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον*, πού χωρίζεται ἀπὸ τὸ βουνὸ Μαίναλον σὲ δύο: τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ἀκόμη πρέπει ν' ἀναφέρωμε τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους—Ναυπλίου.

Τόσο στὶς πεδιάδες καὶ κοιλάδες, ὅσο καὶ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριά ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου ἴσαμε τοὺς ἀπόκρημνους βράχους τοῦ Ταϊνάρου, πουθενὰ δὲ λείπει τὸ πράσινο.

Ἀκόμη, κι ὅπου ἡ πέτρα ἀποκλείει τὴν καλλιέργεια, κι ὅπου οἱ πλαγιές τῶν βουνῶν κατεβαίνουν γυμνές ἀπὸ δάση, ὑπάρχει ἀτέλειωτη ἡ

Εἰκ. 19. Τὸ βουνὸ Χελμός. Πηγή Στυγός.

βλάστησι τοῦ θάμνου. Ὁ Μοριάς ἔχει τὴν πλουσιώτερη καὶ ἀφθονώτερη *χλωρίδα*, ἀπ' ὅλη σχεδὸν τὴν ἕκτασι τῆς γραφικῆς Ἑλληνικῆς γῆς.

Ποταμοί: Οἱ μεγαλύτεροι ποταμοὶ εἶναι ὁ *Ἀλφειός*, ὁ μεγαλύτερος τῆς Πελοποννήσου, μὲ δυὸ παραποτάμους, τὸ *Δάδωνα* καὶ τὸν *Ἐρύμανθο*, καὶ ὁ *Πηνειός*. Καὶ οἱ δύο χύνονται στὸ Ἴόνιον πέλαγος. Ἀκόμη ὁ *Εὐρώτας* ποῦ χύνεται στὸ Λακωνικὸ κόλπο. Μικρότεροι εἶναι ὁ *Σελινοῦς* καὶ ὁ *Βοραϊκὸς* ποῦ χύνονται στὸν Κορινθιακὸ κόλπο, ὁ *Πάμισος* τῆς Μεσσηνίας καὶ ὁ *Ἰναχος* τῆς Ἀργολίδας.

Λίμνες: Ὅλες εἶναι μικρὲς σὲ ἕκτασι καὶ γνωστὲς ἀπὸ τὴ Μυθολογία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἡ *Φενεός*, ἡ *Στυμφαλία*, ἡ *Μανωλάδα*, ἡ *Μουρνιά* καὶ ἡ *Ἀγουλινίτσα*.

Τὰ παράλια: Τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου ἔχουν μεγάλο καὶ ἀνώμαλο διαμελισμὸν. Ἔτσι σχηματίζουν πολλὰς μικρότερες χερσόνησες, βαθεῖς κόλπους καὶ πολλὰ ἀκρωτήρια.

Χερσόνησοι: Ἀργολικὴ, Πάρνωννα, Ταυγετοῦ καὶ Μεσσηνιακὴ.

Κόλποι: Σαρωνικὸς, Κορινθιακὸς, Πάτραϊκός, Κυπαρισσιακός, Μεσσηνιακός, Λακωνικὸς καὶ Ἀργολικός.

Ἀκρωτήρια: Ρίον, Ἄραξος (Πάπας), Κυλλήνη, Κατάκωλον, Ἀκρίτας, Ταίναρον, Μαλέας καὶ Σκύλαιον.

Νῆσοι: Ὑδρα, Σπέτσει, Πόρος, Κύθηρα, Ἀντικύθηρα, Σφακτηρία καὶ Ἰνουσες.

Ἴσθμοι — Πορθμοί. Ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορίνθου, ὁ ὁποῖος μετὰ τὸ ἀνοιγμα τῆς διώρυγας ἔγινε *πορθμὸς*, ἀλλὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται *Ἴσθμὸς*.

Θέσι καὶ ἕκτασι: Ἡ χερσόνησος τῆς Πελοποννήσου ἔχει ἕκτασι 21.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 1.300.000 κατοίκους.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου

Γεωργία: Ἡ Πελοπόννησος ἔχει τὸν πλουσιώτερον γεωφυσικὸν διαμελισμὸν καὶ τὴν μεγαλύτερη ποικιλίαν παραγωγῆς προϊόντων. Καλλιεργεῖται σχεδὸν τὸ 1/6 τῆς ἐπιφανείας τῆς καὶ μπορεῖ ἀκόμη ν' αὐξηθῆ ὁ καλλιεργήσιμος τόπος.

Τὸ περίεργον εἶναι, πὼς στὴν ἀπέραντη αὐτὴ ποικιλίαν τῆς παραγωγῆς, ἡ μισὴ ἀπὸ τὴν ἕκτασι τοῦ καλλιεργημένου ἐδάφους ἀφιερώνεται στὰ δημητριακὰ καὶ κυρίως στὸ *σιτάρι*.

Τὸ κυριώτερον ὅμως προϊόν, ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψιν, εἶναι ἡ *σταφίδα*. Καλλιεργεῖται κυρίως στὴν βορειοδυτικὴ πλευρὰ ἀπὸ τὴν Κόρινθον μέχρι τὴν Καλαμάταν (σταφίδα μαύρη καὶ ροζακιά).

Κατόπιν ἔρχονται: Τὰ *κρᾶσιά*, ποῦ παράγονται παντοῦ. Τὸ *λάδι*, ποῦ τὸ καλύτερον σὲ ποιότητα παράγεται στὴ Μάνη καὶ Μεσσηνίαν. Τὰ *σῦκα* ποῦ παράγονται στὴν πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας. Τὰ *ἐσπεριδοειδῆ* καὶ

τά *λαχανικά* πού παράγονται στά παραλιακά μέρη καί κυρίως στήν Ἡλεία, Μεσσηνία καί Ἀργολίδα.

Ἀκόμη καλλιέργοῦνται οἱ *πατάτες* (ὄροπέδιον Τριπόλεως), τὸ *ρούζι* (Μεσσηνία) καί τὸ *βαμβάκι*. Ἀνεπτυγμένη εἶναι ἡ *δενδροκομία* καί ἡ *μεταξοκαλλιέργεια*, κυρίως στή Μεσσηνία.

Ἡ Πελοπόννησος ἔρχεται πρώτη στήν Ἑλλάδα στήν παραγωγή σταφίδας, σταφυλιῶν, κρασιοῦ, σύκων καί οἰνοπνευμάτων.

Κτηνοτροφία : Ἡ κτηνοτροφία δέν εἶναι ἀξιόλογη, ἀν καί παντοῦ τρέφουν ζῶα : πρόβατα, γίδια, γουρούνια, βόδια, ἄλογα καί πουλερικά. Οἱ μεγαλύτερες κτηνοτροφικὲς περιφέρειες εἶναι : ἡ Ἀρκαδία καί ἡ Ἡλεία. Τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα εἶναι τὰ κρέατα, τὰ δέρματα, τὰ μαλλιά καί τὰ γαλακτερά (γάλα - τυρί - βούτυρο).

Δασικὰ προϊόντα : Δάση μεγάλα δέν ἔχει ἡ Πελοπόννησος. Μεγάλα τμήματα τῶν βουνῶν τῆς σκεπάζονται ἀπὸ ἄκαρπα καί λίγο ἄχαρα δέντρα, ἄγριες ἀχλαδιές, ἀγριελιές, πουρνάρια, σκίνα καί κουμαριές, κυρίως στήν Κεντρικὴ Πελοπόννησο.

Μικρότερα εἶναι τὰ δάση τῆς Βελανιδιᾶς (Φολὴ—Ἐρύμανθος) τοῦ πεύκου (Ἡλεία) καί τοῦ ἔλατου (Βυτίνα Ἀρκαδίας). Ἀπὸ τὰ δάση τῆς βγαίνει ὀλίγη ξυλεία, πολλὰ ξυλοκάρβουνα καί ἄρκετὸ ρετσίνι.

Ἀλιευτικὰ προϊόντα : Πολλὰ ψάρια ψαρεύονται στὶς λιμνοθάλασσες τοῦ Καΐαφα, τῆς Ἀγουλινίτσας καί στήν περιοχὴ τῆς Πύλου.

Ὄρυκτά : Ἡ Πελοπόννησος εἶναι πτωχὴ σὲ ὄρυκτά καί μέταλλα. Πλησίον τῆς Κυπαρισσίας ἐξάγεται *λιγνίτης*, ὄχι καί καλῆς ποιότητος, καί *ἀσφαλτόλιθος* στήν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα καί τοὺς Γαργαλιάνους τῆς Μεσσηνίας.

Ἰαματικὲς πηγές : Πολλὲς ἰαματικὲς πηγές βρίσκονται στή δυτικὴ παραλία τῆς χώρας : Καΐαφας, Καβάσιλα, Κυλλήνη καί στήν ἀνατολικὴ παραλία : Λουτράκι καί Μέθανα.

Βιομηχανία : Ἡ βιομηχανία εἶναι ἄρκετὰ ἀνεπτυγμένη. Πολλὰ ἐργοστάσια ὑπάρχουν στήν *Πάτρα*, πού κατασκευάζουν χαρτί, ἐκλεκτὰ κρασιά, οἰνόπνευμα, οἰνοπνευματώδη ποτὰ καί συσκευάζουν τὴ σταφίδα σὲ κουτιά καί κιβώτια γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ κ. ἄ. Στὸ *Αἴγιο* μεγάλο ἐργοστάσιο χαρτοποιίας. Στήν *Καλαμάτα* ἐργοστάσια κατεργασίας τῆς μετάξης, τοῦ καπνοῦ, κατασκευῆς ποτῶν, συσκευασίας σύκων γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ μεγάλοι ἀλευρόμυλοι κ. ἄ.

Ἀκόμη στήν *Τρίπολη* ἐργοστάσια φανελλοποιίας καί στὸ Ἄργος—Ναύπλιον ἐργοστάσια κονσερβοποιίας φρούτων καί ντοματοπελέτε.

Ἐμπόριον : Τὸ ἐμπόριον εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένον, γιὰ τὸ προϊόντα τῆς χώρας : ἐλιές, λάδι, σταφίδα, κρασιά, σταφύλια, σῦκα, ἐσπεριδοειδῆ, φρούτα, λαχανικά κ. ἄ. στέλλονται στήν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα καί ἐξάγονται στὸ ἐξωτερικὸ, στὶς ξένες χώρες.

Συγκοινωνία : Ἡ συγκοινωνία τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ καλύτερη

της Ἑλλάδος. Ἐξυπηρετεῖται μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, τοὺς αὐτοκινητοδρόμους καὶ τὴν ἀεροπλοῖα,

Σιδηροδρομικὲς γραμμὲς: α) Πειραιᾶς—Κόρινθος Κιάτον—Ξυλόκαστρον—Αἴγιον—Πάτρα—Πύργος—Καλαμάτα. β) Πειραιᾶς—Κόρινθος—Ἄργος—Τρίπολι—Μεγαλόπολι—Καλαμάτα. Ἄκόμη μικρὲς διακλαδώσεις.

Αὐτοκινητόδρομοι: Οἱ πόλεις Κόρινθος, Πάτρα, Πύργος, Τρίπολι, Ἄργος, Ναύπλιον, Σπάρτη, Καλαμάτα καὶ ἄλλες συνδέονται ἀπ' εὐθείας μὲ τὴν πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, τὴν Ἀθήνα.

Ἄκόμη τοπικοὶ αὐτοκινητόδρομοι συνδέουν πολλὰ μικρὰ πόλεις καὶ χωριά μὲ τὶς παραπάνω πόλεις.

Ἄτμοσλοῖα: Μὲ πλοῖα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τὴν Πάτρα. Ἄκόμη ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, Ναύπλιον, Γύθειον, Καλαμάτα, Πύλος, Κυπαρισσία καὶ ἐπιστροφή.

Λιμάνια: Τὰ μεγαλύτερα λιμάνια τῆς Πελοποννήσου εἶναι: τῆς Πάτρας, Καλαμάτας, Γυθείου, Κατακόλου, Ναυαρίνου καὶ Αἰγίου.

γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου

Ἡ Πελοπόννησος διαιρεῖται σήμερον σὲ 7 Νομοὺς: 1) Κορινθίας, 2) Ἀργολίδος, 3) Ἀρκαδίας, 4) Ἀχαΐας, 5) Ἠλείας, 6) Μεσσηνίας καὶ 7) Λακωνίας.

1. Νομὸς Κορινθίας

Ὁ νομὸς Κορινθίας κατέχει καὶ ἀνατολικά τοῦ Ἰσθμοῦ ἓνα μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἔχει ἔκτασι 2.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 113.000 κατοίκους.

Στὸ νομὸ ὕφώνεται μόνον ἓνα βουνὸν ἢ *Κυλλήνη* (Ζήρεια) 2.375 μ. Ἡ μόνη λιμνη ποῦ ὑπάρχει εἶναι ἡ *Στυμφαλία*, γνωστὴ ἀπὸ τὸ κατόρθωμα τοῦ Ἡρακλῆ, (Στυμφαλίδες (δρνητες). Μικρὰ ποταμάκια διαρρέουν τὸ νομὸ καὶ χύνονται στὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Ὁ Νομὸς εἶναι σχεδὸν πεδινὸς καὶ τὸ τμήμα τῆς Κορινθιακῆς γῆς πρὸς τὸν Κορινθιακὸν εἶναι εὐφορώτατον καὶ παράγει πολλὰ προϊόντα ἀπ' τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερον εἶναι ἡ περίφημη μαύρη *Κορινθιακὴ σταφίδα*. Ἄλλο ἄξιον λόγου προϊόν εἶναι τὰ κρασιά, κυρίως τῆς Νεμέας καὶ τὰ δημητριακά.

Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ μόνον ἐπαρχίαν, τὴν ἐπαρχίαν Κορινθίας. Πρωτεύουσα εἶναι ἡ *Κόρινθος* (13.000 κάτ.) ποῦ εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ παλιὰς, ἱστορικὰς, ἔνδοξες, καὶ πολυάνθρωπες πόλεις τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ὑπῆρξε ἐποχὴ στὴν ἀρχαιότητα, ποῦ ὁ πληθυσμὸς τῆς ἔφθανε εἰς 400.000 κατοίκους!

Τόσος ἦταν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς Κορίνθου τὰ πα-

λιά χρόνια, πού οί άρχαιοί έλεγαν : «Δέν είναι εύκολο στον καθένα νά πάη στην Κόρινθο».

Μετά την τέλεια καταστροφή της από τόν σεισμό τού 1928 ξαναχτίστηκε μέ άντισεισμικά οικήματα και σήμερα είναι μιά πολιτεία χαρούμενη, πολιτισμένη από τις πιό αξιόλογες της Έλλάδος.

Άπέναντι από την Κόρινθο, πρós τή Στερεά Έλλάδα, βρίσκεται ή Λουτρόπολι, τó Δουτράκι. Όραίο μέρος, στό όποιο τά πάντα έχουν γίνει από τόν άνθρωπο για νά όμορφήνουν τó τοπίο, πού δέν ήταν τέτοιο από φυσικό του.

Τά περιποιημένα και πολυάριθμα ξενοδοχεία του, οί φροντισμένες λιματικές πηγές του και τó θαυμάσιο παραθαλάσσιο πάρκο του δημιουργόν τή χαρά και τήν άξια τού τόπου, πού τó καλοκαίρι ξεχειλίζει από κίνηση και ζωή. Άλλες κωμοπόλεις είναι τó Κιάτον, τó Περιγιάλι, τó Βραχάτι, τó Δεσβέτι, ό Άγιος Γεώργιος, ό Άγιος Βασίλειος, τó Συλόκαστρον, τó Χιλιομίδι και ή Νεμέα.

Άρχαιολογικοί και ιστορικοί τόποι : Κόρινθος, Άκροκόρινθος, Ίσθμια, Νεμέα, λίμνη Στυμφαλία και ένα μεγάλο τεχνητό έργο, ή διώρυγα τού Ίσθμου τής Κορίνθου

Εικ. 20. Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Άναγνώσματα

Καθώς περνούμε τή μεγάλη γέφυρα τού Ίσθμου και κοιτάζομε τó μακρό-

συρτο υδάτινο αὐλάκι, πὸν μεταβάλλει τὴ χειρόνησο τοῦ Μοριά σὲ νησί, μᾶς ἔρχονται στὸ μυαλό μας τόσες καὶ τόσες σκέψεις.

Πόσες προσπάθειες καὶ χαμένοι κόποι χρειάστηκαν γιὰ νὰ γίνη τὸ ὄνειρο πραγματικότητα.

Ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια οἱ ἄνθρωποι ἔνιωσαν τὴν ἀνάγκη νὰ κόψουν τὴ λαϊμὸ αὐτὸ τῆς γῆς, πὸν χώριζε τὸν Σαρωνικὸ ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ κόλπο. Μὰ με-
χρι τὸ 1893 τὸ πρᾶγμα ἔμεινε ἀκατόρθωτο.

Τὴν πρώτη προσπάθεια τὴν ἔκαναν οἱ Κνίδιοι, μὰ ἡ Πυθία τοὺς ἐσταμάτησε :
«Χαλεπὸν ἀνθρώπων τὰ θεῖα βιάσασθαι».

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἀργότερα καὶ αὐτὸς ἀπέτυχε, ὅπως καὶ ὁ Ἡρώδης ὁ Ἄττικός, καὶ ὁ ἀπαίσιος Νέρων. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Βενεταῖοι, πολὺ ἀργότερα, στὰ 1585.

Τὸ μέγα ἔργον ἔγινε στὰ νεώτερα χρόνια καὶ τελείωσε τὸ 1893. Νά, τί γράφει ὁ χρονικογράφος τῆς ἐποχῆς : «Ἡ διῶρυξ παρεδόθη ἡδὴ πανηρυκῶς εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ δὲ ὕδατα αὐτῆς ἄρχονται προσεχῶς δεχόμενα τὰ πρῶτα σκάφη ἐξ Ἀνατολῶν καὶ ἐκ Δυσμῶν. Τύχη ἀγαθὴ ! Εἴθε τὸ μέλλον νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐκτελεσάντων τὴν μεγάλην ἐπιχείρησιν, ἥτις τόσα ὠφελήματα προ-
ῶρισται νὰ πορίσῃ εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον».

Ο ΠΕΥΚΙΑΣ ΤΟΥ ΞΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ

Ὁ ταξιδιώτης πὸν πορεύεται κατὰ μῆκος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, πρὸς τὴν Πάτρα, χαιρέται τὴν καταπράσινη καὶ εὐφορώτατη αὐτὴ γῆ, πὸν στέκεται πάντα πλουσιοπάροχη στὸν καλλιεργητή.

Σ' ὄλες τίς κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά ὁ ὄργασμός τῆς συγκομιδῆς καὶ τῆς ἐμπορικῆς συναλλαγῆς εἶναι πάντα ζωηρὸς καὶ ἐντονος.

Τὸ πῶς ὁμως ὄμορφο μέρος αὐτῆς τῆς εὐλογημένης γῆς εἶναι ὁ «Πευκιάς τοῦ Ξυλοκάστρου», πὸν μὲ τὸ δίκην του ἀγαποῦν καὶ συχναῖζον τὸ καλοκαίρι οἱ Ἀθηναῖοι.

Ὁ πευκιάς αὐτὸς πὸν κατεβαίνει μέχρι τὴν ἀσπρευδερῆ ἀμμουδιά, εἶναι τὸ καμάρι τοῦ τόπου.

Οἱ βελόνες τῶν πεύκων ἔχουν στρώσει τὸ χῶμα μὲ ἄφθονο ποῦσι. Χάνεται τὸ βῆμα μέσα στοὺς ἴσκιους καὶ στὴν ἀνακουφιστὴ μαλακωσιά. Τὸ ξενοδοχεῖο τοῦ Τουρισμοῦ, ἐξαιρετο δῆγμα πολιτισμοῦ, λευκάζει ἀνάμεσα στὰ καταπράσινα πεύκα.

Εἶναι γλυκεῖα καὶ πραῖντικὴ αὐτὴ ἡ φύση, πὸν προσφέρει στὸν ἄνθρωπο τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦ πεύκου, τὴ στρωτὴ ἀεροθαλασσιά καὶ τὸ ἀκύμαντο γαλανὸ νερό.

2. Νομὸς Ἀργολίδος

Ὁ Νομὸς Ἀργολίδος βρέχεται ἀπὸ τὸ Σαρωνικὸ καὶ τὸν Ἀργολικὸ κόλπο καὶ ἔχει ἓνα σημαντικὸ ἀκρωτήριο, τὸ Σκύλαιο. Ἔχει ἔκτασι 2.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 85.000 κατοίκους.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ μὲ κύρια ὄρη τὸ Ἄρτεμῆσιο (1770 μ.) καὶ τὸ Ἀραχναῖο (1200 μ.).

Ἡ μόνη σημαντικὴ πεδιάδα τοῦ νομοῦ εἶναι ἡ Ἀργολικὴ, τὴν ὁποῖα

διαρρέει ο χειμάρρος *"Ιναχος*, πού χύνεται στον 'Αργολικό κόλπο.

Τα κυριώτερα προϊόντα του νομού είναι τα δημητριακά, τα λαχανικά, το λάδι, οι έλιές, τα έσπεριδοειδή και τα κτηνοτροφικά.

Το πιο όμως εύφορο και άποδοτικό τμήμα του νομού είναι ο κάμπος της 'Αργολίδος. Παράγει άφθονα λαχανικά, έσπεριδοειδή, φρούτα (άχλάδια κ.τ.λ.), ντομάτες, έξαιρετικά πεπόνια και άλλα, με τα όποια τροφοδοτείται ή 'Αθήνα και ο Πειραιάς.

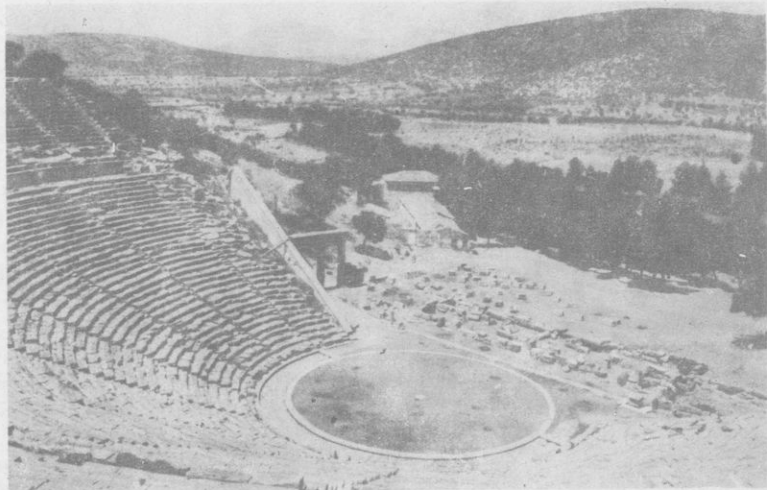
'Ο νομός έχει καλή συγκοινωνία, με σιδηρόδρομο, αυτοκινητοδρόμους και στά παράλια με πλοία.

Διοικητική διαίρεσι

'Επαρχίες : 'Ο νομός έχει 3 έπαρχιες 1) **Ναυπλίας** με πρωτ. το **Ναύπλιον** (8.500 κάτ.) πού είναι και πρωτ. του νομού. "Όμορφη πόλι, από τις πιο γραφικές της 'Ελλάδος, με καλή ρυμοτομία. Το Ναύπλιο έγινε ή πρώτη πρωτ. της 'Ελλάδος (1828 — 1834). 'Η πόλι είναι χτισμένη σε άσφαλή λιμένα και στεφανώνεται γύρω με τρία ένετικά φρούρια — το **Παλαμήδι**, την **Ακροναυπλία** και το **Μπουρτζι**.

Οί περιποιημένοι δρόμοι, τα παλιά σπίτια και τα πολλά αγάλματα αφήνουν στον έπισκέπτη την εντύπωση, ότι κάτι διατηρείται ακόμη από την άρχοντιά της πρώτης πρωτεύουσας της 'Ελλάδος.

2) **'Επαρχία "Αργους** με πρωτ. το **"Αργος** (15.000 κάτ.). 'Η πόλι

Είκ. 21. Το περίφημο άρχαιο θέατρο της 'Επιδαύρου.

είναι από τις αρχαιότερες της Ελλάδος και οι ανασκαφές έφεραν σε φώς πολλές αρχαιότητες. Στη δυτική πλευρά της πόλεως ύψώνεται ή Παλιά άκρόπολι «Λάρισα», με Ισχυρό φρούριο.

Η σημερινή πόλι παρουσιάζει ζωηρή έμπορικη κίνησι, γιατί βρίσκεται στο κέντρο του πλούσιου Αργολικού κάμπου.

3) Έπαρχία Έρμιονίδος με πρωτ. το Κρανίδι (4.000 κάτ.). Το σπουδαιότερο προϊόν της Έπαρχίας είναι το λάδι.

Ιστορικοί και Αρχαιολογικοί τόποι: Η Τίρυνθα, στην όποια σώζονται άρχαία κυκλώπεια τείχη. Βρίσκεται σε απόστασι μίς ώρας από το Ναύπλιο.

Οι Μυκήνες, που ύπήρξαν το κέντρο του Μυκηναϊκού πολιτισμού. (Θυμηθήτε τον άρχιστράτηγο των Έλλήνων και βασιλιά των Μυκηνηών κατά την έκστρατεία της Τροίας, Αγαμέμνονα).

Ακόμη το Αργος και ή Επίδαυρος με το περίφημο άρχαιο νοσοκομείο της, το Ασκληπιείο και το ακόμη περιφημότερο άρχαιο θέατρο της Επίδαυρου, που διατηρείται θαυμάσια και έχει την καλύτερη άκουστική στον κόσμο. Ακόμη ένα από τα θαύματα του άρχαίου κόσμου!

Οι σπουδαιότερες κωμοπόλεις του νομού είναι: ό Αχλαδόκαμπος, ή Νέα Κίος, ή Καρυά, ό Άγιος Βασίλειος, το Λυγουριό, το Αραχναίο, ή Νέα Επίδαυρος και ή Έρμιόνη.

Α ν α γ ν ώ σ μ α τ α

ΤΑ ΘΑΥΜΑΣΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

Οι άρχαίες Μυκήνες βρίσκονται στα βόρεια του Αργολικού κάμπου, επάνω σ' ένα φαλακρό, από βλάστηση, λόφο. Ο επισκέπτης σήμερα δέν πρόκειται να ιδή και να θαυμάση πολλά πράγματα. Δέν έχουν οι Μυκήνες το μεγαλείο των Δελφών και την επιβλητική γαλήνη της Αρχαίας Ολυμπίας. Οι θησαυροί όμως, ό επιβλητικός τάφος του Αγαμέμνονα, ή θαυμαστή Πύλη των Λεόντων και τόσα άλλα που έφερε σέ φώς το τσαπλί και το φτυάρι του Γερμανού Σλήμαν, μās ξαναζωντανέψαν ένα μεγάλο Έλληνικό πολιτισμό δυό χιλιάδες χρόνια π. Χ. Στην κορυφή του Λόφου ήταν χτισμένο το παλάτι του Αγαμέμνονα, που ή ματιά του άγκάλιαζε δόκλιο τον Αργολικό κάμπο μέχρι τον άνύμαντο και ειδυλλιακό Αργολικό κόλπο.

Μέσα από τα ερείπια του λόφου των Μυκηνηών και τους θαυμαστούς και μοναδικούς γιγάντιους τάφους ξαναζούμε με τη μνήμη μας, τον πολύχρονο πολιτισμό των ξακουστών πρώτων Έλλήνων πολεμάρχων, των βοσκών και καλλιεργητών του εύλογημένου Αργολικού κάμπου.

Καθισμένοι στα κράσπεδα του χαλασμένου παλαιού των Μυκηνηών βλέπομε κάτω μακριά προς τη θάλασσα. Και με τη φαντασία μας τα μακρινά σύννεφα που σπρώχνει ό άνεμος προς την ξηνηιά, τα βλέπομε σάν να είναι τα πανιά των μυθικών καραβιών, που ξεκίνησαν κάποτε με τον Αγαμέμνονα, για την απόμακρη και και θρυλική Τροία.

3. Νομός Ἀρκαδίας

Ὁ νομός Ἀρκαδίας κατέχει τὸ κέντρο τῆς Πελοποννήσου. Ἔχει ἔκτασι 4.350 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 154.000 κατοίκους. Τὸ ἔδαφος τοῦ νομοῦ εἶναι τὸ ὀρεινότερο τῆς χερσονήσου. Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι : τὸ *Μαίναλο*, τὸ *Ἀρτεμῆσιο*, τὸ *Λύρκειο*, τὸ *Παρθένιο* καὶ ὁ *Πάργωνας*.

Πεδιάδες δὲν ὑπάρχουν. Στὸ κέντρο καὶ στὰ δυτικά τοῦ νομοῦ ἀπλώνεται τὸ *Ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον* σὲ ὕψος 500 700 μ. τὸ ὁποῖο τὸ Μαίναλον χωρίζει σὲ δυὸ τμήματα : στὸ ὄροπέδιο τῆς Τριπόλεως καὶ στὸ ὄροπέδιο τῆς Μεγαλοπόλεως.

Ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία ξεκινᾷ ὁ ποταμὸς *Ἀλφειὸς* καὶ ὁ παραπόταμός του ὁ *Δάδων*, στὸ ὁποῖο ἔγινε μεγάλο ὕδροηλεκτρικὸ ἔργο.

Τὸ κλίμα τοῦ νομοῦ εἶναι ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι.

Προϊόντα : Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ νομοῦ εἶναι τὰ δημητριακὰ, οἱ πατάτες, τὰ σκόρδα, τὰ κρasiά, τὰ κουκιά, καὶ ἀπὸ τὰ φρούτα τὰ μήλα. Ἀκόμη ἔχει καὶ ἀρκετὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Γενικὰ ὅμως ἡ Ἀρκαδία εἶναι ἡ πτωχότερη περιοχὴ τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς ξενιτεύονται.

Ἡ συγκοινωνία τοῦ νομοῦ γίνεται μὲ τὸ σιδηρόδρομο, τοὺς αὐτοκινητοδρόμους καὶ μὲ τὰ πλοία στὰ παράλια *Ἄστρος* καὶ *Λεωνίδιο*.

Διοικητικὴ διαίρεσις

Ἐπαρχίες. Ὁ νομός Ἀρκαδίας ἔχει 4 ἐπαρχίες, 1) Ἐπαρχία *Μαντινείας* μὲ πρωτ. τὴν *Τρίπολι* (17.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ νο-

Εἰκ. 22. Ἡ Τρίπολι, πρωτεύουσα τῆς Ἀρκαδίας.

μοῦ. Ἡ Τρίπολι εἶναι μιά ἀπὸ τὶς πιὸ προοδευτικὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, στὸ μέσο τοῦ ὄροπεδίου ποῦ ἀπλώνεται μεταξὺ τῶν βουνῶν Μαινάλου — Ἀρτεμησίου καὶ Πάρνωνα.

Ἔχει θαυμάσιο πάρκο, κομψὸ θέατρο, δικαστικὸ μέγαρο, μιά μεγάλη ἐκκλησία, τὸν Ἅγιο Βασίλειο, ἀνετα ξενοδοχεῖα καὶ τὸ μεγαλύτερο νοσοκομεῖο τῆς Πελοποννήσου.

Εἶναι πάντα γεμάτη κίνησι καὶ ζωὴ καὶ ἐπειδὴ βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 700 μ. τὸ καλοκαίρι ἔχει μεγάλη παραθεριστικὴ κίνησι.

Στὰ βόρεια τῆς Τριπόλεως βρίσκονται τὰ εἰρηπία τῆς ἀρχαίας *Μαγυνείας*, ὅπου ἐφονεύθη ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸ 362 π. Χ. ἀφοῦ νίκησε τοὺς Σπαρτιάτες.

Στὰ δυτικὰ βρίσκεται τὸ *Βαλτέτσι*, ὅπου ὁ Κολοκοτρώνης ἐνίκησε τοὺς Τούρκους στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Ἡ Τρίπολι ἦταν ἡ πρωτ. τοῦ Μοριᾶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἐλευθερώθηκε πρώτη στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 ἀπὸ τὸ Γέρο τοῦ Μοριᾶ.

2) *Ἐπαρχία Γορτυνίας* μὲ πρωτ. τὴ *Δημητσάνα* (2.000 κάτ.). Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ μεγαλομάρτυρα Πατριάρχῃ Κων/λεως Γρηγορίου τοῦ Ε΄. καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ.

Ἡ Δημητσάνα βρίσκεται στὸ πιὸ ὀρεινὸ καὶ πιὸ φτωχὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου, σάν μιά ἀετοφωλιά. Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς ἦταν τὸ μεγαλύτερο ἐργαστήριο κατασκευῆς μαρτυροῦ καὶ ὄπλων καὶ εἶχε τὴν καλύτερη ἐλευθερὴ σχολὴ μὲ περίφημη βιβλιοθήκη.

Ἔτσι ἔδωσε στὸ Ἔθνος τὸ 1821 τὰ δύο πολυτιμότερα ἐφόδια : τὰ ὄπλα καὶ τὰ βιβλία. Σήμερα δὲν παρουσιάζει καμμιά ζωὴ. Τὴ στολίζουν μόνο μνημεῖα καὶ κτίρια, ποῦ θυμίζουν στὸν ἐπισκέπτη ὅτι ἡ Δημητσάνα στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα ἦταν τὸ πνεῦμα τῆς παλληκαριάς, τῆς ὠφέλιμης δραστηριότητος καὶ τῆς συγκινητικῆς αὐτοθυσίας.

Βορειοανατολικά τῆς Δημητσάνας εἶναι ἡ ὁμορφὴ κωμόπολι *Βυτίνα* μὲ τὸ θαυμάσιο κλίμα. Τὴ στεφανώνει περίφημο δάσος ἀπὸ ἔλατα, τὸ καλύτερο τῆς Πελοποννήσου.

3) *Ἐπαρχία Μεγαλοπόλεως* μὲ πρωτ. τὴ *Μεγαλόπολι* (3.000 κάτ.). Ἡ πόλις εἶναι χτισμένη σὲ ὑψόμετρο 425 μέτρων, στὸ μέσον τοῦ πλούσιου καὶ γραφικοῦ ὄροπεδίου. Ἡ σημερινὴ Μεγαλόπολι εἶναι ἓνα πολὺ μεγάλο χωριὸ μὲ μιά τεράστια πλατεῖα στὴ μέση, μὲ μερικοὺς καλοὺς δρόμους, λίγα καλὰ κτίρια καὶ τὸ ἐξαιρετὸ Γυμνάσιο, προσφορὰ τῶν Γορτυνίων τῆς Ἀμερικῆς. Στὰ παλιὰ χρόνια ὑπῆρξε ὀνομαστὴ πολιτεία.

Ἄπ' ἐδῶ πέρα ἐξεκίνησε ὁ μέγας στρατηγὸς *Φιλοποίμην*, «ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων» τὸ δεῦτερο π. Χ αἰῶνα, γιὰ νὰ ξυπνήσῃ ὅτι ἐλληνικώτερο ὑπῆρξε στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ Ἔθνος σὲ καινούργια περίοδο ἱστορίας καὶ δόξας. Δυστυχῶς σκοτώθηκε χωρὶς ὁ μέγας ἀγῶνας του νὰ φέρῃ καρπούς. Ἐδῶ γεννήθηκε κι ὁ μέγας ἱστορικὸς φιλόσοφος *Πολύβιος*, ποῦ ἀφηγήθηκε τὰ περιστατικὰ τῆς ἐποχῆς

του με τόσο φωτεινό τρόπο, και με τόσο αντικειμενικότητα, ώστε να μένει παράδειγμα ιστορικής ειλικρινείας στους αιώνες.

Κοντά στη Μεγαλόπολι σώζονται τὰ ερείπια από τὸ ἀρχαῖο θέατρο, τὸ μεγαλύτερο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

4) Ἐπαρχία Κυνουρίας. Μὲ πρωτ. τὸ *Λεωνίδιο* (3.500 κάτ.). Ὁλη ἡ Κυνουρία εἶναι ὄρεινη περιοχή μὲ ἀνεπτυγμένη κτηνοτροφία. Ἡ Κυνουρία λέγεται και *Τσακωνιά*, γιατί ὁμιλεῖται ἐκεῖ μιὰ ἑλληνική διάλεκτος, ἡ *τσακωνική*.

Οἱ σπουδαιότερες κωμοπόλεις και τὰ μεγαλοχώρια τοῦ νομοῦ εἶναι: Ἡ Τεγέα, ἀρχαία πόλις, ἡ Βλαχοκερασιά, τὰ Δολιανά, τὸ Λεβίδι, ἡ Καρύταινα, τὰ Λαγκάδια, ὁ Ὑψοῦς, τὸ Λεοντάρι, οἱ Κολλῖνες, ὁ Ἅγιος Πέτρος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος και τὸ Ἄστρος.

Ἱστορικοί και Ἀρχαιολογικοί τόποι. Ἡ Μαντινεία, ὁ Ὅρχομενός, ἡ Τεγέα, ἡ Ἡραία, τὸ Βαλτέτσι, τὰ Δολιανά, ἡ Τρίπολι, ἡ Δημητσάνα.

Ἀναγνώσματα

ΔΙΑΒΑΙΝΟΝΤΑΣ ΤΗ ΓΟΡΤΥΝΙΑ

Ὁ ταξιδιώτης πὸν πάει ἀπὸ τὴ Μεγαλόπολι στὴν Καρύταινα Δημητσάνα γὰρ νὰ φτάσῃ στὴ γραφικὴ κωμόπολι Λαγκάδια, προχωρεῖ σ' ἕνα κλειστὸ κόσμο, πὸν τὸν περιορίζουν και τὸν ἀντακάνουν ἀτέλειωτα βουνά, ἀλλοῦ ψηλότερα, ἀλλοῦ χαμηλότερα, ἀπόκρημνα, κομμένα μὲ μαχαίρι και σχεδὸν γυμνά ἀπὸ βλάστησι.

Μπορεῖς νὰ περπατᾷς ὄρες ὀλόκληρες, χωρὶς νὰ σταντήσῃς πονητὰ ἀνθρώπο. Μόνον κάπου-κάπου ἕνας βοσκὸς σαλαγαί τὰ πρόβατά του σὲ μιὰ πλαγιά, ἕνας φτωχὸς στρατοκόπος πὸν ξεκουράζεται σὲ μιὰ ἀπόμωρη βρυσούλα, ἢ ἕνας

Εἰκ. 24. Ἐνας λεβεντόγερος τοῦ Μοριά.

κουρασμένος ξωμάχος πού σκάβει μὲ καρτερικὴ διάθεσι τὸ χωράφι του.

Τὰ χωριά εἶναι πολλὰ ἀραιὰ, χαμένα σὲ κατοπητιές, σὲ μικρὲς κοιλάδες, σὲ κάποια ποταμιὰ, πού ἔχει λίγο τόπο γιὰ καλλιέργεια καὶ ἀπαιτεῖ πολὺ μόχθο.

Λίγοι ἄνθρωποι μένουσι μόνιμα, ριζωμένοι στὰ πατρογονικά τους λιθάρια. Οἱ ἄλλοι φεύγουσι μακριὰ στὴν Ἀμερικὴ, ἢ στὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα, ὅπου μποροῦν νὰ ριζώσουν καὶ νὰ προκόψουν. Μὰ δὲν ξεχνοῦν ποτὲ τὸν τόπο τους. Κι ἔτσι, μὲ τὴ βοήθειά τους, ζοῦν καὶ οἱ λίγοι κάτοικοι τῶν χωριῶν αὐτῶν, πού τὰ ἀγκαλιάζει ἡ σιωπὴ καὶ ἡ μοναξιὰ τῶν ἀτόμων καὶ σκληρῶν δροσειῶν.

4. Νομὸς Λακωνίας

Ὁ Νομὸς Λακωνίας κατέχει τὸ νοτιώτερο τμήμα τῆς Πελοποννήσου καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸ *Μυρτιῶν* πέλαγος καὶ τὸ *Λακωνικὸ* κόλπο.

Ἔχει ἑκτασι 4.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 131.000 κατοίκους. Ὁ νομὸς σχηματίζει δυὸ χερσονήσους : Τοῦ Πάρνανα. πού καταλήγει στὸ

Εκ. 25. Ἀποψις τῆς Σπάρτης. Στὸ βάθος ὁ Ταῦγετος.

πάντα φουρτουνιασμένο ἀκρωτήριο *Μαλέας*, καὶ τοῦ Ταῦγετου πού καταλήγει στὸ ἀκρωτήριο *Ταίναρο*.

Δυὸ ὀγκώδη βουνά, ὁ *Ταῦγετος* τὸ ὑψηλότερο τῆς Πελοποννήσου

και ὁ *Πάργωνας* ξαπλώνονται ἀπὸ τὴν Ἀρκαδίαν πρὸς τὶς ὁμώνυμες χερσονήσους.

Ὁ μόνος ἀξιόλογος ποταμὸς εἶναι ὁ *Εὐρώτας*, ποὺ διαρρέει τὴν πεδιάδα τῆς *Σπάρτης* καὶ τοῦ *Ἐλους* καὶ χύνεται στὸν Λακωνικὸ κόλπο.

Γενικά, τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ νομοῦ εἶναι *ὄρεινὸν* καὶ γιὰ τοῦτο τὸ *κλίμα* εἶναι ξηρὸ καὶ ὑγιεινὸν.

Προϊόντα : Τὰ ὄρεινά μέρη εἶναι φτωχὰ σὲ προϊόντα καὶ οἱ κάτοικοι μὲ πολὺ κόπο παράγουν λίγα δημητριακά, πατάτες, κρασιά, ὄσπρια καὶ κτηνοτροφικὰ εἶδη. Στὰ πεδινότερα μέρη καλλιεργοῦνται οἱ ἐλιές (λάδι Μάνης) τὰ ἐσπεριδοειδῆ, τὰ κηπουρικά καὶ ἄλλα.

Ἡ γῆ τῆς Λακωνίας δὲν εἶναι εὐφορῆ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, καὶ πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς ξενιτεύονται.

Ἡ *συγκοινωνία* ἐξυπηρετεῖται μὲ ὀλίγους αὐτοκινητόδρομους καὶ στὰ παράλια μὲ τὰ πλοῖα.

Διοικητικὴ διαίρεσις

Ἐπαρχίες : Ὁ νομὸς ἔχει 4 ἐπαρχίες. 1) *Ἐπαρχία Λακεδαιμόνος* μὲ πρωτ. τὴ *Σπάρτη* (11.000 κατ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ νομοῦ. Ἡ Σπάρτη εἶναι μίαν ἀπὸ τὶς δυὸ ἐνδοξότερες πολιτείες τοῦ Ἀρχαίου κόσμου: Ἀθήνα — Σπάρτη. Πολιτείες, ὅμως, τόσο διαφορετικὲς μεταξύ τους. Στὴν Ἀθήνα λάτρευαν τὸ σωματικὸ κάλλος, μὰ μὲρφωναὶ καὶ τὸ πνεῦμα. Στὴ Σπάρτη τοὺς ἐνδιέφερε μόνον τὸ σῶμα.

Χωρὶς τὴν Ἀθήνα ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια τῆς ἀνθρωπότητος θὰ ἦταν πολὺ καθυστερημένη. Χωρὶς τὴ Σπάρτη θὰ ἔλειπε τὸ μεγάλο παράδειγμα τοῦ ἀγνότερου πατριωτισμοῦ, τῆς ἀφθαστῆς αὐτῆς ἀρετῆς.

Δὲν ὑπάρχουν ἄξια λόγου ἐρείπια στὴ Σπάρτη, γιὰτὶ ἐλάχιστα μνημεῖα, εἶχε καὶ στὸν καιρὸ τῆς δόξας τῆς. Ὁ μεγάλος ἱστορικὸς Θουκυδίδης τὸ προεῖπε: Τίποτε δὲ θὰ μείνῃ ἀπὸ τὴ Σπάρτη, ὅταν χάσῃ τὸ μόνον στολίδι τῆς — τοὺς πολῖτες.

Ἡ σημερινὴ πόλις εἶναι χτισμένη σχεδὸν ἐπάνω στὴν παλαιά, χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ κάτι τὸ ἐξαιρετικὸ, ὅτὸ μέσον ἑνὸς εὐφοροῦ κάμπου.

Στὰ Νοτιοδυτικὰ τῆς Σπάρτης ἐπάνω σ' ἓνα γραφικώτατο λόφο εἶναι τὰ ἐρείπια τοῦ *Μιστραῖ*, μιᾶς πολιτείας ποὺ ἄνθισε καὶ ἀκτινοβόλησε ἀπὸ 1249 — 1453 μ. Χ., καὶ ἦταν πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως (Πελοποννήσου).

Τὸ Μιστραῖ τὸν ἔχτισαν οἱ Φράγκοι πρίγκηπες τοῦ Μωριᾶ. Ὅμως γρήγορα τὸν πῆραν οἱ Παλαιολόγοι καὶ αὐτοὶ τὸν ἐξωράισαν μὲ τὰ θαυμαστά κάστρα καὶ τὶς περίφημες ἐκκλησιᾶς ποὺ ἀψίζονται ἀκόμη καὶ σήμερα.

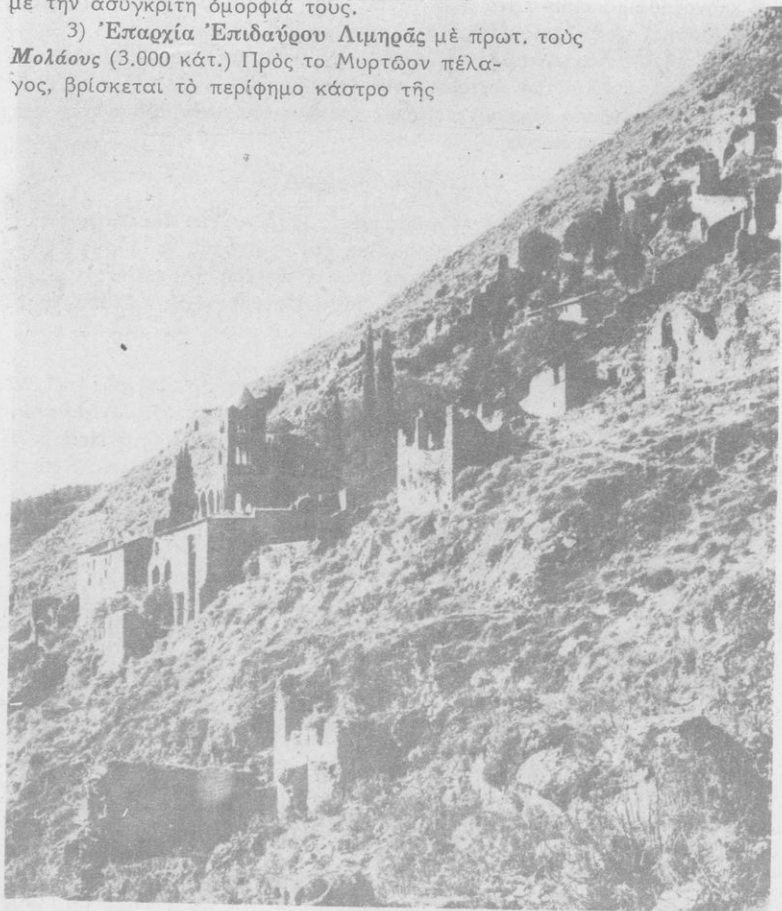
Στὴν ἐποχὴ τῶν Παλαιολόγων ὁ Μιστραῖς ἔφθασε νάχῃ 40.000 κατοίκους. Τότε ἄνθισε γιὰ μίαν ἀκόμη φορὰ τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα μὲ τοὺς σοφοὺς Ἑλληνας καὶ κυρίως τὸ φιλόσοφο *Γεμιστὸ* «Πλήθωνα».

2) *Έπαρχία Γυθείου* με πρωτ. τὸ *Γύθειο* (7.000 κάτ.). Τὸ Γύθειο εἶναι τὸ μεγαλύτερο λιμάνι τῆς Λακωνίας, με ζωνρὴ ἐμπορικὴ κίνησι, γιὰ τὴ γύρω του ἀπλώνεται εὐφορὸς κάμπος με ποικιλία προϊόντων.

Ἀπὸ τὴ Σπάρτη στὸ Γύθειο ἡ διαδρομὴ ξετυλιγεται σὲ ράχες καὶ πλαγιὰς μαλακῶν λόφων, ἀνάμεσα σὲ καταπράσινο ἔδαφος, ὅπου ἡ βλάστησι εἶναι πολὺ πυκνὴ.

Οἱ ἐλιές, οἱ μουριές, οἱ συκιές, οἱ βατομουριές, οἱ φραγκοσυκιές καὶ ἄλλα ψηλόκορμα δένδρα (λεῦκες κ.τ.λ.) ντύνουν τὸν τόπο με τὴν ἀσύγκριτη ὀμορφιά τους.

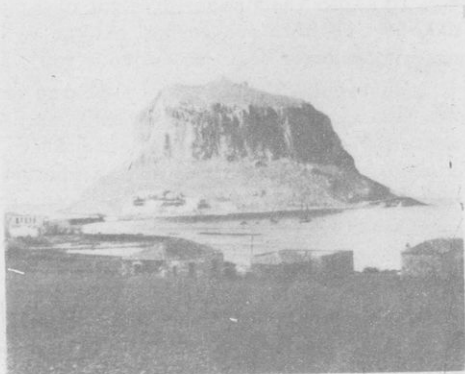
3) *Έπαρχία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς* με πρωτ. τοὺς *Μολάους* (3.000 κάτ.) Πρὸς τὸ Μυρτῶν πέλαγος, βρίσκεται τὸ περίφημο κάστρο τῆς

Εἰκ. 26. Ἀποψις τοῦ Μιστρά.

Μονεμβασιάς. Πάνω στον απότομο και πανύψηλο αυτό βράχο που συγκοινωνεί με την ξηρά με μιά μόνο πέτρινη γέφυρα, με μιά μόνο «έμβασια», γι' αυτό και λέγεται Μονεμβασιά, είναι στοιχειωμένο το θρυλικό κάστρο.

Πόσοι ήρωϊσμοί και πόσες καταστροφές ζώων για την κατοχή του φοβερού αυτού Κάστρου Φράνκοι. Παλαιολόγοι, Καταλανοί, Τούρκοι, Βενετσιάνοι, σ' έναν διαρκή πόλεμο για την κατοχή του. Τα σημερινά χαλάσματα είναι σημάδια και λείψανα σκληρών και άπελπισμένων αγώνων. «Λουλούδι της Μονεμβασιάς...», τὸ βάφτισε ὀλαϊκὸς τραγουδιστὴς τὸ ἀσύγκριτο, σὲ ἀγριωπὴ ὁμορφιά, κάστρο, ποὺ πρωτοκτίστηκε τὸν ὄγδοο μ.Χ. αἰῶνα.

Εἰκ. 27. Τὸ Κάστρο τῆς Μονεμβασιάς.

4) Ἐπαρχία Οἰτύλου με πρωτ. τὴν Ἀρεόπολι (1.500 κάτ.). Οἱ σπουδαιότερες κωμοπόλεις καὶ τὰ μεγαλύτερα χωριά τοῦ νομοῦ εἶναι :

Οἱ Καρυές, ἡ Βαμβακοῦ, τὰ Βρέστενα, τὸ Γεωργίτσι, τὸ Καστόρι, ὁ Βασαράς τὰ Ἀνώγεια, τὸ Γεράκι, ἡ Σκάλα, τὸ Ἔλος, ὁ Οἰτύλος καὶ ἡ Νεάπολι.

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ Ἱστορικοὶ τόποι : Σπάρτη, Μιστράς, Μονεμβασία.

5. Νομὸς Μεσσηνίας

Ὁ Νομὸς Μεσσηνίας περιλαμβάνει τὸ νοτιοδυτικὸ τμήμα τῆς Πελοποννήσου καὶ περιβρέχεται δυτικὰ καὶ νότια ἀπὸ τὴν καταγάλανη θάλασσα τοῦ Ἰονίου Πελάγους. Ἔχει ἕκτασι 3.400 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 230.000 κατοίκους.

Ἡ θάλασσα σχηματίζει δυὸ μεγάλους κόλπους : τὸν **Κυπαρισσιανὸ** καὶ τὸν **Μεσσηνιακὸ**, τὸ ἀπάνεμο καὶ γραφικὸ λιμανάκι τῆς **Πόλου**, ποὺ τὸ προστατεύει τὸ νησάκι **Σφακτηρία**, καὶ τὸ ἀκρατήριον **Ἀκρίτας**.

Γύρω στὴ θάλασσα τῆς Μεσσηνίας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ Σφακτηρία, βρίσκονται καὶ τὰ νησιά **Πρώτη** καὶ **Οἰνοῦσες**.

Στὸ Νομὸ Μεσσηνίας ὑψώνονται μικρὰ βουνά, ποὺ δὲ φθάνουν τὰ 1000 μ. Στὰ βόρεια εἶναι τὰ **Νόμια**, στὸ κέντρο ἡ **Ἰθώμη** καὶ στὰ νότια τὸ **Λυκόδημο**. Εἶναι βουνά χαμηλά, με ἥρεμα διαγράμματα, κατάφυτα σχεδόν, νοικοκυρεμένα καὶ στοργικά.

Γ. Κ. Μαυριά, Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος γιὰ τὴν Γ' — Δ' Δημοτικῶ

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ διαχωρίζεται ἀπὸ τὰ βουνὰ σὲ δύο : στὴν πεδιάδα τῆς *Κυπαρισσίας* καὶ τῆς *Μεσσηνίας*.

Ἐνας μόνον ποταμὸς ὑπάρχει, ὁ *Πάμισος*, ποῦ ἡσυχος καὶ γαλήνιος διαρρέει σχεδὸν στὸ μέσον τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα, τὴν ὁποία ποτίζει καὶ τὴν κάνει νὰ εἶναι πάντα ἓνα καταπράσινο περιβόλι μιᾶς γονιμώτατης γῆς.

Τὸ κλίμα τῆς Μεσσηνίας εἶναι τὸ θερμότερον καὶ τὸ πιὸ γλυκὸ τῆς Ἑλλάδος. Γι' αὐτὸ φύονται καὶ δένδρα θερμῶν χωρῶν, ὅπως ὁ *φοῖνικας*, ποῦ ὀριμάζει καὶ τοὺς καρπούς του.

Προϊόντα. Ὁ Νομὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς εὐφορώτερους τῆς Ἑλλάδος. Παράγει κρασιά, λάδια, ἐλιές (ἐλιές Καλαμῶν), σῦκα, ἐσπεριδοειδῆ, πατάτες, σιτηρὰ, ρύζι, καὶ χουρμάδες καὶ ἄλλα προϊόντα. Ἀλλὰ τὰ σῦκα εἶναι ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Μεσσηνίας γιατί ἐξάγονται καὶ στὸ ἐξωτερικόν.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται πολὺ καὶ μὲ τὴν σηροτροφίαν (μεταξοσκωληκοτροφίαν) καὶ παράγουν μεγάλες ποσότητες ζωϊκῆς μέταξας. Γνωστὸ εἶναι τὸ λαϊκὸ δίστιχο :

*Κι ἂν πᾶς στὴν Καλαμάτα καὶ εἴδῃς μὲ τὸ καλὸ,
φέρε μ' ἓνα μαντήλι ποῦ νᾶν μεταξωτὸ.*

Ἐπίσης οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεΐαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἡ συγκοινωνία τοῦ νομοῦ ἐξυπηρετεῖται μὲ τὸ σιδηρόδρομον, τοὺς αὐτοκίνητοδρόμους καὶ μὲ τὰ πλοῖα στὰ παράλια.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες :

1) **Ἐπαρχία Καλαμῶν** μὲ πρωτ. τὴν *Καλαμάτα* (38.500 κάτ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτεύουσα ὄλου τοῦ Νομοῦ. Ἡ Καλαμάτα εἶναι παλιὰ πόλι μὲ μεγάλη ἱστορία. Κτισμένη στὴν ἀγκαλιά τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ἦταν ἀνέκαθεν ἐμπορικὸ κέντρο τοῦ Μοριά, ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα. Ἡ θέσις τῆς, καθὼς εἶναι ἀνοιχτὴ καὶ στὴν ξηρὰ καὶ στὴ θάλασσα, ἀνάμεσα σὲ περαστικούς δρόμους καὶ σὲ κάμπους μὲ μεγάλη γονιμότητα, ὑπῆρξε τὸ θέατρο σκληρῶν περιπετειῶν, ἀγῶνων καὶ κατακτητῶν.

Ἡ σημερινὴ πόλι ξαπλώνεται ἀπὸ τὸ Κάστρο μέχρι τὸ λιμάνι τῆς, ποῦ εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ περιποιημένα καὶ πιὸ ἀσφαλῆ τῆς Ἑλλάδος. Τὴ διασχίζει ὁ ποταμὸς — χεῖμαρρος *Νέδοντας*, ποῦ εἶναι πηγὴ ὁμορφίᾳς τὸ καλοκαίρι, μὲ καταστρεπτικὰς κατεβασίς τὸ χειμῶνα.

Ἡ Καλαμάτα ἔχει μεγάλα ἐργοστάσια μεταξουργίας, συσκευασίας σῦκων, ἀλευρομύλους, ἐργοστάσια ποῦ ἀποφλοιώνουν τὸ ρύζι καὶ ἄλλα. Ὁ ἐπισκέπτης διαπιστώνει ἀμέσως τὸν πολιτισμὸ τῶν κατοίκων καὶ τὴ ζωερὴ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι καὶ συναλλαγῆ.

2) **Ἐπαρχία Μεσσήνης** μὲ πρωτ. τὴ *Μεσσήνη* (8.000 κάτ.). Εἶναι γεωργικὴ πόλι καὶ κέντρο παραγωγῆς ρυζιοῦ. Πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως, στὴν κορυφὴ τῆς γραφικῆς Ἰθώμης οἱ ἀρχαῖοι Μεσσήνιοι εἶχαν κτίσει

ναό τοῦ Δία, πού περιβαλλόταν ἀπό τείχος μήκους 9 χιλιομέτρων. Ἔτσι πίστευαν ὅτι ὁ Δίας, ἀπὸ τὴν κορυφή τοῦ βουνοῦ θὰ προστάτευε τοὺς κάμπους γύρω καὶ κάθε σπιτικό. (Θυμηθῆτε ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἱστορία τοὺς ἀγῶνες Μεσσηνίων καὶ Σπαρτιατῶν).

3) Ἐπαρχία Πύλλας μὲ πρωτ. τὴν *Πύλο* (3.000 κάτοικοι) κτισμένη στὸν ἔνδοξο ὄρμο τοῦ *Ναυαρίνου*, πού τὸν ἀσφαλίζει ἀπὸ τίς φουρτοῦνες τὸ ἐξίσου ἔνδοξο νησάκι, ἡ *Σφακτηρία*. Ἡ Πύλος εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τὰ Ὀμηρικά χρόνια καὶ ὁ βασιλιάς τῆς *Νέστορας* πού ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας, ἦταν ὁ συνετώτερος καὶ ὁ πιὸ γλυκομίλητος ἀπ' ὄλους τοὺς πολεμάρχους τῆς.

Εἰκ. 28. Τὸ Ναυαρίνο.

Στὰ νεώτερα χρόνια, στὴν περικλειστὴ αὐτὴ θάλασσα τοῦ Ναυαρίνου, οἱ τρεῖς Ναύαρχοι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, στὰ 1827, κατέστρεψαν τὸ στόλο τοῦ Ἰμπραήμ καὶ στερέωσαν τὴν Ἑλληνικὴ ἐλευθερία.

Ἀκόμη ἀνατολικά τῆς Πύλου βρίσκεται τὸ *Μανιάκι*, ὅπου ἔπεσε ὁ Παπαφλέσας στὰ 1825 πολεμώντας ἡρωϊκὰ τὸν Ἰμπραήμ.

Ἡ νῆσος Σφακτηρία εἶναι σχεδὸν κατάγυμνη ἀπὸ βλάστησι. Λίγα ἀγριόγυδα καὶ πολλὰ ἀγριοπερίστερα εἶναι οἱ σημερινοὶ κάτοικοί τῆς. Καὶ ὅμως πόσο σκληρὰ πεπρωμένα ἀνθρώπων ἔχουν συνδεθεῖ μὲ τὴ μοῖρα τῆς, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὡς τὰ χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21 !

4) Ἐπαρχία Τριφυλίας μὲ πρωτ. τὴν *Κυπαρισσία* (5.000 κάτ.). Ἡ πόλι λές καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο πολιτεῖες : τὴν παλιὰ σφηνωμένη στὰ πόδια τοῦ Κάστρου τῆς καὶ τὴ νέα ξαπλωμένη ἄνετα, στὴν ἀκροθαλασσία τοῦ θαυμάσιου κόλπου.

Ἀνατολικά ξαπλώνεται γονιμώτατη πεδιάδα, πού τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς σκεπάζεται ἀπὸ ἐλαιῶνες καὶ σταφιδάμπελα.

Στὴν Κυπαρισσία γεννήθηκε ὁ *Ἀμβρόσιος Φραντζῆς*, ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ μεγάλη μὀρφωσι, τὴ θερμὴ φιλοπατρία, καὶ τὴ μεγάλη ἐπιβολή. Ἦταν κληρικός, πολέμησε γενναῖα κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 21 καὶ ἔγραψε ἀργότερα μιὰ θαυμάσια ἱστορία τοῦ ἀγῶνα τοῦ Ἔθνους.

Στὰ νότια τῆς Κυπαρισσίας βρίσκονται οἱ ἐξαιρετικὲς κωμοπόλεις

τά **Φιλιατρά** (9.000 κάτ.) και οί **Γαργαλιάνοι** (8.000 κάτ.), πού παίρνουν ζώη και προκοπή από τόν εύφορο Μεσσηνιακό κάμπο.

Στά νότια τοῦ Νομοῦ βρίσκονται ἀκόμη τὰ φοβερά κάστρα τῆς **Μεθώνης** πρὸς τὸ Ἴόνιο πέλαγος και τῆς **Κορώνης** πρὸς τὸ Μεσσηνιακὸ κόλπο. Κεῖνο πού σώζεται σχεδὸν ἀκέραιο ἀκόμη, μὲ ἐπιβλητικὸ μεγαλειό, εἶναι τὸ Κάστρο τῆς Μεθώνης.

Ἀρχαιολογικοὶ και ἱστορικοὶ τόποι : Μεσσήνη, Ἰθάμη, Πύλος, Ναυαρίνον, Μεθώνη, Κορώνη, Σφακτηρία, Μανιάκι, Κυπαρισσία, Καλαμάτα.

6. Νομὸς Ἡλείας

Ὁ Νομὸς **Ἡλείας** κατέχει τὸ δυτικὸ τμήμα τῆς Πελοποννήσου και βρέχεται δυτικὰ ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος, ὅπου σχηματίζει δύο ἀκρωτήρια : τὸ **Κατάκωλο** και τὴν **Κυλλήνη** (Χελωνάτα). Ἔχει ἑκτάση 2.150 τετρ. χιλμ. και πληθυσμὸ 190.000 κατοίκους.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ, πρὸς τὸ Ἴόνιον Πέλαγος, εἶναι πεδινό. Στ' ἀνατολικά ὑψώνονται τὰ βουνὰ **Ἐρύμανθος** και **Φολὴ**, τὰ ὁποῖα εἶναι κατάφυτα και στὴ Φολὴ ὑπάρχει τὸ μεγαλύτερο δάσος βελανιδιᾶς τῆς Πελοποννήσου.

Τὴν Ἡλεία τὴν διαρρέουν οἱ ποταμοὶ **Πηνειὸς** και ὁ **Ἀλφειὸς** (ὁ μεγαλύτερος τῆς Πελοποννήσου), οἱ ὁποῖοι χύνονται στὸ Ἴόνιον Πέλαγος.

Στὴν Ἡλεία ὑπάρχουν δύο θαυμασίαις ἱαματικῆς πηγῆς : τῆς **Κυλλήνης** και τοῦ **Καϊάφα**, και δύο μικρῆς λίμνες μὲ ἄφθονα ψάρια : τῆς **Μουρνιαῖς** και τῆς **Ἀγουλινίτσας**.

Τὸ κλίμα τοῦ νομοῦ εἶναι ὑγιεινὸ και τὸ χειμῶνα κάπως ὑγρὸ, ἀπὸ τίς πολλῆς βροχῆς πού πέφτουν, ὅπως και σ' ὀλόκληρη τὴ δυτικὴ Ἑλλάδα.

Προϊόντα : Ὁ κάμπος τῆς Ἡλείας εἶναι ἀπὸ τοὺς πρὸ γόνιμους τῆς Ἑλληνικῆς γῆς και ὁ μέγας τροφодότης τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς. Πάντα ὁ εἰδυλλιακὸς αὐτὸς κάμπος εἶναι καταπράσινος ἀπὸ τὰ σπαρτά και τὰ χλοερά λιβάδια, ὅπου βόσκουν ἀμέριμνα κοπάδια πρόβατα και γελάδια.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ κτηνοτροφικά, τὰ ἐσπεριδοειδῆ, ἡ σταφίδα, τὸ λάδι και τὰ νοστιμώτατα καρπούζια. Ἰδιαίτερα φημίζονται τὰ τυριά τῆς Μανωλάδας, τὰ πουλερικά τῶν Λεχαιῶν, τὰ καλαμπόκια τῆς Ἀνδραβίδας, τὰ ἄλογα τῆς Γαστούνης, ἡ σταφίδα τοῦ Πύργου, και τὰ λεμόνια τῆς Κυλλήνης.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία και αὐτοκινητοδρόμους πού συνδέουν ὄλες τίς πόλεις και τὰ χωριά μεταξὺ τους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ἡλείας διαίρεται σὲ 2 ἐπαρχίαις. 1) **Ἐπαρχία Ἡλείας** μὲ πρωτ. τὸν **Πύργο** (20.000 κάτ.) πού εἶναι και πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ὁ Πύργος εἶναι νεώτερη πολιτεία και σήμερα συγκεντρώνει ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἐμπορικῆς ζωῆς τοῦ Μοριά. Μπορεῖ νὰ μὴ εἶναι

δμορφη Πολιτεία, αλλά έχει όμως άερα πολιτισμοϋ, άρκετή εϋμάρεια και ένα ρυθμό ζωής, που δείχνει καλλιέργεια και προκοπή. Ή πόλι ζει περισσότερο από τó έμποριο και τή βιομηχανία, παρά από τή γεωργική παραγωγή. Έπίγειο του Πύργου είναι τó **Κατάκωλο**, που παλαιότερα υπήρξε τó μοναδικό κέντρο έξαγωγής των προϊόντων ολόκληρης τής περιοχής.

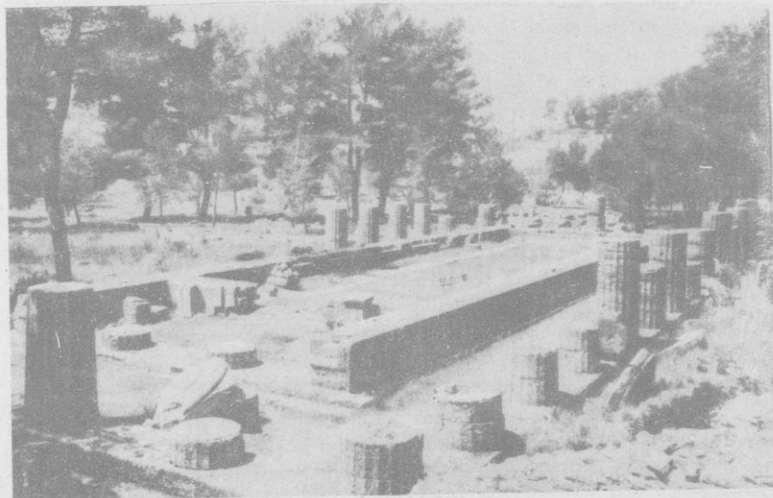
Σήμερα τó άντιμάχονται ó σιδηρόδρομος και τó αυτοκίνητο κι άν έλειπε ή σταφίδα, που έξάγεται στις ξένες χώρες, ή κίνησή του θά ήταν πολú μικρή.

Άλλες πόλεις του Νομού είναι ή **Άμαλιάδα** (15.000 κάτ.), ή **Άνδραβίδα** (που άλλοτε 1200—1427 μ. Χ.) υπήρξε πρωτεύουσα του Μοριά στα χρόνια τής Φραγκοκρατίας, ή **Γαστούνη**, τά **Δεχαϊνά**, (ή πατρίδα του διηγηματογράφου Καρκαβίτσα), τó—**Βαρθολομιό**, ή **Μανωλάδα**, τó **Τραγανό**, ή **Κυλλήνη**, τά **Καβάσιλα** και τó **Χάβαρι**.

Όλες óι πόλεις τής Ήλείας είναι σχεδόν όμοιόμορφες : άπλώνονται σε άφθονη έκταση, έχουν τά σπίτια τους άραιο κτισμένα, μέσα σε καταπράσινα περιβόλια, κι έχουν τούς έξωστες τους γεμάτους λουλούδια.

2) **Έπαρχία Όλυμπίας** με πρωτ. τήν **Άνδρίτσαινα**, (2.000 κάτ.), πόλι μεσαιωνική, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στα χρόνια τής σκλαβιάς και πολú περισσότερο στήν επανάσταση του 21. Έκει γεννήθηκε και ó μεγάλος «φιλικός» ó **Παναγιώτης Άναγνωστόπουλος**.

Σήμερα ó έπισκέπτης δέ θά δοκιμάση μόνον τó φημισμένο κρασί τής Άνδρίτσαινας, αλλά θά έχη και μιá εϋχάριστη έκπληξι, άν έπισκεφθή τή έξαιρετική βιβλιοθήκη που υπάρχει εκεί και περιλαμβάνει παλιές και πολύτιμες εκδόσεις βιβλίων από τά 1500 μέχρι σήμερα.

Εικ. 29. Τó τοπίο τής Όλυμπίας, όπως είναι σήμερα.

“Άλλες κωμοπόλεις είναι ή Ζαχάρω, ό Σελινούνας, τὸ Ἐπιτάλιο καί ή Κάτω Φιγαλεία.

Στήν ἐπαρχία αὐτή βρίσκονται καί τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Ὀλυμπίας, ὅπου ἐγίνοντο οἱ περίφημοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες καί συναντιόταν τὸ ἄνθος τῆς Ἑλληνικῆς ρώμης, ἀπ’ ὅλες τίς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ τοπεῖο εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον γαλήνια τῆς Ἑλλάδος. Στούς Δελφούς ὁ ἐπισκέπτης νοιώθει δέος μπροστά στήν ἀγριωπὴ ὁμορφιά τοῦ ἱεροῦ χώρου· στήν Ὀλυμπία ἀντίθετα, ὅλα, οἱ λόφοι, ή κοιλάδα, τὸ ποτάμι ἀναδίδουν εὐγένεια, ἡρεμία, γαλήνη, μακαριότητα.

Στὸ μουσεῖο τῆς Ὀλυμπίας εἶναι τοποθετημένα τὰ διάφορα ἀρχαιολογικά εὐρήματα καί ἀγάλματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ σπουδαιότερα εἶναι : ή Νίκη τοῦ Παιωνίου καί ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλη.

Ἡ ἱερὰ Ἄλτη ἔχει καταστραφῆ, μὰ τὸ κλωνάρι τῆς ἐλιάς, θὰ μένη πάντα, αἰώνιο σύμβολο τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

Ἀρχαιολογικοὶ καί ἱστορικοὶ τόποι. Ὀλυμπία, Ἀνδραβίδα, Γλαρέντζα, Χελμούτσι.

Ἀ ν α γ ν ὄ σ μ α τ α

ΤΟ ΘΑΥΜΑΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΧΕΛΜΟΥΤΣΙ

«Κοντὰ σὸν κόβο τοῦ Χελωνάτα, ἀντίκρυ στὴ Ζάκυνθο, στήν κορφὴ γραφικοῦ λόφου πυργώνεται τὸ περίφημο Κάστρο Χελμούτσι. Στὰ πόδια του ἀναπαύεται φιλήσυχο, εἰρηνεμένο χωριό, τὸ Κάστρο. Τὸ Χελμούτσι μνημονεύεται πάντα ἀνάμεσα στὰ περιφημότερα φραγκικὰ κάστρα τοῦ Μοριά.

Χτίστηκε στὰ 1217 ἀπὸ τὸ Γοδεφρείδο Β' Βιλλεαρδουῖνο καί ὑπῆρξε γιὰ πολλὸν καιρὸ τὸ καμάρι καί τὸ στήριγμα τῶν πριγκίπων τοῦ Μωριά. Ἡ τοποθεσία του εἶναι ἀπὸ τίς γοητευτικότερες, πὸν μπορεῖ νὰ συλλάβη ή ἀνθρώπινη φαντασία. Γιατί ξενοσιάζει καί τὴ γῆ καί τὴ θάλασσα. Ἀπάνω ἀπὸ τοὺς ἀκραίους του πύργους τὸ μάτι ξανοίγει μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐκολία τοῦ κόσμου τὸν περίγυρο κάμπο, τοὺς λόφους καί τίς πολιτείες, κι ὅλη τὴ θάλασσα τὴ νησιοσπαρμένη, πὸν ἀπλώνεται σὲ κάποια ἀπόστασι ἀπὸ τὰ ριζὰ του...

Τὸ Χελμούτσι μ' ὅλο τὸ εἴμαγμα πὸν ἔπαθε ἀπὸ στεργιανούς πολεμάρχους καί κορυσάρχους πολεμάρχους, διασώζει ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ παλιοῦ μεγαλείου του· ἐπάλληλες ζῶνες τειχῶν μὲ φαγωμένες ἐπάλξεις, τεράστιοι πύργοι, κάμαρες καί σκάλες καί ὑπόγειοι διάδρομοι καί πηγάδια καί ἀποθήκες προκαλοῦν καί σήμερα τὸ δέος καί τὴν καταπλήξη στὸν ἐπισκέπτη...

[I. Μ. Παναγιωτοπούλος «Ἑλληνικοὶ ὄριζοντες»]

7. Νομὸς Ἀχαΐας

Ὁ Νομὸς Ἀχαΐας κατέχει τὸ βόρειο τμήμα τῆς Πελοποννήσου καί κατὰ μεγάλο μέρος βρέχεται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ καί Πατραϊκὸ κόλπο.

Ὁ Κορινθιακὸς κόλπος τελειώνει στὸ ἀκρωτήριο Ρίο καί ὁ Πατραϊκὸς στὸ ἀκρωτήριο Ἄραξος (Πάπας).

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ ὄρη *Παναχαϊκόν*, τὰ *Ἀροάνια* (Χελμός) καὶ τὸν *Ἐρύμανθο*.

Μικρὲς *πεδιάδες* ἀπλώνονται στὰ παράλια τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Πατραϊκοῦ κόλπου.

Τὸ Νομὸ διαρρέουν τρεῖς μικροὶ ποταμοὶ : ὁ *Βοραϊκός*, ὁ *Σελινούνας* καὶ ὁ *Γλαῦκος*.

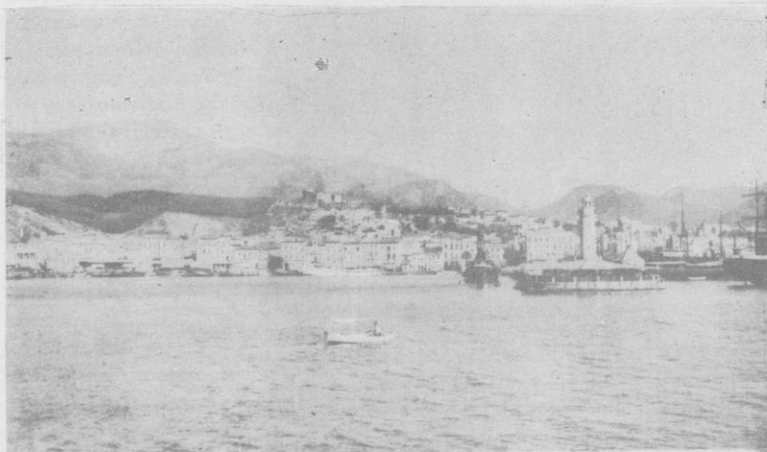
Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικὰ εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ, μὲ διάφορες θερμοκρασίες, ἀνάλογα μὲ τὸ ὑψόμετρο κάθε τόπου.

Προϊόντα. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ δασικὰ, τὸ λάδι, τὰ ἔσπεριδοειδῆ, τὸ κρασί, ἡ σταφίδα καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει θαυμάσια συγκοινωνία σιδηροδρομική, ἀμαξιτῶν ὁδῶν καὶ στὰ παράλια μὲ τὰ πλοῖα.

Ὁ Νομὸς ἔχει ἔκτασι 3.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 230.000 κατοίκους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες. 1) **Ἐπαρχία Πατρῶν** μὲ πρωτ. τὴν *Πάτρα* (90.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ ἡ μεγαλύτερη πόλι τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Πάτρα εἶναι μιὰ

Εἰκ. 30. Ἀποψὶ τῆς Πάτρας.

εὐχάριστη καὶ ὡραία πόλι ἀπλωμένη στὴν ἀγκαλιά τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου. Τὸ λιμάνι τῆς προστατεύεται ἀπὸ μεγάλο κυματοθραύστη καὶ λιμενοβραχίονες.

Οἱ δρόμοι τῆς παραλίας εἶναι ἀπλόχωροι καὶ τοὺς στολιζοῦν ἐπιβλητικὰ μέγαρα. Τὰ πολυάριθμα ἐργοστάσια δίνουν ζωερὴ κίνησι καὶ ζωὴ στὴν πόλι. Τὸ λιμάνι διατηρεῖ πάντα πυκνὴ κίνησι καὶ πολυάριθμα

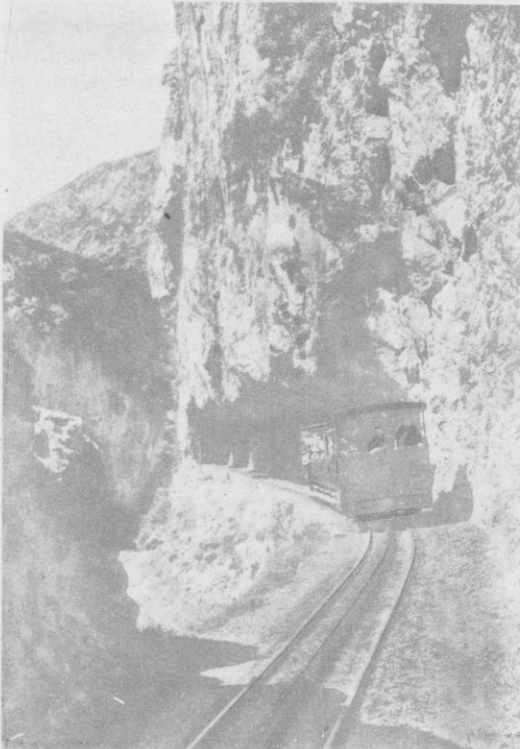
έμπορεύματα φορτώνονται και ξεφορτώνονται από τὰ καράβια πού έρχονται ή πάνε για τίς ξένες χώρες.

Άπό τὰ αξιοθέατα τής πόλεως ξεχωρίζει ό τεράστιος μισοτελειωμένος Ναός του Άποστόλου Άνδρέου, όπου σώζεται και ό τάφος του Άγίου.

Η γύρω χώρα είναι πλουσιώτατη, γεμάτη από έλιές, περιβόλια και σταφιδάμπελα.

Άκόμη ή Πάτρα είναι τριγυρισμένη από ωραιότατα «θέρετρα», τόπους πυκνής βλαστήσεως, κατά μήκος τής ακροθαλασσιᾶς, πού ανακουφίζουν τό σώμα και χαρίζουν τήν ψυχική γαλήνη. Οι μεγαλύτερες κωμοπόλεις τής έπαρχίας είναι τὰ *Βραχνεία*, και ή *Κάτω Άχαῖα*.

2) *Έπαρχία Αιγιαλείας* με πρωτ. τό *Άγιον* (16.000 κάτ.) κτισμένο σ' ένα μπαλκόνι του Κορινθιακού κόλπου. Είναι αρχαία πόλι με μεγάλη

Είχ. 31. 'Ο όδοντωτός σιδηρόδρομος Διακοφτό — Καλάβρυτα.

Ιστορία. Στη στενή παραλία του Αγίου, πού είναι γεμάτη από πολυθόρυβα έργοστάσια, άποθήκες και μαγαζιά συγκεντρώνεται ένα μεγάλο μέρος τής παραγωγής τής Κορινθίας και Αιγιαλείας κυρίως σέ σταφίδα.

Τό προϊόν αυτό από τό πιό πολύτιμα τής Έλλάδος έπεξεργάζεται, συσκευάζεται και στέλλεται κυρίως στο έξωτερικό.

Έκτός από τὰ έργοστάσια αυτά ύπάρχει τεράστιο έργοστάσιο χαρτιού, έλαιουργεία, σαπωνοποιεία και άλλα.

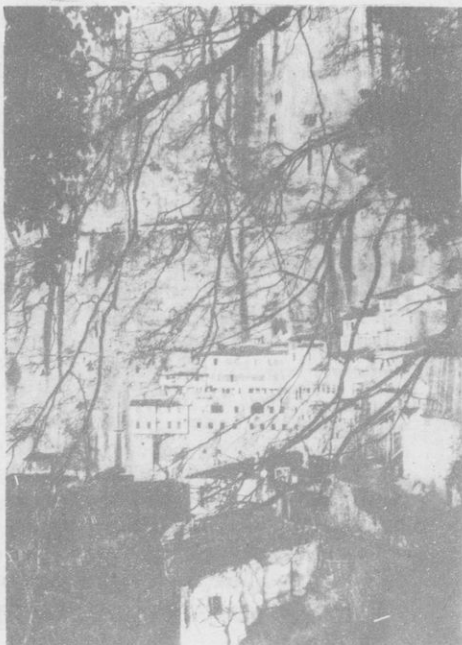
Ό έπισκέπτης στο Άγιον δέν πρέπει νά ξεχάση νά έπισκεφθῆ μιá τρισχαριτωμένη έκκλησία «*Τήν Παναγια τήν Τρυπητή*», καθώς τήν όνομάζει

η έπιγραφή τής θαυμα-
τουργής της εικόνας.

Είναι λαμπρή έκκλη-
σία σκαρφαλωμένη στην
απότομη πλαγιά τής πα-
ραλίας και χωμένη στην
πανάρχαια σπηλιά της.

"Άλλες κωμοπόλεις
είναι ή *'Ακράτα* και τὸ
Διακοφτό, ἀπ' ὅπου ἀρχί-
ζει ὁ ὄδοντωτός σιδηρό-
δρομος τῶν Καλαβρύτων.

3) *Ἐπαρχία Καλα-
βρύτων* μὲ πρωτ. τὰ Κα-
λάβρυτα (2.000 κάτ). Ἡ
ἐπαρχία εἶναι ή πτωχότε-
ρη τοῦ νομοῦ, ἀλλά ὑπῆρ-
ξε τόπος ἱστορικῶν γεγο-
νότων και στολίζεται ἀπὸ
τὰ ὀνομαστότερα μονα-
στήρια τής Ἑλλάδος: Τὸ
Μέγα Σπήλαιο και τήν
Ἁγία Λαύρα, πολὺ γνω-
στά ἀπὸ τήν Ἑλληνική
ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Εἰκ. 32. Τὸ περίφημο μοναστήρι
τὸ «Μέγα Σπήλαιο».

Ἀ ν α γ ν ὴ σ μ α τ α

ΜΕΓΑ ΣΠΗΛΑΙΟ — ΚΑΛΑΒΡΥΤΑ — ΑΓΙΑ ΛΑΥΡΑ

Ἀπὸ τὸ Διακοφτό σιὰ Καλάβρυτα ἀνεβαίνομε μὲ τὸν ὄδοντωτὸ σιδηρό-
δρομο, τὸ μοναδικὸ τής Ἑλλάδος. Ἀπὸ μηδέν, σχεδόν, ὑψόμετρο φθάνομε σιὰ
1200 μ. Τὸ τρανάκι ἀνέρχεται τῇ χαράδρᾳ τοῦ Βορραϊκοῦ περὸνόντας πλάι ἀπὸ
φαράγγια και ἀπότομες χαράδρες, μεἀγρωπῇ δημοφιλῆ. Βράχοι φοβεροὶ και γιγάντιοι
στέκουν ἀδιάκοπα σιὰ ἀνάβασμά μας μὲ ἀπειλητικὲς διαθέσεις. Τοὺς μαλακώνουν
δμως τὰ γιγαντόκορμα ἔλατα, τὰ καταπράσινα σιρωσίδια τής χαμηλῆς φτέρης και
τὰ γλυκὰ μονομυρρίσματα τῶν νερῶν ποὺ κυλιοῦνται ἀναμεσα σις πέτρες και τοὺς
θάμνους και σχηματίζουν μικροὺς θανμάσιους καταράχτες.

Προτοῦ φθάσωμε σιὰ Καλάβρυτα, σιεκόμαστε σιὰ χωριὸ τής χαράδρας τῇ
Ζαχλωροῦ. Πρέπει νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ Μέγα Σπήλαιο ποὺ κρέμεται σ' ἓνα ἀπὸ
τὰ γροφικότερα φρύδια τής χαράδρας τοῦ Βορραϊκοῦ.

Τὸ μοναστήρι κτίστηκε τὸν 4ον αἰῶνα σιτῇ Σπηλιά ποὺ βρέθηκε ή θαυμα-
τουργῇ εἰκόνα τής Παναγίας, καμωμένη ἀπὸ κερί και μαστίχα, ἔργο τοῦ Ἄποστό-
λου Λουκά.

Τὸ μοναστήρι κήκε πολλές φορές καὶ τελευταία ξανακτίστηκε ἐπιβλητικὸ μὲ τοιμέντο καὶ σίδηρο, χωρὶς νὰ ἔχει τὸ μεγαλεῖο τοῦ παλιοῦ. Ὁ ἐπισκόπος ἔκτος ἀπὸ τὴ θανατοურγὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας ἔχει νὰ θαναμάση ἐξαιρετικῆς τέχνης ἔργα καὶ κειμήλια ἱερά : Περίτεχνους σταυρούς, χρυσὰ Εὐαγγέλια, παλιὰς εἰκόνες, κ.ἄ.

Ἡ Ἁγία Λαύρα εἶναι σὲ ξέφωτο καὶ ἤρεμο τοπεῖο, σὲ κάποιον χαμηλὸ λόφο τοῦ μικροῦ ὄροπεδίου. Τὸ μοναστήρι εἶναι φρεσκοκτισμένο, ὅπως καὶ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου — γαὶ κήκεν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴν κατοχή. Ὁ ἐπισκόπος θὰ θαναμάση τὸ λάβαρο τοῦ Ἀγῶνα, τὸ χρυσὸ Εὐαγγέλιο τῆς Αὐτοκρατείας τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνης πολύτιμους σταυρούς καὶ ἱερά ἄμφια καὶ θὰ ξεκουρασθῆ κάτω ἀπὸ τὸν αἰωνόβιο πλάτανο πὸν ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὸ λάβαρο καὶ ὠρῆσε τὰ παληκάρια γαὶ τὸ μεγάλο ξεσηκωμὸ τοῦ Γένους.

Τὰ Καλάβρυτα εἶναι μικρὴ πόλι, ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἱστορικὰ μοναστήρια, πὸν γρήγορα ξαναβρῆκε τὸ ρυθμὸ τῆς, ὕστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη σφαγὴ τῶν κατοίκων ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴν Κατοχή.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

1) Νὰ κάμετε τὸ χάρτη τῆς Πελοποννήσου, νὰ τὸν χωρίσετε σὲ νομοὺς καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰ Γεωγραφικὰ στοιχεῖα πὸν μάθαιτε : (Ὅρη, πεδιάδες, ποταμοὺς, λίμνες, κόλπους, ἀκρωτήρια, λιμάνια, τίς σπουδαιότερες πόλεις καὶ τοὺς σπουδαιότερους ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς τόπους).

2) Νὰ ἐπαναλάβετε ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς χώρας, καὶ νὰ ὀνομάσετε τὰ κυριώτερα ἐμπορικά, βιομηχανικά καὶ ἐξαγωγικά κέντρα τῆς Πελοποννήσου.

3) Νὰ ἐξετάσετε πὸν ὀφείλεται ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ δραστηριότητα τῆς Πελοποννήσου.

4) Νὰ κάμετε : α) ἓνα σιδηροδρομικὸ ταξίδι, β) ἓνα αὐτοκινητιστικὸ καὶ γ) ἓνα μὲ πλοῖο γύρω στὴν Πελοπόννησο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ — ΕΥΒΟΙΑ

(ΡΟΥΜΕΛΗ)

Ἡ χώρα τῶν βουνῶν καὶ τῶν λεβεντόκορμον τσολιάδων

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτῶ τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, πού μαζί μετὴ νῆσο *Εὐβοία* ἀποτελοῦν ἓνα Γεωγραφικὸ διαμέρισμα, τὸ ὁποῖο ὀνομάζεται καὶ *Ρούμελη*.

Ἀπὸ βορρᾶ συνορεύει μετὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἥπειρο, ἐνῶ ἀνατολικά, δυτικά καὶ νότια τὴ βρέχουν οἱ γραφικώτατες θαντελλωτὲς ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τοῦ Μαλιακοῦ καὶ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Εἶναι ἡ πιὸ ὄρεινὴ περιοχὴ τῆς χώρας μας. Βουνὰ μεγάλα, πολύκορφα καὶ πολύκλαδα ξεχύνονται παντοῦ.

Οἱ πεδιάδες καὶ κοιλάδες εἶναι μικρὲς, γραφικὲς καὶ καταπράσινες. Τὰ ποτάμια τῆς, ὀρητικὰ τὸ χειμῶνα καὶ λιγόνερα τὸ καλοκαίρι, διαρρέουν τὶς στενόμακρες κοιλάδες τῆς μετὰ χίλια δυὰ φιδολυγίσματα, ὥσπου νὰ χυθοῦν στὴ θάλασσα.

Ἄρκετὲς ἀσημένιες λιμνοῦλες στολίζουν πού καὶ πού τὸν ἀγριωπὸ αὐτὸν τόπο μετὰ τὶς χλιοτραγουδημένες βουνοκορφὲς καὶ τὶς ὀνομαστὲς πηγὲς (βελούχια).

Στὰ ψηλῶματα τὰ πυκνὰ δάση, ἀπὸ ἔλατα, καστανιὲς καὶ βελανιδιὲς, ἡμερώνουν τὰ ἀπότομα φαράγγια καὶ συγκρατοῦν τὸ λίγο χῶμα στὸ συνεχὲς μαστίγωμα τῆς μπόρας καὶ τοῦ χιονιά.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν στενῶν κοιλάδων καὶ τῶν μακρινῶν κορυφῶν, οἱ *Ρουμελιῶτες*, ἔχουν πάρει ἀπὸ τὴ γύρω σκληρὴ φύσι, τὴν ἀλυγισιὰ τοῦ λιθαριοῦ, τὴν ἀνόθευτη σκέψι, τὴν καφετερὴ ματιὰ τοῦ πουλιοῦ, τὴ λεβεντιὰ τοῦ βουνοῦ.

Κόσμοι ἀθάνατοι ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια, ἔζησαν στὸν περὶφανο αὐτὸ τόπο καὶ χάρισαν χρυσὲς σελίδες στὴν ἔνδοξη ἱστορία τῆς Ἑλλάδος.

Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα βρίσκεται ἡ Ἀθῆνα, ἡ ἐνδοξότερη πόλι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Σ' αὐτὴ βρίσκεται τὸ περιφημότερο Μαντεῖο καὶ ἱερὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, οἱ *Δελφοί*. Σ' αὐτὴ βρίσκονται οἱ Θερμοπύλες, ὁ Μαραθῶνας, ἡ Σαλαμίνα, οἱ Πλαταιές, ἡ Θήβα, ὁ Ὀρχομενός, ἡ Ἐλευσίνα, ἡ Χαιρώνεια, ἡ Αἰτωλία, ἡ Γραβιά, ἡ Ἀλαμάννα.

Καιρὸς πιά νὰ γνωρίσωμε αὐτὴ τὴ χώρα ἀπὸ κοντά, ν' ἀνεβοῦμε στὰ ψηλὰ βουνὰ τῆς, νὰ δροσιστοῦμε στὶς γάργαρες καὶ τραγουδιστὲς

πηγές της· ν' αναπνεύσωμε τὸ κατακάθαρο ὀξυγόνον ἀνάμεσα στοὺς εὐωδιασμένους ἀνασασμοὺς τῶν ἐλάτων καὶ νὰ ξεκουράσωμε τὸ πνεῦμα μας στὴ μοναξιὰ τῆς ἀπέραντης σιωπῆς των.

Ἔστερα, θὰ κατεβούμε στὶς πολυθρόνες πόλεις καὶ τὰ χωριά. Θὰ γνωρίσωμε τὸ πυρετὸ τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας καὶ τέλος θὰ ἐπισκεφθούμε νοερὰ τὰ θαυμαστὰ ἀρχαῖα ἐρεῖπια, ποὺ ξαναφέρνουν στὸ μυαλό μας τόσες ἀθάνατες μνήμες.

Εἰκ. 33. Λεβεντόκορμοι τσολιάδες.

α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα συνορεύει πρὸς Β. μετὴ Θερσαλία καὶ Ἡπειρὸς πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸν Πατραϊκὸν, Κορινθιακὸν καὶ Σαρωνικὸν κόλπον, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τοὺς κόλπους Μαλιακὸν καὶ Εὐβοϊκὸν καὶ πρὸς Δ. ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος.

Ἔχει ἕκτασι 25.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 2.275.000 κατοίκους.

Ἄκτεις — Παράλια : Τὰ παράλια τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι πολὺ ἀνώμαλα καὶ σχηματίζουν πολλοὺς κόλπους, πολλὰ ἀκρωτήρια καὶ γραφικὰ ἀκρογιαλιές.

Κόλποι : Μαλιακὸς, Εὐβοϊκὸς, Σαρωνικὸς, Κορινθιακὸς, Πατραϊκὸς καὶ Ἀμβρακικὸς.

Άκρωτήρια : (Στήν Εύβοια) Άρτεμήσιο, Κύναιο, καί Καφηρέας. Στήν υπόλοιπη Στερεά Έλλάδα, Σούνιο, Άντίρριο καί Άκτιο.

Νήσοι : Ή Εύβοια, ή Σκθρος, ή Μακρόνησος, ή Αίγινα, ή Σαλαμίνα, ό Πόρος, ή Ύδρα καί οι Σπέτσες.

Πορθμοί : Εύρίπου, Ρίου καί Λευκάδος.

Όρη : "Όπως είπαμε ή χώρα είναι περισσότερο όρεινή. Στο κέντρο της ύψώνονται πολύκορφα τά βουνά : ό Παρνασσός, ή Γκίώνα, τά Βαρδούσια, ή Οίτη, ό Τυμφρηστός, τό Παναιτωλικόν, τά Άγραφα καί ή Όρθρος. Στα δυτικά : ό Άράκυνθος, τά Άκαρνανικά καί τό Μακρυνόοος. Στα ανατολικά : τό Καλλίδρομον, τό Χλωμόν, ό Έλικώνας, ό Κιθαιρώνας, ή Πάρνηθα, ό Πατέρας, τά Γεράνεια, ή Πεντέλη καί ό Ύμητός. Στη νήσο Εύβοια : ή Όχη, ή Δίρφη, τό Κανδήλι καί τό Τελέθριον.

Πεδιάδες καί κοιλάδες : Πεδιάδες είναι : της Άττικής, Θηβών — Λεβαδείας (Κωπαΐδα), Λαμίας, (Σπερχειού), Μεσολογγίου καί Άγρινίου (Άχελώου). Κοιλάδες είναι : της Έλευσίνας, των Μεγάρων, της Άταλάντης, της Άμφισσας καί άλλες.

Ποταμοί : Οι πιό αξιόλογοι ποταμοί είναι ό Άχελώος με δυό παραποτάμους, τό Μέγδοβα καί τόν Άγραφιώτη, ό Εϋνος (Φίδαρης) ό Μόρνος ή Δάφνος, ό Σπερχειός, ό Κιφισσός, ό Άσωπός καί ό Χείμαρος Ίλισσός.

Λίμνες : Ή τεχνητή λίμνη του Μαραθώνα καί οι φυσικές : Ύλικη, Παραλίμνη, Τριχωνίδα, Λυσιμαχία, ό Όζερός καί ή Άμβρακία.

Λιμνοθάλασσες : Του Μεσολογγίου καί του Αιτωλικού.

Κλίμα : Το κλίμα είναι διάφορο. Στα παράλια είναι μεσογειακό. Στα όρεινά ψυχρό τό χειμώνα καί δροσερό τό καλοκαίρι. Γενικά όμως είναι εϋκρατο καί υγιεινό. Οι περισσότερες βροχές πέφτουν στη δυτική Στερεά Έλλάδα καί οι όλιγώτερες στο λεκανοπέδιο της Άττικής.

β) Οικονομική εξέτασι της Στερεάς Έλλάδος

Γεωργία : Άν καί τό έδαφος της Στερεάς Έλλάδος είναι περισσότερο όρεινό, στις πεδιάδες καί κοιλάδες της γίνεται έντατική καλλιέργεια καί ή παραγωγή προϊόντων είναι αξιόλογη καί ποικίλη.

Τά **δημητριακά** κατέχουν την πρώτη θέση καί καλλιεργούνται σχεδόν παντού, όπως καί τά όσπρια.

Ό **καπνός** καλλιεργείται στην περιοχή του Άγρινίου καί της Φθιώτιδος. Το **βαμβάκι** στην περιοχή της Λεβαδείας (Κωπαΐδα) καί στην πεδιάδα της Λαμίας (Σπερχειού).

Τό **ρόζι** στην πεδιάδα Λαμίας (Άνθήλη) καί στην περιοχή του Μεσολογγίου. Τά **κηπουρικά** στην περιοχή της Άττικής, Βοιωτίας καί τις έκβολές του Άχελώου (Λεσίνοι).

Οι **έλιές** στις κοιλάδες της Άμφισσας, της Στυλίδας καί των Μεγάρων.

Είκ. 34. 'Αγρότισσες' τής Ρούμελης.

Τά ὄπωροφόρα δένδρα καί τὰ ἀμπέλια καλλιεργοῦνται παντοῦ, καί κυρίως στή νήσο Εὐβοία. Ἀκόμη ἐκλεκτό μέλι στήν Ἀττική καί μεταξύ στήν Εὐβοία (Κύμη).

Κτηνοτροφία : Ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἀρκετά ἀνεπτυγμένη καί κυρίως ἡ προβατοτροφία. Τό χειμῶνα τὰ κοπάδια κατεβαίνουν στοὺς κάμπους καί τό καλοκαίρι ἀνεβαίνουν στά βουνά. Τά κτηνοτροφικά προϊόντα εἶναι ἀρκετά καί μερικά ἀπ' αὐτά εἶναι ὀνομαστά, ὅπως τὰ ἐξαιρετικά τυριά τοῦ Παρνασσοῦ καί τῶν Ἀγράφων.

Δάση : Ἡ Στερεά Ἑλλάδα ἔχει περισσότερα δάση ἀπό τήν Πελοπόννησο, γιατί τὰ βουνά της εἶναι ντυμένα μέ δάση ἀπό ἔλατα, καστανιές, ὄξυές, βελανιδιές καί πεύκα. Κάθε χρόνο ὕλοτομεῖται ἀρκετή ξυλεία. Βγαίνουν ἀκόμη πολλὰ ξυλοκάρβουνα καί ρετσίνι κυρίως ἀπό τὰ πεύκα.

Ἀλιεία — Ἀλυκές : Στά παράλια τής Στερεᾶς ψαρεύονται μεγάλες ποσότητες ψαριῶν, παντός εἴδους, μέ τὰ ὅποια τροφοδοτοῦνται καί οἱ μεγάλες πόλεις. Τά περισσότερα ψάρια ψαρεύονται στόν Εὐβοϊκό κόλπο, καί στή λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγιοῦ.

Όρυκτά και μέταλλα : Στην περιοχή Λαυρίου υπάρχουν μεταλλεία *μολύβδου* και *αργύρου*, στην Κύμη και το Άλιβέρι της Εύβοίας *λιγνίτου*, στην περιφέρεια Φωκίδος και Μεγάρων *βωξίτου* (άλουμίνιον). Στη Λάρυμνα μεταλλεία *νικελίου*, στο Δομοκό *χρωμίου* και *μάγμαρα* στη Θήβα και στη νήσο Σκύρο.

Βιομηχανία — Έμπόριο : Στην Άθήνα, τὸν Πειραιᾶ και τὴν Ἐλευσίνα υπάρχουν τὰ μεγαλύτερα βιομηχανικά ἐργοστάσια τῆς Ἑλλάδος, πού κατασκευάζουν παντός εἶδους ὑφάσματα, λιπάσματα, γυαλικά, φάρμακα, χαρτικά, δέρματα, τρόφιμα, χρώματα, τσιγάρα, μηχανές κ.τ.λ. Μικρότερα ἐργοστάσια υπάρχουν στη Λειβαδιά (έκκοκιστήρια και κλωστήρια τοῦ βαμβακιού), στη Λαμία ἐργοστάσια μακαρονοποιίας και κουραμπιέδων και στο Ἄργινο ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας τοῦ καπνοῦ.

Ἐμπορικά καταστήματα υπάρχουν σ' ὄλες τὶς πόλεις τῆς χώρας, ἀλλὰ ὀλόκληρο τὸ *εἰσαγωγικὸ* και *ἐξαγωγικὸ* ἐμπόριο τῆς Ἑλλάδος γίνεται ἀπὸ τὸ *Πειραιᾶ*, τὸ μεγαλύτερο λιμένα τῆς χώρας.

Συγκοινωνία : Στη χώρα υπάρχουν σιδηροδρομικές γραμμές, πού συνδέουν ἀρκετές πόλεις μεταξύ τους. Οἱ ἀμαξιτοὶ ὁμως δρόμοι συνδέουν ὄλες τὶς μεγάλες πόλεις τῆς Στερεᾶς μεταξύ τους και με τὴν Ἄθήνα. Οἱ παράλιες πόλεις ἔχουν τακτικὴ ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία και ἀεροπορικὴ μόνο ἢ Ἄθήνα με τὸ Ἄργινο.

γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος

Ἡ Στερεᾶ Ἑλλάδα με τὴ νήσο Εὐβοία χωρίζονται σὲ 7 Νομούς: 1) Ν. Ἀττικῆς, 2) Ν. Βοιωτίας, 3) Ν. Φωκίδας, 4) Ν. Φθιώτιδος, 5) Ν. Εὐρυτανίας, 6) Ν. Αἰτωλίας και Ἄκαρνανίας και 7) Ν. Εὐβοίας.

Παρακάτω θὰ τοὺς ἐξετάσωμε χωριστὰ γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὰ ἰδιαιτέρα χαρακτηριστικά των.

1. Νομὸς Ἀττικῆς

Ὁ Νομὸς Ἀττικῆς κατέχει τὸ νοτιοανατολικώτερο τμήμα τῆς Στερεᾶς και συνορεύει πρὸς Β. με τὸ Ν. Βοιωτίας, βρέχεται ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, και δυτικά ἀπὸ τὸ Σαρωνικὸ και Κορινθιακὸ κόλπο. Ἐνα μικρὸ του τμήμα πρὸς Δ. συνορεύει με τὸ Ν. Κορινθίας.

Ἡ θάλασσα πού περιβρέχει τὴν Ἀττικὴ σχηματίζει τὸν *Εὐβοϊκὸ*, *Σαρωνικὸ* και *Κορινθιακὸ* κόλπο και τὸ ἀκρωτήριο *Σούνιο*.

Νησιά : Στὸ Ν. Ἀττικῆς ἀνήκουν και τὰ νησιά : *Σαλαμίνα*, *Αἴγινα*, *Πόρος*, *Υδρα*, *Σπέτσες* και *Κύθηρα*.

Όρη : Στην Ἀττικὴ ὑψώνονται τὰ βουνά : ὁ *Κιθαιρώνας*, ἢ *Πάγωνηθα*, ἢ *Πεντέλη*, σὴν ὁποία υπάρχουν λατομεῖα λευκοῦ μαρμάρου, ὁ ὁ *Υμηττός*, ὁ *Πατέρας*, τὰ *Γεράνια* και ὁ *Αἰγάλεως*, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ Ξέρξης παρακολούθησε τὴ Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας.

Ποταμοί : Τὴν Ἀττικὴ διαρρέουν δύο χεῖμαροι ὁ *Κηφισσὸς* καὶ ὁ *Ἴλισσὸς*, ποὺ περνοῦν μέσα ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα καὶ χύνονται στὸ Σαρωνικὸ κόλπο

Πεδιᾶδες : Στὴν Ἀττικὴ ξεχωρίζονται τρεῖς μικρὲς πεδιᾶδες : τῆς *Ἀττικῆς*, τῶν *Μεσογείων* καὶ τῆς *Ἐλευσίνας*.

Λίμνες : Ἡ μόνη λίμνη στὸ Νομὸ εἶναι ἡ τεχνητὴ λίμνη τοῦ *Μαγαθῶγα*, στὴν ὁποία συγκεντρώνονται τὰ νερά τῆς περιοχῆς, μὲ τὰ ὁποῖα ὑδρεύεται ἡ Ἀθῆνα, ὁ Πειραιᾶς καὶ τὰ περίχωρα. Τὸ ἔργο εἶναι ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τεχνικὰ ἔργα τῆς πατρίδος μας.

Κλίμα : Τὸ κλίμα τῆς Ἀττικῆς εἶναι τὸ ξηρότερο, τὸ ὑγιεινότερο καὶ τὸ γλυκύτερο τῆς Ἑλλάδος.

Γεωργικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα : Στὴν πεδιάδα τῆς Ἀττικῆς καλλιεργοῦνται τὰ λαχανικὰ καὶ τὰ φρούτα. Γνωστὰ εἶναι τὰ συκα καὶ τὸ ἐξαιρετὸ μέλι τῆς Ἀττικῆς. Στὴν πεδιάδα τῶν Μεσογείων καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρά, ἡ ἐλιά καὶ κυρίως τὰ ἀμπέλια. Στὴν πεδιάδα τῆς Ἐλευσίνας κυρίως λαχανικά :

Τὸ δένδρο ποὺ κυριαρχεῖ παντοῦ καὶ δίνει τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα στὴν Ἀττικὴ εἶναι τὸ *πεῦνο*.

Στὴν Ἀθῆνα, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἐλευσίνα βρίσκονται τὰ μεγαλύτερα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια ποὺ παράγουν βιομηχανικὰ προϊόντα : ὑφάσματα, φάρμακα, γυαλικά, τσιγάρα, τσιμέντα, λιπάσματα καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη. Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία. Τῶν πόλεων μὲ τὴ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριο, τὰ γράμματα, τὶς ἐπιστῆμες, τὶς καλὰς τέχνες ἢ εἶναι ὑπάλληλοι δημόσιοι, ἰδιωτικοὶ καὶ στρατιωτικοί.

Συγκοινωνία : Ὁ Ν. Ἀττικῆς ἔχει τὴν καλύτερη καὶ πυκνότερη συγκοινωνία ἀπ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Ἀθῆνα ἀρχίζουν οἱ σιδηροδρομικὲς γραμμὲς πρὸς τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τὴν Ἀθῆνα ἀρχίζουν καὶ σ' αὐτὴ καταλήγουν ὄλοι οἱ ἀμαξιοὶ δρόμοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ξεκινοῦν τὰ ἀτμόπλοια γιὰ δλα τὰ λιμάνια τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων τῆς.

Καὶ τέλος ἡ Ἀθῆνα ἔχει ἀεροπορικὴ συγκοινωνία μὲ τὶς πόλεις : Ἀλεξανδρούπολι, Καβάλα, Θεσσαλονίκη, Κοζάνη, Ἰωάννινα, Ἀγρίνιο, Βόλο, Κέρκυρα, Χανιά, Ἡράκλειο (Κρήτη), Ρόδο καὶ Μυτιλήνη.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ἀττικῆς διαίρεῖται σὲ 6 ἐπαρχίες.

α) **Ἐπαρχία Ἀττικῆς** μὲ πρωτ. τὴν **Ἀθῆνα** (900.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἱστορία τῆς Ἀθῆνας χάνεται στὰ βᾶθη τῶν αἰώνων. Πολλὲς ὁμορφες ἱστορίες διηγοῦνται γιὰ τὸ πρῶτο χτίσιμό της καὶ γιὰ τ' ὄνομά της. Ὑπῆρξε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἡ πιὸ ἔνδοξη πόλι τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

Γι' αὐτὸ, ὁ μέγας ποιητὴς τῆς ἀρχαιότητος, ὁ *Πίνδαρος*, τὴν ὕμνη-

Είχ. 35. Τὸ ἀθάνατο ἀριστούργημα τῶν αἰώνων, ὁ Παρθενών.

σε : « ὦ σύ, πόλι περίλαμπρη, ποὺ στέφανα μεγεξεδένια σὲ περιβάλλουν
κι ὄλοι σὲ ὕμνοῦν, ποὺ εἶσαι προπύργιο τῆς Ἑλλάδος, ἔνδοξη Ἀθήνα,
θεία πόλι».

Ὁ δὲ νεώτερος μεγάλος μας ποιητής, ὁ *Κ. Παλαμᾶς*, τὴν ἀποκά-
λεσε : « Ἀθήνα, διαμαντόπετρα στῆς γῆς τὸ δαχτυλίδι...»

Στὴ μεγαλύτερη δόξα της κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἔφθασε τὸ 500 —
400 π.Χ. Τότε, ὁ μεγάλος πολιτικός της *Περικλῆς*, ἔφτιασε τὰ μεγάλα
δημόσια κτίρια, ποὺ βρίσκονται ἀκόμη σήμερα, γιὰ νὰ βροντοφωνοῦν τὸ
παλιὸ μεγαλεῖο της.

Ἀργότερα, σιγά - σιγά, ξέπεσε ἡ δόξα της καὶ μόνο μέχρι τὸ 300
περίπου μ.Χ. διατήρησε κάποια σημάδια τῆς παλιᾶς ἀκμῆς της.

Μὲ τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, κέντρο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔγινε ἡ
Κωνσταντινούπολι καὶ ἡ Ἀθήνα κατήντησε ἓνα ἀπόμακρο χωριό.

Ὅταν τὸ 1832 ξανάγινε πρωτεύουσα τοῦ Νέου Ἑλληνικοῦ Κρά-
τους, ἦταν ἓνα Τουρκοχώρι στὴν ὄψι, μὲ 6.000 κατοίκους.

Σήμερα εἶναι μιὰ πόλι, ποὺ ἔχει τὸ χρῶμα κάθε μεγάλης πρωτεύ-
ουσας τῆς Εὐρώπης. Μέσα σ' ἑκατὸ χρόνια, προώδευσε ἀλματικά, κι
ἔχει ὠραίους δρόμους, μεγάλα κι ὁμορφα κτίρια, ἰδιωτικά καὶ δημόσια,
μεγάλα καταστήματα κι ἐμπορικά, καὶ ξαπλώνεται σὲ τόση μεγάλη
ἔκτασι, ποὺ γιὰ νὰ τὴ διασχίσωμε ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρο στοὺ ἄλλο, θὰ χρεια-
στοῦμε 3 ὥρες μὲ τὰ πόδια !

Παρουσιάζει μεγάλη κίνησι. Χιλιάδες αὐτοκίνητα, ἐπιβατικά καὶ
φορτηγὰ διασχίζουν τοὺς δρόμους της κάθε μέρα. Σὲ κείνους ποὺ ἔρ-

χονται για πρώτη φορά στην Ἀθήνα, ἡ κίνηση αὐτὴ κάνει τὴ μεγαλύτερη ἐντύπωση.

Ἀπ' τὰ μεγάλα τῆς κτίρια διακρίνομε τὴ *Βιβλιοθήκη*, τὸ *Πανεπιστήμιο* καὶ τὸ μέγαρο τῆς *Ἀκαδημίας*.

Ἀκόμη μεγαλύτερο εἶναι τὸ *παλιὸ παλάτι*, ποῦ σήμερα στεγάζει τὴ *Βουλὴ* κι ἄλλες δημόσιες ὑπηρεσίες, τὸ *Ζάππειο μέγαρο* κι ἄλλα.

Ἡ πόλι ἔχει ἀνάμεσά τῆς μεγάλα δημόσια πάρκα: (Ἐθνικὸς κήπος, Ζάππειο, πεδίο τοῦ Ἄρεως).

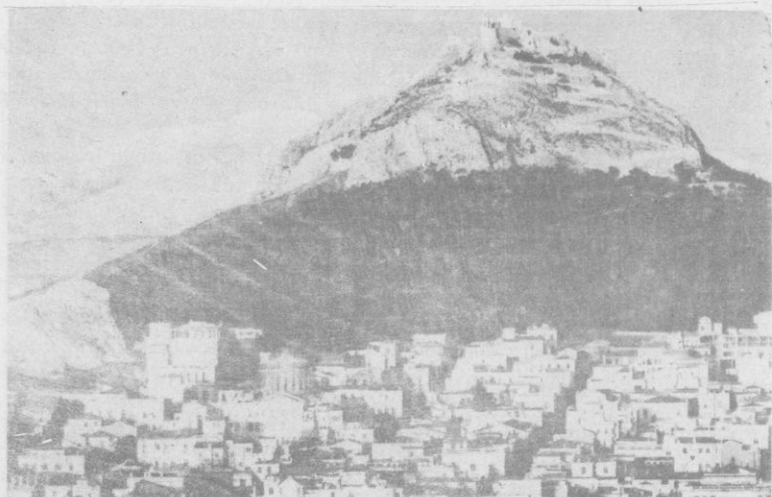
Στὴν Ἀθήνα ὄλα εἶναι μεγάλα καὶ θαυμαστά. Ἡ Ἀθήνα εἶναι ὁ πνεύμονας καὶ ἡ καρδιὰ τῆς Χώρας.

Ὅπως τὸ αἷμα ξεκινάει ἀπὸ τὴν καρδιὰ, καθαρίζεται στὸν πνεύμονα καὶ στέλνεται σ' ὄλο τὸ σῶμα, ἔτσι καὶ ἡ Ἀθήνα, εἶναι τὸ κέντρο ἀπὸ τὸ ὁποῖο διευθύνεται ὄλο τὸ Κράτος.

Ἐδῶ μένει ὁ *Βασιλιάς*, ἡ *Κυβέρνησι*, ἡ *Βουλὴ τῆς Χώρας*, ὄλα τὰ *Ἐπιχειρήματα* καὶ κάθε ἀνώτερη ἀρχή. Στὴν Ἀθήνα βρίσκονται τὰ μεγαλύτερα πνευματικὰ κέντρα, *Πανεπιστήμιο*, *Πολυτεχνεῖο* καὶ *Ἀκαδημία*.

Στὰ νότια τῆς πόλεως ὑψώνεται ἡ *Ἀκρόπολι* τῆς Ἀθήνας, ποῦ ἐπάνω τῆς στέκεται περήφανος ὁ *Παρθενώνας*, τὸ μεγαλύτερο ἀρχιτεκτονικὸ δημιούργημα τῶν αἰώνων, ποῦ ὀδηγεῖ τὴ σκέψι ὄλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων.

Στὴν Ἀκρόπολι βρίσκονται ἀκόμη κι ἄλλοι μικρότεροι ναοὶ καὶ στὴ βάσι τῆς Ἀκροπόλεως τὸ *Θησεῖον*, ἕνας ναός, ποῦ κτίσθηκε πρὸς τιμὴν

Εἰκ. 36. Ἀποψὶ τῆς Ἀθήνας μετὸν Λυκαβηττὸ.

Εικ. 37. Άποψη κεντρικής λεωφόρου τής Άθίνης.

τοῦ μεγαλύτερου ἥρωα τῆς ἀρχαίας Άθίνης, **Θησεία**, καί σώζεται μέχρι σήμερα ἀνέπαφος.

Άκόμη ὑπάρχουν στήν Άθήνα κι ἄλλα ἀρχαία μνημεῖα, πού μπορεῖ νά τά ἐπισκεφθῆ κανένας. Άπέναντι στήν Άκρόπολι ὑψώνεται ὁ **Δυναβητιός**, ἕνας βραχώδης λόφος μ' ἕνα ἐκκλησάκι στήν κορυφή, ἀπό τόν ὁποῖο φαίνεται πανοραματικά ἡ Άθήνα.

Σημειώστε, παιδιά, ὅτι ἡ Άθήνα ξαπλώνεται μέχρι τά νερά τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου.

Ἡ Άθήνα γύρω τῆς περιβάλλεται ἀπό πολλά προάστια, πόλεις ὀλόκληρες, ὅπως εἶναι ἡ Κηφισιά, τὸ Μαρούσι κ.τ.λ.

Ἐπίγειο τῆς Άθίνης εἶναι ὁ **Πειραιᾶς**. Σήμερα οἱ δυὸ πόλεις σχεδόν δὲ χωρίζονται. Ὁ Πειραιᾶς, ἀρχαία πόλι κι αὐτός, εἶναι τὸ μεγαλύτερο λιμάνι τῆς πατρίδας μας.

Ἐκεῖ καταπλέουν τά μεγαλύτερα καράβια, ἐπιβατικά καί φορτηγά. Γύρω στήν ἀποβάθρα τοῦ λιμανιοῦ μεγάλοι γερανοὶ φορτῶνουν καί ξεφορτῶνουν μεγάλα βάρη, 20, 30 καί 50 χιλιάδων ὀκάδων.

Ἡ κίνηση στό λιμάνι δὲ σταματᾷ ποτέ. Χιλιάδες ἐργάτες (λιμενεργάτες) δουλεύουν νύχτα-μέρα. Ἐπ' ἐδῶ γίνονται οἱ μεγαλύτερες ἐξαγωγές τῶν ἐθνικῶν προϊόντων μας (ἐλιές, καπνός, κρασιά κτλ.). Ἡ σταφίδα, τὸ ἄλλο ἐθνικὸ προϊόν μας, φεύγει ὅπως μάθαμε γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ ἀπὸ τά λιμάνια τῆς Πελοποννήσου.

Ἐδῶ ἀκόμη ξεφορτῶνονται ὅλα τά ξένα προϊόντα σιτάρι, ρύζι, ζάχαρι, παντός εἶδους βιομηχανικά ὕλικά, ἐργαλεῖα καί μηχανές, πού μας ἔρχονται ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ.

Ἡ πόλι δὲν παρουσιάζει, οὔτε τὴ μεγαλοπρέπεια, οὔτε τὴν καθαριότητα τῆς Ἀθήνας. Εἶναι καθαρὰ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλι. Διάσημα σχηματίζουν οἱ καμινάδες τῶν ἐργοστασίων τῆς.

Γύρω τῆς καὶ πρὸς Βορρᾶν ξαπλώνονται μεγάλα προάστια ὅπως ἡ **Νίκαια** (100.000 κάτ.), ὁ **Κορυθαλλὸς** κ. ἄ.

Ἄλλες πόλεις τῆς ἐπαρχίας Ἀττικῆς εἶναι τὸ **Λαύριο**, ἡ **Κερατέα**, τὸ **Μαροκόπουλο**, τὰ **Σπάτια**, τὸ **Κορωπί**, ἡ **Παιανία** καὶ ὁ **Ἀθλόνας**.

Στὴν ἐπαρχία Ἀττικῆς ἀνήκει καὶ τὸ νησί **Σπέτσες**, ποῦ στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες.

2) **Ἐπαρχία Μεγαρίδος** μὲ πρωτ. τὰ **Μέγαρα** (14.000 κάτ.). Εἶναι ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁ γύρω κάμπος τῆς εἶναι εὐφορώτατος. Παράγει κρασιά, σιτάρι καὶ λάδι.

Ἄλλες πόλεις εἶναι ἡ **Μάνδρα**, τὰ **Βιλλία**, ὁ **Ἀσπρόπυργος** καὶ ἡ **Ἐλευσίνα** ποῦ εἶναι ἀπὸ τὶς πρὸ βιομηχανικῆς πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα βρίσκεται τὸ ἔνδοξο νησάκι **Σαλαμίνα**, ὅπου σήμερα εἶναι καὶ ὁ πολεμικὸς μας Ναύσταθμος. Στὸ στενὸ μεταξύ τῆς Σαλαμίνας καὶ τῆς ἀπέναντι ξηρᾶς, τὸ 480 π. Χ. ἐγινε ἡ ἔνδοξη ναυμαχία τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

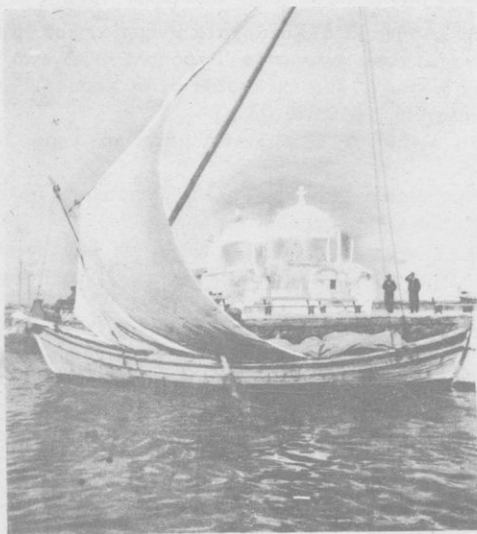
3) **Ἐπαρχία Αἰγίνης** (νησος Αἴγινα) μὲ πρωτ. τὴν **Αἴγινα** (6.000 κάτ.). Εἶναι ἀρχαιότατη πόλι, καὶ σώζονται καὶ σήμερα τὰ ἑρείπια τοῦ ναοῦ τῆς **Ἀφαιᾶς**. Γνωστὰ εἶναι τὰ νοστιμώτατα σταφύλια τῆς καὶ τὰ

περίφημα αἰγινίτικα κανάρια τῆς.

Γιὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἐξημέτισε πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

4) **Ἐπαρχία Ὑδρας**, ποῦ περιλαμβάνει τὸ νησί **Ὑδρα** (3.000 κάτ.). Τὸ νησί προσέφερε σπουδαιότατες ὑπηρεσίες στὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ εἶναι ἡ πατρίδα τῶν ἐνδόξων ναυάρχων, Μισούλη καὶ Κουντουριώτη.

5) **Ἐπαρχία Τροιζηνίας**, ποῦ περιλαμβάνει ἕνα μέρος ἀπὸ τὴν παραλία τῆς Ἀργολίδος, τὴ χερσόνησο τῶν Μεθάνων καὶ τὸ νησί Πόρος. Πρωτ. τῆς ἐ-

Εἰκ. 38. Ὁμορφιές τῆς Αἴγινας.

παρχίας είναι ο *Πόρος* (7.000 κάτ.). Στη χερσόνησο των *Μεθάνων* βρίσκεται η ομώνυμη πόλι με θαυμασία Ιαματικά λουτρά.

6) *Έπαρχία Κυθήρων*, που περιλαμβάνει τὰ νησιά *Κύθηρα* και *Αντικύθηρα*, τὰ ὁποῖα βρίσκονται πρὸς Ν. τῆς Πελοποννήσου. Πρωτ. εἶναι ἡ κωμόπολι Κύθηρα με 1.000 κατοίκους. Καὶ τὰ δυὸ νησιά ἔχουν 6.500 κατοίκους.

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ ἱστορικοὶ τόποι. Ἀθήνα, Ἐλευσίνα, Σαλαμίνα, Μαραθῶνας, Σούνιο, Αἴγινα, Ὑδρα καὶ Σπέτσες.

2. Νομὸς Βοιωτίας

Ὁ Νομὸς Βοιωτίας συνορεύει πρὸς Β. μετὸ Ν. Φθιώτιδος, πρὸς Ν. μετὸν Ν. Ἀττικῆς, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ πρὸς Δ. συνορεύει μετὸ Ν. Φωκίδος καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον.

Ἔχει ἕκτασι 3.100 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 105.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸν καὶ καλύπτεται ἀπὸ τὰ βουνὰ *Παργασό*, *Ἐλικώνα* καὶ *Κιθαιρώνα*. Τὸ ἀνατολικὸν τμήμα εἶναι πεδινὸν καὶ σχηματίζει τὶς πεδιάδες *Θηβῶν* καὶ *Λεβαδείας* (Κωπαΐδας).

Οἱ ποταμοὶ ποὺ διαρρέουν τὸ Νομὸ εἶναι ὁ *Βοιωτικὸς Κηφισός*, ποὺ ποτίζει τὴν πεδιάδα τῆς Κωπαΐδας καὶ ὁ *Ἀσωπός*. Καὶ οἱ δύο χύνονται στὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον.

Τὰ παλαιότερα χρόνια ἡ πεδιάδα τῆς Κωπαΐδας ἦταν λίμνη, ποὺ τὴν ἀποξήραναν καὶ ἔδωσαν στὴν καλλιέργεια 250.000 στρέμματα εὐφορώτατης γῆς. Μόνο δύο μικρὲς λίμνες ὑπάρχουν σήμερα, ἡ *Υλίκη* καὶ *Παραλίμνη*.

Μεταξὺ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς νήσου Εὐβοίας σχηματίζεται ὁ *πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου*.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸν καὶ τὰ προϊόντα τοῦ τόπου ἄφθονα καὶ ποικίλα. Πάράγει βαμβάκι, σιτηρά, καπνὰ, ὄσπρια, κηπουρικὰ καὶ ἀκόμη κτηνοτροφικὰ καὶ πτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία. Τὸ Νομὸ Βοιωτίας διασχίζει ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καὶ ἡ κυριωτέρα ἀμαξιτὴ ὁδὸς τῆς Ἑλλάδος. Σχεδὸν ὅλες οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά συνδέονται μετὰ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι: Ὁ Ν. Βοιωτίας διαιρεῖται σὲ 2 ἑπαρχίες.

1) *Ἐπαρχία Λεβαδείας* μετὰ πρωτ. τῆ *Λεβυδιὰ* (12.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη στοὺς πρόποδες τοῦ *Ἐλικώνα* (1.700 μ.), τοῦ βουνοῦ ποὺ εἶναι κατάφυτο ἀπὸ ἔλατα καὶ στὸ ὁποῖο οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες πίστευαν, ὅτι κατοικοῦσαν οἱ 9 μούσες. Ἡ πόλι ἔχει μεγάλη ἱστορία καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἶχε τὸ μαντεῖο τοῦ *Τροφονίου*.

Ἡ σημερινὴ πόλι ἔχει μεγάλη ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι, γιατί εἶναι τὸ κέντρο τοῦ πλουσιωτάτου κάμπου τῆς Κωπαΐδας, πού παράγει τὸ περισσότερο βαμβάκι τῆς Ἑλλάδος.

Ἔχει ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας τοῦ βαμβακιοῦ (ἐκκοκιστήρια, κλωστήρια, νηματουργεῖα, ὕφαντουργεῖα), τὰ ὅποια κινούνται ἀπὸ τὰ νερὰ τῶν μεγάλων πηγῶν, πού βρίσκονται στὰ δυτικὰ τῆς πόλεως καὶ σχηματίζουν τὸ μικρὸ ποταμάκι *Ἐρκυννα*.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι : ἡ *Ἀραχώβα* (ὕψόμετρο 900 μ.) περίφημη

Εἰκ. 39. Ἀραχωβίτισσες στὴν τοποθεσία «Ζεμενὸ» τοῦ Παρνασσοῦ.

γιά τὴν τοποθεσία τῆς, τὰ μαῦρα κρασιά τῆς καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ ὕφαντὰ τῆς (τάπητες κ.τ.λ.). Ὁ *Ἅγιος Γεώργιος*, τὸ *Δίστομο*, ὁ *Ὁρχομενὸς* μὲ ἀρχαῖα ἐρείπια, (θυμηθῆτε τὸ Φρῖξο καὶ τὴν Ἑλλη), ἡ *Δαύλεια* καὶ τὸ Μικρὸ χωριὸ *Χαιρώνεια*.

Ἡ Χαιρώνεια ὑπῆρξε ἡ πατρίδα τοῦ μεγάλου ἀρχαίου σοφοῦ Πλουτάρχου (40—120 μ. Χ.) καὶ τὸ μέρος ὅπου ἔγινε ἡ περίφημη μάχη τῆς Χαιρωνείας, μεταξὺ τοῦ Μακεδόνα βασιλιᾶ *Φιλίππου* καὶ τῶν *Θηβαίων*. Σώζεται ἀκόμη τὸ πέτρινο λιοντάρι, πού συμβολίζει τὴν ἀνδρεία τῶν 300 Ἱερολοχιτῶν Θηβαίων, πού ἔπεσαν ὄλοι τὸ 338 π. Χ.

2) *Ἐπαρχία Θηβῶν*, μὲ πρωτ. τὴ *Θήβα* (13.000 κάτ.). Ἀρχαία πόλι ἀπὸ ἐκεῖνες πού ἔπαιξαν πρωτεύοντα ρόλο στὴν ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κάποτε τὰ παλιὰ χρόνια ἔφθασε σὲ τέτοια δόξα (Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας) πού ἔγινε ἡγεμόνας ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Στὴ Θήβα γεννήθηκε καὶ ὁ μεγαλύτερος λυρικὸς ποιητὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὁ *Πίνδαρος*.

Ἡ σημερινὴ πόλι εἶναι κτισμένη ἐπὶ τῆς «Καδμείας», λόφου πού ἔχει ὕψος 220 μ. Παρουσιάζει ζωερὴ κίνησι κάθε ἐποχῇ, γιατί εἶναι κέντρο πωλήσεως ἀγροτικῶν προϊόντων. Στὰ βόρεια τῆς πόλεως ἀπλώνεται

εὐφορη πεδιάδα, στην ὁποία καλλιεργεῖται ἑντατικά ἡ πατάτα. Εἶναι τὸ δεύτερο πατατοπαραγωγικὸ κέντρο τῆς χώρας μας μετὰ τὴν Τρίπολι.

Ἄλλες κομποπόλεις εἶναι τὰ *Βάγια*, τὰ *Χάλια*, τὸ *Μαυρομάτι*, τὸ *Σχηματᾶρι*, ἡ *Δομβραῖνα*, τὸ *Καπαρέλι* καὶ τὰ *Λεῦκτρα*.

Ἀρχαιολογικοὶ καὶ ἱστορικοὶ τόποι. Θῆβαι, Ὀρχομενός, Χαϊρώνεια, Τανάγρα (ταναγραῖτες κοῦκλες), Αὐλίδα, ἀπ' ὅπου οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐξεκίνησαν γιὰ τὴν Τροία, Πλαταιῆς ὅπου ἔγινε ἡ μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π. Χ.), ἡ ὁποία ἔθεσε τέρμα στὶς εἰσβολὲς τῶν Περσῶν στὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς ἔφερε παγκόσμια δόξα. Ἀκόμη τὰ Λεῦκτρα, ὅπου ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς Ἐπαμεινώνδας ἐνίκησέ τοὺς Σπαρτιάτες καὶ οἱ Θεσπιῆς πού ἔστειλαν 700 στρατιῶτες στὶς Θερμοπόλεις τοῦ Λεωνίδα.

Ἀκόμη στοὺς πρόποδες τοῦ Ἐλικώνα, κοντὰ στὸ χωριὸ Δίστομο βρίσκεται τὸ περίφημο μοναστήρι τοῦ *Ἁγίου Διονῆ*, στὸ ὁποῖο σώζεται θαυμάσιος βυζαντινὸς ναός, κτισμένος πρὶν ἀπὸ 1000 χρόνια καὶ στὸν ὁποῖο διατηροῦνται περίφημες ψηφιδωτὲς εἰκόνες καὶ θρησκευτικὲς παραστάσεις.

3. Νομὸς Φθιώτιδος

Ὁ Νομὸς Φθιώτιδος συνορεύει πρὸς Β. μετὰ τὴ Θεσσαλίαν πρὸς Ν. μετὰ τοὺς Νομοὺς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τοὺς κόλπους Μαλιακὸ καὶ Εὐβοικὸ καὶ πρὸς Δ. συνορεύει μετὰ τὸν Νομὸ Εὐρυτανίας.

Ἐχει ἔκτασι 4.250 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 150.000 κατοίκους.

Ὅροι — Πεδιάδες — Ποταμοί : Τὸ ἥμισυ καὶ κυρίως τὸ κέντρο τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ περιβάλλεται ἀπὸ τὰ ὄρη *Ὄρθρον*, τὸν *Τυμφρηστόν*, τὴν *Ὀίτη*, τὸ *Καλλίδρομον*, καὶ τὸ *Χλωμό*.

Τὸ πεδινὸν τμῆμα διακρίνεται στὴ πεδιάδα τῆς *Λαμίας* τὴν ὁποία διαρρέει καὶ ποτίζει ὁ ποταμὸς *Σπερχεῖος* καὶ τὴν μικρότερη πεδιάδα τῆς *Ἀταλάντης*.

Ἀπὸ τὴν Φθιώτιδα πηγάζει καὶ ὁ ποταμὸς *Βοιωτικὸς Κηφισός*, πού προχωρεῖ πρὸς τὴν Βοιωτία.

Ἱαματικὲς πηγές : Στὸ Νομὸ βρίσκονται ἀρκετὲς ἀπὸ τίς καλύτερες ἱαματικὲς πηγές τῆς Ἑλλάδος : Τὰ *Καμμένα Βουῖρα*, τῶν *Θερμοπυλῶν*, τῆς *Ἑπάτης* καὶ τοῦ *Πλατυστόμου*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικὰ εὐκρατο καὶ ὑγιεινόν. Ἡ πεδιάδα τῆς Λαμίας πού ἀπλώνεται μέχρι τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου εἶναι εὐφωρωτάτη. Παράγει δημητριακά, καπνὰ, βαμβάκι, φρούτα, κηπουρικὰ καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια (γύρω στὸ χωριὸ Ἀνθήλη) μεγάλες ποσότητες ρυζιοῦ. Ἀκόμη γύρω στὴν κωμόπολι Στυλίδα καὶ τὴν περιοχή τῆς Ἀταλάντης ἐλιές καὶ λάδι. Στὰ ὄρεινά παράγουν κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ξυλεῖα ἀπὸ τὰ δάση, ὄσπρια κ.ἄ.

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τὸ Νομὸ διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ

Ἄθηνων — Θεσσαλονίκης, ὁ κεντρικὸς ἀμαξιτὸς δρόμος Ἄθηνων — Βορείου Ἑλλάδος καὶ οἱ περισσότερες κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριὰ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Φθιώτιδος μὲ πρωτ. τὴ Λαμία (26.000 κάτ.) ποὺ εἶναι πρωτ. καὶ τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὠραία πόλι μὲ καλὴ ρυμοτομία, κτισμένη σὲ δυὸ λόφους στοὺς πρόποδες τῆς Ὀρθρουοῦ. Εἶναι ἀρχαία πόλι, μὲ ἀκρόπολι, ποὺ τὸ φρούριό της δεσπόζει τῆς πόλεως καὶ διατηρεῖται σχεδὸν ἀνέπαφο, μέχρι σήμερα. Ἔχει καλοὺς δρόμους, ὁμορφες πλατεῖες, μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ἐργοστάσια μακαρονοποιίας, κατασκευῆς κουραμπιέδων καὶ οἰνοπνευμάτων.

Ἔχει πάντοτε ζωρὴ ἐμπορικὴ κίνησι, γιατί εἶναι τὸ κέντρο τοῦ εὐφορώτατου κάμπου, ποὺ ἀπλώνεται στὰ πόδια της καί, γιατί εἶναι κέντρο συγκοινωνιῶν.

Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πλατεῖες της εἶναι στημένο τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἄθανασίου Διάκου τοῦ ἥρωα τῆς Ἀλαμάνας.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Στυλίδα*, τὸ ἐπίνειο τῆς Λαμίας, μὲ ζωρὴ ἐμπορικὴ κίνησι. Στὶς μεγάλες ἀποθήκες της συσκευάζονται οἱ ἐλιές, ποὺ στέλνονται στὸ ἐξωτερικόν. Ἀκόμη ἡ *Πελασγία*, ἡ *Ἀνθήλη*, ἡ *Υπάτη*, ἡ *Μακροκώμη* καὶ ἡ *Σπερχειάδα*.

2) Ἐπαρχία Δομοκοῦ μὲ πρωτ. τὸ Δομοκὸν (1500 κάτ.). Ἡ κωμόπολι εἶναι κτισμένη πάνω σὲ λόφο τῆς Ὀρθρουοῦ, ἀπ' τὸν ὁποῖο ἡ θέα τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου εἶναι ἐξαιρετικὴ. Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ἡ *Ὀμβριακή*. Κοντὰ στὸ Δομοκὸ ὑπάρχουν μεταλλεῖα *χρῶμιου*.

3) Ἐπαρχία Λοκρίδος μὲ πρωτ. τὴν Ἀταλάντη (4.500 κάτ.) κτισμένη στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Χλωμοῦ. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἀμφίκλεια* (Δαδί), ἡ *Ἐλάτεια*, τὸ *Μαρτίνο* καὶ οἱ *Διβανάτες*. Κοντὰ στὴν Ἀταλάντη βρίσκονται τὰ μεταλλεῖα τῆς *Δάρφυνας* ἀπ' τὰ ὁποῖα βγαίνει τὸ *νικέλιον*.

Ἱστορικὸι τόποι : Ἡ Λαμία, ἡ Ἀλαμάνα (γέφυρα πρὸς τὶς ἐκβολὰς τοῦ Σπερχειοῦ, ὅπου πολέμησε καὶ ἔπεσε ὁ ἥρωας τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Ἄθανάσιος Διάκος). Οἱ Θερμοπόλεις, τὶς ὁποῖες κατέστησε ἀθάνατες ὁ ἥρωας βασιλιάς τῆς Σπάρτης *Λεωνίδα*, μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτες καὶ τοὺς 700 Θεσπιεῖς, ὅταν τὸ 480 π.Χ. ἔφραξαν τὸ δρόμο στὸ βασιλεῖα τῶν Περσῶν, Ξέρξη. Τὸ «Μολὼν λαβέ» τοῦ Λεωνίδα βροντοφωνεῖ σὲ κάθε ἐπιδρομῆα ἡ Ἑλλάδα.

4. Νομὸς Φωκίδος

Ὁ Νομὸς Φωκίδος συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὸ Νομὸ Φθιώτιδος πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ κόλπο, πρὸς Α. συνορεύει μὲ τοὺς νομοὺς Βοιωτίας καὶ Φθιώτιδος καὶ πρὸς Δ. μὲ τὸν Νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Έχει έκταση 2.150 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 52.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι τοῦ ἔδαφους (ὄρη — πεδιάδες — ποταμοί). Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι σχεδὸν ὄρεινὸ μὲ ὄγκωδη καὶ ὑψηλά βουνά: τῆ Γκιώνα (2.510 μ.) τὸν Παρνασσὸ (2.450 μ.) τὰ Βαρδούσια (2.470 μ.) καὶ τὴν Οἶτη (2.100 μ.) κατάφυτα ἀπὸ δάση ἐλάτων.

Εἰκ. 40. Τσοπάνος στὴ Γκιώνα.

Ἡ μόνη ἀξία λόγου κοιλάδα εἶναι τῆς **Ἀμφισσας** ποῦ ἔχει ἕναν ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ἐλαιῶνας τῆς Ἑλλάδος. Μικρότερες εἶναι ἡ κοιλάδα στὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ Μόρνου καὶ ἡ κοιλάδα τῆς Γραβιάς.

Ὁ μόνος ποταμὸς τοῦ Νομοῦ εἶναι ὁ **Μόρνος**, ποῦ χύνεται στὸν Κορινθιακὸ κόλπο καὶ δύο τρεῖς χεῖμαρροι.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα στὰ ὄρεινά εἶναι ἠπειρωτικὸ καὶ στὰ παράλια εὐκρατὸ καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ κύρια προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ ὄσπρια, τὰ δημητριακὰ καὶ ἀπὸ τὰ δασικὰ ἢ ξυλεία καὶ τὰ ξυλοκάρβουνα. Περιφημες εἶναι οἱ ἐλιές τῆς Ἀμφισσας ποῦ στέλλονται σχεδὸν ὅλες στὸ ἐξωτερικόν.

Ὄρυκτά: Στὴν περιφέρεια Φωκίδος, μεταξὺ Παρνασσοῦ καὶ Γκιώνας ὑπάρχουν τεράστιες ποσότητες μεταλλεύματος βωξίτου (άλουμινίου).

Συγκοινωνία: Ἡ συγκοινωνία δὲν εἶναι ἐξαιρετικὰ καλὴ καὶ πολλὰ χωριά δὲν συγκοινωνοῦν μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διαιρέσι: Ὁ νομὸς Φωκίδος διαιρεῖται σὲ δύο ἐπαρχίες.

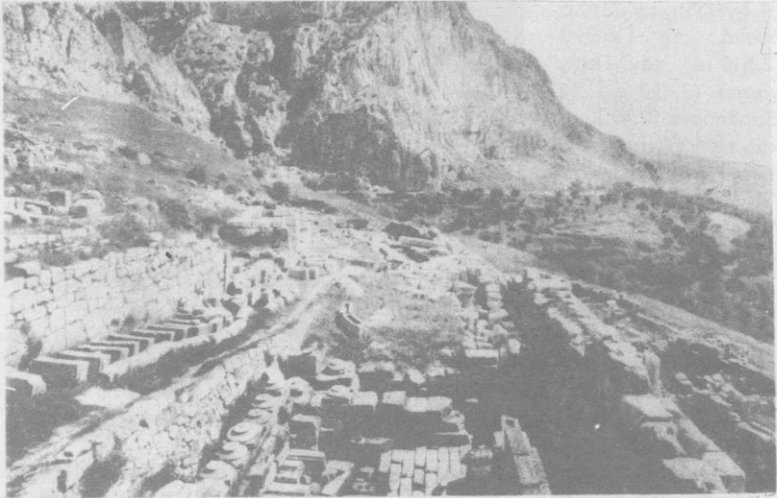
1) **Ἐπαρχία Παρνασσίδος** μὲ πρωτ. τὴν **Ἀμφισσα** (Σάλωνα) (5.500 κάτ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικά, πάνω σὲ λόφο, στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Γκιώνα. Τῆς πόλεως δεσπόζει ἀρχαῖο φρούριο, γνωστὸ ὡς **Κάστρο τῆς Ὠριάς**.

Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλλιέργεια τῶν ἐξαιρετικῶν σαλωνίτικων ἐλιῶν, κατασκευάζουν κούδουνια γιὰ τὰ γιδοπρόβατα, ποῦ στέλλονται σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔχουν σχοινοποιεῖα, ποῦ κάνουν τρίχινα στρωσίδια καὶ σακκιά μὲ μαλλιά γιδιῶν, τὶς σφυρίδες τῶν ἐλαιοτριβείων.

Τὸ ἐπίνειο τῆς Ἀμφισσας εἶναι ἡ κωμόπολι **Ἰτέα** (2.500 κάτ.), μὲ ὠραιότατη ρυμοτομία, εὐρύχωρη καὶ καλοφτιαγμένη προκουμαῖα καὶ λιμενοβοραχίονα.

Στις μεγάλες αποθήκες της συσκευάζονται και κονσερβοποιούνται οι έλιές τής περιοχής και φορτώνονται για τὸ ἔξωτερικό.

"Άλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ γραφικὸ *Γαλαξίδι*, γνωστὸ στὰ πέρατα τοῦ κόσμου, γιατί ἄλλοτε εἶχε πολλὰ καράβια μὲ πανιά καὶ οἱ Γαλαξειδιῶτες εἶναι οἱ καλύτεροι ναυτικοὶ τοῦ κόσμου. Ἀκόμη ἡ *Δεσφίνα*, τὸ *Χρισσό*, οἱ *Δελφοὶ* ὅπου στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε τὸ περιφημότερο μαντεῖο τῆς Ἑλλάδος καὶ σώζονται θαυμαστά ἑρείπια, καὶ ἡ ἱστορικὴ *Γραβιά*, ὅπου ἐπολέμησε ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσοσ κατά τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Εἰκ. 41. Ἀποψὶ τῶν Δελφῶν.

2) Ἐπαρχία Δωρίδος μὲ πρωτ. τὸ Λιδωρῖκι (1.300 κατ.). Ὅλη ἡ περιοχή εἶναι ὄρεινὴ, ἄγρονη καὶ πτωχὴ. Τὸ μόνο εὐφορο μέρος εἶναι ἡ κοιλάδα στὶς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Μόρνου.

"Άλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἀρτοιίνα* καὶ τὸ *Εὐπάλιον*.

Ἱστορικοὶ τόποι : Οἱ Δελφοὶ καὶ ἡ Γραβιά.

Ἀ ν α γ ν ὄ σ μ α τ α

ΣΤΟΝ ΙΕΡΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Ἡ ταξιδιωτικὴ πὺν θὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς Δελφούς, ἂν ἔχη πρωτύτερα γνωρίσει τὸ Ὀλυμπιακὸ τοπεῖο, θὰ αἰσθανθῇ μὴ μεγάλη ἀντίθεσι. Πρὸςχαρο, εἰρημικὸ, γαί ληγιο τὸ πνεῦμα τῆς Ὀλυμπίας βαρὺ, μελαγχολικὸ τὸ Δελφικὸ πνεῦμα, γεμάτο

θρύλους και μυστήρια, πού φτερουγίζουν γύρω στην επιβλητική αυτή περιοχή. Ὁ ἱερός χώρος βρίσκεται στή μεσημβρινή πλευρά τοῦ Παρθασσοῦ, στήν ὁποῖο δεσπόζουν οἱ σκνῶρωπες Φαιδριάδες, βράχοι ὕψους 300 μ. στητοί, γυμνοί και ἀπόκρημνοι.

Ἀπ' τήν ἀπέναντι μεριά ὑψώνεται τὸ βουναλάκι **Κίρφυς**, πὸν δὲν ἀνοίγει τὸν ὄριζοντα, παρὰ λίγο στήν ἄκρη του, γιὰ νὰ δεῖξει τὸν πράσινο ἐλαιῶνα τῆς Ἀμφισσας και τὸν Κρησαῖο κόλπο.

Στὸ χωρο αὐτὸ τὸ 2500 π. Χ. Κρητικοὶ θαλασσοπόροι, μαγεμένοι ἀπὸ τὴν ἀγρωπὴ δημοφιλία του, ἔστησαν τὸ πρῶτο μαντεῖο στὴ θεὰ **Ρέα**. Ἐπὶ 1000 χρόνια τὸ μαντεῖο τῆς Ρέας εἶχε μόνο τοπικὴ σημασία. Ὅταν, ὅμως, τὸ κατέλαβαν οἱ Δωριεῖς, γκρέμισαν τὸ τέμενος τῆς Ρέας κι ἔχρισαν τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, τοῦ ἡλιακοῦ Θεοῦ τους.

Ἀπὸ τότε τὸ μαντεῖο ἐγινε Πανελλήνιο. Τόση σημασία πῆραν οἱ Δελφοὶ ἀπ' τὸν ὄγδοο π. Χ. αἰῶνα, ὥστε ὑπῆρξαν ἡ μόνη δύναμι πὸν κυβέρνησε πραγματικά τὴν Ἑλλάδα. Καὶ μὲ πόση σύνεισι και σωφροσύνη! «Μηδὲν ἄγαν» ἦταν τὸ ρητό, πὸν διάβαζαν οἱ προσκυνητὲς στὴ μετόπη τοῦ Ναοῦ.

Εἶναι ἐπιβλητικά τὰ θαυμαστά ἐρεῖπια τῶν Δελφῶν και σήμερα. Καὶ τὴ στιγμή πὸν θὰ βρεθῆς στὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνα, νοιώθεις τὴ λαχτάρα νὰ ἰδῆς τὴν **Πυθία** νὰ ξεπροβάλλη ἀπὸ τὸ ἄδυτο τοῦ ναοῦ, γιὰ νὰ σοῦ εἰπῆ τὸ μέλλον σου.

Ὁ θεὸς πὸν λατρεύτηκε στοὺς Δελφούς, ἦταν ὁ ὠραιότερος ἀπ' ἄλλους. Ἦταν ὁ θεὸς τοῦ φωτός, τῆς ψυχικῆς γαλήνης και τῆς ἀνώτερης ἀρμονίας. Ὁ κύριος σκοπὸς του ἦταν νὰ κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους λογικοὺς και ἠθικοὺς και τὸ κατώρθωσε.

Τὸ σοφὸ ἱερατεῖο τῶν Δελφῶν, τὸ προφητικὸ αὐτὸ γένος, νοιαζόταν πάντα γιὰ τὸ μέλλον τοῦ κόσμου· προεῖδε και ὠργάνωσε κάθε πρόοδο κι ἔσωσε πολλὲς πόλεις ἀπ' τὴν καταστροφὴ.

Οἱ ἱερεῖς ἐγνώριζαν τὴν πολιτικὴ κατάστασι ὅλης τῆς τότε Οἰκουμένης, κι ἔδιναν σωστὲς συμβουλές, στὰ κράτη και στὲς πόλεις, και μὲ τόση ἐπιτυχία, πὸν δὲν τολμοῦσε κανένας βασιλιάς ν' ἀρχίσῃ πόλεμο ἢ διυδηποτε μεγάλο ἔργο, χωρὶς νὰ τὸ συμβουλευθῆ.

Ἀκόμη ἔκαμαν κἄτι τὸ θαυμαστὸ και γιὰ σήμερα. Ἰδρυσαν και προστάτευσαν τίς Ἀμφικτυονίες, ἐκείνη τὴν Ὄργάνωσι τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος και τὴν ἔκαμαν ἀνώτατη ἐξουσία δικαιοσύνης και δμόνοιας τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν.

Δὲν ἔχει σήμερα «λάλον ὕδωρ» οὔτε «μάντισσα δάφνη», μὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Δελφικοῦ μαντείου ζῆ και θὰ ζῆ στοὺς αἰῶνες, μέσα στὸ ἔργο του, πὸν εἶχε μοναδικὸ σκοπὸ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἀνθρώπους στὸ ζυγὸ τῆς λογικῆς, τῆς δικαιοσύνης και τῆς δμόνοιας.

5. Νομὸς Αἰτωλίας και Ἀκαρνανίας

Ὁ Νομὸς Αἰτωλίας και Ἀκαρνανίας κατέχει τὸ δυτικώτερο τμήμα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Συνορεύει πρὸς Α. μὲ τοὺς Νομοὺς Φωκίδος και Εὐρυτανίας πρὸς Β. μὲ τὴν Ἠπειρο και βρέχεται δυτικά και νότια ἀπὸ τὸν Ἰόνιον Πέλαγος. Ἐχει ἔκτασι 5.600 τετρ. χιλμ. και πληθυσμὸ 220.000 κατοίκους.

Ἡ θάλασσα ποὺ τὸν περιβρέχει σχηματίζει δυὸ κόλπους : τὸν κόλπο τοῦ *Μεσολογγίου* καὶ τὸν *Ἀμβρακικό*, καὶ δυὸ ἀκρωτήρια : τὸ *Ἀντίρριο* καὶ τὸ *Ἄκτιο*.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ νόμου εἶναι ὄρεινόν, μὲ κυριώτερα ὄρη τὸ *Παναγιτωλικόν*, τὸν *Ἀράκυνθο* (Ζυγός), τὰ *Ἀκαρνανικά* καὶ τὸ *Μακρυνόρος*.

Οἱ πεδινές ἐκτάσεις διακρίνονται στὶς πεδιάδες : *Ἀργινίου*, *Ἀχελῶων* καὶ *Μεσολογγίου*.

Ποταμοὺς ἔχει δύο : τὸν *Ἀχελῶο* (Ἀσπροπόταμο), ποὺ εἶναι ὁ μεγαλύτερος τῆς Στερεᾶς καὶ τὸν *Εὐήνο* ἢ Φίδαρη,

· **Λίμνες :** Στὸ Νομὸν ὑπάρχουν γραφικώτατες λίμνες, ἡ *Τριγωνίδα* ἢ *Δουσιμαχία*, ὁ *Ὄξερὸς* καὶ ἡ *Ἀμβρακία*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ, στὰ πεδινά, εἶναι κάπως ὑγρὸ, μὲ πολλὰς βροχὰς τὸ χειμῶνα, ἀλλὰ γενικὰ εὐκρατὸ καὶ ὑγιεινόν. Τὰ προϊόντα εἶναι ποικίλα καὶ διάφορα : Δημητριακά, κτηνοτροφικά, ἐσπεριδοειδῆ, ρύζι, ἔλιές, λάδι, κηπουρικά, στὴν πεδιάδα Ἀχελῶου (περίφημα καρπούζια) καὶ τὸ σπουδαιότερο τὰ ἐξαιρετικὰ καπνὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀργινίου.

Ἀκόμη τὰ βελανιδία, γιατί τὰ βουνὰ τῆς Αἰτωλίας εἶναι κατάφυτα ἀπὸ βελανιδιές καὶ τὰ ψάρια τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει τοπικὴ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία : Κρουονέρι — Μεσολόγγι — Ἀργίνιο καὶ ἀρκετοὺς αὐτοκινητοδρόμους, ποὺ ἐνώνουν ὅλες τὶς κομποπόλεις.

Διοικητικὴ Διάρθρωσι : Ὁ Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας ἔχει 5 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Μεσολογγίου** μὲ πρωτ. τὸ *Μεσολόγγι* (14.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ.

Εἶναι ἐνδοξη καὶ «ιερά πόλι» γιὰ τὶς τρεῖς πολιορκίες τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821 καὶ τὴν ἥρωϊκὴ καὶ ἀθάνατη «ἐξοδο» τοῦ Μεσολογγίου τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1826.

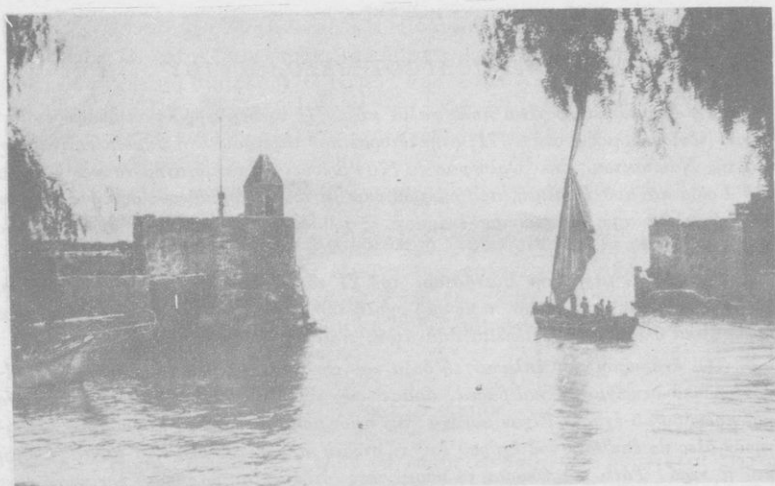
Στὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου ὑπάρχουν πολλὰ ἰχθυοτροφεῖα, στὰ ὁποῖα φαρεύονται ἄφθονα ψάρια, κυρίως τσιπούρες, κέφαλοι καὶ χέλια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βγαίνει ὀνομαστὸ ἀυγοτάραχο.

Πλησίον τοῦ Μεσολογγίου βρίσκονται οἱ μεγαλύτερες ἀλυκὲς τῆς χώρας μας ἀπ' τὶς ὁποῖες τροφοδοτεῖται μὲ ἀλάτι ὅλη ἡ Ἑλλάδα.

Ἄλλες κομποπόλεις εἶναι οἱ *Παπαδάτες*, ἡ *Γαβαλοῦ*, ἡ *Ματαράγκα*, τὰ *Σταμνά*, τὸ *Νεοχώρι* κ.ἄ. στὶς ὁποῖες καλλιεργοῦνται ἐντατικὰ τὰ περίφημα ἀργινιώτικα καπνὰ.

Ἀκόμη τὸ *Αἰτωλικόν*, κτισμένο ἐπάνω σὲ νησάκι στὸ βάθος τῆς λιμνοθάλασσας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὸ ὁποῖο συγκοινωνεῖ μὲ τὴν ξηρὰ γέφυρες, ἀνατολικά καὶ δυτικά. Εἶναι ἡ Βενετία τῆς Ἑλλάδος.

2) **Ἐπαρχία Ναυπακτίας** μὲ πρωτ. τὴ *Ναύπακτο* (6.000 κατ.) κτι-

Είχ. 42. Τὸ Βενετσιάνικο λιμάνι τῆς Ναυπάκτου.

σμένη στὴν εἴσοδο τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Τῇ στολίζουν τὸ Βενετσιάνικο κάστρο καὶ τὸ γραφικὸ παλιὸ λιμάνι.

3) Ἐπαρχία Τριχωνίδος μὲ πρωτ. τὸ Ἄγρινο (22.000 κάτ.) ποὺ βρίσκεται στὸ κέντρο πλουσιώτατου κάμπου. Εἶναι ὁμορφὴ πόλι μὲ ζωηρὴ κίνησι, γιατί ἐκεῖ συγκεντρώνονται τὰ καπνὰ τῆς περιφέρειας καὶ τὰ ἐπεξεργάζονται στὰ καπνεργοστάσια.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος, ἡ Ἀνάληψι, ἡ Παραβόλα καὶ τὸ Θέρμο, ποὺ στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερο κέντρο τῆς «Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας».

4) Ἐπαρχία Βάλτου μὲ πρωτ. τὴν Ἀμφιλοχία (5.000 κάτ.) χωμένη στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ περιοχὴ εἶναι ἀπὸ τὶς ὀρεινότερες καὶ πλέον ἄγονες τῆς Ἑλλάδος μὲ ἐλάχιστα προϊόντα. Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ἡ Δεπενοῦ.

5) Ἐπαρχία Βονίτσης καὶ Ξηρομέρου μὲ πρωτ. τὴ Βόνιτσα (3.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ Κατούνα, ὁ Ἀστακός, ποὺ παράγει νοστιμώτατα καρπούζια, ὁ Μαχαλὰς καὶ τὸ Μοναστηράκι.

Ἱστορικὸι τόποι : Μεσσολόγι, Ἀγγελόκαστρο, Θέρμο καὶ Ναύπακτος.

Ἀναγνώσματα

Η ΙΕΡΗ ΠΟΛΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Τὸ Μεσολόγγι δὲν εἶναι πολὺ παλιὰ πόλι. Ἡ πρώτη φορὰ πὸν ἀναφέρεται τ' ὄνομά του, εἶναι μόλις στὰ 1571, στὴν ἱστορία πὸν περιγράφει τὴ φημισμένη Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου. Στὰ Ὁρλώφεια (1770) βρίσκεται ἐπαναστατημένο καὶ ἡ θυσία τοῦ Γρίβα καὶ τοῦ Γουλιμῆ, πὸν σκοτώθηκαν μὲ τοὺς τετρακόσιους συντρόφους των στὸ Ἀγγελόκαστρο, πολεμώντας ἐναντίον ἑξ χιλιάδων Τούρκων, μᾶς θυμίζουν νέες Θερμοπύλες.

Ἀπὸ τότε μέχρι τὴν ἐπανάστασι τοῦ 21 τὸ Μεσολόγγι ὑπῆρξε μὴ μεγάλη ἑλληνικὴ καρδιά, πὸν μὲ τὴν περιφημὴ σχολή του, τὴ σχολὴ Παλαμᾶ, προετοίμασε πνευματικὰ δλους τοὺς μετέπειτα ἀθάνατους πολεμάρχους καὶ πολεμιστές.

Οἱ ἄνθρωποι πὸν ἔπλασαν τὴ δόξα καὶ τὴν ἀθανασία τοῦ Μεσολογγιοῦ δὲν εἶχαν φυσικὰ στηρίγματα καὶ βαρεῖες ἀρματωσιές γιὰ ν' ἀμυνθοῦν στὸν ὀργανωμένο καὶ πολυάριθμο ἐχθρό. Εἶχαν μονάχα τὴν ἀπόφασί τους καὶ τὸ κορμί τους. Κράτησαν δλες τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ ἕως τὴ στιγμή πὸν τοὺς ἔλειψαν τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ τὸ νερό! Τότε, παρέδωσαν τὸ κορμί τους στὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ψυχὴ τους στὴν Ἀθανασία.

Ἡ πράξι τους εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες δίδαγμα ζωῆς. Οἱ τάφοι καὶ τὰ μνημεῖα στὸν «κῆπο τῶν ἡρώων» τοῦ Μεσολογγίου θὰ διδάσκουν, σ' ἄλες τὶς νέες γενεές πὸν θὰ τοὺς ἐπισκέπτονται, τὴν ἀξία τῆς μεγάλης θυσίας καὶ τὴν περιφρόνησι τῆς ὑλικῆς ὑπάρξεως.

6. Νομὸς Εὐρυτανίας

Ὁ Νομὸς συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Νομὸ Φθιώτιδος, πρὸς Β. μὲ τὴ Θεσσαλία καὶ πρὸς Δ. καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸν Νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας.

Ἦχει ἑκτασι 2.100 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 40.000 κατοίκους.

Ἡ Εὐρυτανία εἶναι ὁ ὀρεινότερη περιοχὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μὲ πολὺκλαδα καὶ ὑψηλὰ ὄρη τὰ Ἀγραφα, τὸν Τυμφορηστὸ, τὴν Ὄξυνά καὶ τὴ Χελιδόνα. Ὅλα εἶναι κατάφυτα ἀπὸ ἔλατα, ὄξυές καὶ καστανιές. Τὴ χώρα τὴ διαρρέουν οἱ παραπόταμοι τοῦ Ἀχελώου, Μέγδοβας, Καρπενησιώτης καὶ Ἀγραφιώτης.

Μόνον μικρὲς κοιλάδες ὑπάρχουν, κατάφυτες ἀπὸ ὀπωροφόρα δένδρα (μηλιές, κερασιές, καρυδιές κ. ἄ.).

Κλίμα - Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ψυχρὸ τὸ χειμῶνα, μὲ πολλὰ χιόνια καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ γεωργικὰ προϊόντα εἶναι λίγα, γιατί τὸ ἔδαφος εἶναι ὀρεινὸ καὶ ἄγονο. Περισσότερα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ τὰ φρούτα. Γενικὰ ἡ Εὐρυτανία θεωρεῖται ἀπὸ τὶς πτωχότερες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος.

Συγκοινωνία : Μόνο ένας αυτοκινητόδρομος συνδέει τὸ Καρπενήσι μὲ τὴ Λαμία καὶ ὁ ἴδιος προχωρεῖ δυτικά μέχρι τὸ Ἄγρινιο.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ μόνον ἐπαρχία, τὴν ἐπαρχία Εὐρυτανίας μὲ πρωτ. τὸ *Καρπενήσι* (3.500 κάτ.). Ἦταν ὠραία κωμόπολι μὲ ὠραία κτίρια, ξενοδοχεῖα κ.τ.λ. ἀλλὰ κήκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς στὴν κατοχὴ.

Βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 950 μ. ἀνάμεσα στὰ βουνὰ καὶ εἶναι σπουδαῖο κέντρο παραθερισμοῦ.

Κοντὰ στὸ Καρπενήσι βρίσκεται ἡ τοποθεσία *Κεφαλόβρυσο*, ὅπου τὸ 1823 σκοτώθηκε ὁ Μάρκος Μπότσαρης πολεμώντας τοὺς Τούρκους.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ψηλὸ χωριό*, τὰ *Ἄγραφα*, τὸ *Κρίκελο*, ἡ *Δομνίτσα*, ἡ *Φουρνά*. Νοτιοδυτικά τοῦ Καρπενησιῦ βρίσκεται τὸ ἱστορικὸ μοναστήρι «ὁ *Μπρουσός*».

7. Νομὸς Εὐβοίας

Τὸ Νομὸ Εὐβοίας ἀποτελοῦν ἡ νῆσος *Εὐβοία*, ποὺ βρίσκεται ἀνατολικά τῆς Στερεᾶς καὶ εἶναι ἡ μεγαλύτερη νῆσος τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καὶ ἡ νῆσος *Σκῦρος*.

Ἡ νῆσος περιβρέχεται ἀπὸ τὸ Αἶγαῖο καὶ τὸν Εὐβοϊκὸ κόλπο καὶ σχηματίζει τὰ ἀκρωτήρια *Καφηρέα*, *Ἀρτεμῆσιο* (γνωστὸ ἀπὸ τὴ ναυμαχία τῶν Ἑλλήνων καὶ Περσῶν) καὶ τὸ *Κύναιο*.

Στὸ στενώτερο μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, μεταξὺ Στερεᾶς καὶ Εὐβοίας, σχηματίζεται ὁ *Πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου*, πλάτους 40 μ. Μιὰ σιδερένια γέφυρα, ποὺ ἀνοίγοκλείνει γιὰ νὰ περνοῦν καὶ τὰ πλοῖα, ἐνώνει τὴ Στερεὰ μὲ τὴν νῆσο Εὐβοία.

Στὸ στενώτερο αὐτὸ σημεῖο τοῦ Πορθμοῦ θαυμάζει κανεὶς ἕνα φυσικὸ φαινόμενο ἀπὸ τὰ σπάνια. Δηλ. τὰ νερά τοῦ Εὐρίπου κινοῦνται σάν ποτάμι ἔξι ὥρες πρὸς Βορρᾶν καὶ ἔξι ὥρες πρὸς Νότον, μὲ ἀρκετὴ ταχύτητα. Τὸ περίεργο αὐτὸ φαινόμενο καλεῖται *παλίρροια*.

Ὁ Νομὸς ἔχει ἔκτασι 4.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 164.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους. Ἡ νῆσος Εὐβοία, κατὰ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς, εἶναι ὄρεινὴ καὶ σχηματίζει μεταξὺ τῶν βουνῶν τῆς μικρὲς πεδιάδες καὶ κοιλάδες, ἀρκετὰ εὐφορες.

Τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς εἶναι τὸ *Τηλέθριο*, τὸ *Κανδήλι*, ἡ *Δίεψη* καὶ ἡ *Ὀχη*, ποὺ ὅλα εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση. Τὸ δένδρο ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλοκληρὴν τὴ νῆσο εἶναι τὸ πεδοκ, ποὺ κατεβαίνει μέχρι τὴς ἀκτές τῆς.

Ἡ μὴν ἄξια λόγου πεδιάδα τῆς νήσου εἶναι τῆς *Χαλκίδος*, ποὺ στὴν ἀρχαία ἐποχὴ λεγόταν *Αηλάντιον* πεδίον.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τῆς Εὐβοίας εἶναι ξηρὸ καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς νήσου εἶναι τὰ κρασιὰ (ρετσίνα Χαλκίδος) τὰ δημητριακὰ, οἱ ἐλιές, τὸ λάδι, τὰ σῦκα, τὰ ἐσπεριδοειδῆ,

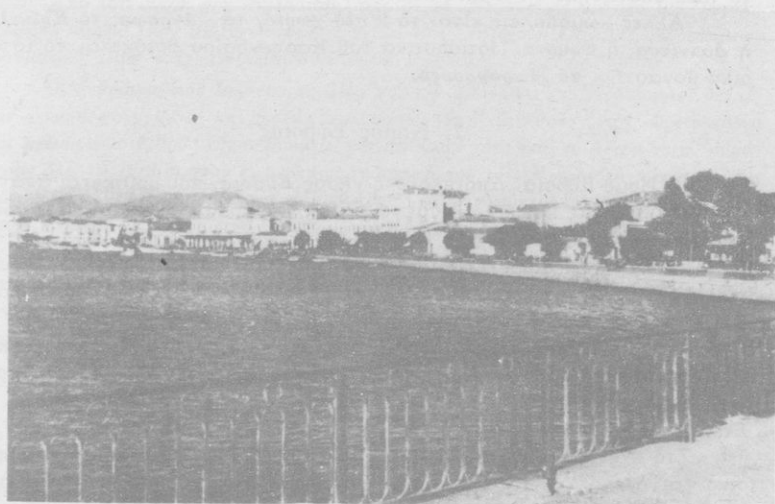
λίγα καπνά και τὸ μέλι. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ πολλὰ δάση βγάζουν ξυλεία, ξυλοκάρβουνα και ρετσίνα.

Ὄρυκτά : Στὴν Εὐβοία υπάρχουν μάρμαρα, λιγνίτης στὴν Κύμη και τὸ Ἄλιβέρι και λευκόλιθος στὴ Λίμνη.

Συγκοινωνία : Ἡ Χαλκίδα συνδέεται μὲ σιδηρόδρομο μὲ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους και τὰ παράλια συγκοινωνοῦν μὲ βενζινόπλοια και καράβια.

Διοικητικὴ διοίκηση : Ὁ νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἑπαρχίες.

1) Ἑπαρχία Χαλκίδος μὲ πρωτ. τὴ *Χαλκίδα* (26.000 κάτ.) ποὺ εἶναι και πρωτ. τοῦ νομοῦ. Εἶναι ὠραία παραλιακὴ πόλι μὲ μεγάλη ἔμπο-

Εἰκ. 43. Ἡ Χαλκίδα μὲ τὴ γέφυρα τοῦ Εὐρίπου.

ρικὴ κίνησι και ἄρκετὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, ποὺ κατασκευάζουν νέφτι, τσιμέντα, οἰνοπνεύματα, σιδερικὰ κ. ἄ.

Κοντὰ στὴ Χαλκίδα βρίσκονται τὰ ἑρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Ἐρέτριας ποὺ τὴν κατέστρεψε ὁ Ξέρξης. Σήμερα τὸ χωριὸ λέγεται *Νέα Ψαρά*.

Ἄλλες κωλοπόλεις εἶναι ὁ Ἄμάρυνθος, τὰ Ψαχνά, ἡ Λίμνη, τὸ Βασιλικὸ και ἡ Νέα Ἀργάκη.

2) Ἑπαρχία Καρυστίας μὲ πρωτ. τὴν *Κύμη* (4.000 κάτ.) ποὺ βρίσκεται στ' ἀνατολικὰ τῆς νήσου και εἶναι τὸ παράθυρο τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἀνατολή. Ξακουστὰ εἶναι τὰ ἐκλεκτὰ κρασιά της, τὰ σῦκα της και τὰ οἰκιακὰ μεταξωτὰ ὑφάσματά της.

“Άλλες κωμοπόλεις είναι τὸ **Ἀλιβέρι**, ὅπου ἔγινε τὸ μεγάλο ἔργοστάσιο παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, ἡ **Κάρυστος** καὶ ἡ **Σκῦρος**.

3) Ἐπαρχία Ἰστιαίας με πρωτ. τὴν **Ἰστιαία** (5.000 κάτ.). Ἐπίκειο τῆς Ἰστιαίας εἶναι οἱ **Ὠρεοί**, σὲ θαυμάσια τοποθεσία.

Πρὸς Νότον τῆς Ἰστιαίας στὴν παραλία τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου εὐρίσκονται οἱ θαυμάσιες λαματικές πηγές τῆς **Αἰδηψοῦ**, με μεγάλα ξενοδοχεῖα καὶ ἄλλα κέντρα ἀναψυχῆς.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἀρτεμῆσιο, Χαλκίδα, Ἐρέτρια, Σκῦρος.

Ἄ σ κ ή σ ε ι ς

1) Νὰ σχεδιάσετε τὸ χάρτη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος — Εὐβοίας καὶ ἀφοῦ τὸν χωρίσετε σὲ Νομοὺς νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα, ποὺ μάθατε.

2) Νὰ ξεχωρίσετε πὰ εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Στερεᾶς καὶ νὰ ὀνομάσετε τοὺς τόπους ὅπου παράγονται.

3) Νὰ ὀνομάσετε τὰ μεγαλύτερα ἐμπορικά, βιομηχανικά καὶ πνευματικά κέντρα τῆς χώρας.

4) Νὰ κάμετε ἓνα νοερὸ ταξίδι, στὴ μεγαλύτερη πόλι τῆς Στερεᾶς, τὴν πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ βρισκεσθε.

5) Νὰ ὀνομάσετε τοὺς ἀρχαιολογικοὺς καὶ ἱστορικοὺς τόπους τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος — Εὐβοίας καὶ νὰ διηγηθῆτε ὅ,τι ξέρετε γι' αὐτοὺς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι'

Η Θ Ε Σ Σ Α Λ Ι Α

Ὁ Θεσσαλικὸς κάμπος ὁ αἰώνιος τροφοδότης τῆς Ἑλλάδος

Ἔχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὴ Θεσσαλία. Χαίρομαι τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ θεσσαλικοῦ κάμπου, τῆς πλουτοφόρας αὐτῆς γῆς, πὺ εἶναι μιὰ πραγματικὴ προσφορά τοῦ Θεοῦ σὲ μιὰ χώρα σπαρμένη ἀπὸ βουνά.

Ἴσως νὰ μὴν παρουσιάξῃ τὴ γραφικότητα τῶν ἄλλων Γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν ποικιλία τῶν μορφῶν τους (τοὺς ἀδιάκοπους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, τὶς κομπῆς κοιλάδες, τὰ στενὰ περάσματα, τὰ ἀέρινα διαγράμματα τῶν συνεχῶν ὄροσειρῶν, τὶς γελούμενες ἀκρογιαλιές), ἀλλὰ σοῦ δίνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐχαρίστησι τοῦ ἀνοιχτοῦ χώρου, πὺ γαληνεύει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ.

Δὲ σὲ κυριεῦει ποτὲ ὁ φόβος τῆς ἀπεραντοσύνης, ἔστω κι ἂν βρεθῆς ὀλομόναχος στὴν μέση τοῦ ἀπέραντου θεσσαλικοῦ κάμπου, γιατί στὸ βάθος ἀχνοφαίνονται τὸ κατάφυτο Πήλιο, ἡ γυμνὴ Ὀρθρυς, ὁ περήφανος Ὀλυμπος καὶ οἱ κορυφογραμμὲς τῆς Πίνδου καὶ τῶν Χασίων.

Δὲν μᾶς ἄφησαν πολλὲς ἱστορικὲς ἀναμνήσεις καὶ κατορθώματα οἱ ἄνθρωποι τοῦ πλοῦσιου τούτου κάμπου. Κι ἂν ἀφαιρέσωμε τοὺς Κενταύρους τοῦ Πηλίου, τὸ θρυλικὸ ἦρωα Ἰάσονα καὶ τὸ γενναιότερο τῶν Ἑλλήνων τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τὸν Ἀχιλλέα, πὺ ἔζησαν στὰ σαπφειρένια παράλια τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, τίποτε δὲν ἀπομένει ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμο του.

Ἴσως ὁ ἴδιος τόπος νὰ ἐφταιξε μὲ τὴν εὐκολία τῆς κατακτήσεώς του καὶ μὲ τὴν ἀνυπαρξία τῶν φυσικῶν ἐρεισμάτων ἀμύνης του. Ἴσως τὸ κλίμα, ἴσως τὰ δολοφονικὰ κουνούπια, ἴσως ὅλα αὐτὰ μαζί.

Ὅμως, ὁ ἀπέραντος αὐτὸς κάμπος, ὁ μεγαλύτερος τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὰ πολλὰ σιτάρια του ἔθρεψε τοὺς πανάρχαιους Πελασγούς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Αἰολεῖς, τοὺς Ἀχαιοὺς, τοὺς Μῆδους, τοὺς Μακεδόνες, τοὺς Ρωμαίους, τὰ φουσᾶτα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, τὶς στρατιῆς τῶν Νορμανδῶν σταυροφόρων, τοὺς Σέρβους, τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Τούρκους καὶ τόσους ἄλλους λαοὺς, πὺ πέρασαν κατὰ καιροὺς ἐπάνω του, χωρὶς νὰ ἐξαντληθῇ ἡ γονιμότης του.

Κάθε καλοκαίρι ὁ ταξιδιώτης τοῦ κάμπου θὰ ἰδῇ τὴ θάλασσα τῶν θερισμένων σταχνῶν, τὶς ἀλωνιστικὲς μηχανές, τοὺς σωροὺς τῶν μεγάλων σοδειῶν, πὺ μὲ τόσο κόπο ἐτοιμάζουν οἱ ἄνθρωποι του, ὄχι μόνο γιὰ τὸ ψωμί τους, ἀλλὰ καὶ τὸν δικό μας, τὸν «ἄρτον τὸν ἐπιούσιον»...

α) Γεωφυσική περιγραφή τῆς Θεσσαλίας

Ἡ Θεσσαλία βρίσκεται πρὸς Β. τῆς Στερεᾶς καὶ συνόρευεῖ πρὸς Β. μετὰ τὴν Μακεδονία, πρὸς Δ. μετὰ τὴν Ἠπειρο, πρὸς Ν. μετὰ τὴν Στερεὰ καὶ πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ τὸν Παγασητικὸν κόλπον.

Ἐχει ἕκτασι 14.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 630.000 κατοίκους,

Φυσικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους : Ἡ Θεσσαλία εἶναι μιὰ ἀπέραν-
τη πεδιάδα, ἡ μεγα-
λύτερη τῆς Ἑλλάδος
καὶ περιβάλλεται ἀπ'
δύο τὶς πλευρῆς τῆς
μετὰ ὑψηλὰ ὄρη.

Στὰ ἀνατολικά ὑ-
ψώνονται τὸ **Πήλιον**
καὶ ἡ **Ἶσσα** (Κίσσα-
βος). Στὰ βόρεια ὁ με-
γαλόπρεπος **Ὀλύμ-
πος**, τὸ ὑψηλότερο
βουνὸ τῆς Ἑλλάδος
(2.918 μ.) καὶ τὰ **Χά-
σια**. Στὰ δυτικά ἡ ὄ-
ροσειρὰ τῆς **Πίνδου**
καὶ ὁ **Τυμφρηστὸς** καὶ
στὰ νότια ἡ ὄροσειρὰ
τῆς **Ὄρθρου**.

Ἡ μεγάλη θεσσα-
λικὴ πεδιάδα δὲν εἶ-
ναι ἐνιαία, ἀλλὰ δια-
χωρίζεται σὲ **ἀνατο-
λική** καὶ **δυτικὴ** πε-
διάδα ἀπὸ χαμηλὴν
ὄροσειρὰ, ὕψους 400
— 600 μέτρων, πού
κατευθύνεται ἀπὸ βο-
ρειοδυτικὰ πρὸς νο-
τιοανατολικά.

Ποταμοὶ—Λίμνες: Εἰκ. 44. Ἡ κορυφή τοῦ Ὀλύμπου «Θρόνος τοῦ Δία»

Ἡ ὄροσειρὰ Θεσσα-
λικὸς κάμπος διαρρέεται ἀπὸ δυτὰς πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸ τὸν ποταμὸν **Πηγεῖο**, πού ρεεῖ ἡσυχὰ, καὶ διὰ τῆς θαυμασίας κοιλάδος τῶν **Τεμπῶν**, ἐκβάλλει στὸ Θερματικὸν κόλπον. Οἱ κυριώτεροι παραπόταμοι τοῦ Πηγεῖου εἶναι ὁ **Ἐνιπέας**, ὁ **Δηθάτος** καὶ ὁ **Τιαρῆσιος**.

Ἀπὸ τὶς λίμνες ἡ πιὸ μεγάλη εἶναι ἡ **Βοιβηΐς** (Κάρλα).

β) Οικονομική εξέτασι τῆς Θεσσαλίας

Γεωργία : Ἡ Θεσσαλία εἶναι καθαρά γεωργικὴ περιοχή καὶ τὸ παραγωγικότερον τμήμα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος. Παράγει ἄφθονα δημητριακά, κυρίως σιτάρι, καπνὰ, ἔσπεριδοειδῆ, κρασιά, φρούτα, ἐλιές, λάδι, ὄσπρια καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένη σηροτροφία.

Κτηνοτροφία : Στὸ Θεσσαλικὸ κάμπο τρέφονται πολλὰ ζῶα : πρόβατα, πουλερικά καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα εἶναι ἄφθονα καὶ φθηνά. Ὀνομαστά εἶναι τὰ κασέρια καὶ κεφαλοτύρια τῶν Ἀγρᾶφων καὶ τῆς Πίνδου.

Δάση : Τὰ Θεσσαλικά ὄρη εἶναι κατάφυτα ἀπὸ δάση (ὀξυές, καστανιές, ἔλατα, πεδκα) τὰ ὁποῖα δὲν ἐκμεταλλεύονται ὅπως πρέπει, γιὰτί λείπουν οἱ δασικοὶ δρόμοι.

Ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα : Ἡ Θεσσαλία εἶναι πτωχὴ σὲ ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα καὶ μόνον κοντὰ στὰ Φάρσαλα ὑπάρχει λίγος λιγνίτης καὶ χρῶμιο.

Βιομηχανία — Ἐμπόριο : Τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸ κέντρο τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὁ Βόλος, στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν ἐργοστάσια ὑφαντουργίας, τσιμέντων, κατασκευῆς γεωργικῶν ἐργαλείων κ.τ.λ. Ἐμπορικὴ κίνησι παρουσιάζουν οἱ πόλεις, Βόλος, Λάρισα, Καρδίτσα καὶ Τρίκκαλα.

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ τοπικοὶ Θεσσαλικοὶ σιδηρόδρομοι. Ἀκόμη τῆ διασχίζουν πολλοὶ ἀμαξιτοὶ δρόμοι καὶ σχεδὸν ὅλες οἱ πόλεις, οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά τοῦ κάμπου συνδέονται καὶ συγκοινωνοῦν μεταξύ τους.

γ) Πολιτικὴ εξέτασι τῆς Θεσσαλίας

Ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται σὲ 4 Νομούς. 1) Τὸ Ν. Λαρίσης. 2) Τὸ Ν. Μαγνησίας. 3) Τὸ Ν. Καρδίσης καὶ 4) τὸ Ν. Τρικάλων.

1. Νομὸς Λαρίσης

Ὁ Νομὸς Λαρίσης κατέχει τὸ ἀνατολικὸ τμήμα τῆς Θεσσαλίας καὶ συνορεύει πρὸς Β. μετὴ Μακεδονία (Ν. Πιερίας καὶ Κοζάνης), πρὸς Ν. μετὴ τὸ Νομὸ Μαγνησίας, πρὸς Α. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος καὶ πρὸς Δ. συνορεύει μετὸς Νομοὺς Τρικκάλων καὶ Καρδίσης.

Ἐχει ἕκτασι 5.700 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 207.000 κατοίκους.

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Στὸ Νομὸ Λαρίσης ἀπλώνεται ἡ *ἀνατολικὴ Θεσσαλικὴ* πεδιάδα καὶ ὑψώνονται τὰ ὄρη *Ὀλυμπος*, *Ὄσσα* (Κισσαβος) καὶ *Καρβούνια*.

Ὁ Ὀλυμπος εἶναι τὸ ὑψηλότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον βουνὸ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας πίστευαν ὅτι στὴν κορυφὴ του κατοί-

κοψαν οί *Δώδεκα Θεοί*. Στά μεγάλα καί πυκνά δάση του, στά χρόνια τής Τουρκοκρατίας, λημέριαζαν πολλοί Κλέφτες καί 'Αρματωλοί. 'Απέναντι από τόν "Όλυμπο ύψώνεται ή χαμηλότερη "Όσσα (Κίτσαβος). Μεταξύ τών δυό βουνών σχηματίζεται ή ωραιότερη κοιλάδα τής 'Ελλάδος, ή *κοιλάδα τών Τεμπών*, πού τή διαρρέει ό ποταμός *Πηνειός*.

'Επίσης, ανάμεσα στά βουνά Χάσια καί Καμβούνια σχηματίζονται τά στενά τοῦ *Σαρανταπόρου*, όπου ό Βασιλιάς Κωνσταντίνος ένίκησε τοὺς Τούρκους τό 1912 καί έλευθέρωσε τή Μακεδονία.

Στό Νομό ύπάρχει μιὰ λίμνη, ή *Βοιβηίδα* καί μιὰ Ιαματική πηγή στό *Τσάγεζι* (Στόμιο), πού βρίσκεται στίς έκβολές τοῦ Πηνειοῦ.

Κλίμα — Προϊόντα : Γενικά τό κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ψυχρό τό χειμώνα καί θερμό τό καλοκαίρι.

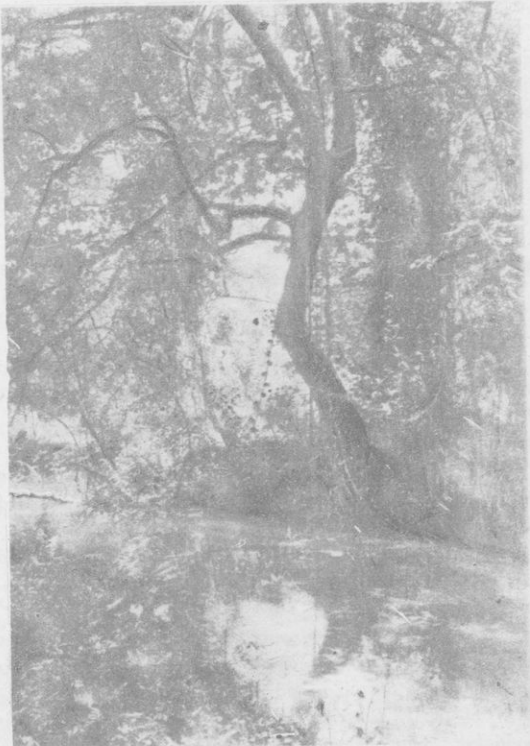
Τά προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἄφθονα καί διάφορα : Δημητριακά, καπνά, κρασιά, ὄπωρικά, κτηνοτροφικά, μετάξι, σουσάμι καί κηπουρικά.

Συγκοινωνία : 'Ο Νομός ἔχει καλή σιδηροδρομική συγκοινωνία μέ τήν 'Αθήνα — Θεσσαλονίκη καί Βόλο καί οἱ σπουδαιότερες κωμοπόλεις του συνδέονται μέ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητική διαίρεσι : 'Ο Νομός διαίρεῖται σέ 5 ἑπαρχίες.

1) **'Επαρχία Λαρίσης** μέ πρωτ. τή *Λάρισα* (43.000 κατ.), πού εἶναι καί πρωτ. τοῦ Νομοῦ. 'Η πόλι εἶναι κτισμένη στό κέντρο τοῦ ἀνατολικοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου καί στίς δχθες τοῦ ποταμοῦ Πηνειοῦ, ἀπό τόν ὅποιο ἀρδεύεται ή πόλι καί ό γύρω κάμπος.

Παρουσιάζει ζωηροτάτη ἔμπορική κί-

Εἰκ. 45. 'Η μαγευτική κοιλάδα τών «Τεμπών»

νησι, γιατί εἶναι στό κέντρο τοῦ πλοῦσιου κάμπου, καί ἀκόμη, γιατί εἶναι μεγάλο συγκοινωνιακό κέντρο.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Μακρυνχώρι*, ὁ *Πλατύκαμπος*, τὸ *Συκούριο*, καί τὰ περίφημα *Ἀμπελάκια*, ὀνομαστά γιὰ τὸ συνεταιρισμό τους, τὰ σχολεῖα τους, τὰ παλιὰ ἀρχοντικά τους καί τὴ θαυμάσια ὕφαντουργία τους κατὰ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

2) Ἐπαρχία *Τυρνάβου* με πρωτ. τὸν *Τύρναβο* (10.000 κατ.). Εἶναι παλιὰ πόλι καί στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας εἶχε σπουδαία βιοτεχνία ὕφαντουργίας καί βαφικῆς. Σήμερα ἔχει ἀνεπτυγμένη σηροτροφία καί οἰνοπνευματοποιεῖα. Γνωστό εἶναι τὸ οὔζο *Τυρνάβου*.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ραψάνη*, ὁ *Ἀμπελώνας*, ὁ *Γόνος* καί ὁ *Πυργετός*.

3) Ἐπαρχία *Ἐλασσῶνος* με πρωτ. τὴν *Ἐλασσώνα* (5.000 κατ.), πόλι κτισμένη σὲ ὄχυρὴ θέσι. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Δεσκάτη*, ἡ *Κραγιά*, τὸ *Δειβάδι* καί ἡ *Τσαρίτσανη*.

4) Ἐπαρχία *Ἄγνιās* με πρωτ. τὴν *Ἄγνιā* (3.000 κατ.) ποῦ εἶναι ὁμορφὴ καί γραφικὴ κωμόπολι, με πολλὰ νερὰ καί πολλὰ δένδρα, κυρίως μουριές. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται με τὴ σηροτροφία καί παράγουν ἐκλεκτὸ μετὰξι.

5) Ἐπαρχία *Φαρσάλων* με πρωτ. τὰ *Φάρσαλα* (6.000 κατ.), ὠραία πόλι ποῦ κατεστράφη ἀπὸ τοὺς τελευταίους σεισμούς.

Ἱστορικοὶ τόποι : Ἡ *Λάρισα*, τὰ *Στενά* τοῦ *Σαρανταπόρου*, ἡ *Κοιλάδα* τῶν *Τεμπῶν* καί ὁ *Ὀλυμπος*.

Ἀ ν α γ ν ὼ σ μ α τ α

Ἡ ΜΑΓΕΥΤΙΚΗ ΚΟΙΛΑΔΑ ΤΩΝ ΤΕΜΠΩΝ

Ἡ κοιλάδα τῶν *Τεμπῶν* ἔχει μῆκος 10 χιλμ. καί πλάτος 60—100 μ. Σχηματίζεται ἀνάμεσα στὰ δυὸ περίφημα Ἑλληνικὰ βουνά, τὸν *Ὀλυμπο*, ἀπὸ τὸ *Βογρᾶ* καί τὴν *Ὄσσα* (*Κίσαβο*) ἀπὸ τὸ *Νότο*. Στὸ μέσο τῆς κοιλάδας ῥεεῖ ἡ ἄβυσσος τὰ νερὰ τοῦ ὁ μεγάλος ποταμὸς τῆς *Θεσσαλίας*, ὁ *Πηνειός*.

Μπαίνοντας στὴν κοιλάδα, μένομε ἐκστατικοὶ μπροστὰ τὸ θέαμα τῶν πανύψηλων βουνῶν, ποῦ χωρίζονται τόσο ἀπότομα, γὰ νὰ περάσῃ τὰ νερὰ τοῦ ὁ ποταμὸς *Πηνειός*.

Ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ *Ὀλύμπου* οἱ θεόρατοι βράχοι κόβονται ἀπότομα καί εἶναι τελείως ἀδιάβατοι. Ἐνῶ, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς *Ὄσσας*, τὸ μέρος εἶναι ὁμαλότερο καί κατάφθνο.

Πολλές πηγές, με γάργαρα καί κρύα νερὰ, ξεχύνονται κι ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη τῶν βουνῶν. Τεράστια πλατάνια, πλεγμένα με κισσοὺς κι ἀγρόμπελες, εἰχρουν ἄφθονη σκιὰ καί σχεδὸν σκεπάζουν τὰ ἡσυχὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ.

Ἡ μεγάλη βλάστησι, με τὰ κάθε λογῆς ἀγριολούλουδα, τίς μυρτιές καί τίς πεκροδάφνες, γεμίζουν τὴν ἀτιμόσφαιρα με κάθε εἶδους εὐωδιά· καί οἱ χιλιάδες τ' ἀγριοπούλια, ἀηδόνια καί κοτσόφια, σκορπίζουν παντοῦ τὸ γλυκὸ κελιάδημά τους.

"Ετσι, τὸ μωρμούρισμα τῶν πηγῶν, τὸ μεθυστικὸ ἄρωμα τῶν λουλουδιῶν καὶ τὸ γλυκὸ κελάδημα τῶν πουλιῶν, δημιουργοῦν τὴν πρὸ μαγευτικῆ συμφωνία καὶ ἐμφραίνουν τὴν ψυχὴ τοῦ ἐπισκέπτη. Ὁλόκληρη ἡ διαδρομὴ εἶναι ἓνα ποίημα, ἓνα θανμάσιο ὄραμα, μοναδικό.

2. Νομὸς Μαγνησίας

Ὁ Νομὸς Μαγνησίας συνορεύει πρὸς Β. μετὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Ν. μετὸ Νομὸ Φθιώτιδος καὶ βρέχεται πρὸς Α. ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος. Ἔχει μόνον ἓνα κόλπον τὸν **Παγασητικὸ**, ὁ ὁποῖος μαζί μετὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, σχηματίζει τὴ χερσόνησο τῆς **Μαγνησίας**, τὸν πορθμὸ **Τρίκερι** καὶ τὸ ἀκρωτήριο **Τρίκερι**.

Ἔχει ἔκτασι 2.000 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 154.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μόνον βουνὸ πού ὑψώνεται στὸ Νομὸ εἶναι τὸ **Πήλιο**, (1600 μ.), τὸ ὠραιότερο τῆς Ἑλλάδος, κατὰφυτο καὶ δροσόλουστο. Κατὰ τὴν ἀρχαία μυθολογία ἐκεῖ ζοῦσαν οἱ Κένταυροι, πού ὁ ὄνομαστότερος ἀπ' ἄλλους ἦταν ὁ **Χείρων**.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιενό. Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ποικίλα : Δημητριακά, ἐλιές, λάδι, ὄπωρικά καὶ διάφορα βιομηχανικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία, αὐτοκινητοδρόμους πού συνδέουν τίς διάφορες κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ καὶ ἀκόμη ἀεροπλοικὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαίρεται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Μαγνησίας** μετὸ πρωτ. τὸ **Βόλο** (65.000 κατ.) πού εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ὁ Βόλος εἶναι ἡ μεγαλύτερη πόλι τῆς Θεσσαλίας, κτισμένη στὸ βάθος τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Ἔχει θαυμάσια ρυμοτομία, μεγάλο λιμάνι καὶ μεγάλῃ ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι. Στὰ ἐργοστάσιά της κατασκευάζονται μάλλινα ὑφάσματα, τσιγάρα, τσιμέντα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ μηχανές, κ.τ.λ.

Σχεδὸν συνέχεια τοῦ Βόλου εἶναι ὁ **Ἄνω Βόλος**, ἡ ἀρχαία **Ἰωλκός**, ἡ πατρίδα τοῦ ἥρωα τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας, Ἰάσωνα. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Νέα Ἀγγλία** καὶ τὸ **Βελεστίνον** (Φερὲς) ἡ πατρίδα τοῦ πρωτεργάτη καὶ πρωτομάρτυρα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, **Ρήγα Φεραίου**.

Ἀνατολικά τοῦ Βόλου ὑψώνεται τὸ κατάφυτο καὶ ἀσύγκριτο σὲ φυσικὲς καλλονές Πήλιο, πού τὸ γόνιμο ἔδαφός του, οἱ πολλὲς πηγές του καὶ τὰ πυκνὰ δάση του, στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ κτιστοῦν ἐπάνω του 24 ὁμορφα χωριά.

Τὰ σπουδαιότερα εἶναι : ἡ **Πορταριά**, ἡ **Μακρυνίτσα**, ἡ **Αῤάκεια**, ἡ **Ζαγορά**, ἡ **Τσαγκαράδα**, τὰ **Λεχώνια**, οἱ **Μηλιές** καὶ ἡ **Ἀργαλαστή**. Ὅλα εἶναι χωμένα μέσα στὰ δάση, στὶς ἐλιές καὶ στὰ ὄπωροφόρα δέντρα. Τὰ μῆλα τοῦ Πηλίου εἶναι γνωστὰ σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Είκ. 46. Ἡ δροσόλουστη Πορταριά τοῦ Πηλίου

2) Ἐπαρχία Ἀλυρουῦ με πρωτ. τὸν Ἀλυρὸ (7.000 κατ.), πόλι καθαρῶς γεωργικὴ. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ Σούρπη, τὸ Πτελιό, ὁ Πλάτανος καὶ ἡ Εὐξεινούπολι.

3) Ἐπαρχία Σκοπέλου με πρωτ. τὴ Σκόπελο (3.500 κατ.). Ἡ ἐπαρχία περιλαμβάνει τὰ νησιά Βόρειες Σποράδες (Σκόπελο - Σκίαθο καὶ Ἀλόνησο καὶ ἄλλες μικρότερες).

Στὰ νησιά παράγονται ὀπωρικά, κυρίως ἀχλάδια καὶ δαμάσκηνα. Στὴ νῆσο Σκίαθο γεννήθηκε ὁ μέγας μας διηγηματογράφος Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

Ἱστορικοὶ τόποι: Ἴωλκός, Πήλιο, Βελεστῖνο, Σκίαθος.

3) Νομὸς Καρδίτσης

Ὁ Νομὸς Καρδίτσης συνορεύει πρὸς Α. με τὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Δ. με τὴν Ἠπειρο, πρὸς Β. με τὸ Νομὸ Τρικκάλων καὶ πρὸς Ν. με τοὺς Νομοὺς Εὐρυτανίας καὶ Φθιώτιδος.

Ἐχει ἕκτασι 2.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 138.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Στὰ δυτικὰ τοῦ Νομοῦ ὑψώνονται τὰ ὄρη Ἀγραφα καὶ ἓνα τμήμα τῆς ὄροσειρᾶς τῆς Πίνδου, ποὺ οἱ διάφορες κορυφές ὀνομάζονται Βουτσιάκι (2.150 μ.), Ἰταμος (1.500 μ.) καὶ Βουλγάρα (1.700 μ.).

Στὸ Νομὸ ἀπλώνεται τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς δυτικῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδας, ποὺ καλεῖται πεδιάδα Καρδίτσης καὶ εἶναι τὸ εὐφορώτερο τμήμα τῆς Θεσσαλικῆς γῆς.

Διάφοροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ διαρρέουν τὴν πεδιάδα, ἀπ' τοὺς ὁποίους ὁ μεγαλύτερος εἶναι ὁ Ἐνιπέας.

Στὸ Νομὸ ὑπάρχουν καὶ τὰ λαματικά νερά, τὰ Λουτρὰ τοῦ Σμοκόβου, ποὺ βρίσκονται σὲ ἀρκετὸ ὑψόμετρο.

Κλίμα — Προϊόντα : Τό κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικά ψυχρό τό χειμῶνα καί θερμό τό καλοκαίρι.

Τά προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἄφθονα καί διάφορα : Δημητριακά, ὄσπρια, κρασιά, βαμβάκι, πολλά κτηνοτροφικά καί πολλά δασικά, γιατί τά ὄρη εἶναι κατάφυτα ἀπό δάση.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομός ἔχει σιδηροδρομική συγκοινωνία καί οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μέ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητική διαίρεσι : Ὁ Νομός Καρδίτσης ἀποτελεῖ ὀλόκληρος μία ἐπαρχία, τήν *Ἐπαρχία Καρδίτσης* μέ πρωτ. τή *Καρδίτσα* (18.500 κάτ.), ποῦ εἶναι μία ἀπό τίς πλουσιώτερες πόλεις τῆς Θεσσαλίας, μέ μεγάλη ἐμπορική κίνησι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ *Σοφάδες*, ὁ *Παλαμάς*, τό *Ἄγναντερό*, τό *Μουζάκι*, τό *Φανάρι*, ἡ *Ματαράγκα*, τὰ *Κανάλια*, ἡ *Ρεντίνα*, ἡ *Καρδιτσομαγοῦλα* κ. ἄ.

Ὅλες οἱ πόλεις, οἱ κωμοπόλεις καί τά χωριά τοῦ Νομοῦ ἐπλήγησαν ἀπό τοὺς τελευταίους θεσσαλικοὺς σεισμοὺς καί πολλῆς κατεστράφησαν. Ἄς ἐλπίσουμε, ὅτι, μέ τή συνδρομὴ τοῦ Κράτους καί τήν ἐργατικότητα τῶν κατοίκων, θά ξαναγίνουσι ὅλα, ὅπως ἦταν καί καλύτερα.

4. Νομός Τρικάλων

Ὁ Νομός Τρικάλων κατέχει τό βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς Θεσσαλίας καί συνορεύει πρὸς Α. μέ τὸ Νομὸ Λαρίσης, πρὸς Δ. μέ τὴν Ἥπειρο, πρὸς Β. μέ τὴν Μακεδονία καί πρὸς Ν. μέ τὸ νομὸ Καρδίτσης.

Ἔχει ἔκτασι 3.700 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸν 128.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ὁ Νομός εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ ὄρεινός καί κατὰ τὸ ἥμισυ πεδινός. Πρὸς Β. ὑψώνονται τὰ ὄρη *Χάσια* καί πρὸς Δ. τμήμα τῆς ὄροσειράς τῆς Πίνδου.

Τό πεδινὸ τμήμα ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες *Τρικάλων* καί *Καλαμπάκας*.

Ποταμοί : Ἀπὸ τὸ Νομὸ πηγάζουσι οἱ ποταμοὶ *Ἀχελῷος* καί *Πηνειὸς* καί διάφοροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ.

Κλίμα — Προϊόντα : Τό κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὅμοιο μέ τοῦ Νομοῦ Καρδίτσης. Τά προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι : δημητριακά, κτηνοτροφικά, δασικά καί κουκούλια (μετάξι). Γενικά οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μέ τὴ γεωργία, κτηνοτροφία, ὄλοτομία καί σηροτροφία.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομός διαιρεῖται σὲ 2 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Τρικάλων** μέ πρωτ. τὰ *Τρίκκαλα* (28.000 κάτ.), ποῦ εἶναι καί πρωτ. ὄλου τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὠραία πόλι, κτισμένη στίς ὄχθες τοῦ Πηνειοῦ. Εἶναι σπουδαῖο κέντρο ἐμπορίου σιταριοῦ, καπνοῦ καί μεταξιοῦ κι ἔχει ἐργοστάσια μαλλίνων καί βαμβακερῶν ὑφασμάτων.

Τ' ὄνομα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἦτο *Τρίκη* καί ἐκεῖ γεννήθηκε ὁ ὄνομαστός γιατρός τῆς ἀρχαιότητος, ὁ *Ἀσκληπιός*.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ζάγκο*, τὸ *Τσιότι*, τὸ *Νεοχώρι*, τὸ *Μεγαλοχώρι* καί τὰ *Μεγάλα Καλύβια*.

Εικ. 47. Τὰ Μετέωρα

2) Ἐπαρχία Καλαμπάκας μὲ πρωτ. τὴν *Καλαμπάκα* (4.000 κάτ.).

Στὰ βόρεια τῆς *Καλαμπάκας* ὑψώνονται ἀπότομα ἀπὸ τὴν πεδιάδα βράχοι παράξενοι, ὕψους 55 μ. ἐπάνω στοὺς ὁποίους, σὰν ἀετοφωλιές, βρίσκονται κτισμένα ἀπὸ τὸν 11ον καὶ 12ον αἰῶνα βυζαντινὰ μοναστήρια.

Οἱ βράχοι αὐτοὶ λέγονται *Μετέωρα*. " Ἄλλοτε ἐπάνω στοὺς βράχους ἦταν 21 μοναστήρια. Σήμερα εἶναι μόνον τέσσερα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ σπουδαιότερο εἶναι ἡ μονὴ τῆς «*Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος*».

Τὸ ἀγέβασμα στὰ μοναστήρια, ἄλλοτε γινόταν μὲ ἀνεμόσκαλες ἢ μὲ δίχτυ, πὸν τὸ ἔσερναν ἐπάνω οἱ καλόγεροι. Σήμερα ἀνεβαίνουν μὲ σκάλες σκαλιστὲς μέσα στοὺς βράχους.

Ἡ θέα ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν *Μετεώρων* εἶναι ἀληθινὰ μαγευτικὴ. Οἱ βράχοι αὐτοὶ εἶναι κἀτὶ τὸ μοναδικὸ στὸν τόπο μας, καὶ πολλοὶ τοὺς ἐπισκέπτονται κάθε χρόνον.

Ἄ σ κ ῆ σ ε ι ς

1) Νὰ σχεδιάσετε ἀπὸ τὸ χάρτη σας τὴ Θεσσαλία καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα πὸν μάθατε (ὄρη, πεδιάδες, ποταμούς).

2) Νὰ τὸν χωρίσετε σὲ νομοὺς καὶ νὰ τοποθετήσετε τὶς μεγαλύτερες πόλεις καὶ κωμοπόλεις, τὶς σιδηροδρομικὲς συγκοινωνίες καὶ τοὺς κυριώτερους αὐτοκινητοδρόμους.

3) Νὰ βρῆτε ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς χώρας καὶ ποιὲς εἶναι οἱ ἐμπορικὲς καὶ βιομηχανικὲς πόλεις τῆς.

4) Νὰ κάμετε ἓνα νοσερὸ ταξίδι μὲ σιδηρόδρομο καὶ ἓνα μὲ αὐτοκίνητο γύρω στὴ χώρα.

5) Νὰ θυμηθῆτε ὅ,τι ξέρετε ἀπὸ τὴ Μυθολογία καὶ τὴν Ἱστορία γιὰ τὴ Θεσσαλία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Η Η Π Ε Ι Ρ Ο Σ

Ἡ χώρα τῶν «Ἐθνικῶν εὐεργετῶν» καὶ τῆς Πίνδου

Ἐχω μπροστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος. Κοιτάζω τὸ Γεωγραφικὸ διαμέρισμα, ποῦ λέγεται Ἡπειρος. Κατέχει τὸ βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Α. μετὰ τὴ Μακεδονία καὶ Θεσσαλία, πρὸς Β. μετὰ τὴν Ἀλβανία (Βόρειο Ἡπειρο), πρὸς Δ. βρέχεται ἀπὸ τὸ Ἴόνιο πέλαγος καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο καὶ συνορεύει μετὰ τὴν Αἰτωλοακαρνανία.

Ἡ Ἡπειρος εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ κομμάτια τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Γύρω στὸ πανάρχαιο μαντεῖο τῆς, τῆ «Δωδώνη», τὸ παλαιότερο μαντεῖο τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πρὸ τῆς μυθολογίας, πρὸ τῶν Ἀχαιῶν τοῦ Ὀμήρου, ἔζησαν οἱ «Σελλοί», οἱ ἀρχαιότεροι Ἕλληνες, ποῦ ἔδωσαν τ' ὄνομά τους στὸν τόπο μας. Σελλὸς θὰ εἶπῃ φωτεινός, σέλλας εἶναι ἡ λάμπη. Ἕλληνας σημαίνει: «παιδὶ τοῦ Ἥλιου». Καὶ τέτοιοι στάθηκαν οἱ Ἕλληνες. Φώτισαν τὴν ἀνθρωπότητα μετὰ τὰ ἔργα τοῦ νοῦ καὶ τῶν χειρῶν τους, καὶ τὰ ἰδανικὰ καὶ οἱ ἱστορικὲς πράξεις τους θὰ μένουν στοὺς αἰῶνες φωτεινοὶ φάροι, καὶ ὁδηγοὶ ὄλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων.

Ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ μετὰ μικρὰς κοιλάδες στὰ παράλια, καὶ λίγα γραφικὰ ὄροπέδια στὸ ἐσωτερικόν. Ἡ μεγαλύτερη ὄροσειρά της, ἡ πανύψηλη Πίνδος, ποῦ ἔχει μᾶκρος πάνω ἀπὸ 150 χιλμ. ἀπλώνεται παντοῦ σκληρῆ καὶ κακοτράχαλη. Στὶς ἀμέτρητες χαράδρες τῆς τρέχουν γρήγορα καὶ ἄγρια ποτάμια. Οἱ ἄνεμοι, μετὰ τὰ δροσάπια καὶ τὰ νερόχιονα, φυσοῦν πάντα μετὰ λύσσα ἐπάνω της. Οἱ καταιγίδες τῆς εἶναι ἀπὸ τίς μεγαλύτερες τῆς Εὐρώπης.

Τὰ δάση τῆς εἶναι μεγάλα, ἀπάτητα, ἀνεκμετάλλευτα καὶ κρύβουν ἀκόμη ἀρκοῦδες καὶ ἀγριογούρουνα. Οἱ δρυς, οἱ ὄξυες, οἱ καστανιές καὶ τὰ ἔλατα τῆ σκεπάζουν ὀλόκληρη.

Ἀπ' αὐτὴ τὴ φύσιν πῆρε καὶ ὁ λαὸς τῆς τὴ σταθερότητα τῶν αισθημάτων, τὴν ἀκούραστη ἐργατικότητα καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ποῦ τὸν διακρίνει.

Ἡ Ἡπειρος δὲ φαίνεται συνέχεια στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία. Μὰ δυὸ φορὲς ποῦ παρουσιάζεται, μᾶς θαμπώνει μετὰ τὸ ἔργο τῆς. Τὴν πρώτη, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, μετὰ τὸν Βασιλιά τῆς Πύρρο, τὸν τρομοκράτη τῆς ἀρχαίας Ρώμης. Τὴ δεύτερη, στὸ μεσαίωνα, μετὰ τὸ δεσποτάτο τῆς ποῦ ἔσωσε τὸν Ἕλληνισμό ἀπὸ τοὺς Σλάβους.

Μετά τὸ πέσιμο τῆς «Πόλης» καὶ τῆ φυγῆ τῶν σοφῶν τῆς στῆν Εὐρώπῃ, ἡ μόνη ἑλληνικὴ σχολή, ποὺ ἔμεινε ἀνοικτὴ κατὰ τὰ χρόνια τῆς δουλείας, ἦταν ἡ Σχολὴ τῶν Ἰωαννίνων. Αὐτὴ κράτησε τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ ἀπ' αὐτὴ βγήκαν ὅλοι οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ἦταν πάντα φτωχὴ χώρα ἡ Ἠπειρος, γι' αὐτὸ οἱ κάτοικοὶ τῆς τηροῦν καὶ σήμερα τὴν πανάρχαια συνήθεια τῆς μεταναστεύσεως. Θαυμάσιοι μαστόροι καὶ τεχνίτες, χρυσοκοί, ξυλογλύπτες, κτίστες, σιδεράδες κ.ἄ. περιώδευαν τὴ Βαλκανικὴν, τὴ Ρωσσίαν, ἀκόμη καὶ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴ Μεσόγειον, καὶ ἔδιναν τὰ ἔργα τῆς τέχνης τους. Ἔτσι δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολὴ ἂν ποῦμε πὼς οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ διδάχτηκαν τὶς τέχνες ἀπὸ τοὺς ἠπειρώτες.

Μὰ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τεχνίτες καὶ οἱ ἔμποροι εἶχαν πιάσει θαυμάσια πόστα στὶς μεγάλες πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μεσογείου. Καὶ σ' αὐτοὺς στηρίχτηκαν οἱ φιλικοὶ, Σκούφας καὶ Τσακάλωφ, γιὰ νὰ βροῦνε γ' ἀναγκαῖα χρήματα ποὺ ἀπαιτοῦσε ἡ ὀργάνωσις τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21. Γιατὶ κανεὶς πλούσιος δὲ δίνει εὐκολώτερα τὴν περιουσίαν του γιὰ τὸ Ἔθνος ἀπὸ τὸν ἠπειρωτὴ. Ποιὸς ἀλήθειά δὲν ξέρει τοὺς ἠπειρώτες ἔθνικοὺς μας εὐεργέτες: Ἀβέρωφ, Ζάππα, Τοτίτσα, Στουρνάρα, Σίνα, Ζωσιμάδες κ. ἄ.

α) Γεωφυσικὴ περιγραφή τῆς Ἠπέιρου

Ἡ Ἠπειρος κατέχει στὸ βορειοδυτικὸ μῆμα τῆς Ἑλλάδος. Ἐχει ἔκτασι 9.250 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 330.000 κατοίκους.

Δυτικὰ τὴ βρέχει τὸ Ἰόνιον πέλαγος, ποὺ σχηματίζει ἓνα μεγάλο κόλπον τὸν Ἀμβρακικὸν καὶ τοὺς ὄρμους τῆς Πρεβέζης, τῆς Πάργας καὶ τῆς Ἡγουμενίσας.

Φυσικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους: Τὸ ἔδαφος τῆς χώρας εἶναι ὀρεινὸ μὲ μικρὰς πεδιάδες καὶ κοιλάδες.

Ὅρη: Στ' ἀνατολικά, πρὸς τὴ Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, ὑψώνεται ἡ ὄρεισιν τῆς Πίνδου, μὲ ὑψηλότερη κορυφὴν τὸ Σμόλικα (2.630 μ.), ποὺ διακρίνεται στὰ ὄρη: Γράμμος, Σμόλικας, Πάπιγγο, Λάκμο καὶ τὰ Ἀθαμανικὰ ὄρη (Τζουμέρκα). Ὅλα τὰ βουνὰ αὐτὰ εἶναι ἀπόκρημνα καὶ κατάφυτα ἀπὸ δάση.

Παράλληλα μὲ αὐτὰ ὑψώνονται τὰ ὄρη: Μιτσικέλι, Ὀλύτσικας (Τόμαρος), Σεροβούνη καὶ ἀκόμη ἡ Μουργκάνα καὶ τὰ ὄρη τοῦ Σουλίου.

Πεδιάδες: Στὸ ἑσωτερικὸν τὸ πῶς ἀξιόλογο εἶναι τὸ ὄροπέδιο τῶν Ἰωαννίνων, καὶ στὰ παράλια οἱ μικρὰς πεδιάδες τῆς Ἀργίας — Πρεβέζας, τῆς Πάργας καὶ τῆς Ἡγουμενίσας.

Ποταμοὶ: Οἱ ποταμοὶ τῆς Ἠπέιρου εἶναι ὄλοι ὀρητικοὶ καὶ τὸ χεῖμῶνα πολὺ ἐπικίνδυνοι. Ὁ σπουδαιότερος εἶναι ὁ Ἀραχθὸς (ὁ μεγαλύτερος τῆς Ἠπέιρου), ὁ Λοῦρος, ὁ Ἀχέροντας καὶ ὁ Καλαμάς. Οἱ δυὸ πρῶτοι χύνονται στὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ οἱ ἄλλοι στὸ Ἰόνιον πέλαγος.

Λίμνες — Βάλτοι : Ἡ σπουδαιότερη λίμνη τῆς Ἠπείρου εἶναι ἡ *Παμβώτις* (Ἰωαννίνων). Οἱ ἄλλες εἶναι μικρὲς καὶ εἶναι βαλτότοποι περισσότερο, παρὰ λίμνες.

Κλίμα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια εἶναι γλυκὸ καὶ στὸ ἐσωτερικὸ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Γενικὰ ὁμως εἶναι πολὺ ὑγιεινὸ.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Ἠπείρου

Γεωργία : Ἡ χώρα εἶναι πολὺ ὀρεινὴ καὶ τὰ γεωργικὰ προϊόντα δὲν εἶναι σημαντικά. Παράγει καλαμπόκι, κριθάρι, σίκαλι, ἐλάχιστο σιτάρι, καπνὰ, κρασιά, ἐλιές, λάδι, ἐσπεριδοειδῆ, ὀπωρικά (μῆλα, κεράσια) καὶ ξηροὺς καρποὺς (καρύδια, κάστανα, σῦκα). Ἡ μελισσοκομία καὶ σηροτροφία δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη.

Κτηνοτροφία : Ἡ Ἠπειρος εἶναι χώρα κυρίως κτηνοτροφικὴ καὶ στὰ βουνὰ καὶ τὶς κοιλάδες τῆς τρέφονται πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια καὶ πουλερικά. Τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα τῆς ἐπαρκοῦν γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς καὶ στέλλονται καὶ στὴν ὑπόλοιπὴ Ἑλλάδα.

Δάση : Ὅπως εἶπαμε τὰ δάση τῆς Πίνδου καὶ τῶν ἄλλων βουνῶν τῆς εἶναι μεγάλα, ἀλλὰ ἀνεκμετάλλευτα, ἀπὸ ἔλλειψι δασικῶν δρόμων. Πάντως ὑλοτομεῖται ἀρκετὴ ξυλεία γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς χώρας.

Ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα : Ἡ Ἠπειρος εἶναι πτωχὴ σὲ ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα. Μόνον ὀλίγος λιγνίτης ὑπάρχει κοντὰ στὴν Πρέβεζα καὶ μάρμαρα καὶ γῦφος σὲ διάφορα μέρη τῆς.

Ἀλιεία : Πολλὰ ψάρια ψαρεύονται σ' ὅλα τὰ παράλια καὶ τὰ περισσότερο στὴ *Διμοθάλασσα τῆς Δογαροῦς*, στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο, ὅπου βγαίνει καὶ θαυμάσιον αὐγοτάραχο, ἀπὸ τὰ ψάρια κεφάλους.

Βιομηχανία — Ἐμπόριον : Ἡ χώρα εἶναι πτωχὴ, καὶ δὲν ὑπάρχουν μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια. Μόνο μικρὰ βυρσοδεφεῖα, χρυσοχοεῖα, ξυλουργεῖα καὶ τυροκομεῖα. Τὸ ἐμπόριον ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀγορὰ καὶ τὴ διάθεσι τῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

Λαϊκὴ τέχνη : Ἡ λαϊκὴ τέχνη, στὴν Ἠπειρο, συνεχίζει τὶς παλιὰς παραδόσεις ὅσο σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ἡ φύσι ἔχει ἀναπτύξει στοὺς κατοίκους τὸ αἶσθημα τῆς γραμμῆς καὶ τοῦ χρώματος, ὥστε τὰ κεντητὰ καὶ τὰ χρυσοῦφανα τῶν Ἰωαννίνων εἶναι θαύματα ψιλοδουλειᾶς. Ἀκόμη σπουδαιότερα εἶναι τὰ εἶδη χρυσοχοεῖας : Εὐαγγέλια, δισκοπότηρα, θυμιατήρια, στεφανοθήκες, φυλαχτὰ, κύπελλα, σκουλαρίκια, βραχιόλια σκέτα ἢ μὲ σμάλτο κ.ἄ.

Συγκοινωνία : Ἡ Συγκοινωνία δὲν εἶναι ἐξαιρετικὴ καὶ ἐξυπηρετεῖται στὰ παράλια μὲ τὰ πλοῖα καὶ στὸ ἐσωτερικὸ μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Τελευταῖα, στὸν ποταμὸ Λοῦρο τῆς Ἠπείρου, ἔγινε ἓνα ὕδρηλεκτρικὸ ἐργοστάσιον παραγωγῆς ἠλεκτρικοῦ ρεύματος ποῦ θὰ βοηθήσῃ πολὺ τὴ γενικὴ πρόοδον τοῦ τόπου.

γ) Πολιτική εξέτασι τῆς Ἠπείρου

Ἡ Ἠπειρος διοικεῖται ἀπὸ Γενικὸ Διοικητὴ, ποὺ διορίζεται ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι, μὲ δικαιώματα ὑπουργοῦ, καὶ διαιρεῖται σὲ 4 Νομοὺς. 1) Ν. Ἄρτης, 2) Ν. Πρεβέζης, 3) Ν. Ἰωαννίνων καὶ 4) Ν. Θεσπρωτίας.

1. Νομὸς Ἄρτης

Ὁ Νομὸς Ἄρτης κατέχει τὸ ΝΑ. τμήμα τῆς Ἠπείρου καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸν Ν. Καρδίτσης, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Πρεβέζης, πρὸς Β. μὲ τὸν Ν. Ἰωαννίνων καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸν Ν. Αἰτωλοακαρνανίας καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο.

Ἐχει ἕκτασι 1750 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 73.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ καὶ τὸ ὀλιγώτερο πεδινὸ, ἀλλὰ ἔχει τὴν μεγαλύτερη πεδιάδα τῆς Ἠπείρου.

Τὰ κυριώτερα ὄρη εἶναι τὰ *Ἀθαμανικὰ* (Τζουμέρκα) καὶ τὸ *Ξεροβούνη* καὶ ἡ κυριώτερη πεδιάδα τῆς *Ἄρτης*.

Τὸ Νομὸ τὸν διασχίζει ὁ ὄρητικὸς ποταμὸς *Ἄραχθος*, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὰ Τζουμέρκα καὶ χύνεται στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο.

Στὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο ὑπάρχουν δυὸ λιμνοθάλασσες : ἡ *Δογαροῦ* καὶ ἡ *Τσουνκαλιῶ*, στὶς ὁποῖες ψαρεύονται ἄφθονα καὶ νόστιμα ψάρια.

Προϊόντα. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακὰ, τὰ ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια κυρίως) καπνός, λάδι, σύκα, ψάρια καὶ κτηνοτροφικά.

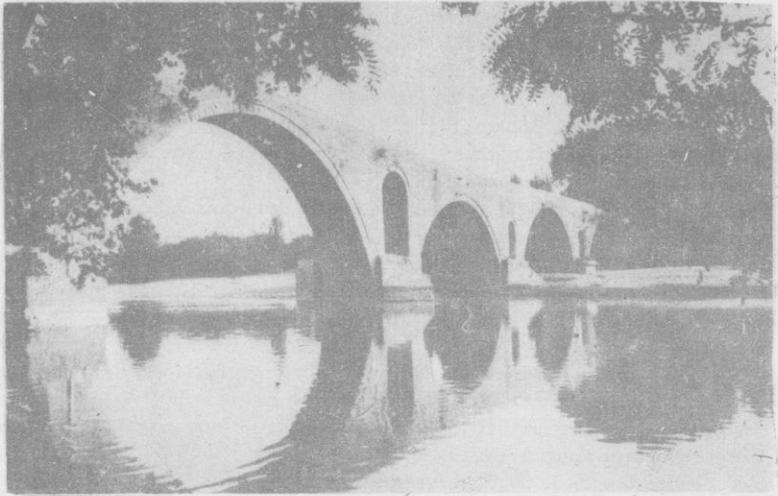
Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. Ἄρτα συνδέεται μὲ πολλὰς κωμοπόλεις τῆς μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει μίαν μόνον *ἐπαρχίαν* μὲ πρωτ. τὴν *Ἄρτα* (14.000 κάτ.). Ἡ πόλι εἶναι κτισμένη στὴν ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Ἄραχθου. Εἶναι παλιὰ καὶ σπουδαία πόλι. Στὴ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας ἦταν πλοῦσια, ἔστειλε ἐπτά τριήρεις ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ 500 στρατιῶτες τῆς ἔλαβον μέρος στὴ Μάχη τῶν Πλαταιῶν.

Στὰ 1204, ὅταν οἱ φράγκοι πῆραν τὴν «Πόλι», ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς ἦρθε ἐδῶ καὶ ἴδρυσε τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἠπείρου, τὸ ὁποῖο διετήρησε τὸν Ἑλληνισμὸ ἐκείνῃ τὴν ἐποχῇ. Ἀπὸ τότε σώζονται καὶ οἱ θαυμάσιες βυζαντινὲς ἐκκλησίαι τῆς, ἡ *Κάτω Παναγιά*, ἡ *Παναγιά* ἢ *Παρηγορήτισσα* κ. ἄ.

Τὴν ἐποχῇ αὐτὴ κτίστηκε καὶ τὸ περίφημο «γεφύρι τῆς Ἄρτας» στὰ 1280 μ. Χ. τὸ ὁποῖο σώζεται καὶ σήμερα καὶ εἶναι τὸ ὠραιότερο βυζαντινὸ δημόσιο ἔργο π οὐ ἔχομε.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ ἐπίγειο τῆς Ἄρτας, ἡ *Κόπρανα*, τὸ *Πέτα*, ὅπου ἔγινε φονικὴ μάχη στὰ χρόνια τῆς Ἐπαναστάσεως,

Εικ. 48. Τό πολυθρόλητο γεφύρι τῆς Ἄρτας

τὸ *Κομπότι*, τὸ *Βουλγαρέλι*, τὰ *Ἄγναντα* καὶ τὰ *Θεοδώριανα*.
Ἱστορικοὶ τόποι : Ἄρτα, Πέτα.

2. Νομὸς Πρεβέζης

Ὁ Νομὸς Πρεβέζης συνορεύει πρὸς Α. μετὸ Ν. Ἄρτης, πρὸς Δ. καὶ Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Ἴόνιον Πέλαγος καὶ πρὸς Β. συνορεύει μετὸς Νομὸς Θεσπρωτίας καὶ Ἰωαννίνων.

Ἔχει ἔκτασι 850 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 56.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι σχεδὸν πεδινὸ καὶ μόνο στὰ βόρεια ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημνα βουνὰ τοῦ *Σουλίου* καὶ τὸ ἱστορικὸ *Ζάλογγο*.

Τὸ πεδινὸ τμήμα διακρίνεται στὶς πεδιάδες τῆς *Πρεβέζης* καὶ τῆς *Φιλιπιάδος*.

Ποταμοί : Ποταμοὺς ἔχει τὸ *Λοῦρο*. ὅπου ἔγινε καὶ τὸ ὑδροηλεκτρικὸ ἐργοστάσιον, καὶ τὸν *Ἀχέροντα*, τὸν ὁποῖο κατὰ τὴ μυθολογίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἔπρεπε ὀπωσδήποτε νὰ διαβοῦν οἱ ψυχές, ποὶν φθάσουν στὸν Ἄδη.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι γενικὰ εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ ἡμικτηνιακά, τὰ ἐσπεριδοειδῆ, οἱ ἐλιές, τὸ λάδι, τὸ ρύζι, τὰ κρασιά καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ἡ Πρέβεζα εἶναι τὸ ἐπίνειο ὄλης τῆς Ἠπείρου καὶ

τὸ λιμάνι τῆς ἔχει πυκνὴ ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία. Ἀκόμη ὄλες οἱ κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει μόνον μίαν ἐπαρχίαν. Ἐπαρχία *Νικοπόλεως καὶ Πάργας* μὲ πρωτ. τὴν *Πρέβεζαν* (13.000 κατ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὁμορφὴ πόλι μὲ καλὸ λιμάνι καὶ ζωηρὴ ἐμπορικὴ κίνησι. Στὰ βόρεια τῆς πόλεως ἐκτείνεται μεγάλος ἐλαιώνας καὶ περιβόλια μὲ ἐσπεριδοειδῆ. Ἐπίσης βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως, τῆς *Νικοπόλεως*.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Πάργα*, μὲ θαυμασιὸν λιμάνι, ἡ Φιλιππιάδα μὲ πλούσια γεωργικὴ παραγωγὴ, οἱ *Παπαδάτες*, τὸ *Θεσπρωτικόν*, ἡ *Κρανιά* καὶ ὁ *Γοργόμυλος*.

3. Νομὸς Ἰωαννίνων

Ὁ Νομὸς Ἰωαννίνων κατέχει τὸ βόρειον-τιμῆμα τῆς Ἠπείρου καὶ ἔχει τὴν μεγαλύτερην ἔκτασι. Συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὴν Ἀλβανίαν, πρὸς Ν. μὲ τοὺς Νομοὺς Πρεβέζης καὶ Ἄρτης, πρὸς Α. μὲ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν καὶ πρὸς Δ. μὲ τὸ Νομὸ Θεσπρωτίας.

Ἐχει ἔκτασι 5.050 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 155.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος εἶναι ὄρεινόν μὲ μικρὰ εὐφορὰ ὀροπέδια. Τὸν διασχίζει ἡ ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ *Γράμμο*, μὲ κατεύθυνσιν νοτιοανατολικὴν καὶ σχηματίζει τὰ ὄρη : *Βόϊο*, *Σμόλικα*, *Τύμφη*, *Μιτσικέλι*, *Λάκμο* καὶ *Τόμαρο*. Στὰ δυτικὰ ὑψώνονται τὰ ὄρη *Μουρτζάνα* καὶ τὰ ὄρη τοῦ *Σουλίου*.

Ὄροπέδια : Ἀνάμεσα στὰ ὄρη σχηματίζονται τὰ ὀροπέδια τῶν *Ἰωαννίνων*, τῆς *Κονίτσης* καὶ τοῦ *Καλαμά*.

Ποταμοί : Ἀπὸ τὸ Νομὸ πηγάζουν οἱ ποταμοὶ *Καλαμάς* καὶ *Ἀχέροντας* ποῦ χύνονται στὸ Ἰόνιον πέλαγος, καὶ οἱ *Δοῦρος* καὶ *Ἀραχθός* ποῦ χύνονται στὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ψυχρὸν τὸ χειμῶνα, μὲ πολλὰς βροχὰς καὶ πολλὰ χιόνια στὰ βουνὰ καὶ δροσερὸν τὸ καλοκαίρι.

Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακὰ καὶ τὰ ὀπωρικά. Τὰ σπουδαιότερα ὅμως προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ τὰ δασικὰ.

Συγκοινωνία : Οἱ σπουδαιότερες πόλεις καὶ κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους καὶ τὰ Ἰωαννίνα ἔχουν τακτικὴ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία μὲ τὴν Ἀθήναν.

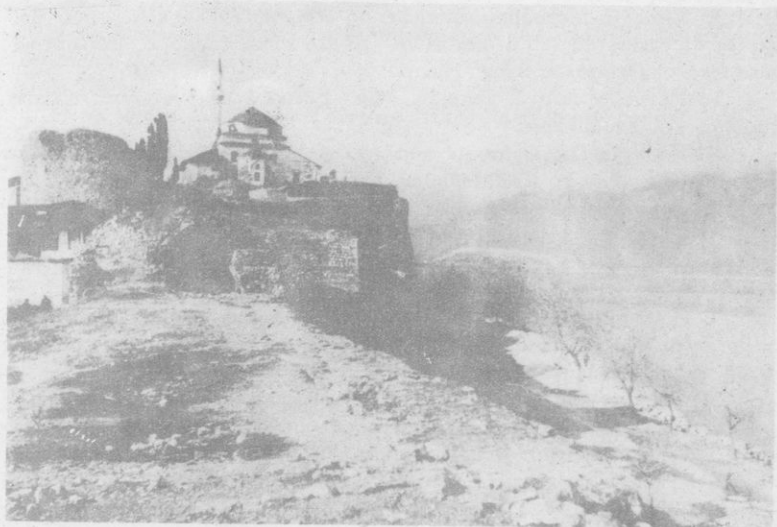
Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία *Δωδώνης* μὲ πρωτ. τὰ *Ἰωάννινα* (33.000 κατ.). Ἡ πόλι εἶναι πρωτ. τοῦ Νομοῦ καὶ ὅλης τῆς Ἠπείρου, γιὰ τὴν ἔχει τὴν ἔδραν τοῦ ὀ Γενικοῦ Διοικητῆς. Στ' ἀνατολικά καὶ βόρεια τῆς πόλεως ἀπλώνεται ἡ περιφνητὴ λίμνη τῶν *Ἰωαννίνων*, μέσα στὴν ὁποία ὑπάρχει νησάκι μὲ γραφικώτατον χωριόν. Τὰ «Γιάννενα» εἶναι παλιὰ πόλι, ἴσως ὅσο καὶ

ή 'Αθήνα. Λεγόταν *"Ελλα*, και ό μύθος λέει πώς κτίστηκε από τὸ γυιό του 'Αχιλλέα, τὸ Νεοπτόλεμο. 'Ιωάννινα ὠνομάσθηκε στους Χριστιανικούς χρόνους από τὸ μοναστήρι του 'Ιωάννου Προδρόμου, πού σώζεται ἀκόμη στήν εἴσοδο τῆς πόλεως.

'Αρχαιολογικά εὐρήματα, ἐκτός ἀπ' ὅ,τι βρέθηκε στή Δωδώνη, παρουσιάζει πολλά λίγα ἢ Ἡπειρος, γιατί ὡς κάτοικοι ἦταν πάντα κτηνοτρόφοι καί ζοῦσαν πάντα ἀραιά.

Τὸ Κάστρο τῶν 'Ιωαννίνων τὸ ἔκτισε ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας *"Ιουστινιανός*. Τῆ μεγάλη τάφρο γύρω του τὴν ἔκαμαν οἱ Νορμανδοὶ στὰ 1082. "Όταν ἰδρύθηκε τὸ Δεσποτάτο τῆς 'Ηπείρου, στὰ 1204, ἀπὸ

Εἰκ. 49. Τὸ κάστρο τῶν 'Ιωαννίνων

τὸν αὐτοκράτορα Κομνηνὸ, τὰ «Γιάννενα» πῆραν καινούργια ζωὴ. 'Αργότερα, ὅταν ὁ τύραννος 'Αλῆ - Πασᾶς τὰ ἔκαμε ἔδρα του, ἔγιναν τὸ κέντρο ὅλης τῆς Δυτικῆς 'Ελλάδος.

Εἶπαμε, πρωτύτερα, ὅτι στὰ 'Ιωάννινα λειτουργοῦσε ἡ καλύτερη ἑλληνικὴ Σχολή, ὅλα τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, καί ἀπ' ἐκεῖ βγήκαν ὅλοι οἱ μορφωμένοι τῆς 'Επανάστασως.

'Η αὐλή, ὅμως, τοῦ 'Αλῆ - πασᾶ στάθηκε τὸ στρατιωτικὸ σχολεῖο, στὸ ὁποῖο ἐκπαιδεύτηκαν σχεδὸν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι τοῦ 21.

Σήμερα ἡ πόλι συγκεντρώνει τὴν ἐμπορικὴ, πολιτικὴ καί πνευματικὴ κίνησι ὅλης τῆς 'Ηπείρου.

Στὰ νότια τῆς πόλεως εἶναι τὸ ὄχυρὸ ὕψωμα «Μπιζάνι», ὅπου ἔγινε ἡ θρυλικὴ μάχη καί νίκη τῶν 'Ελλήνων, πού ὠδήγησε στήν ἀπελευθέρωσι τῶν 'Ιωαννίνων, κατὰ τὸ 1913. Στὶς ὁροσειρὲς τῆς Πίνδου, πρὸς Βορρᾶν

των Ἰωαννίνων ἔγιναν, οἱ περίφημες μάχες τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου 1940 — 41.

Νοτιοδυτικὰ τῶν Ἰωαννίνων σώζονται τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαιοτέρου μαντείου τῆς Ἑλλάδος, τῆς *Δωδώνης*.

Ὅπως ἀναφέραμε καὶ πρωτότερα, στὰ «Γιάννενα» ἀκμάζει ἀκόμη ἡ λαϊκὴ τέχνη τῶν ὑφαντῶν καὶ τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὰ *Πράμαντα*, τὸ *Συρράκο*, πατρίδα τοῦ ποιητοῦ Κρυστάλλη, ὁ *Παρακάλαμος*, ἡ *Ζίτσα* καὶ ἀνατολικά τοῦ βουνοῦ Μιτσικέλι τὰ 24 περίφημα χωριά, τὰ *Ζαγοροχώρια*.

2) Ἐπαρχία Κονίτισης μὲ πρωτ. τὴν *Κόνιτσα* (4.000 κατ.) ὄρεινὴ περιοχὴ μὲ μιὰ ἀκόμη κωμόπολι τὸ *Κεράσοβο*.

3) Ἐπαρχία Μέτσοβου μὲ πρωτ. τὸ *Μέτσοβο* (3.000 κατ.) ποῦ βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 925 μ. καὶ εἶναι τὸ μοναδικὸ πέρασμα μὲ αὐτοκίνητο ἀπὸ τῆ Θεσσαλίας στὴν Ἠπειρο.

Τὸ Μέτσοβο εἶναι ἡ πατρίδα τῶν Ἐθνικῶν εὐεργετῶν: Ἀβέρωφ, Τσίτσα καὶ Στουρνάρα.

4) Ἐπαρχία Παγωνίου μὲ πρωτ. τὸ *Δελβινάκι* (1200 κατ.). Ἄλλα μεγαλοχώρια εἶναι τὸ *Κεφαλόβρυσο*, ἡ *Παγωνιανή*, καὶ τὸ *Βασιλικό*.

Ἱστορικοὶ τόποι: Ἰωάννινα, Μπιζάνι, Δωδώνη, Μέτσοβο.

4. Νομὸς Θεσπρωτίας

Ὁ Νομὸς Θεσπρωτίας συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Ἰωαννίνων, πρὸς Δ. βρέχεται ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος, πρὸς Β. μὲ τὴν Ἀλβανία καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Πρεβέζης.

Ἔχει ἔκτασι 1600 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 48.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ καὶ μόνον πρὸς τὰ παράλια βρίσκονται μικρὲς κοιλάδες.

Στὸ Νομὸ ὑψώνονται τὰ ὄρη *Μονοργάνα*, ὁ *Τόμαρος* καὶ τὰ ὄρη τοῦ *Σουλίου*. Ὁ κυριώτερος ποταμὸς εἶναι ὁ *Θύαμις* (Καλαμάς), ποῦ στὶς ἐκβολές του σχηματίζει πολλὰ ἔλη, φυτρῶνουν καλάμια, καὶ γι' αὐτὸ λέγεται Καλαμάς.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινόν. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικὰ καὶ ἀπὸ τὰ γεωργικὰ τὰ δημητριακὰ, τὸ λάδι, τὸ κρασί, τὰ κάστανα καὶ τὰ καρύδια.

Συγκοινωνία: Τὰ παράλια ἔχουν ἀτμοπλοικὴ συγκοινωνία καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τὰ χωριά συνδέονται μὲ αὐτοκίνητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι: Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Θυάμιδος μὲ πρωτ. τὴν *Ἠγουμένιτσα* (2.500 κατ.) ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι παραλιακὴ πόλι καὶ τὸ λιμάνι τῆς ἔχει σημαντικὴ κίνησι.

2) Ἐπαρχία Φιλιατῶν μὲ πρωτ. τὶς *Φιλιάτες* (3.500 κάτ.).

3) Ἐπαρχία Παραμυθιάς μὲ πρωτ. τὴν *Παραμυθιά* (3.000 κάτ.).

Στην ἐπαρχία αὐτὴ ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημνα καὶ γυμνά βουνὰ τοῦ Σουλιού, πού ἐθρέψαν τοὺς λεοντόκαρδους Σουλιῶτες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καὶ τοὺς δίδαξαν νὰ ζοῦν καὶ νὰ πεθαίνουν, μονάχα γιὰ τὴ Δευτεριά. Καμμιά ἱστορία, κανενὸς ἔθνους, δὲν ἔχει ὅμοιο παράδειγμα, σὰν τὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου.

- 4) Ἐπαρχία Μαργαριτίου μὲ πρωτ. τὸ Μαργαρίτιο (1.000 κατ.).
Ἱστορικοὶ τόποι : Τὸ Σούλι καὶ τὸ Ζάλογγο.

Ἀ σ κ ῆ σ ε ι ς

- 1) Νὰ σχεδιάσετε τὸ χάρτη τῆς Ἡπείρου, στὴ χαρτογραφία σας, καὶ νὰ τοποθετήσετε τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα πού μάθατε.
- 2) Νὰ ἐπαναλάβετε ποιά εἶναι τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς Ἡπείρου καὶ νὰ ὀνομάσετε τὰ σπουδαιότερα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς χώρας.
- 3) Νὰ μιλήσετε γιὰ τὴ λαϊκὴ τέχνη τῆς Ἡπείρου καὶ τὰ κέντρα τῆς.
- 4) Νὰ κάμετε ἓνα νοερὸ ταξεῖδι στὴν Ἡπειρο ἀπὸ τὸ μέρος πού βρίσκεστε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε'

Η Μ Α Κ Ε Δ Ο Ν Ι Α

Ἡ χώρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

Ἡ Μακεδονία κατέχει τὸ βόρειο τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς.

Ἐχω προστά μου τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος καὶ κοιτάζω τὴ μορφολογία τοῦ ἐδάφους τῆς. Κάνω σύγκρισι μὲ τὶς ἄλλες ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐδῶ μοῦ φαίνονται ὅλα πιὸ μεγάλα. Κι ἔτσι εἶναι στὴν πραγματικότητα· Μεγάλα καὶ πλατειὰ τὰ ποτάμια, ψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα τὰ βουνά, πὸν σχεδὸν τὴ στεφανώνουν ὅλα ἀπὸ τὴ βορεινὴ πλευρὰ. Πανάρχαια τὰ δάση καὶ πολλὰ τὰ νερά, πὸν πολλὰς φορὰς πέφτουν ἀπότομα καὶ σχηματίζουν θαυμαστοὺς καταρράκτες.

Ἀπέραντες οἱ καταπράσινες πεδιάδες, πολλὰς οἱ γραφικὰς κοιλάδες, πολλὰ τὰ δύσκολα περάσματα καὶ οἱ βαθτεῖες κλεισσοῦρες. Κι ἔπειτα οἱ φιλόπονες ἀκρογιαλιές, οἱ μεγάλες λίμνες, οἱ μεγάλοι βάλτοι, οἱ πανάρχαιες πόλεις πὸν στὴ μεγάλη διαδρομὴ τῶν αἰῶνων μᾶς ἄφησαν λαμπρὰ πνευματικὰ καὶ ὕλικά κατορθώματα.

Πόσα ἀτελεύτητα ἱστορικὰ περιστατικά, ἀρχαῖα, μεσαιωνικά, καὶ νεώτερα δὲν ἐξελίχθησαν, ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸν ἑλληνικώτατο τόπο. Πόσοι ἀγῶνες καὶ ἠρωϊσμοί, πόσα αἵματα καὶ αὐτοθυσίαι πόσοι λαοὶ δὲν πέρασαν καὶ χάθηκαν ἀπὸ ἐπάνω τῆς, ἀλλὰ καὶ ἔπλασαν καὶ σφύρηλάτησαν τὴν προαιώνια Ἑλληνικὴ ψυχὴ τῆς Μακεδονίας. Γιατὶ ἦταν πάντα πλούσια χώρα, καὶ πέρασμα τῶν λαῶν ἀπ' τὴν Δύσι πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἢ καὶ ἀντίθετα.

Ἡ Μακεδονία γέννησε τοὺς φιλοσόφους Ἀριστοτέλη καὶ Πρωταγόρα καὶ τόσοις ἄλλοις πὸν τὸ πνεῦμα τους συγκινεῖ καὶ διδάσκει ἀκόμα ὅλους τοὺς λαοὺς.

Μὰ τὸ μεγάλο τῆς τέκνο, τὸ καμάρι τῆς Μακεδονικῆς γῆς, εἶναι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ μεγαλύτερος καὶ εὐγενέστερος ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς ὄλων τῶν ἐποχῶν, ὁ μόνος πὸν δὲν ἔφερε καταστροφές, παρὰ συνέδεσε λαοὺς καὶ ἔπλωσε τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ὡς τὰ βάθη τῆς Ἀσίας.

Ἡ σημασία τους γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας εἶναι τέτοια, πὸν Ἑλλάδα σημαίνει *Μακεδονία* καὶ *Μακεδονία* Ἑλλάδα.

Γι' αὐτὸ κάθε Ἑλληνόπουλο πρέπει νὰ τὴ σπουδάσῃ καὶ νὰ τὴ γνωρίσῃ πολὺ καλὰ καὶ νὰ τὴν ἀγαπήσῃ ὅπως τὴν ἰδιαίτην Πατρίδα του.

α) Γεωφυσική περιγραφή τῆς Μακεδονίας

Ἡ Μακεδονία κατέχει τὸ Βόρειο τμήμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Β. μὲ τὰ ξένα Κράτη Γιουγκοσλαβία καὶ Βουλγαρία, πρὸς Α. μὲ τὴ Θράκη, πρὸς Δ. μὲ τὴν Ἀλβανία καὶ Ἡπειρο καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἔχει ἔκτασι 34.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 1.700.000 κατοίκους

Παράλια — Χερσόνησοι — Κόλποι — Ἀκρωτήρια : Τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀνώμαλα καὶ σχηματίζουν τὰς *Χερσονήσους*: Τῆ μεγάλη Χερσόνησο τῆς *Χαλκιδικῆς* καὶ τὶς μικρότερες: Κασσάνδρας, Σιδωνίας καὶ Ἁγίου Ὄρους. Τοὺς *κόλπους*: Θερμαϊκὸ, Κασσανδρας, Σιγυτικὸ, Στρυμονικὸ καὶ τῆς Καβάλας. Τὰ *ἀκρωτήρια*: Κασσάνδρας, Καναστραῖο, Δρέπανο καὶ Νυμφαῖο (Ἁγίου Ὄρους).

Διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τῆς Μακεδονίας, κατὰ τὰ 2/3 σχεδόν, εἶναι πεδινὸ καὶ κατὰ τὸ 1/3 ὄρεινόν.

Τὰ ὄρεινά συγκροτήματα διαιροῦν φυσικὰ τὴ Μακεδονία σὲ Δυτικὴ, Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία.

Ὄρη : 1) Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία: Γράμμος, Βόϊον, Σμόλικας, Πίνδος, Βαρνούς, Βέρνον (Βίτσι), Ἄσκιο, Βόρας (Καίμακτασάλαν), Βέρμιον, Πιέρια καὶ Ὀλυμπος. 2) Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία: Πάϊκον, Κερκίνη (Μπέλες), Κρούσια, Κερδύλια καὶ Χολομόντας. 3) Στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία: Ὀρβηλος (Τσιγγέλι), Μενοίκιο, Παγγαῖο, Φαλακρὸ καὶ ὄροσειρὰ Ροδόπης.

Πεδιᾶδες : 1) Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία: τὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονα, καὶ τὰ ὄροπέδια, Καστοριάς καὶ Φλώρινας. 2) Στὴν Κεντρικὴ Μακεδονία: Τὴ μεγάλη πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης, πού τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοί, Ἀλιάκμονας καὶ Λουδίας καὶ τὴν μεγάλην κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ, πού τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοί Ἀξιὸς καὶ Γαλλικός. 3) Στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία: στίς πεδιάδες Σερρῶν, Δράμας καὶ ποταμοῦ Νέστου.

Ποταμοί : Οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι οἱ μεγαλύτεροι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀλιάκμονα, οἱ ἄλλοι, Ἀξιός, Στρυμόνας καὶ Νέστος, ξεκινοῦν ἀπὸ τὰ Βαλκανικὰ κράτη, καὶ πολλὰς φορὰς τὸ χειμῶνα πλημμυρίζουν καὶ προξενοῦν ζημίας στοὺς Μακεδονικοὺς κάμπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἔγιναν καὶ γίνονται μεγάλα ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα.

Λίμνες : Ἡ Μακεδονία ἔχει τὶς περισσότερες καὶ μεγαλύτερες λίμνες ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες χώρες τῆς Ἑλλάδος. Οἱ σπουδαιότερες εἶναι ἡ Μεγάλη καὶ μικρὴ Πρέσπα, ἡ Βεγορίτις (Ὀστρόβου) ἡ Βόλβη τῆς Καστοριάς, ἡ Κερκινίτις, τοῦ Λαγκαδᾶ καὶ τῆς Δοϊράνης.

Βάλτοι : Τῶν Γιαννιτσῶν, τοῦ Στρυμόνα, τῶν Φιλίππων καὶ τοῦ Νέστου (Χρυσουπόλεως).

Κλίμα : Στὰ παράλια καὶ τὰ πεδινὰ μέρη εἶναι εὐκρατο. Στὰ ὄρεινὰ ἠπειρωτικὸ, πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα, μὲ πολλὰς βροχὰς καὶ χιόνια.

β) Οικονομική εξέτασι τῆς Μακεδονίας

Γεωργία : Ἡ Μακεδονία εἶναι ἡ πλουσιώτερη γεωργικὴ περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος. Παράγει δημητριακὰ (τὸ 1/4 τῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος, καπνὰ (τὰ 2/3 τῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος), ὄσπρια, σουσάμι, λινάρι, βαμβάκι, ρύζι, μετὰξι, κρασιά, ὀπωρικὰ καὶ κηπουρικά.

Κτηνοτροφία : Ἡ κτηνοτροφία ἦταν πολὺ ἀνεπτυγμένη προπολεμικὰ καὶ μὲ ὄλη τὴν καταστροφὴ τοῦ πολέμου, ἄρχισε πάλι νὰ συνέρχεται. Στὰ βουνά, στοὺς κάμπους καὶ στοὺς βαλτότοπους τῆς Μακεδονίας τρέφονται κοπάδια, πρόβατα, γίδια, βόδια, βουβάλια, ἄλογα, μολάρια, γάϊδαροι, γουρούνια καὶ πουλερικά, καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ τῆς προϊόντα εἶναι σημαντικὰ.

Κρατικὸι κτηνοτροφικοὶ σταθμοὶ λειτουργοῦν στῆ Θεσσαλονίκη, Κομοτηνῆ, Σέρρες, Δράμα καὶ Κοζάνη. Στὸ Πανεπιστήμιο δὲ τῆς Θεσσαλονίκης λειτουργεῖ Κτηνιατρικὴ Σχολή.

Δάση : Στῆ Μακεδονία ὑπάρχουν τὰ μεγαλύτερα δάση (ἀπὸ δρυὸς ὄξυές, καστανιές, ὄρεινὰ πετκὰ, ἔλατα) καὶ ὑλοτομοῦνται κάθε χρόνο μεγάλες ποσότητες ξυλείας, βγαίνουν πολλὰ ξυλοκάρβουνα καὶ ἀρκετὲς ποσότητες ρετσίνοιθ.

Ὄρυκτά : Στῆ Χαλκιδικὴ ἐξάγονται μεγάλες ποσότητες σιδηροπυρίτου, λευκολίθου καὶ χρωμίου. Στὴν Πτολεμαῖδα καὶ Φλώρινα λιγνίτης. Στὸ βουνὸ Παγκαῖο μεταλλεύματα χρυσοῦ καὶ στῆ νῆσο Θάσο μεταλλεύματα τσίγκου (ἀνεκμετάλλευτα).

Βιομηχανία—Ἐμπόριο : Στὶς πόλεις Θεσσαλονίκη, Βέρροια, Νάουσα καὶ Ἐδεσσα ὑπάρχουν μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια καὶ στὴν Καστοριά εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βιοτεχνία τῶν γουναρικῶν. Ἐμπορικὴ κίνησις ἔχουν ὄλες οἱ μεγάλες πόλεις τῆς Μακεδονίας, μὰ τῆ μεγαλύτερη τὴ συγκεντρώνει ἡ Θεσσαλονίκη.

Συγκοινωνία : Ἡ Μακεδονία ἔχει τὸ πυκνότερο σιδηροδρομικὸ καὶ ὄδικὸ δίκτυο ἀπ' ὄλες τὶς ἄλλες χώρες τῆς Ἑλλάδος. (Κοιτάξετε στὸν πολιτικὸ σας χάρτη τὸ σιδηροδρομικὸ καὶ ὄδικὸ δίκτυο τῆς Μακεδονίας). Πολλὲς σιδηροδρομικὲς γραμμὲς τῆς ἐξυπηρετοῦν καὶ τὶς συγκοινωνίες τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν ξένων Κρατῶν (Γιουγκοσλαβίας, Βουλγαρίας, Τουρκίας καὶ ἀκόμη τῶν Κρατῶν τῆς ἄλλης Εὐρώπης). Ἀκόμη ἡ Μακεδονία ἐξυπηρετεῖται μὲ πυκνὴ ἀτμοπλοικὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

γ) Πολιτικὴ εξέτασι τῆς Μακεδονίας

Ἡ Μακεδονία διαιρεῖται φυσικὰ, ἀπὸ τὴ διαμόρφωσι τῶν ὄροσειρῶν τῆς, σὲ τρεῖς πολιτικὲς περιοχές : Δυτικὴ, Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία, σὲ 15 Νομοὺς καὶ τὴν αὐτόνομη περιοχὴ τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

α) ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1) Νομός Κοζάνης

Ο Νομός Κοζάνης κατέχει το νοτιοδυτικό τμήμα της Μακεδονίας και συνορεύει προς Α. με τους Νομούς Λαρίσης, Πιερίας και Ήμαθίας, προς Δ. με τους Νομούς Ίωαννίνων και Καστοριάς, προς Β με το Νομό Φλωρίνης και προς Ν. με το Ν. Τρικάλων.

Έχει έκταση 6.200 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 177.500 κατοίκους.

Φυσική διαμόρφωση του εδάφους : Το έδαφος είναι σχεδόν όρεινό και καταλαμβάνεται από όγκωδη, ύψηλα και δασωμένα όρη : Τά *Χάσια*, την *Πίνδο*, τὸ *Βόϊο*, τὸ *Άσκιο*, τὸ *Βέρμιο*, τὰ *Πιέρια* καὶ τὰ *Καμβούνια*.

Ἀνάμεσα στὰ ὄρη αὐτὰ σχηματίζονται, τὸ λεκανοπέδιο τοῦ ποταμοῦ *Ἀλιάκμονα* καὶ τὰ ὄροπέδια, τῆς *Κοζάνης* καὶ *Καϊλαρίων* (Πτολεμαϊδας).

Ποταμοί Ὁ μόνος ποταμὸς ποὺ διαρρέει τὴ χώρα, με τοὺς παραποτάμους του, εἶναι ὁ *Ἀλιάκμονας*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἡπειρωτικό. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα εἶναι τὰ δασικά, τὰ κτηνοτροφικά, ὁ καπνὸς καὶ τὰ κρασιά. Στὸ ὄροπέδιο τῆς Κοζάνης καλλιεργεῖται ἕνα μοναδικὸ φυτὸ, ὁ *κρόκος*, ἀπὸ τὸ ἄνθος τοῦ ὁποῦ βγάζουν μιὰ πολύτιμη κίτρινη βαφή, με τὴν ὁποία χρωματίζουν τὰ γλυκίσματα, τὰ τυριά, τὰ εἶδη μακαρονοποιίας κ.ἄ.

Συγκοινωνία : Οἱ σπουδαιότερες πόλεις καὶ κωμοπόλεις συνδέονται με αὐτοκινητοδρόμους καὶ ἡ πρωτ. Κοζάνη συνδέεται καὶ ἀεροπορικῶς με τὴν Ἀθήνα.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Κοζάνης** με πρωτ. τὴν *Κοζάνη* (18.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ Κοζάνη κτίστηκε τὸν 15ον αἰῶνα καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ μεγάλα βιοτεχνικά καὶ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἀκόμη διατήρησε περίφημη σχολή, στὴν ὁποία δίδαξε καὶ ὁ σοφὸς Εὐγένιος Βούλγαρης.

Ἡ σημερινὴ πόλι δὲν ἔχει ξεχωριστὴ ὀμορφιά· εἶναι κτισμένη σὲ κάποιον ἀνασῆκωμα τοῦ ὄροπεδίου, με τὸν καταπράσινο κάμπο στὰ πόδια τῆς, καὶ παλεύει νὰ γίνῃ συγχρονισμένη πολιτεία.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὰ *Σέρβια* (ποὺ τὰ ἔχτισε ὁ Ἡράκλειος), ὁ *Κρόκος* καὶ ὁ *Βελβεντός*.

2) **Ἐπαρχία Γρεβενῶν** με πρωτ. τὰ *Γρεβενὰ* (5.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Σαμαρίνα*, τὸ *Καρπερὸ* καὶ ἡ *Κρανιά*.

3) **Ἐπαρχία Βοῖου** με πρωτ. τὴ *Σιάτιστα* (5.000 κάτ.) καὶ τίς κωμοπόλεις, *Νεάπολι*, *Ἐράντρα*, *Τσοτύλιο* καὶ *Γαλατίνη*.

4) **Ἐπαρχία Ἐορδαίας** με πρωτ. τὴν *Πτολεμαῖδα* (Καϊλάρια) (9.000 κάτ.). Στὴν Πτολεμαῖδα βρίσκονται μεγάλες ποσότητες λιγνίτου καὶ γι'

αυτό γίνεται ἐκεῖ μεγάλο ἐργαστάσιο ἠλεκτροπαραγωγῆς, ποῦ θὰ δώσῃ ἠλεκτρικὸ ρεῦμα σ' ὅλη τὴ Δυτικὴ Μακεδονία.

"Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ *Πύργοι*, ἡ *Βλάστη*, ὁ *Πέροδικας* καὶ ὁ *Φιλώτας*.

Ἱστορικοὶ τόποι : Σέρβια, Καϊλάρια ὅπου ἔγιναν μεγάλες μάχες κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους 1912 — 1913.

2) Νομὸς Καστοριάς

Ὁ Νομὸς Καστοριάς εἶναι ὁ δυτικώτερος τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μετὸ Ν. Φλωρίνης, πρὸς Δ. μετὸ Ν. Ἰωαννίνων καὶ τὴν Ἄλβανία, πρὸς Β. μετὸ Ν. Φλωρίνης καὶ πρὸς Ν. μετὸ Ν. Κοζάνης.

"Ἐχει ἕκτασι 1650 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 45.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος εἶναι ὄρεινὸ μὲ ἕνα μόνον ὄροπέδιο τῆς Καστοριάς — "Ἄργος Ὀρεστικοῦ.

Στὸ Νομὸ ὑψώνονται τὰ ὄρη τῆς Πίνδου, τὸ *Βόϊο*, ὁ *Γράμμος* καὶ τὸ *Βέρο* (Βίτσι). Ὁ Γράμμος καὶ τὸ Βίτσι εἶναι σ' ὅλους γνωστά, ἀπὸ τὸν τελευταῖο ἀνταρτοπόλεμο.

Ποταμοὶ — Λίμνες : Ὁ μόνος ποταμὸς εἶναι ὁ *Ἀλιάμμονας* καὶ ὑπάρχει μιὰ λίμνη, τῆς *Καστοριάς*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ ὀροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δημητριακὰ καὶ τὰ περίφημα γουναρικά, ποῦ κατασκευάζονται στὴν πόλι τῆς Καστοριάς. Ἐπειδὴ ὁ Νομὸς εἶναι πτωχὸς σὲ προϊόντα, πολλοὶ τῶν κατοίκων του ξενιτεύονται.

Συγκοινωνία : Οἱ κυριώτερες κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Καστοριάς ἀποτελεῖ μιὰ μόνον *ἐπαρχία* μὲ πρωτ. τὴν *Καστοριά* (10.000 κατ.), κτισμένη στὴν ὄχθη τῆς λίμνης σὲ ὑψόμετρο 600 μ. Εἶναι ὀρεινὴ πόλι, ποῦ διατηρεῖ ἀκόμη τὸ βυζαντινὸ χρῶμα μὲ τὶς παλιὰς χαριτωμένες ἐκκλησίες τῆς (περίπου 70) καὶ καὶ τὰ παλιὰ ἀρχοντικά τῆς. Ἡ βλάστησι, παντοῦ γύρω, εἶναι ὀρειαντικὴ καὶ τὰ πανύψηλα δέντρα κατεβαίνουν ὡς τὴν ἀκρογιαλιά τῆς λίμνης.

Ἡ λίμνη τῆς Καστοριάς εἶναι πηγὴ πλοῦτου, γιατί ἔχει ἄφθονα καὶ νοστιμώτατα ψάρια. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ἄργος Ὀρεστικόν*, τὸ *Βογασικόν*, τὸ *Νεστόριο*, ἡ *Κορυνσὸς* καὶ ἡ *Μεσοποταμιὰ*.

Στὰ μέρη αὐτὰ τῆς Καστοριάς καὶ τῆς Φλώρινας θέλησε νὰ παλέψῃ μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του, ὁ ἀθάνατος *Παῦλος Μελάς*, ὅταν τὸ 1904 ἄρχισε τὸν ἀγῶνα του μ' ἕνα μικρὸ ἀνταρτικὸ σῶμα παλαιοελλαδιτῶν καὶ Μακεδόνων γιὰ νὰ σώσῃ ὅ,τι μπορούσε ἀπὸ τὴ σκλαβωμένη Μακεδονία.

Ἀναγνώσματα

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

... «Ἡ καλὴ προκοπὴ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν Καστοριανῶν. Ὃταν βλέπῃ κανεὶς τὸν κομψὸ καὶ πολιτισμένον κόσμον, ποὺ γεμίζει τὸ καλοκαίρι τοὺς δρόμους τῆς Καστοριάς, καὶ τὴν εὐγένεια καὶ προθυμίαν τῶν μονίμων κατοίκων τῆς συμπεραίνει πολὺν εὐκόλῃ, κἀποιο μυστικὸν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ἱκανὸ νὰ δικαιολογήσῃ μιὰ τέτοια ἐξέλιξι, σὲ μιὰ ἀκραία πολιτεία μὲ δέκα χιλιάδες ψυχές.

Καὶ τὸ μυστικὸ αὐτὸ συνοψίζεται σὲ μιὰ μονάχα λέξη ἰ-γουνναρικά. Οἱ Καστοριανοὶ εἶναι γουνναράδες ἐδῶ καὶ πεντακόσια χρόνια. Σκορπισμένοι στὰ πέριτα τῆς γῆς, κατεργάζονται τὸ τομάρι τῶν ζώων καὶ ντύνουν τίς πλούσιες κυρίες ὄλων τῶν ἡπείρων, μὲ ἀφροὺς μαλακῶν τριχωμάτων.

Ἄνοιγουν μεγάλα καταστήματα στὴν Ἀθήνα, στὸ Παρίσι, στὸ Λονδίνο, στὴ Νέα Ὑόρκη καὶ σχηματίζουν τεράστιες περιουσίες. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς θυμοῦνται καὶ τίς ἀνάγκες τῆς μικρῆς πατρίδας των καὶ στέλλουν γὰ σχολεῖα, γὰ δρόμους, γὰ ἄδραγαθία, γὰ ἓνα σωρὸ ἔθνικους καὶ φιλανθρωπικους σκοποὺς.

Ὅσοι μένουν στὴν Καστοριά, μαθαίνουν ἀπὸ μικροὶ νὰ δουλεύουν τὰ ὄραϊα τριχωτὰ δέρματα, στὰ σπία τους ἢ σὲ βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια... Οἱ Καστοριανοὶ δὲ δουλεύουν, παρὰ σὲ περιορισμένη ἔκτασι, δλόκληρα τομάρια ζώων. Ἡ ἀπαράμιλλη ἱκανότης των ἐγκεῖται στὴ χρησιμοποίησι τῶν μικρῶν κομματιῶν, ποὺ μένουν στοὺς μεγάλους οἴκους τοῦ ἐξωτερικοῦ ὕστερα ἀπὸ τὸ κόψιμο τῶν γουνναρικῶν. Ἀυτὰ τὰ κομμάτια τὰ μαζεύουν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Καστοριανῶν καὶ τὰ στέλλουν στὴ Καστοριά, ὅπου τὰ ξαναδουλεύουν μὲ τὴν καταπληκτικὴ λεπτιότητα τοῦ χειροῦ των οἱ Καστοριανοί.

Ἄπὸ χίλια καὶ δυὸ χιλιάδες μικρὰ κομματάκια ἀποτελοῦνται τὰ γούνινα πανφορία ἢ ζακετάκια ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ἀπαράμιλλων τεχνιτῶν τῆς Καστοριάς καὶ ξαναστέλλονται στὴν Εὐρώπη ἢ τὴν Ἀμερικὴ.

Ἔτσι οἱ Καστοριανοὶ γουνναράδες ρυθμίζουν τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον γουνναρικῶν, μπάζουν σὶνὸν τόπο πανάλλαγμα καὶ κερδίζουν καὶ οἱ ἴδιοι πολλά...».

«I. M. Παναγιωτόπουλος «Ἑλληνικοὶ ὀφείζοντες»

3. Νομὸς Φλωρίνης

Ὁ Νομὸς Φλωρίνης κατέχει τὸ βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α μετὸ Ν. Πέλλης, πρὸς Δ. μετὸν Ἀλβανίαν, πρὸς Β. μετὸν τὴν Γιουγκοσλαβίαν καὶ πρὸς Ν. μετὸν Ν. Κοζάνης.

Ἔχει ἔκτασι 1.800 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 69.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους: Τὸ ἕδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι μᾶλλον ὄρεινόν, μὲ κύρια ὄρη τὸ **Βαρνούντζι**, τὸ **Βέρονο** (Βίτσι) καὶ τὸ **Βόρα** (Καίματσκοκάλν).

Ἄνάμεσα στὰ ὄρη αὐτὰ ἀπλώνονται οἱ πλούσιες κοιλάδες τῆς **Φλωρίνας** καὶ τοῦ **Ὀστρόβου**.

Λίμνες: Ὁ Νομὸς εἶναι κατάσπαρτος ἀπὸ λίμνες, ποὺ οἱ κυριότε-

ρες είναι : ή *Μικρή Πρέσπα*, ή *Μεγάλη Πρέσπα*, ή *Βεγορίτις* (Όστρόβου), ή *Χειμαδίτις* και τών *Πετρῶν*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τό κλίμα είναι πολύ ψυχρό τό χειμώνα και δροσερό τό καλοκαίρι. Τά κυριώτερα προϊόντα είναι : τά κτηνοτροφικά, τά δημητριακά, τά ὄσπρια, τά καπνά, τά κρασιά, τά κουκούλια, τά ψάρια ἀπό τίς λίμνες και τά ὄπωρικά, κυρίως ἐκλεκτά μήλα.

Συγκοινωνία : Ἡ Φλώρινα συνδέεται σιδηροδρομικῶς μέ τή Θεσσαλονίκη και οἱ κυριώτερες κωμοπόλεις συνδέονται μέ αὐτοκινητοδρόμους.

Πολιτική διαίρεσι : Ὁ Νομός ἔχει μόνο μία *ἐπαρχία* μέ πρωτ. τή *Φλώρινα* (12.000 κάτ.). Εἶναι κτισμένη σέ δύο ἡρεμους λόφους τῶν βουνῶν Βέρνου και Βαρνοῦντος, μέ ἀπλωμένο μπροστά της τό θαυμάσιο κάμπο της. Εἶναι ἑμορφη πόλι, μέ ὠραία δημόσια κτίρια και καλοῦς δρόμους και ἔχει τό καλοκαίρι μεγάλη παραθεριστική κίνησι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τό *Ἀμύνταιο*, κέντρο και πέρασμα μεγάλων ἐπαρχιακῶν δρόμων, ή *Βεύη*, τό *Συνὸ Νερό*, ή *Πέλλη*, ὁ *Ἅγιος Παντελεήμονας*, ή *Μελίτη*, ή *Σκοπιά*, τό *Μπούφι*, ὁ *Ἅγιος Γερμανός*, ή *Βυσιτιά* και τό *Ἀρμενοχώρι*.

β) ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

4. Νομός Θεσσαλονίκης

Ὁ Νομός Θεσσαλονίκης κατέχει τό κέντρο τῆς Μακεδονίας και συνορεύει πρὸς Β. μέ τοὺς Ν. Κιλκίς και Σερρῶν, πρὸς Ν. μέ τό Ν. Χαλκιδικῆς και βρέχεται ἀπό τό Θερμαϊκὸ κόλπο, πρὸς Α. βρέχεται ἀπό τό Στρυμονικὸ κόλπο και πρὸς Δ. συνορεύει μέ τοὺς Ν. Πέλλης, Ἡμαθίας και Πιερίας.

Ἐχει ἔκτασι 3.650 τετρ. χιλμ. και πληθυσμὸ 458.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους. Τό ἔδαφος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄλο σχεδὸν πεδινὸ και περιλαμβάνει μεγάλο τμήμα τῆς μεγάλης πεδιάδας τῆς *Θεσσαλονίκης*.

Τὴν πεδιάδα αὐτὴ τὴ διαρρέουν και τὴν ποτίζουν, οἱ ποταμοὶ *Ἄξιός*, *Γαλλικός*, *Δουδιάς* και *Ἀλιάκμονας*, πού ὄλοι τοὺς χύνονται στό Θερμαϊκὸ κόλπο.

Λίμνες : Στὴν περιοχὴ τοῦ Νομοῦ ὑπάρχουν δύο μεγάλες λίμνες : ή *Βόλβη* και τοῦ *Λαγκαδά*, πού τρέφουν πολλὰ ψάρια.

Ἱαματικὲς πηγές : Ἐγεί δύο. Τὰ λουτρά τοῦ *Λαγκαδά* και τῆς *Θέρας*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τό κλίμα εἶναι ἡπειρωτικὸ, πολύ ψυχρό τό χειμώνα μέ σφοδροὺς βορείους ἀνέμους, ὅπως ὁ λεγόμενος «βαρδάρης», πού σαρώνει τὴν Μακεδονικὴ πεδιάδα.

Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἄφθονα και ποικίλα : Δημητριακά,

Είχ. 50. Θεσσαλονίκη. Λεωφόρος Νίκης.

ρύζι, καπνά, όσπρια, κτηνοτροφικά και βιομηχανικά, που γίνονται στα εργοστάσια της Θεσσαλονίκης.

Συγκοινωνία : Η Θεσσαλονίκη είναι ή καρδιά της Μακεδονίας και ό μεγαλύτερος κόμβος συγκοινωνιών όλης της Χώρας. Έχει πυκνή συγκοινωνία σιδηροδρομική, αυτοκινητιστική, αεροπολική και άεροπορική.

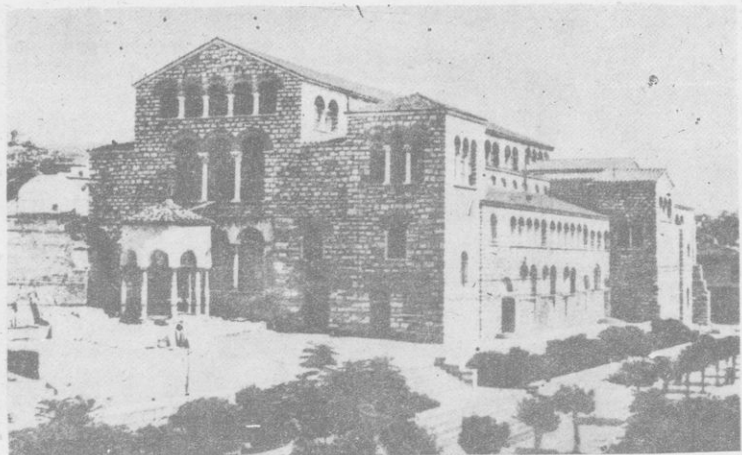
Διοικητική διαίρεσι : Ο Νομός διαιρείται σε 2 έπαρχίες.

1) **Έπαρχία Θεσσαλονίκης** με πρωτ. τη *Θεσσαλονίκη*, πρωτ. της έπαρχίας, του Νομού και όλης της Μακεδονίας (217.000 κάτ.).

Είναι από τις πιο παλιές πόλεις της Μακεδονίας, μά στην αρχαιότητα και στη δόξα του Μακεδονικού κράτους (Φίλιππος — Μέγας Άλέξανδρος) δέν είχε τη σημασία των δυό άλλων Μακεδονικών πόλεων *Έδεσσας* και *Πέλλας*. Τό όνομα Θεσσαλονίκη τό πήρε κατά τό 310 π.Χ. προς τιμή της γυναίκας του βασιλιά *Κασσάνδρου*, της *Θεσσαλονίκης*, που ήταν έτεροθαλής άδελφή του Μ Άλεξάνδρου.

Η φήμη της πόλεως της «νύμφης του Θεμαΐκοδ» μόνο όταν κατελήφθη από τους Ρωμαίους έγινε γνωστή. Άυτοί κατάλαβαν τη σημασία της γεωγραφικής της θέσεως και τις ύπηρεσίες που μπορούσε νά προσφέρη στην όργάνωσι των μακρινών τους κατακτήσεων και στην κίνηση του έμπορίου της.

Πολλά είναι τα ρωμαΐκά, μεσαιωνικά, βυζαντινά και της Τουρκοκρατίας τά έργα και τά έρείπια, που θά συναντήση κανείς στη Θεσσαλονίκη. Άλλά εκείνα που τη χρωμάτίζουν είναι τά βυζαντινά κτίσματα, οι θαυμάσιες και μεγαλοπρεπείς εκκλησίες της : Του Άγίου Δημητρίου του Μυροβλήτου, ή Άγιά Σοφιά, των Άγίων Άποστόλων και άλλες. Της

Εικ. 51. Ὁ Πύργος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου

Τουρκοκρατίας ἐνθῆμο εἶναι ὁ Λευκὸς Πύργος τῆς Θεσσαλονίκης, πού βρίσκεται κοντὰ στὴν παραλία.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐλευθερώθηκε στὶς 26 Ὀκτωβρίου 1912 τὴν ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τοῦ πολιούχου τῆς Ἁγίου Δημητρίου. Ἀπὸ τότε, πάλι στὴν παλιὰ Θεσσαλονίκη, ἀναπτύσσεται ἡ σημερινὴ ζωντανὴ πολιτεία μὲ τὴ μεγάλη ἐμπορική, βιομηχανική, οἰκονομική καὶ πνευματικὴ κίνηση. Εἶναι τὸ κέντρο τοῦ Ἑλληνικοῦ βορρᾶ καὶ σὲ σημασία ἴση μὲ τὴν πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

Στὴ Θεσσαλονίκη ἐδρεύει ὁ Ὑπουργὸς - Γενικὸς Διοικητὴς Μακεδονίας· ἔχει τὸ δεύτερο Πανεπιστήμιο τῆς Ἑλλάδος καὶ κάθε χρόνο τὸ Σεπτέμβριο γίνεται μεγάλη ἐμποροπανήγυρις, πού λέγεται «Διεθνὴς Ἐκθεσις Θεσσαλονίκης». Σκοπὸς τῆς εἶναι ἡ ἐπίδειξις στοὺς ξένους τῶν γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν μας προϊόντων.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ἀσβεστοχώρι*, τὰ *Βασιλικά*, τὰ *Κοντοφάγια*, ἡ *Ἐπανωμή*, τὸ *Ἀδενδρο*, ἡ *Θέζμη*, τὸ *Νέο Κορδελιό*, ὁ *Σίνδος*, ὁ *Δρυμὸς* κ.ἄ.

2) Ἐπαρχία *Λαγκαδᾶ* μὲ πρωτ. τὸ *Λαγκαδᾶ* (7.500 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Σωχός*, τὸ *Ζαγκλιβέρι*, ἡ *Νέα Ἀπολλωνία*, ἡ *Νέα Μάδντος*, ὁ *Σταυρός* καὶ ὁ ἱστορικὸς *Λαχανᾶς* γνωστὸς ἀπὸ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸ πόλεμο.

Ἱστορικοὶ τόποι : Θεσσαλονίκη, Λαχανᾶς.

5. Νομός Κιλκίς

Ὁ Νομός Κιλκίς βρίσκεται πρὸς Β. τοῦ Ν. Θεσσαλονίκης καὶ συνορεύει πρὸς Α. μετὰ τὸ Ν. Σερρών, πρὸς Δ. μετὰ τὸ Ν. Πέλλης, πρὸς Β. μετὰ τὴ Γιουγκοσλαβία καὶ πρὸς Ν. μετὰ τὸ Ν. Θεσσαλονίκης.

Ἔχει ἔκτασι 2.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 89.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ὁλος ὁ Νομός εἶναι μιὰ ἀπέραντη καὶ εὐφορὴ πεδιάδα ποὺ τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοὶ Ἄξιός καὶ Γαλλικός.

Γύρω στὴν πεδιάδα ὑψώνονται τὰ ὄρη *Παῖκον*, *Κερκίνη* καὶ *Κρούσια*. Στὸ βόρειο μέρος τοῦ Νομοῦ βρίσκεται ἡ λίμνη *Αὐϊράνη*, ποὺ ἀνήκει ἡμισὴ σὲ μᾶς καὶ ἡ ἄλλη ἡμισὴ στὴ Γιουγκοσλαβία.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικόν, ὅπως καὶ ὅλης τῆς Μακεδονίας. Στὸν πλούσιο κάμπο τοῦ Νομοῦ παράγονται ἄφθονα προϊόντα : δημητριακὰ, βᾶμβάκι, κουκούλια, καπνὰ, ὄσπρια, κηπουρικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομός ἔχει καλὴ συγκοινωνία, σιδηροδρομικὴ καὶ αὐτοκινητιστικὴ.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομός διαιρεῖται σὲ 2 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Κιλκίς : μετὰ πρωτ. τὸ *Κιλκίς* (12.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Σ' αὐτὴ ἔγινε μεγάλη μάχη καὶ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Βουλγάρων τὸ 1913. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Τέρπυλος*, οἱ *Κάστανιές*, οἱ *Μουριές*, τὸ *Χέρσο* κ.ἄ.

2) Ἐπαρχία Παιονίας : μετὰ πρωτ. τὴ *Γουμένιτσα* (5.000 κάτ.).

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἀξιούπολι*, ὁ *Εὐρωπος*, ἡ *Εἰδομένη*, ὁ τελευταῖος σιδηροδρομικὸς σταθμὸς μᾶς πρὸς τὴ Γιουγκοσλαβία, καὶ τὸ *Σκρᾶ*, γνωστὸ ἀπὸ τὴ γιγάντομαχίαν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Γερμανοβουλγάρων στὸν πρῶτο Παγκόσμιον πόλεμον τὸ 1914—1918.

Ἱστορικὸι τύποι : Κιλκίς καὶ Σκρᾶ.

6. Νομός Πέλλης

Ὁ Νομός Πέλλης συνορεύει πρὸς Β. μετὰ τὴ Γιουγκοσλαβία, πρὸς Ν. μετὰ τὸ Ν. Ἠμαθίας, πρὸς Α. μετὰ τοὺς Ν. Κιλκίς καὶ Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς Δ. μετὰ τοὺς Ν. Φλωρίνης καὶ Κοζάνης.

Ἔχει ἔκτασι 2.800 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 117.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ ξεχωρίζουν δύο κυρίως πεδιάδες : τῶν *Γιαννιτσιῶν* καὶ τῆς *Ἀρδέας*. Τίς διασχίζουν παραπόταμοι τοῦ *Ἀλιάκμονα* (Βόδας) καὶ ὁ *Λουδίας*.

Γύρω ὁ Νομός περιβάλλεται ἀπὸ τὰ ὄρη : *Βέρμιο*, *Βόρα* (Καϊμακτσαλάν) καὶ *Παῖκο*, κατὰφυτα ἀπὸ δάση.

Έχει μιὰ λίμνη τοῦ *Ὁστρόβου* καὶ μιὰ ἱαματικὴ πηγὴ στὸ χωριὸ *Δουτράκι*.

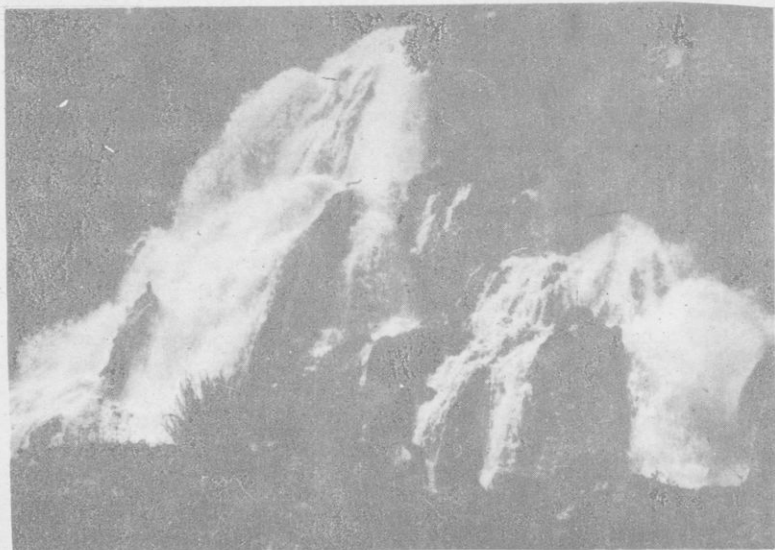
Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ὅμοιο μὲ τῆς ἄλλης Μακεδονίας. Τὰ προϊόντα εἶναι ἄφθονα καὶ ποικίλα. Παράγονται δημητριακὰ, κτηνοτροφικὰ, καπνὰ, βαμβάκι, ὄσπρια, σουσάμι, κηπουρικά, ὀπωρικά, κουκούλια καὶ στὰ ἐργοστάσια τῆς Ἔδεσσας ὑφάσματα καὶ τάπητες.

Συγκοινωνία : Ἡ συγκοινωνία ἐξυπηρετεῖται μὲ τὸ σιδηρόδρομο καὶ τοὺς αὐτοκινητοδρόμους, ποὺ συνδέουν ὅλες τὶς κομποπόλεις.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 3 ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Ἐδέσσης** μὲ πρωτ. τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ Νομοῦ τὴν *Ἔδεσσα* (15.000 κάτ.). Ἡ Ἔδεσσα εἶναι κτισμένη στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ *Βόδα*, ὁ ὁποῖος στὰ νότια τῆς πόλεως σχηματίζει περίφημους καταρράχτες. Εἶναι ἀρχαιοτάτη πόλι καὶ μαζί μὲ τὴν *Πέλλα* ὑπῆρξαν τὰ δύο κυριώτερα κέντρα τοῦ Μακεδονικοῦ μεγαλείου. Μόνον ἀργότερα, μὲ τοὺς Ῥωμαίους, ἔχασε τὸ μεγαλεῖο της, γιὰτὶ ἄρχισε νὰ δημιουργηθῆται ἡ Θεσσαλονίκη. Λέγεται καὶ *Βοδενά*, ἀπὸ τὸ σλαβικὸ ὄνομα *βόδα*, ποὺ σημαίνει *νερὸ*.

Ἡ σημερινὴ πόλι δὲν ἔχει τὸ μεγαλεῖο τῆς παλιᾶς, ἀλλὰ εἶναι ἕνας παράδεισος φυσικῆς ὀμορφιάς. *Εἶναι ἡ πολιτεία τοῦ νεροῦ καὶ τοῦ πρασίνου*. Τῆ διαυλακῶνουν ζωηρὰ κατακάθαρα ποτάμια, καὶ τὰ σπιτία

Εἰκ. 52. Οἱ καταρράχτες τῆς Ἔδεσσας

της λές και γέρονουν δλα ἐπάνω ἀπό τρεχούμενα νερά. Τὴν στεφανώνουν κατάφυτοι λόφοι και τραγουδιστοὶ καταρράκτες και στὰ πόδια της ἀπλώνεται εὐφορώτατος κάμπος πάντοτε καταπράσινος και χλοερός.

Μὲ τὰ νερά τῶν καταρράκτῶν κινδυντα ἀρκετὰ ἐργοστάσια και κοντὰ της γίνεται μεγάλο ὕδροηλεκτρικό ἐργο, γιὰ τὴν παραγωγή μεγάλης ἠλεκτρικῆς δυνάμεως.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ Ἄρμισσα, ὁ Πετριᾶς, ἡ Ἄγρα και ἡ Σκύδρα.

2) Ἐπαρχία Ἄλμωπίας μὲ πρωτ. τὴν Ἄρδεα (4.000), πόλι καθαρά γεωργική. (Μεγάλη παραγωγή κόκκινου πιπεριοῦ).

3) Ἐπαρχία Γιαννιτσῶν μὲ πρωτ. τὰ Γιαννισὰ (16.000 κάτ.), πόλι ποῦ βρίσκεται σὲ πλουσιώτατο κάμπο, μὲ μεγάλη γεωργική παραγωγή.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ Πέλλα, ἡ παλιὰ πρωτεύουσα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Μυλότοπος, ἡ Κρύα Βρύση ἄ.

Ἱστορικοί τόποι : Ἐδεσσα, Πέλλα, Γιαννισὰ.

7. Νομὸς Ἡμαθίας

Ἄ Νομὸς Ἡμαθίας συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Θεσσαλονίκης πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Κοζάνης, πρὸς Β. μὲ τὸ Ν. Πέλλης και πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Πιερίας.

Ἐχει ἔκτασι 1.350 τετρ. χιλμ. και πληθυσμὸ 96.000 κατοίκους.

Φυσική διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὰ ἀνατολικὸ τμήμα τοῦ Νομοῦ—τὸ μεγαλύτερο—εἶναι πεδινὸ και διακρίνεται στὶς πεδιάδες τῆς Βεροίας και τῆς Νάουσας. Τὶς διαρρέουν πολλὰ μικρὰ ποταμάκια και ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμονας.

Στὰ δυτικά και νότια τοῦ Νομοῦ ὑψώνονται τὰ ὄρη : Βέρμιο και Πιέρια, κατάφυτα ἀπὸ δάση και γεμᾶτα μεγάλες δροσερὲς πηγές.

Τὸ Βέρμιο εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα και τὰ πιὸ χρήσιμα βουνὰ τῆς Ἑλλάδος μας. Οἱ πολιτεῖες (Βέροια, Νάουσα) και τὰ χωριά ποῦ ἀναπαύονται στὶς πλαγιές του, εἶναι σᾶν τεράστιοι κῆποι, ποῦ τοὺς συντηροῦν, τοὺς ἀνανεώνουν και τοὺς ὠρατίζουν οἱ θαυμάσιες ροές τοῦ Βερμίου.

Νερά — παντοῦ — νερά, γάργαρα και τραγουδιστὰ ξεχύνονται ἀπὸ τὰ σπλάχνα του και κατεβαίνουν πρὸς τὸν εὐφορώτατο κάμπο, ποῦ ἀπλώνεται ἀνατολικά, γιὰ νὰ τὸν κάμουν πιὸ γόνιμο, πιὸ ἀποδοτικό. Ἀπὸ τοὺς καταρράκτες του, τὸν πολῦτιμο «λευκὸ ἄνθρακα» κινδυντα πολλὰ ἐργοστάσια στὶς πόλεις Βέροια και Νάουσα και δίνουν καλὴ ζωῆ, σὲ χιλιάδες ἀνθρώπους.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικό. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὸ βαμβάκι, τὰ κηπουρικά, τὰ ὄπωρικά, τὸ ρύζι, τὰ σιτηρά, τὰ κρασιά, τὰ κτηνοτροφικά και ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια τὰ μηχανικά προϊόντα, ὑφάσματα και νήματα.

Συγκοινωνία : Έχει σιδηροδρομική συγκοινωνία και οι κωμοπόλεις συνδέονται με αυτοκινητοδρόμους.

Διοικητική διαίρεσις : Ο Νομός διαιρείται σε 2 έπαρχιες.

1) Έπαρχία Ήμαθίας με πρωτ. τή **Βέροια**, πού είναι και πρωτ. του Νομού (24.000 κάτ.). Είναι αρχαιότατη πόλι, πού έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην αρχαιότητα, στους βυζαντινούς χρόνους και στην εποχή τής Τουρκοκρατίας. Άνέδειξε πολλούς σπουδαίους ανθρώπους και είναι γεμάτη από πολλές όμορφες εκκλησίες και παλιά άρχοντικά. Τή διαρρέει ό μικρός ποταμός **Τριπόταμος**, πού με τά νερά του κινούνται πολλά έρ-

Είκ. 53. Τό βήμα του Άποστόλου Παύλου στη Βέροια.

γοστάσια. Είναι ωραιότατη πόλι, κατάρρυτη, πλημμυρισμένη από αιώ- νόβια δένδρα, δροσόλουστους κήπους και λουλούδια· πραγματικό ποίη- μα πράσινης όμορφιάς.

Άλλες κωμοπόλεις είναι ή **Έπισκοπή**, ό **Γιδάς**, τό **Πλατύ** κ. ά.

2) Έπαρχία Ναούσης με πρωτ. τή **Νάουσα** (13.000 κάτ.) κτισμένη στις πλαγιές του Βερμίου, κοντά σε περίφημους καταρράκτες πού με τά νερά τους κινούνται πολλά και μεγάλα έργοστάσια ύφαντουργίας. Στέ- κεται άγρυπνη, γεμάτη κίνησι και ζωή, σαν πιστός φύλακας, στην άκρη του βουνού και άγναντεύει τόν πλούσιο κάμπο, πού άπλώνεται στα πό- δια της.

Ή Νάουσα, όπως ή Βέροια και ή Έδεσσα, είναι μιá νερόχαρη πο- λιτεία πού πνίγεται στο πράσινο.

Άλλες κωμοπόλεις είναι τό **Ζερβοχώρι** και τό **Άγγελοχώρι**.

Ίστορικοί τόποι : Ἡ Βέροια, ὅπου ἐδίδαξε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, καί ἡ Νόουσα, γιά τὴν τραγικὴ σφαγὴ τῶν κατοίκων τῆς ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821.

8. Νομὸς Πιερίας

Ἄ Νομὸς Πιερίας συνορεύει πρὸς Β. μὲ τοὺς Ν. Θεσσαλονίκης καὶ Ἡμαθίας, πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Λαρίσης, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Κοζάνης καὶ βρέχεται ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Θερμαϊκὸ κόλπο. Ἔχει ἔκτασι 1.200 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 84 000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Ἀνατολικά ἀπλώνεται ἡ πεδιάδα τῆς Κατερίνης, κατὰ μῆκος τοῦ Θερμαϊκοῦ καὶ δυτικά καὶ νότια ὑψώνονται τὰ ὄρη *Πιέρια* καὶ *Ὀλυμπος* ποῦ ἡ ψηλότερη κορυφή του εἶναι 2.918 μ.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια εἶναι ἥλιο καὶ στὸ ἐσωτερικὸ ἡπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ καπνά, τὸ ρύζι, τὸ βαμβάκι, τὰ κηπουρικά, τὰ κτηνοτροφικά, ἡ ξυλεία καὶ τὰ ξυλοκάρβουνα, ἀπὸ τὰ πολλὰ δάση τῶν βουνῶν καὶ τὰ ψάρια ποῦ εἶναι ἄφθονα στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο.

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τὸ Νομὸ περνάει ὁ σιδηρόδρομος Ἀθηνῶν — Θεσσαλονίκης καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διάρρησι : Ὁ Νομὸς ἔχει μίαν μόνον ἐπαρχία. *Ἐπαρχία Πιερίας* μὲ πρωτ. τὴν *Κατερίνη* (31.500 κάτ.) ποῦ βρίσκεται στὸ μέσον πλουσιώτατου κάμπου. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Πλαταμώνας*, τὸ *Λιτόχωρο*, ὁ *Κοιλινδρός*, ὁ *Μοσχοπόταμος*, ὁ *Ἅγιος Δημήτριος*, τὸ *Στουπὶ* κ.ἄ. Στὴν παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ ἦταν στὰ ἀρχαῖα χρόνια δυὸ πόλεις ἡ *Πύνθα* καὶ τὸ *Δίον*, ποῦ σώζονται ἐρείπιά τους.

9. Νομὸς Χαλκιδικῆς

Ἄ Νομὸς βρίσκεται στὰ νότια τοῦ Ν. Θεσσαλονίκης καὶ κατέχει τὴν *χερσόνησο* τῆς *Χαλκιδικῆς*, ποῦ τὴν περιβρέχει ἀνατολικά ὁ Στρυμονικὸς κόλπος, νότια τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ δυτικά ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος.

Ἡ χερσόνησος σχηματίζει τρεῖς μικρότερες χερσονήσους : τῆς *Κασσάνδρας*, τῆς *Σιδωνίας* καὶ τοῦ *Ἁγίου Ὄρους*. (Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἀποτελεῖ αὐτόνομη περιοχὴ καὶ θὰ τὴν ἐξετάσωμε χωριστά). Ἐπίσης σχηματίζει τοὺς κόλπους : *Θερμαϊκὸ*, *Κασσάνδρας*, *Σιγγιτικὸ*, *Ἰερισσοῦ* καὶ *Στρυμονικὸ*, καὶ τὰ ἀκρωτήρια : *Ποσειδίου*, *Καναστραῖο*, *Δρέπανο* καὶ *Νυμφαῖο*.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Στὸ κέντρο τοῦ Νομοῦ ὑψώνεται τὸ βουνὸ *Χολομόνας* (1.100 μ.) ἐνῶ τὰ παράλια εἶναι πεδινά.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ, γενικὰ θαλάσσιο. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δασικά καὶ

ἀπὸ τὰ γεωργικά, τὸ λάδι, τὰ κουκούλια, τὰ ὄσπρια, τὸ μέλι, καὶ τὰ ὄπωρικά. Στὰ παράλια ψαρεύονται ἀρκετὰ ψάρια, τὰ ὅποια στέλλονται καὶ στὴ Θεσσαλονίκη.

Ὀρυκτὰ καὶ μέταλλα : Ἡ Χαλκιδικὴ εἶναι ἡ πλουσιώτερη περιοχὴ τῆς Μακεδονίας σὲ ὄρυκτὰ καὶ μέταλλα. Ἀπὸ τὸ ὑπέδαφος τῆς ἐξάγονται μεταλλεύματα, χρωμίου, μαγνησίου, σιδηροπυρίτου καὶ λευκολίθου.

Συγκοινωνία : Ὁ Νομὸς ἔχει στὰ παράλια ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ στὸ ἐσωτερικὸ μὲ αὐτοκίνητα.

Διοικητικὴ Διαίρεσι : Ὁ Νομὸς ἔχει δύο ἐπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Χαλκιδικῆς** μὲ πρωτ. τὸν **Πολύγυρο** (4.000 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ πόλι βρίσκεται σὲ ὑψόμετρο 700 μ. καὶ εἶναι τὸ ἐμπορικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Ἀνθεμοῦντα**, ἡ **Νέα Καλλικράτεια**, ἡ **Νέα Φώκαια**, ἡ **Νέα Τρίγλια**, ὁ **Ἅγιος Νικόλαος** καὶ τὰ **Νέα Μουδανιά**.

2) **Ἐπαρχία Ἀρναίας** μὲ πρωτ. τὴν **Ἀρναία** (3.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ **Ἱερισσός** καὶ ἡ **Μεγάλῃ Παναγιά**.

Ἱστορικὸι τόποι : Στὴ Χαλκιδικὴ τὰ παλιὰ χρόνια ὑπῆρξαν τρεῖς μεγάλες πόλεις, ποῦ τὰ ἔρειπίά τους σώζονται καὶ σήμερα : Ἡ **Ποτίδαια**, ἡ **Ὀλυνθος** καὶ τὰ **Στάγειρα**, ὅπου γεννήθηκε ὁ μέγας φιλόσοφος τῆς ἀρχαιότητος **Ἀριστοτέλης**, ὁ δάσκαλος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

γ) ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

10. Νομὸς Σερρῶν

Ὁ Νομὸς Σερρῶν συνορεύει πρὸς Α. μὲ τοὺς Ν. Καβάλας καὶ Δράμας, πρὸς Δ. μὲ τοὺς Ν. Κιλκίς καὶ Θεσσαλονίκης, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Θεσβνίκης καὶ βρέχεται ἀπὸ τὸν Στρυμονικὸ κόλπο.

Ἐχει ἕκτασι 4.050 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 221.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι πεδινὸ καὶ ἀποτελεῖ τὴ μεγάλη καὶ εὐφορη πεδιάδα τῶν **Σερρῶν**. Τὴν πεδιάδα τὴ διαρρέει, σχεδὸν στὸ μέσον, ὁ ποταμὸς **Στρυμώνας** καὶ ὁ παραπόταμός του **Ἀγγίτης**. Ἐπειδὴ, πολλὰς φορές, ὁ Στρυμώνας, ἐπλημύριζε καὶ κατέστρεφε τίς καλλιέργειες, τὸ κράτος ἔκαμε μεγάλα ἀντιπλημμυρικὰ ἔργα στὴ πεδιάδα τῶν Σερρῶν.

Τὰ ὄρη ποῦ περικλείουν τὸ Νομὸ Σερρῶν εἶναι : ἡ **Κερκίνη**, ὁ **Ὄρβηλος**, τὸ **Μενοίκιο** καὶ τὸ **Παγκαῖο**.

Ὁ Νομὸς ἔχει μιὰ λίμνη τὴν **Κερκίνη** καὶ δύο θαυμάσιες ἱαματικὰς πηγὰς : τοῦ **Σιδηροκάστρου** καὶ τῆς **Νιγρίτας**.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Νομοῦ εἶναι ἠπειρωτικὸ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι : τὰ δημητριακὰ, τὸ βαμβάκι, τὰ καπνὰ, τὰ ὄσπρια, τὰ κηπουρικὰ, τὸ ρύζι, τὰ ὄπωρικά καὶ τὰ κτηνοτροφικά.

Συγκοινωνία : Ἐχει καλὴ συγκοινωνία μὲ σιδηρόδρομο καὶ αὐτοκινητοδρόμους, ποῦ συνδέουν ὄλες τίς κωμοπόλεις.

Διοικητική Διαιρέσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἑπαρχίες.

1) **Ἐπαρχία Σερρών** μὲ πρωτ. τίς *Σέρρες* (36.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ἀπὸ τίς ἀρχαιότερες πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τῆς ἔπαθε μεγάλες καταστροφές. Στὰ Βυζαντινὰ χρόνια καὶ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀκμῆ, χάρις στὸν πλοῦσιο κάμπο τῆς. Τὴν τελευταία καταστροφή τὴν ἔπαθε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους στὰ 1913.

Ἡ σημερινὴ πόλι εἶναι καινούργια καὶ ὁ κόσμος τῆς ζεῖ ἀπὸ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανικὴ ἐκμετάλλευσι τῶν προϊόντων τοῦ κάμπου. Τὸ κυριώτερο ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ βαμβάκι, ὁ μεγάλος εὐεργέτης τῆς περιοχῆς καὶ ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Πεντάπολι*, ὁ *Χρυσός*, τὸ *Νέο Σούλι* κ.ἄ.

2) **Ἐπαρχία Σιντικῆς** μὲ πρωτ. τὸ *Σιδηρόκαστρο* (9.000 κάτ.), καθαρὰ γεωργικὴ πόλι. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι τὸ *Ἀχλαδοχώρι*, ὁ *Προμαχώνας*, τὸ *Πετριτσι*, ἡ *Κερκίνη*, ἡ *Ροδόπολι* κ.ἄ.

3) **Ἐπαρχία Βισαλτίας** μὲ πρωτ. τὴ *Νιγρίτα* (5.000 κάτ.), ποὺ εἶναι ἓνα μεγάλο γεωργικὸ χωριό. Κοντὰ τῆς εἶναι οἱ πηγές τοῦ Ιαματικοῦ νεροῦ τῆς Νιγρίτας.

4) **Ἐπαρχία Φυλλίδος** μὲ πρωτ. τὴ *Νέα Ζίχνη* (4.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Ἀλισιράνη*, τὸ *Ροδολεῖθος*, ὁ *Δραβίσκος*, ἡ *Παλαιοκόμη* κ.ἄ. Κοντὰ στὸ Στρυμονικὸ κόλπο βρίσκονται τὰ ἑρείπια μιᾶς ἀρχαίας πόλεως, τῆς *Ἀμφιπόλεως*.

Ἱστορικοὶ τόποι : Σέρρες, Σιδηρόκαστρο (νίκη τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου κατὰ τῶν Βουλγάρων), Νιγρίτα καὶ Ἀμφίπολι.

11. Νομὸς Δράμας

Ὁ Νομὸς Δράμας κατέχει τὸ βορειοανατολικώτερο τμήμα τῆς Μακεδονίας καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὴ Θράκη, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Σερρών πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία καὶ πρὸς Ν. μὲ τὸ Ν. Καβάλας.

Ἔχει ἔκτασι 3.500 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 119.000 κατοίκους.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρενὸ καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὰ ὄρη : *Ὄρβηλο*, *Μενοίκιο*, *Φαλακρὸ* καὶ τὴν ὄροσειρὰ τῆς *Ροδόπης*. Μόνον μιὰ πεδιάδα ἔχει, τὴν πεδιάδα τῆς *Δράμας*. Τὸ Νομὸ διαρρέει ὁ ποταμὸς *Νέστος*, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τὴ Βουλγαρία καὶ σχηματίζει μεγάλο δέλτα, προτοῦ χυθῆι στὸ Αἰγαῖο πέλαγος.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικὸ, πολὺ ψυχρὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι τὰ δημητριακά, τὰ καπνὰ, τὰ ὄσπρια καὶ τὰ κηπουρικά. (Ἐδῶ θὰ κάμωμε μιὰ παρένθεσι : Εἶναι γνωστὸ δι τὸ βόδι τὸ συναντᾶ κανεὶς παντοῦ στὴ Μακεδονία καὶ εἶναι τὸ δεξι χέρι τοῦ ἀνθρώπου, ὁ φίλος καὶ

ὁ πιστός του σύντροφος. Ὑστερα ὅμως ἀπὸ τὸ βόδι ἔρχεται ἡ *πιπεριά*, ἡ μεγάλη πράσινη πιπεριά. Εἶναι ἡ πιὸ ἀγαπημένη τροφή τῶν ἀνθρώπων τῆς Μακεδονικῆς γῆς καὶ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ τὸ σύμβολο ὅλης τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Ὅλοι τους μασοῦν ἀδιάκοπα πιπεριές, (ὠμές καὶ μαγειρεμένες).

Συγκοινωνία : Ἀπὸ τὸ Νομὸ περνάει ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης — Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διαιρέσι : Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖ μία ἐπαρχία, τὴν *Ἐπαρχία Δράμας* μὲ πρωτ. τὴ *Δράμα* (33.000 κάτ.), ποῦ βρίσκεται στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Φαλακροῦ καὶ ἔχει στὰ πόδια της τὸν πλουσιώτατο κάμπο, μὲ τὸ κοκκινωπὸ χῶμα. Ὁ καπνὸς τῆς περιοχῆς εἶναι τὸ σημαντικώτερο προϊόν τοῦ Νομοῦ καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἡ οἰκονομικὴ εὐτυχία τοῦ τόπου. Ἡ Δράμα εἶναι παλιὰ πόλι καὶ κατὰ τὸ 1200 μ. Χ. ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα Μακεδονικὰ κέντρα.

Ἡ σημερινὴ πόλι εἶναι νέα καὶ κτίζεται ὀλοένα κοντὰ στὴν παλιά. Τὸ χαρακτηριστικὸν της εἶναι ἡ πυκνὴ κατοίκησι καὶ οἱ στενοὶ δρόμοι.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ἡ *Πρωσοισάνη*, τὸ *Νευροκόπι*, ὁ *Βόλακας*, ἡ *Ἀδριανή*, ὁ *Νικηφόρος*, ἡ *Κάτω Βροντιοῦ*, τὸ *Φωτολεῖβος* καὶ τὸ μαρτυρικὸ *Δοξᾶτο* μὲ τὰ θαυμάσια καπνὰ του. Τὸ Δοξᾶτο πρέπει νὰ ὀνομασθῇ «ιερά πόλι» ὕστερα ἀπὸ τὶς συνεχεῖς σφαγὰς τῶν κατοίκων της ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, στὰ 1913 καὶ στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς.

Ἱστορικὸι τόποι : Δράμα, Δοξᾶτο.

12. Νομὸς Καβάλας

Ὁ Νομὸς συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὴ Θράκη, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Σερβῶν, πρὸς Β. μὲ τὸ Ν. Δράμας καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ἐχει ἕκτασι 2.170 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 136.000 κατοίκους. Στὸ Νομὸ Καβάλας ὑπάγεται καὶ ἡ νῆσος *Θάσος*.

Φυσικὴ διαμόρφωσι τοῦ ἐδάφους. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ ἀποτελοῦν οἱ πεδιάδες τῆς *Ἐλευθερουπόλεως* καὶ τῆς *Χρυσουπόλεως*, καὶ τὸ ὑπόλοιπον τὰ ὄρη, *Παγγαῖο* καὶ *Σύμβολο*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα στὰ παράλια καὶ στὴ νῆσον Θάσον εἶναι εὐκρατο καὶ στὸ ἐσωτερικὸν ἠπειρωτικόν.

Τὰ προϊόντα τοῦ Νομοῦ εἶναι κτηνοτροφικά, δημητριακά, καπνὰ, κηπουρικά, καὶ τῆς νήσου Θάσου κυρίως λάδι.

Συγκοινωνία : Οἱ κωμοπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους καὶ ἡ Καβάλα ἔχει ἀτμοπλοϊκὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία.

Διοικητικὴ Διαιρέσι : Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) *Ἐπαρχία Καβάλας* μὲ πρωτ. τὴν *Καβάλα* (42.000 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἡ Καβάλα εἶναι τὸ δεύτερον εἰσαγωγικὸν καὶ

έξαγωγικό λιμάνι τής Μακεδονίας, μετά τή Θεσσαλονίκη, και τὸ μεγαλύτερο καπνεμπορικό κέντρο τής Μακεδονίας. Είναι παλιά πόλι και μερικά ἀπὸ τὰ παλιά δημόσια ἔργα τής, τήν κάνουν ἀξέχαστη στὸν ἐπισκέπτη τής. Τέτοια εἶναι τὸ τριώροφο ὕδραγωγεῖο τής, πού τή χωρίζει σὲ παλιά και νέα πόλι και τὸ ἀριστοτεχνικό κάστρο τής, ἔργα Βενετσιάνικα ἢ Γενοβέζικα.

Ἡ σημερινή πόλι ἔχει θαυμάσια κτίρια, μεγάλες καπνοποθήκες καπνεργοστάσια, κυλινδρομύλους, κ.ἄ.

Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Ζυγός*, οἱ *Κνημίδες* και οἱ *Φίλιπποι* μετὰ τὰ ἑρείπια τής ἀρχαίας πόλεως, ὅπου ἐδίδαξε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

2) Ἐπαρχία Νέστου μετὰ πρωτ. τή *Χρυσούπολι* (5.000 κάτ.).

3) Ἐπαρχία Παγγαίου μετὰ πρωτ. τήν *Ἐλευθερούπολι* (5.000 κάτ.). Στὰ νότια τής Ἐλευθερουπόλεως βρίσκονται τὰ ἐξαιρετικά *λουτρὰ* τῶν *Ἐλευθερῶν*.

4) Ἐπαρχία Θάσου, πού περιλαμβάνει τὸ νησί *Θάσο*, μετὰ πρωτ. τὸν *Διμένα* (2.000 κάτ.). Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι ὁ *Θεολόγος*, ἡ *Παναγιὰ* και τὸ *Κάστρο*.

Ἡ Θάσος εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα νησιά τής Ἑλλάδος. Τὰ βουνά τής εἶναι ὀμαλά, κατάφυτα ἀπὸ πευκα, και ἑλιές, και ὀλόκληρο τὸ νησί εἶναι ἓνας κήπος μετὰ ὄλα τὰ δένδρα και τὰ λουλούδια τής Ἑλληνικῆς γῆς.

Ἡ ἀρχαία πολιτεία τής Θάσου ἤλθε σὲ φῶς ὕστερα ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἀνασκαφές και εἶναι σημαντικά τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα τής. Τὸ νησί ἀπὸ τὰ παλιά χρόνια εἶχε μεγάλη δάση και ἄφθονο ὀρυκτὸ πλοῦτο: λατομεῖα μαρμάρων και ὀρυχεῖα, χρυσοῦ, ἀσημιοῦ, μολυβιοῦ, χαλκοῦ και ἀντιμωνίου. Περίφημο εἶναι ἀκόμη τὸ γευστικώτατο κρασί τής Θάσου, πού ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ἦταν περιζήτητο.

Ἴστορικοί τόποι: Καβάλα, Φίλιπποι, Θάσος.

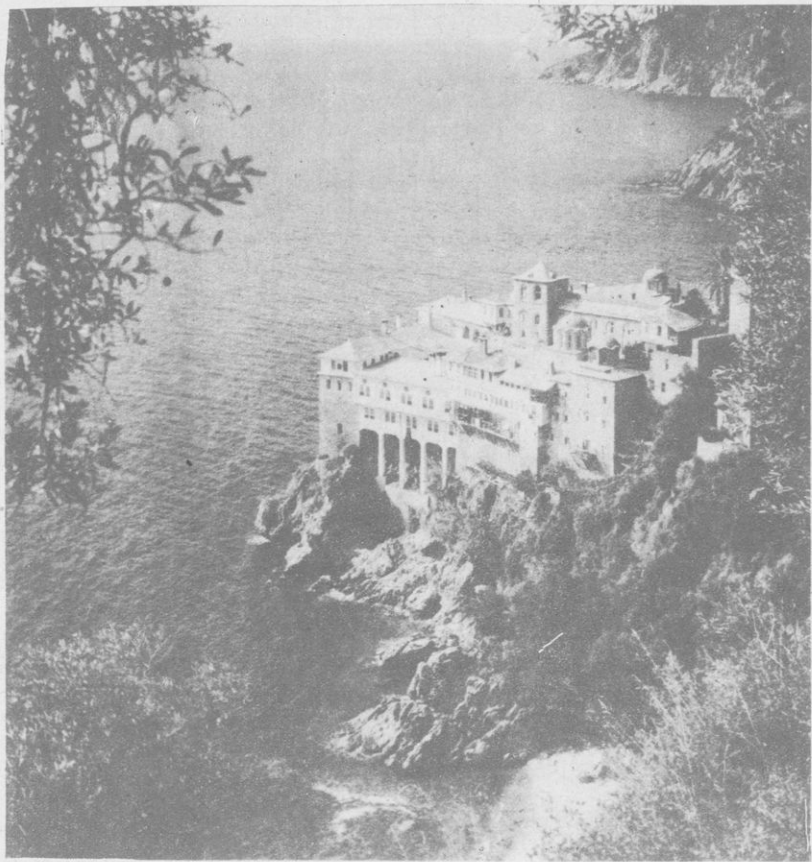
Η ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ ἀνατολικώτερη Χερσόνησος τής Χαλκιδικῆς, ἢ χερσόνησος τοῦ *Ἁγίου Ὄρους* ἀποτελεῖ αὐτόνομο περιοχὴ, μετὰ πολιτικὸ διοικητὴ, πού ἔχει βαθμὸ Νομάρχου και ὑπάγεται στὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἡ χερσόνησος εἶναι σχεδὸν ὀρεινή, μετὰ ὕψηλότερο βουνὸ τὸν *Ἄθω*, (2.000 μ.) κατάφυτη και μετὰ πολλὰ φυσικὰ ὀμορφιὰς.

Τὸ κλίμα γενικά εἶναι εὐκρατο και θαλάσσιο. Τὰ προϊόντα τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι: οἱ ἑλιές, τὸ λάδι, τὰ λεπτοκάρυα, ἢ ξυλεία, τὰ ξυλοκάρβουνα, και τὰ διάφορα εἰκονίσματα και φυλακτά, ἔργα τῶν μοναχῶν.

Ἐπαρχίες: Ὁ Νομὸς ἔχει μιὰ ἐπαρχία μετὰ πρωτ. τὶς *Καρνές* (400 κάτ.). Τὸ μοναδικὸ λιμάνι τοῦ Ἁγίου Ὄρους εἶναι ἡ *Δάφνη*.

Ὀλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τοῦ Ἁγίου Ὄρους (4.000 περίπου) ἀποτε-

Είχ. 54. Μονή Ἁγίου Ὀρους

λεῖται ἀπὸ καλογήρους, ὑπαλλήλους καὶ ὑπηρέτες τῶν μοναστηριῶν. Γυναῖκες δὲν κατοικοῦν, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ μοναστήρια.

Οἱ καλόγεροι διαμένουν σὲ 20 μοναστήρια καὶ 12 σκήτες. Στὰ θησαυροφυλάκια τῶν μοναστηριῶν φυλάσσονται ἱερά κειμήλια, ἄμφια, εὐαγγέλια, εἰκόνες, σκεύη, χρυσόβουλα, παλιὰ βιβλία καὶ ἄλλα ἀντικείμενα πολὺ μεγάλης ἀξίας. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τὰ μοναστήρια εἶναι κτίρια ἀξιοθαύμαστα, σωστὰ ἀρχιτεκτονικὰ καλλιτεχνήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Η Θ Ρ Α Κ Η

Ἡ χώρα τῆς Ροδόπης, τοῦ Νέστου καὶ τοῦ Ἐβρου

Μὲ τὸ ὄνομα *Θράκη*, ἐννοεῖται ὅλη ἡ Γεωγραφικὴ περιοχὴ, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν ποταμὸ Νέστο, ἕως τὶς ἀκρογιαλιῆς τῆς Μαύρης Θάλασσας καὶ τοῦ Βοσπόρου. Δυστυχῶς, ὅμως, ὁ χώρος τῆς Θράκης ὁ δικός μας, δὲν εἶναι ὅλη ἡ Θράκη, ἀλλὰ ἓνα τμῆμα μόνο, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Νέστο καὶ τελειώνει στὸν ποταμὸ Ἐβρο.

Τὸ τμῆμα τῆς ἑλληνικῆς Θράκης, λέγεται *Δυτικὴ Θράκη*, καὶ στεφανώνεται ἀπὸ Βορρᾶ μὲ τὸ περιφῆμο βουνὸ Ροδόπη, γιὰ τὸ ὅποιο οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας εἶχαν πλάσει τόσοις ὁμορφουσι μύθους.

Ὁ ρόλος τῆς Θράκης στὴ διαδρομὴ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶναι πολὺ μεγάλος καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ὑπῆρξαν ἀνεκαθεν γνήσιοι Ἕλληνας ποὺ ἴδρυσαν καὶ ἀποικίευσαν ἐν διάφορα ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Δημιούργησαν ἐκλεκτὸ πολιτισμὸ καὶ ἀνέδειξαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ μεγαλύτερὸ ἐπιστήμονα φυσικὸ, τὸ Δημόκριτο.

α) Φυσικὴ περιγραφή τῆς Δυτικῆς Θράκης

Ἡ Δ. Θράκη κατέχει τὸ Βορειοανατολικὸ τμῆμα τῆς Ἑλλάδος καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη (Τουρκία), πρὸς Δ. μὲ τὴ Μακεδονία, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔχει ἔκτασι 8.600 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 337.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους: Τὸ βόρειο τμῆμα τῆς Θράκης εἶναι ὄρεινὸ καὶ σκεπάζεται ἀπὸ παραφυάδες τῶν ὄρεινων *Ροδόπης* καὶ *Ὄρβηλου*. Τὸ Νότιο τμῆμα τῆς εἶναι πεδινὸ καὶ διαχωρίζεται στὶς πεδιάδες τῆς *Ροδόπης* καὶ τοῦ Ἐβρου.

Ποταμοὶ — Λίμνες: Τῆ Θράκῃ τὴ διαρρέουν οἱ ποταμοὶ *Νέστος*, ποὺ τὴ χωρίζει ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ ὁ *Ἐβρος*, ποὺ τὴ χωρίζει ἀπὸ τὴν Τουρκία. Ὑπάρχει μιὰ μονάχα λίμνη ἡ *Βιστωνίς* (Μπουρού), κοντὰ στὸν κόλπο τοῦ *Πόρτο - Λάγο*.

Νῆσοι: Στὴ Θράκῃ ἀνήκει καὶ ἡ νῆσος *Σαμοθράκη*, ποὺ εἶναι ἀλίμνη, ἔχει ὑψηλὰ ὄρη (1.800 μ.) καὶ σκεπάζεται ἀπὸ δάση.

β) Οἰκονομικὴ ἐξέτασι τῆς Δ. Θράκης

Γεωργία — Κτηνοτροφία: Ἡ Θράκη εἶναι χώρα καθαρὰ γεωργικῆ. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς εἶναι τὰ παγκοσμίου φήμης καπνὰ (γνωστὰ ὡς ἀνατολικά καπνὰ) καὶ τὰ σιτηρά. Ἄλλα προϊόντα εἶναι τὰ κουκούλια, τὰ ὄσπρια, τὸ σουσάμι, τὸ βαμβάκι, τὸ ρύζι, τὰ σῦκα, τὰ κρασιά, τὰ κηπουρικά, κ.ἄ.

Ἡ κτηνοτροφία δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη ἀν καὶ τρέφουν ἀπ' ὄλα τὰ εἶδη τῶν οἰκιακῶν ζώων. Περισσότερο ἀνεπτυγμένη εἶναι ἡ πτηνοτροφία.

Βιομηχανία — **Έμπόριο**: Στην Ξάνθη υπάρχει βιομηχανία καπνού, και στο Σουφλί βιομηχανία μεταξιοῦ. Τὸ ἔμπόριο τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἶναι ζωηρὸ καὶ κυρίως τοῦ καπνοῦ, ὁ ὁποῖος σχεδὸν ἐξάγεται στὸ ἐξωτερικόν.

Συγκοινωνία: Ἡ Θράκη ἔχει καλὴ συγκοινωνία: σιδηροδρομική, ἀμαξιτῶν ὁδῶν, ἀτμοπλοϊκὴ καὶ ἀεροπορικὴ.

γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Δ. Θράκης

Ἡ Θράκη διαιρεῖται σὲ 3 Νομοὺς: 1) Ν. Ξάνθης, 2) Ν. Ροδόπης καὶ 3) Ν. Ἐβρου.

1. Νομὸς Ξάνθης

Ὁ Ν. Ξάνθης κατέχει τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς Δ. Θράκης καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Ροδόπης πρὸς Δ. μὲ τοὺς Ν. Δράμας καὶ Καβάλας, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία καὶ πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔχει ἔκτασι 1.970 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸν 90.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους: Τὸ ἔδαφος τοῦ Νομοῦ στὰ νότια εἶναι τελείως πεδινὸ καὶ σχηματίζει τὴν πεδιάδα τῆς *Ξάνθης*. Στὰ βόρεια ὑψώνονται οἱ παραφυάδες τῆς ὄροσειρᾶς τῆς *Ροδόπης*.

Ὁ ποταμὸς *Νέστος*, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ Βουλγαρία, χωρίζει φυσικὰ τὸ Νομὸ ἀπὸ τὴ Μακεδονία. Ὁ Νέστος εἶναι ὁ γραφικώτερος ποταμὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἀρκετὰ πλατύς, πλούσιος σὲ νερά, ὀρμητικὸς τὸ χειμῶνα, ἥσυχος τὸ καλοκαίρι.

Κλίμα — **Προϊόντα**: Τὸ κλίμα τοῦ Ν. εἶναι ἠπειρωτικόν. Τὰ κυριώτερα προϊόντα εἶναι τὰ περίφημα καπνὰ Ξάνθης, τὰ κτηνοτροφικά, τὰ δημητριακὰ, τὰ κουκούλια κ.ἄ.

Διοικητικὴ Διάρρησι: Ὁ Νομὸς ἀποτελεῖ μία ἐπαρχία, τὴν *Ἐπαρχία Ξάνθης* μὲ πρωτ. τὴν *Ξάνθη* (27.000 κάτ.), ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ὁμορφὴ πόλι, κτισμένη στοὺς λόφους τῆς Ροδόπης, ἀπλώνεται μέχρι τὸ κάμπο τῆς. Ἔχει ζωηρὴ ἔμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι καπνοῦ. Ὁ κάμπος τῆς Ξάνθης εἶναι ἀπὸ τίς μεγαλύτερες πλουτοφόρες ἐκτάσεις τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλες κομποπόλεις εἶναι ἡ *Εὔλαος*, ἡ *Μύκη*, ὁ *Ἐχίνος*, τὰ *Ἀβδηρα*, ἡ *Σταυρούπολις*, οἱ *Τοξότες*, ὁ *Δαφνόνας*, οἱ *Σάιτες* κ.ἄ.

Ἱστορικὸι τόποι: Τὰ Ἀβδηρα, ἡ πατρίδα τοῦ φυσικοῦ καὶ φιλοσόφου Δημοκρίτου.

2. Νομὸς Ροδόπης

Ὁ Ν. Ροδόπης κατέχει τὸ κέντρο τῆς Δ. Θράκης καὶ συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Ἐβρου, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Ξάνθης, πρὸς Β. μὲ τὴ Βουλγαρία

Εικ. 55. 'Ο γραφικώτατος ποταμός Νέστος

καί πρὸς Ν. βρέχεται ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἔχει ἕκτασι 2.070 τετρ. χιλμ. καί πληθυσμὸ 106.000 κατοίκους.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους: Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ Ν. εἶναι πεδινὸ καί ἀποτελεῖ τὴν πεδιάδα τῆς *Κομοτηνῆς*. Τὸ βόρειο τμήμα εἶναι ὄρεινὸ (παραφυάδες Ροδόπης) καί τὸ νοτιοανατολικὸ τὸ καλύπτει τὸ γραφικώτατο βουνὸ *Ἰσμαρος*.

Κλίμα — Προϊόντα: Τὸ κλίμα εἶναι ἡπειρωτικόν. Στὴν εὐφορωτάτῃ πεδιάδα τῆς Κομοτηνῆς παράγονται ἄφθονα προϊόντα. Δημητριακά, κτηνοτροφικά, καπνὰ, βαμβάκια, κουκούλια, σουσάμι καί ὄπωρικά.

Συγκοινωνία: Ὁ Ν. ἔχει σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία καί οἱ κυριώτερες καμποπόλεις συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ Διαιρέσι: Ὁ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 2 ἐπαρχίας.

1) Ἐπαρχία Κομοτηνῆς μὲ πρωτ. τὴν *Κομοτηνὴν* (33.000 κάτ.), ποῦ

είναι και πρωτ. του Νομού. Είναι ωραία πόλι, *έδρα της Γενικής Διοικήσεως Θράκης*, και το μεγαλύτερο έμπορικό κέντρο καπνών, γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. "Άλλες κωμοπόλεις είναι ο *Ίασμος*, ο *Σώστης*, οι *Ύσώματοι*, το *Καλαμόκαστρο*, τα *Ύμάραντα*, τα *Παγούρια* κ. ά.

2) *Έπαρχία Σαππών* με πρωτ. τις *Σάππες* (6.000 κάτ.). "Άλλες κωμοπόλεις είναι ο *Κέχρος*, τα *Άρριανά*, ο *Δοικός* και η *Άρίσβη*.

3. Νομός Έβρου

Ο Νομός Έβρου κατέχει το ανατολικώτερο τμήμα της Έλλάδος και συνορεύει προς Β. και Α. με την Άνατ. Θράκη (Τουρκία), προς Δ. με το Ν. Ροδόπης και τη Βουλγαρία, και προς Ν. βρέχεται από το Αιγαίον πέλαγος. Έχει έκταση 4.250 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 141.000 κατοίκους.

Μορφολογία του εδάφους : Το δυτικό τμήμα του Ν. είναι όρεινό και καταλαμβάνεται από τις παραφυάδες της *Ροδόπης*. Το ανατολικό, που είναι και το μεγαλύτερο, είναι πεδινό και διαρρέεται από τον ποταμό *Έβρο*, το μεγαλύτερο της Έλλάδος, που είναι το φυσικό σύνορο Έλλάδος — Τουρκίας.

Κλίμα — Προϊόντα : Το κλίμα του Ν. είναι ήπειρωτικό (ψυχρό το χειμώνα, δροσερό το καλοκαίρι). Τα προϊόντα των πλούσιων πεδιάδων του Νομού είναι πολλά και ποικίλα : Δημητριακά, κτηνοτροφικά, καπνά, όσπρια, κηπουρικά και άφθονα κουκούλια, γιατί στο Νομό Έβρου παράγεται το περισσότερο φυσικό μετάξι της Έλλάδος.

Συγκοινωνία : Το Ν. τον διασχίζει σιδηροδρομική γραμμή και οι κωμοπόλεις της συνδέονται με αυτοκινητοδρόμους. Η πρωτεύουσα Άλεξανδρούπολι έχει συγκοινωνία άτμοπλοϊκή και άεροπορική.

Διοικητική Διαίρεσι : Ο Νομός διαιρείται σε 5 έπαρχίες.

1) *Έπαρχία Άλεξανδρουπόλεως* με πρωτ. την *Άλεξανδρούπολι* (18.500 κάτ.), που είναι και πρωτ. του Νομού Είναι ωραία πόλι, με θαυμάσια ρυμοτομία και καλό λιμάνι. Έχει σημαντική έμπορική κίνησι. "Άλλες κωμοπόλεις είναι οι *Φερρές*, ο *Δουτρός*, η *Συναράγη* κ. ά.

2) *Έπαρχία Σουφλίου* με πρωτ. το *Σουφλί* (7.500 κάτ.) με άνεπτυγμένη σηροτροφία. "Άλλες κωμοπόλεις είναι ο *Πέπλος* και το *Τείχιο*.

3) *Έπαρχία Διδυμοτείχου* με πρωτ. το *Διδυμότειχο* (8.000 κάτ.).

4) *Έπαρχία Νέας Όρεστιάδος* με πρωτ. τη *Νέα Όρεστιάδα* (12.000 κάτοικοι).

5) *Έπαρχία Σαμοθράκης* με πρωτ. τη *Σαμοθράκη* (4.000 κάτ.). Περιλαμβάνει το νησί Σαμοθράκη που είναι πολύ όρεινό και κατάφυτο από δάση. Σ' αυτή βρέθηκε σε άνασκαφές το 1863 το περίφημο άγαλμα της Νίκης (Νίκη της Σαμοθράκης) που βρίσκεται στο μουσείο Λούβρο του Παρισιοῦ.

ΣΗΜ.—Οι Νομοί της Δ. Θράκης, μαζί με τους Νομούς της Μακεδονίας, Καβάλας και Δράμας, άποτελοῦν τη Γενική Διοίκηση Θράκης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Τὰ νησιά τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου πελάγους εἶναι: Ἡ *Δήμος*, ὁ *Ἅγιος Εὐστράτιος*, ἡ *Λέσβος*, ἡ *Χίος*, τὰ *Ψαρά*, ἡ *Σάμος* καὶ ἡ *Ἰκαρία*. Αὐτὰ ἀποτελοῦν 3 Νομούς: 1) Ν. Λέσβου, 2) Ν. Χίου καὶ 3) Ν. Σάμου.

1. Νομὸς Λέσβου

Ὁ Ν. Λέσβου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά: *Λέσβο*, *Δήμο* καὶ *Ἅγιο Εὐστράτιο*,

Κοιτάξτε στὸ χάρτη σας τὴ νῆσο *Λέσβο*. Ἡ νῆσος Λέσβος λέγεται καὶ *Μυτιλήνη* κα' μ' αὐτὸ τ' ὄνομα εἶναι περισσότερο γνωστὴ. Ἔχει ἕκτασι 1.750 τετρ. χιλμ. καὶ πληθυσμὸ 155.000 κατοίκους. Τὸ σχῆμα τῆς νήσου εἶναι τριγωνικόν. Ἔχει δυὸ μεγάλους κόλπους, τῆς *Καλλονῆς* καὶ τῆς *Γέρας*.

Ἡ νῆσος Λέσβος εἶναι περισσότερο πεδινὴ παρὰ ὄρεινῃ. Τὰ βουνὰ τῆς εἶναι χαμηλὰ μέχρι 1000 μ. καὶ κατάφυτα ἀπὸ δάση ἀγριελιδῶν καὶ καστανιδῶν.

Οἱ πεδιάδες τῆς εἶναι εὐφορώτατες. Παράγουν ἄφθονα σιτηρά, ὄσπρια, κρασιά, παντὸς εἴδους φρούτα καὶ προπάντων ἄφθονα λάδια.

Ἐδῶ παράγεται τὸ περισσότερο λάδι τῆς Ἑλλάδος μας.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ τοῦ Νομοῦ εἶναι ἡ *Μυτιλήνη*. Εἶναι χτισμένη σὲ ἀσφαλὲς λιμάνι στ' ἀνατολικά τῆς νήσου. Ἔχει 27.000 κατοίκους καὶ εἶναι ἡ δευτέρη σὲ πληθυσμὸ πόλι—μετὰ τὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης—τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ πόλι ἔχει καλὴ ρυμοτομία, ὠραίους δρόμους, θαυμάσιο κρηπίδωμα καὶ μεγάλες οἰκοδομές.

Στὸ λιμάνι τῆς ἡ κίνησι εἶναι μεγάλη. Ἀπ' ἐκεῖ ἐξάγονται μεγάλες ποσότητες λαδιοῦ, ἐξαιρετικῆς ποιότητος, γιὰ τὸ ἐξωτερικόν.

Οἱ σπουδαιότερες πόλεις τῆς νήσου, μετὰ τὴ *Μυτιλήνη*, εἶναι τὸ *Πλωμάρι* (6.000 κάτ.), ὁ *Πολύχνιτος* (6.000 κάτ.), ἡ *Ἀγιάσος* (6.000 κάτ.), ἡ *Ἅγιὰ Παρασκευὴ* (4.500 κάτ.), ἡ *Ἐρεσσὸς* (3.000 κάτ.) καὶ ἡ *Μήθυμνα* (2.200 κάτ.).

Τὸ ταξίδι στὸ ἐσωτερικόν καὶ γύρω στὴ νῆσο εἶναι θαυμάσιον. Οἱ πεδιάδες καὶ τὰ βουνὰ τῆς νήσου ἀποτελοῦν ἓνα καταπράσινον καὶ ὀλοκέντητο χαλί. Πλούσιος τόπος, πλούσια χωριά καὶ πόλεις, πολιτισμένοι ἄνθρωποι.

Κοντὰ στὴ *Μυτιλήνη* σὲ 10 χιλμ. ἀπόστασι στὸ χωριὸν *Θέζμη* ὑπάρχουν ἱαματικὲς πηγές, μὲ θαυμάσιες ἐγκαταστάσεις.

Ἡ νῆσος κατοικεῖται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καί, ἐπεὶδὴ ἦταν πάντα πλούσια, καλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὴς ἐπιστῆμες.

Ὁ Ν. Λέσβου σὲ 4 ἐπαρχίας. 1) Ἐπαρχία Μυτιλήνης μὲ πρωτ. τὴ *Μυτιλήνη*. 2) Ἐπαρχία Πλωμαρίου μὲ πρωτ. τὸ *Πλωμάρι*. 3) Ἐπαρχία Μηθύνης μὲ πρωτ. τὸ *Μόλυβο* καὶ 4) Ἐπαρχία Λήμνου μὲ πρωτ. τὸ *Κάστρο*.

ῥΚοιτάξετε στὸ χάρτη σας τὴ νῆσο *Λήμνο*. Ἐχει ἔκτασι 350 τετρ. χλμ. καὶ 24.000 κατοίκους. Τὸ σχῆμα τῆς νήσου εἶναι ἀκανόνιστο. Δυὸ κόλποι, ἕνας ἀπὸ τὸ βορρᾶ κι ἕνας ἀπὸ τὸ νότο, εἰσχωροῦν τόσο βαθιὰ μέσα στὸ νησί, ὥστε τὸ χωρίζουν σὲ δυὸ σχεδὸν τμήματα : Στ' ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ. Ὁ κόλπος ποῦ βρίσκεται πρὸς νότο, λέγεται κόλπος τοῦ *Μούδρον* καὶ εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀσφαλότερο λιμάνι τῆς Ἑλλάδος μας.

Πρωτ. τῆς Λήμνου εἶναι τὸ *Κάστρο* (4.000 κάτ.). Κάστρο λέγεται, γιὰτὶ γύρω στὴν πόλι σῶζεται μεσαιωνικὸ τεῖχος.

Ἀπ' τὴν πόλι τοῦ Κάστρου μποροῦμε νὰ περιέλθωμε μ' αὐτοκίνητο καὶ τὰ 36 χωριά τοῦ νησιοῦ. Ὅλο τὸ νησί εἶναι πεδινὸ. Τὰ μικρὰ βουναλάκια του εἶναι γυμνά καὶ κατάλληλα γιὰ κτηνοτροφία, ποῦ πράγματι εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωριῶν, ποῦ ἀπέχουν μισὴ καὶ μιὰ ὥρα τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο, ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία. Τὰ προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι δημητριακά, κρασιά, βαμβάκι, σουσάμι καὶ μέλι.

Ἡ νῆσος κατοικεῖται ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια. Ἐχει πολλὰς θερμὰς πηγὰς. Τὸ κλίμα της εἶναι ἡπειρωτικὸ καὶ γι' αὐτὸ δὲν εὐδοκίμει οὔτε ἡ ἐλιά, οὔτε ἡ πορτοκαλιά.

Τὸ νησάκι *Ἅγιος Εὐστράτιος* εἶναι ἄγονο καὶ ἄδεντρο μὲ μόνον χωριὸν τὸν *Ἅγιο Εὐστράτιο*.

2. Νομὸς Χίου

Ὁ Ν. Χίου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ νησιά *Χίος*, *Ψαρὰ* καὶ *Οἰνούσες*.

Τὸ σχῆμα τῆς νήσου Χίου εἶναι ἐπίμηκες (στενόμακρο). Ἡ νῆσος εἶναι περισσότερο ὀρεινὴ ἀπὸ τὴ Λέσβο, ἀλλὰ ἔχει πολλὰς εὐφορὰς κοιλάδες. Ἐχει ἔκτασι 900 τ. χιλμ. καὶ 66.500 κατοίκους. Εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ πυκνοκατοικημένα μέρη τῆς πατρίδος μας. Ἡ Χίος ἔχει τακτικὴ συγκοινωνία μὲ τὸν Πειραιᾶ.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ἡ *Χίος* κτισμένη στ' ἀνατολικὸ μέρος, σὲ ἄμορφο καὶ καλὸ λιμάνι. Ἐχει 25.000 κατοίκους καὶ εἶναι ἄμορφη πόλι μὲ ὠραιότατα κτίρια.

Ἡ Χίος κατοικεῖται ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια καὶ λέγεται, ὅτι εἶναι ἡ *πατρίδα τοῦ μεγαλύτερου ποιητοῦ τῆς Ἑλλάδος κι ὄλου τοῦ κόσμου, τοῦ Ὀμήρου*. Κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821, ἐπειδὴ ἐπαναστάτησε, ὁ Τούρκος Καρᾶ - Ἀλῆς μὲ 7.000 στρατὸ τὴν κατέλαβε κι ἔσφαξε ἢ πούλησε ὡς δούλους 70.000 ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς !

Τὴν ἀπάνθρωπη καὶ βάρβαρη σφαγὴ ἐκδικήθηκε ἀργότερα ὁ ναύαρχος τῆς Ἐπαναστάσεως **Κ. Κανάρης**, ὅταν πυρπόλησε τὴ ναυαρχίδα τοῦ Καρᾶ - Ἄλῃ, στὴν ὁποία ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀπαίσσιος αὐτὸς κακοῦργος.

Τὰ μεγαλύτερα χωριά τῆς νήσου εἶναι οἱ **Βρονιάδες** (5.000 κάτ.), τὰ **Καρδάμυλα** (4.000 κάτ.), ἡ **Βολισσὸς** (2.000 κάτ.) κι ἄλλα.

Οἱ πεδιάδες τῆς νήσου εἶναι εὐφορες. Ἐπειδὴ τὸ κλίμα τῆς νήσου εἶναι μεσογειακὸ, εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλιά καὶ τὰ ἐσπεριδοειδῆ. Ἀκόμη παράγει σιτηρά, ὄσπρια, λαχανικά καὶ ἄφθονα φρούτα.

Στὸ νότιο τμήμα τῆς νήσου καλλιεργεῖται πολὺ ἓνα περίεργο δέντρο, ποὺ μόνο ἐδῶ εὐδοκιμεῖ, ἡ **μασίχα**.

Ἡ **μασίχα** λένε πὼς ἀναπτύχθηκε ἀπὸ ἐμβολιασμὸ τοῦ ἡμεροῦ σχοῖνου. Ἀπὸ τὸ δέντρο αὐτὸ παράγεται τὸ ἀρωματικὸ **μασίχι**, μὲ τὸ ὁποῖο φτιάχνουν ποτὰ, γλυκὰ καὶ βερνίκια. Ἀρκετὴ ποσότητα **μαστιχιοῦ** στέλλεται στὸ ἐξωτερικόν.

Τὰ 24 χωριά στὸ νότιο τμήμα τῆς νήσου ὀνομάζονται **μαστιχοχώρια**, γιατί, σχεδὸν ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καλλιέργεια τῆς **μασίχας**.

Ἡ Χίος ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια εἶχε ἀναπτύξει πολιτισμὸ. Πολλὰ τέκνα τῆς διέπρεψαν στὰ γράμματα ὅπως ὁ σοφὸς **Ἄδαμ. Κοραΐς** καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔγιναν εὐεργέτες τοῦ ἔθνους, ὅπως ὁ **Δρομοκαΐτης**, ὁ **Συγγρός** κ. ἄ.

Δυτικὰ τῆς νήσου βρίσκονται τὰ νησιά **Ψαρά** καὶ **Ἀντίψαρα**. Τὰ Ψαρά εἶναι νησι ἄγρονο καὶ πετρώδες. Οἱ κάτοικοι τοῦ (800 περίπου) ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεία καὶ εἶναι καλοὶ ναυτικοί.

Κατὰ τὴν Ἐπανάστασι, τὸ νησι Ψαρά, προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στὸ ἔθνος, μὲ τὰ καράβια τοῦ καὶ τοὺς γενναίους καπετάνιους του, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ πλεόν δοξασμένος ἔγινε ὁ **Κ. Κανάρης**.

Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ, ποὺ τότε ἦταν 7.000, πρόσφεραν πολλὰς ὑπηρεσίες στὸν ἀγῶνα τοῦ 21, οἱ Τούρκοι τὸ 1824 ἔστειλαν 200 πλοῖα μὲ 14.000 Γενιτσάρους, οἱ ὁποῖοι ἔσφαξαν 17.000 ἀπὸ τὶς 25.000, ποὺ εἶχαν μαζευτῆ, τότε, στὸ νησι, ἀπὸ τὴ Χίο, τὴ Σμύρνη κι ἄλλα νησιά.

Ἡ καταστροφὴ αὐτὴ τῶν Ψαρῶν συγκίνησε, τότε, ὅλο τὸν κόσμον, ὁ δὲ ἐθνικὸς μας ποιητὴς **Δ. Σολωμὸς** ἔγραψε τὸ περίφημο ἐπίγραμμα :

*«Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμαυρη εἰρήνη
περηπατώντας ἡ δόξα μονάχη κ.λ.π.»*

Τὰ νησιά **Οἰνοῦσες** ἔχουν 2.000 κατοίκους.

3. Νομὸς Σάμου

Νοτιοανατολικά τῆς Χίου βρίσκονται τὰ νησιά **Σάμος**, **Ἰκαρία** καὶ **Φούρνοι** ποὺ ἀποτελοῦν τὸ Ν. Σάμου. Πρωτεύουσα τῆς Σάμου εἶναι ὁ **Διμήν Βαθέος** (6.000 κάτ.).

Ὁ *Λιμὴν* εἶναι ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ πόλι, κτισμένη ἀνάμεσα σὲ ὠραίους κατάφυτους λόφους. Ἔχει ὠραῖες οἰκοδομὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ξεχωρίζει τὸ μέγαρο τῆς Νομαρχίας, ποῦ ἄλλοτε πρὶν ἐλευθερωθῆ ἡ Σάμος (1912), ὅπως κι δλα τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἦταν κατοικία τοῦ Ἡγεμόνα τῆς Σάμου.

Στὴν πόλιν ὑπάρχουν ἐργοστάσια βυρσοδεψίας, κάπνεργοστάσια, σαπωνοποιεῖα καὶ οἴνοπνευματοποιεῖα.

Ὀλόκληρο τὸ νησί συνδέεται μὲ ἀμαξιτοὺς δρόμους. Ἄν κι ἔχη ψηλὰ βουνὰ (1.200 μ.), ὀλόκληρο τὸ νησί εἶναι κατάφυτο ἀπὸ πυκνὰ δάση πεύκων καὶ οἱ κάμποι του εἶναι εὐφορώτατοι.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὸ κρασί, ὁ καπνὸς καὶ τὸ λάδι. *Περίφημο εἶναι τὸ μωσχάτο κρασί τῆς Σάμου, γνωστὸ σ' ὅλο τὸν κόσμο.*

Δυτικὰ τῆς πρωτεύουσας εἶναι τὸ *Βαθὺ* καὶ τὸ *Καρλόβασι*. Στὶς πόλεις αὐτὲς ὑπάρχουν πολλὰ βυρσοδεψεῖα, ποῦ τὰ δέρματά τους συναγωνίζονται τὰ καλύτερα Εὐρωπαϊκὰ.

Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ὁ *Μαραθόκαμπος* (3.500 κάτ.) στὸ μέσο ὁμώνυμης πεδιάδας. Στὴ Σάμο τὴν ἀρχαία ἐποχὴ ἔζησε ὁ φιλόσοφος *Πυθαγόρας* κι ὁ ποιητὴς *Ἀνακρέων*.

Δυτικὰ τῆς νήσου Σάμου βρίσκεται τὸ νησί *Ἰκαρία* ποῦ ἀποτελεῖ ἰδιαίτερη ἐπαρχία. Λέγεται Ἰκαρία γιὰτὶ τάχα, κοντὰ στὸ νησί αὐτό, ἔπυσε ὁ *Ἰκαρος*, ὁ γιοῦς τοῦ *Δαιδάλου* καὶ πνίγηκε στὴ θάλασσα, ὅταν πέταξαν μαζί μὲ τὸν πατέρα του μὲ τεχνητὰ φτερά, ἀπὸ τὴν Κρήτη γιὰ τὴν Ἀθήνα.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ὁ *Ἅγιος Κήρυκος* (2.500 κάτ.) στὰ νοτιοανατολικά τῆς νήσου. Ὀλόκληρο τὸ νησί εἶναι ὄρεινὸ, κατάφυτο ἀπὸ πεύκα. Τὸ ἔδαφός του δὲν εἶναι πολὺ γόνιμο καὶ παράγει μόνο κρασιά, λίγα σιτηρὰ καὶ φρούτα. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν μικρῶν χωριῶν του ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κατασκευὴ ξυλανθράκων.

Τὰ μικρὰ νησιὰ ποῦ λέγονται μ' ἓνα ὄνομα *Φοῦργοι*, εἶναι ἄγονα κι ἔχουν 800 κάτ. οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀλιεῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Κ Υ Κ Λ Α Δ Ε Σ

Τὰ νησιά Κυκλάδες βρίσκονται νοτιανατολικά τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος· καὶ εἶναι τοποθετημένα κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε σχηματίζουν ἕναν κύκλο.

Ὅλα τὰ νησιά εἶναι περισσότερο ὄρεινά καὶ ὄχι πολὺ γόνιμα. Τὰ προϊόντα τους εἶναι λίγ' ἀπ' ὅλα: σιτηρά, ἐλιές, κρασιά, ἔσπεριδοειδῆ, ὄσπρια, πρῶιμα λαχανικά, τυριά κλπ.

Τὸ κλίμα τους εἶναι θαυμάσιο: Γλυκὸ τὸ χειμῶνα καὶ δροσερὸ τὸ καλοκαίρι. Βροχὲς πέφτουν λίγες, καὶ πολλὰ νησιά γιὰ πόσιμο νερὸ μεταχειρίζονται τὸ βρόχινο, τὸ ὁποῖο ἀποθηκεύουν σὲ στέρνες.

Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ νησιά αὐτὰ εἶναι: Ἡ *"Ἄνδρος*, ἡ *Τήνος*, ἡ *Μύκονος*, ἡ *Δῆλος*, ἡ *Σύρος*, ἡ *Κέα*, ἡ *Κύθνος*, ἡ *Σέριφος*, ἡ *Σίφνος*, ἡ *Πάρος*, ἡ *Νάξος*, ἡ *Κίμωλος*, ἡ *Μῆλος*, ἡ *Φολέγανδρος*, ἡ *Ἴος*, ἡ *Ἀμοργός*, ἡ *Θήρα* (Σαντορίνη) καὶ ἡ *Ἀνάφη*.

Ἄς γνωρίσουμε τώρα ἕνα - ἕνα τὰ νησιά ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

1. Η ΑΝΔΡΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς Ἄνδρου εἶναι ἡ κωμόπολις *"Ἄνδρος* (2.500 κάτ.). Τὸ νησί εἶναι κατάφυτο μὲ πολλὰ νερά κι ἔχει πάνω ἀπὸ 30 χωριά.

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὰ κτηνοτροφικά, τὰ ἔσπεριδοειδῆ καὶ κυρίως τὰ λεμόνια, τὸ κρασί, καὶ τὰ σῦκα.

Σ' ἕνα ἀπὸ τὰ χωριά του, ποὺ λέγεται *Ἀποικία*, κοντὰ στὴν Ἄνδρο, βρίσκεται ἡ ὀνομαστὴ πηγὴ «Σάριζα», τῆς ὁποίας τὸ νερὸ εἶναι τὸ καλύτερο ἐπιτραπέζιο νερὸ τῆς Ἑλλάδος, κατάλληλο γιὰ τοὺς στομαχικούς. Μποτιλιαρισμένο στέλνεται καὶ στὸ ἐξωτερικόν.

2. Η ΤΗΝΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς Τήνου εἶναι ἡ *Τήνος* (3.000 κάτ.). Στὴν Τήνο ὁ ἐπισκέπτης θαυμάζει τὸν περίφημο ναὸ τῆς *Παναγίας* μὲ τὴ θαυματουργὴ εἰκόνα τῆς *Μεγαλόχαρης*.

Χιλιάδες ποσοσκυνητὲς ἐπισκέπτονται κάθε χρόνο, στὶς 15^α Αὐγούστου, τὴ Χάρη τῆς. Τὰ προϊόντα τῆς Τήνου εἶναι ὅμοια μὲ τῆς Ἄνδρου. Οἱ Τήνιοι φημίζονται ὡς ἐξαιρετικοὶ καλλιτέχνες, ζωγράφοι καὶ γλύπτες (Γκίζης, Λύτρας, Χαλεπᾶς, Δρόσος, Σῶχος, κ.ἄ.).

3. Η ΜΥΚΟΝΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ἡ *Μύκονος* (3.000 κάτ.) ἡ ὁποία ἔχει θαυμάσιο κλίμα, καὶ εἶναι τόπος παραθερισμοῦ πολλῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

4. Η ΜΙΚΡΗ καὶ ΜΕΓΑΛΗ ΔΗΛΟΣ. Ἡ *Μικρὴ Δῆλος* εἶναι σήμερα μιὰ ἄδενδρη κι ἀκατοίκητη νήσος. Στὴν ἀρχαιότητα ὅμως ἦταν ἡ ἐνδοξότερη καὶ πλουσιώτερη ἀπ' ὅλες.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν ὅτι σ' αὐτὴ γεννήθηκε ὁ θεὸς *Ἀπόλλων*.

λωνας και η θεά *Αρτεμη*, τέκνα του *Δία* και της *Δητιώς*. Σήμερα θαυμάζει κανέναν τ' αρχαία έρείπια, ύστερα από τις ανασκαφές που έκαμε η Γαλλική αρχαιολογική σχολή.

Κοντά στη Μικρή Δήλο βρίσκεται η Μεγάλη Δήλος με 500 κατοίκους.

5. Η ΣΥΡΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου Σύρου είναι η *Ερμούπολι* (17.000 κάτ.). η όποια είναι και πρωτεύουσα δλου του νομού. Είναι ωραία πόλι με εύρύχωρο λιμάνι, με ναυπηγεία και δεξαμενές πλοίων. Έχει πολλά έργαστάσια : βυρσοδεψεία, ύαλουργεία, ύφαντουργεία κι έργαστάσια που κατασκευάζουν τὰ περίφημα συριανά λουκούμια.

Στά παλαιότερα χρόνια και προτου ν' αναπτυχθῆ ὁ Πειραιάς, η *Ερμούπολι* ήταν τὸ μεγαλύτερο λιμάνι της Ἑλλάδος.

6. Η ΚΕΑ. Πρωτεύουσα έχει την *Κέα* (2.500 κάτ.). Τὸ νησί σκεπάζεται από βελανιδιές. Τὰ προϊόντα του είναι κρασί, σταφύλια και φρούτα

7. Η ΚΥΘΝΟΣ. Πρωτεύουσα τῆς νήσου είναι η *Κύθνος* (2.000 κάτ.). Ἡ νήσος έχει ξεαιρετικὲς ἱαματικὲς πηγές και μεταλλεία σιδήρου.

8. Η ΣΕΡΙΦΟΣ. Ἡ νήσος Σέριφος είναι ὄρεινή και ἄγονος και δὲν παρουσιάζει κανένα ἰδιαίτερο ἔνδιαφέρον.

9. Η ΣΙΦΝΟΣ. Ἡ νήσος Σίφνος κατά την αρχαιότητα εἶχε μεταλλεία χρυσοῦ και ἀργύρου. Σήμερα δὲν ὑπάρχουν. Οἱ κάτοικοι τῶν 10 χωριῶν της ξενιτεύονται σ' ἄλλα μέρη για νὰ βροῦνε ἔργασια.

10. Η ΜΗΛΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου είναι η *Μήλος* ἢ *Πλάνα* (1.500 κάτ.) κτισμένη σὲ ἀσφαλέστατο και μεγάλο λιμάνι. Τὸ νησί είναι ἡφαιστειῶδες και πλούσιο σὲ θειάφι. Στὸν κάμπο του νησιοῦ της Μήλου ἀνακαλύφθηκε τὸ περίφημο ἄγαλμα της *Ἀφροδίτης* (γνωστὸ ὡς ἡ Ἀφροδίτη της Μήλου), και τὸ ὁποῖο βρίσκεται τώρα στὸ *Παρίσι* της *Γαλλίας*, στὸ περίφημο μουσεῖο του *Λούβρου*.

11. ΠΑΡΟΣ. Πρωτεύουσα της νήσου είναι η *Πάρος* ἢ *Παροῖα* (3.500 κάτ.). Ἡ νήσος φημίζεται από την αρχαιότητα, για τὰ θαυμάσια λευκά μάρμαρά της.

Νοτιοδυτικὰ της Πάρου βρίσκεται τὸ νησί *Ἀντίπαρος*, στὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἓνα μεγάλο σπήλαιο, τὸ ὁποῖο έχει τοὺς ωραιότερους σταλακτίτες, από δσους βρίσκονται σχεδὸν σ' ὀλόκληρη την Εὐρώπη.

12. Η ΝΑΞΟΣ. Ἡ Νάξος είναι η μεγαλύτερη από τις Κυκλάδες. Ἡ πρωτεύουσά της, η *Νάξος*, (2.500 κάτ.) συνδέεται με πολλὰ χωριά της νήσου μ' αὐτοκινητόδρομο. Ἐν και ἡ νήσος είναι ὄρεινή, παράγει ἀρκετὰ προϊόντα και κυρίως τὸ ὀνομαστὸ «ναξιῶτικο κρασί».

Ἀκόμη στη Νάξο ὑπάρχει από τὰ παλιὰ χρόνια μεταλλεῖο σμύριδος, σκληρῆς πέτρας, την ὁποία κατεργάζονται στην Εὐρώπη και φτιάχνουν ἀκόμια, για νὰ τροχίζουμε τὰ μαχαίρια κι ἄλλα εἶδη.

Ἐπίσης τὰ μικρότερα κομμάτια τῆς σμύριδος τὰ κάνουν σκόνη καὶ μ' αὐτὴ φτιάχνουν τὰ σμυριδόχαρτα, μὲ τὰ ὅποια γυαλίζουν τὰ μέταλλα.

13. Η ΑΜΟΡΓΟΣ. Ἡ νῆσος εἶναι ὄρεινὴ καὶ ἄγονη.

14. Η ΙΟΣ. Εἶναι ὄρεινὴ. Ἡ πόλις Ἴος (1.500 κάτ.) εἶναι κτισμένη σὲ ἀσφαλέςτερο λιμάνι. Οἱ γυναῖκες τῆς νήσου Ἴου, ὅπως καὶ ὄλων τῶν Κυκλάδων, φημίζονται γιὰ τὴν ὀμορφιά τους.

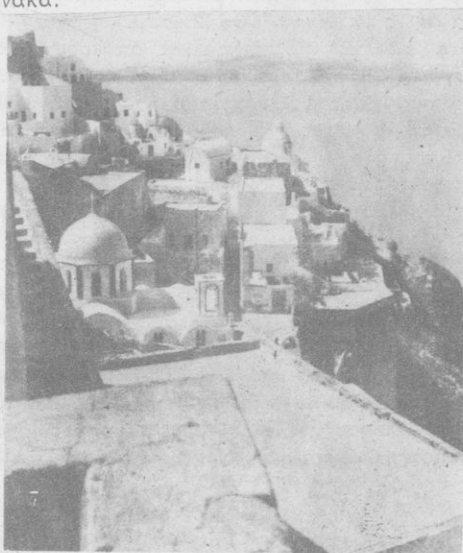
15. Η ΦΟΛΕΓΑΝΔΡΟΣ. Ἡ νῆσος ἔχει δυὸ χωριά μὲ 800 περίπου κατοίκους καὶ δὲν παρουσιάζει κανένα ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρο.

16. Η ΚΙΜΩΛΟΣ. Ἡ νῆσος ἔχει μιὰ μόνο κωμόπολι, τὴν *Κίμωλο* μὲ 2.000 κατοίκους. Στὸ νησί βγαίνει ἡ κιμωλία, ποὺ χρησιμεύει νὰ γράφουν οἱ μαθητὲς στὸν πίνακα.

17. Η ΘΗΡΑ. Ἡ νῆσος *Θήρα* λέγεται καὶ *Σαντορίνη*. Ὀλόκληρο τὸ νησί ἔχει 15.500 κατοίκους καὶ εἶναι γραφικὸ καὶ ἰδιόρρυθμο. Γι' αὐτὸ τὸ ἐπισκέπτονται πολλοὶ ζωγράφοι. Εἶναι νησί ἠφαιστειογενὲς καὶ παρουσιάζει μετὰ τὴ Μικρὴ Δῆλο τὸ μεγαλύτερο ἀρχαιολογικὸ ἐνδιαφέρο.

Ἀπ' τὰ προΐοντα του φημίζεται τὸ περίφημο «σαντορινιὸ» κρασί.

18. Η ΑΝΑΦΗ. Ἡ νῆσος Ἀνάφη ἔχει 500 κατοίκους, εἶναι ἄδενδρη καὶ δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ ἐνδιαφέρο.

Εἰκ. 56. Ἀποψὶ τῆς Θήρας (Σαντορίνης)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η Κ Ρ Η Τ Η

Παρατηρήστε παιδιά στο χάρτη σας, τη νήσο **Κρήτη**. Βρίσκεται στα νότια της 'Ελλάδος. στη **Μεσόγειο** θάλασσα, ανάμεσα στο **Κρητικό** και **Λυβικό** πέλαγος.

'Η νήσος έχει σχήμα επίμηκες (στενόμακρο) κι εκτείνεται από δυμάς προς ανατολάς. Είναι το μεγαλύτερο νησί της 'Ελλάδος κι έχει μήκος 250 χιλ. και πλάτος από 12—60 χιλιόμετρα.

"Έχει έκταση 8.285 τετραγ. χιλμ. και πληθυσμό 465.000 κατοίκους. Το νησί, όπως βλέπετε, είναι περισσότερο όρεινό. Μεγάλα και ύψηλά βουνά όπως τα **Λευκά Όρη** (2.450 μ.), ή **"Ιδη** (Ψηλορείτης) (2.465 μ.) και ή **Δίκτη** (2.200 μ.), τα όποια είναι απόκρημα και συνεχή, δυσκολεύουν τη συγκοινωνία της βόρειας με τη νότια πλευρά.

'Ανάμεσα στα βουνά υπάρχουν μικρές πεδιάδες εύφορώτατες. Τα κυριώτερα προϊόντα της νήσου είναι : έλιές, λάδια, σταφίδα σουλτανίνα, έσπεριδοειδή (πορτοκάλια - μανταρίνια - λεμόνια), κάστανα, αμύγδαλα, ξυλοκέρατα και σιτηρά.

Τό κλίμα της νήσου είναι μεσογειακό στα χαμηλά μέρη και ήπειρωτικό στα όρεινά. Γενικά όμως ή Κρήτη έχει τό καλύτερο κλίμα της 'Ελλάδος.

'Η Κρήτη κατοικείται από αρχαιοτάτων χρόνων και ό πρώτος έλληνικός πολιτισμός, 2.000 π. Χ. ό λεγόμενος **Κρητικός** ή **Μινωικός** αναπτύχθηκε σ' αυτή. 'Απ' εκεί ό πολιτισμός μεταδόθηκε στην άλλη 'Ελλάδα. "Έτσι ή Κρήτη πρέπει νά θεωρηθή ή **Μάννα του πολιτισμού μας**.

'Ο λαός που κατοικεί τη Κρήτη, σήμερα, είναι γνήσιος έλληνικός, φιλόξενος, εύφυής, φιλελεύθερος, φιλοπρόοδος και προπάντων γενναίος.

Διοικητική διαίρεσι : 'Η Κρήτη διαιρείται σέ 4 Νομούς.

1. Νομός Χανίων

'Ο Νομός Χανίων κατέχει τό δυτικόν μέρος της νήσου και συνορεύει προς Α. με τόν Ν. Ρεθύμνης. "Έχει έκταση 2.400 τετρ. χιλμ. και πληθυσμό 128.000 κατοίκους.

Πρός τό Κρητικόν πέλαγος σχηματίζονται οί **κόλποι :** Κισάμου, Χανίων, Σούδας και 'Αλυμυροσ και τά **ακρωτήρια :** Γραμβουσα, Σπάθα και Μελέχας.

Μορφολογία του εδάφους : Τό έδαφος του Ν. είναι όρεινό στό κέντρο και προς τό Λιβικό πέλαγος, όπου ύψώνονται τά **Λευκά Όρη** και πεδινό προς τά βόρεια παράλια.

Κλίμα — Προϊόντα : Τό κλίμα είναι γενικά εύκρατο και υγιεινό. 'Ο Ν. παράγει πολλά και έκλεκτά προϊόντα : έλιές, λάδι, έσπεριδοειδή,

σταφίδα, κρασί, σũκα, κάστανα, χαρούπια, κουκούλια, και κτηνοτροφικά προϊόντα.

Συγκοινωνία : Οι κυριότερες πόλεις και κωμοπόλεις του Ν. συνδέονται με αυτοκινητοδρόμους. Ἡ πρωτεύουσα τὰ Χανιά ἔχει ἀεροπορική και ἀτμοπλοϊκή συγκοινωνία.

Διοικητική διαίρεσι :
Ἐ Νομὸς διαιρεῖται σὲ 5 ἑπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Κυδωνίας με πρωτ. τὰ *Χανιά* (35.000 κάτ.), τοῦ Νομοῦ και ἔδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Κρήτης. Εἶναι ὠραία πόλι με ζωηρὴ ἔμπορική κίνησι. Τὰ σαπυνοποιεῖα της κατασκευάζουν ἐκλεκτὸ σαπὺν. Προάστειο τῶν Χανίων εἶναι ἡ ὠραία *Χαλέπια*, ὅπου εἶναι ὁ τάφος τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος *Ἐλευθερίου Βενιζέλου*. Ἄλλες κωμοπόλεις εἶναι οἱ *Μουρνιές*, τὸ *Νεροκούκου*, τὰ *Περβόλια* και ἡ *Σούδα* με τεράστιο και ἀσφαλῆστατο λιμάνι.

Εἰκ. 57. Κρητικοὶ ἑπανάστατες

2) Ἐπαρχία Κισάμου με πρωτ. τὸ *Καστέλι* (2.000 κάτ.).

3) Ἐπαρχία Σελίνου με πρωτ. τὴν ὄχυρὰ κωμόπολι *Κάνδανο*.

4) Ἐπαρχία Σφακιῶν με πρωτ. τὴ *Χώρα Σφακιῶν*, γνωστὴ γιὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνες τῶν κατοίκων της ἐναντίον τῶν Τούρκων.

5) Ἐπαρχία Ἀποκορώνου με πρωτ. τὴ *Βάμο* (1.200 κάτ.).

2. Νομὸς Ρεθύμνης

Ἐ Νομὸς συνορεύει πρὸς Α. με τὸ Ν. Ἡρακλείου, πρὸς Δ. με τὸ Ν. Χανίων και βρέχεται πρὸς Β. ἀπὸ τὸ Κρητικὸν πέλαγος και πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Πρὸς Β. σχηματίζεται ὁ κόλπος τοῦ *Ἄλμυροῦ* και πρὸς Ν. ὁ κόλπος τῆς *Μεσσαράς*.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ ἔδαφος τοῦ Ν. στὸ κέντρον εἶναι ὄρεινὸ καὶ ὑψώνεται τὰ ὑψηλότερο βουνὸ τῆς Κρήτης ἢ *"Ιδη* (Ψηλορείτης). Τὰ παράλια εἶναι πεδινὰ καὶ σχηματίζουν εὐφορες κοιλάδες.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ κύριώτερα προϊόντα τοῦ Ν. εἶναι : τὸ λάδι, οἱ ἐλιές, τὰ σταφύλια, τὰ ἔσπεριδοειδῆ, τὰ χαρούπια, οἱ πατάτες, καὶ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. τὸ Ρέθυμνο ἔχει ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ συνδέεται μὲ τὶς κωμοπόλεις τοῦ Νομοῦ μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ρεθύμνης διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Ρεθύμνης μὲ πρωτ. τὸ *Ρέθυμνο* (14.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Κοντὰ στὴ πόλι, πρὸς τὰ νοτιοανατολικά βρίσκειται ἡ ἱστορικὴ *Μονή* τοῦ *Ἀραδίου*, ὅπου τὸ 1866 οἱ Κρήτες ἐπαναστάτες ἐπροτίμησαν ν' ἀνατιναχθοῦν στὸν ἀέρα, παρά νὰ παραδοθοῦν στοὺς Τούρκους.

2) Ἐπαρχία Ἁγίου Βασιλείου μὲ πρωτ. τὸ *Σπήλι* (1.000 κάτ.).

3) Ἐπαρχία Ἀμαρίου μὲ πρωτ. τὸ *Νεὺς Ἀμάρι*.

4) Ἐπαρχία Μυλοποτάμου μὲ πρωτ. τὸ *Πέραμα*.

3. Νομὸς Ἡρακλείου

Ὁ Νομὸς Ἡρακλείου συνορεύει πρὸς Α. μὲ τὸ Ν. Λασηθίου, πρὸς Δ. μὲ τὸ Ν. Ρεθύμνης, πρὸς Β. βρέχεται ἀπὸ τὸ Κρητικὸν πέλαγος καὶ πρὸς Ν. ἀπὸ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος.

Πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος σχηματίζεται ὁ κόλπος τοῦ *Ἡρακλείου* καὶ πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος ὁ κόλπος τῆς *Μεσσαράς*.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Ν. εἶναι πεδινὸ. Πρὸς τὸν Ν. Ρεθύμνης ὑψώνεται τὸ ὄρος *"Ιδη* καὶ πρὸς τὸ Ν. Λασηθίου τὸ ὄρος *Δίκτη* (Δικταῖα ὄρη).

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα τοῦ Ν. εἶναι εὐκρατο καὶ ὑγιεινὸ. Τὰ προϊόντα εἶναι ἄφθονα καὶ ποικίλα. Παράγει, σιτηρὰ, καπνὰ, λάδι, ἐλιές, σταφύλια, ἔσπεριδοειδῆ, κρασιά, χαρούπια καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Συγκοινωνία : Ἡ πρωτ. τὸ Ἡράκλειο ἔχει πυκνὴ ἀτμοπλοϊκὴ καὶ ἀεροπορικὴ συγκοινωνία. Οἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωριά συνδέονται μὲ αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Ἡρακλείου διαιρεῖται σὲ 7 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Τεμένους μὲ πρωτ. τὸ *Ἡράκλειο* (54.000 κάτ.) ποὺ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Εἶναι ὠραία πόλι, ἡ μεγαλύτερη τῆς Κρήτης, μὲ καλὴ ρυμοτομία, καλὲς οἰκοδομὲς καὶ ἔχει τὸ μοναδικὸ στὸν κόσμῳ *μουσεῖο*, στὸ ὁποῖο φυλάσσονται τὰ εὐρήματα τοῦ *Κρητικοῦ* ἢ *Μινωικοῦ πολιτισμοῦ*. Γύρω ἡ πόλι περιβάλλεται ἀπὸ μεγαλοπρεπῆ Βενετικὰ τεῖχη. Εἶναι πόλι μὲ ζωηρὴ ἔμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ κίνησι, γιατί' ἔχει πλούσια ἐνδοχώρα.

Πρὸς νότον τοῦ Ἡρακλείου σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως *Κνωσσού*, ποῦ ἦταν πρωτ. τοῦ θρυλικοῦ βασιλιᾶ *Μίνωα*, ὁ ὁποῖος ἔζησε 2.000 π. Χ. καὶ δημιούργησε τὸ μεγάλο *Κρητικὸ* ἢ *Μινωϊκὸ* πολιτισμὸν.

2) Ἐπαρχία Μαλεβυζίου με πρωτ. τὸν *Ἅγιο Μύρωνα*.

3) Ἐπαρχία Πυργιωτίσσης με πρωτ. τοὺς *Βόρρους*. Στὰ νότια τῶν Βόρρων σώζονται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως τῆς *Φαιστοῦ*.

4) Ἐπαρχία Καινουργίου με πρωτ. τὶς *Μοῖρες*.

5) Ἐπαρχία Μονοφατισίου με πρωτ. τὸν *Πύργο*.

6) Ἐπαρχία Βιάννου με πρωτ. τὸ *Πεῦκο*.

7) Ἐπαρχία Πεδιάδος με πρωτ. τὸ *Καστέλι*.

Ἱστορικοὶ τόποι : Κνωσσός, Φαιστός, Ἡράκλειο, Γόρτυνα.

4. Νομὸς Λασηθίου

Ὁ Νομὸς Λασηθίου κατέχει τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς νήσου καὶ συνορεύει πρὸς Δ. με τὸ Νομὸ Ἡρακλείου.

Πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος σχηματίζονται οἱ κόλποι τοῦ *Μεραμπέλου* καὶ τῆς *Σητείας*, καὶ τὰ ἀκρωτήρια *Ἅγιος Ἰωάννης* καὶ τὸ *Σίδερο*.

Μορφολογία τοῦ ἐδάφους : Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Νομοῦ εἶναι ὄρεινὸ με κύρια ὄρη, τὰ *Δικταῖα* καὶ τὰ ὄρη *Σητείας*.

Τὰ πεδινὰ τμήματα ἀποτελοῦν οἱ κοιλάδες τῆς *Ἱεράπετρας* καὶ τοῦ *Ἁγίου Νικολάου*.

Κλίμα — Προϊόντα : Τὸ κλίμα καὶ τὰ προϊόντα εἶναι ὅμοια με τὰ προϊόντα τῶν ἄλλων Νομῶν, ἀλλὰ ὀλιγώτερα, γιὰ τὸ ἔδαφος εἶναι ὄρεινὸ καὶ ἀρκετὰ γόνιμο.

Συγκοινωνία : Ἔχει ἀτμοπλοϊκὴ συγκοινωνία καὶ οἱ μεγαλύτερες κωμοπόλεις συνδέονται με αὐτοκινητοδρόμους.

Διοικητικὴ διαίρεσι : Ὁ Νομὸς Λασηθίου διαιρεῖται σὲ 4 ἐπαρχίες.

1) Ἐπαρχία Μεραμπέλου με πρωτ. ὁ *Ἅγιος Νικόλαος* (3.500 κάτ.), ποῦ εἶναι καὶ πρωτ. τοῦ Νομοῦ. Ἄλλη κωμόπολι εἶναι ἡ *Νεάπολι*.

2) Ἐπαρχία Λασηθίου με πρωτ. τοὺς *Τζεμιάδες*.

3) Ἐπαρχία Ἱεράπετρας με πρωτ. τὴν *Ἱεράπετρα* (5.600 κάτ.).

4) Ἐπαρχία Σητείας με πρωτ. τὴ *Σητεία* (4.500 κάτ.).

Στὸν κόλπο τοῦ *Μεραμπέλου*, εὑρίσκεται ἡ μικρὰ νήσος *Σπιναλόγκα*, στὴν ὁποία περιορίζουν, ὅσους πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀθεράπευτη καὶ φοβερὴ ἀρρώστεια, τὴ *λέπρα*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Δ Ω Δ Ε Κ Α Ν Η Σ Α

"Ας παρατηρήσωμε τώρα στο χάρτη τὰ Δωδεκάνησα. Βρίσκονται νοτιοανατολικά τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος κοντὰ στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας (Τουρκίας).

Λέγονται Δωδεκάνησα γιατί τὰ μεγαλύτερα νησιά εἶναι δώδεκα : 1) *Ρόδος*, 2) *Κάρπαθος*, 3) *Κῶς*, 4) *Κάλυμνος*, 5) *Ἀστυπάλαια*, 6) *Δέρος*, 7) *Πάμμος*, 8) *Κάσσος*, 9) *Σύμη*, 10) *Τήλος*, 11) *Νίσυρος*, 12) *Χάλκη*.

Ἄκόμη πρέπει ν' ἀναφέρωμε τὸ νησάκι *Καστελλόριζο (Μεγίστη)*, ποῦ βρίσκεται ἀνατολικά τῆς Ρόδου κι ἔχει πολὺ καλὸ λιμάνι.

Τὰ νησιά αὐτὰ κατοικοῦνται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἀπὸ Ἑλληνες, οἱ ὅποιοι ἂν κι ἔμειναν 500 χρόνια ὑπόδουλοι, δὲν ξέχασαν τὴ γλώσσα τους, τὴν ἱστορία τους καὶ τὴ θρησκεία τους, μὰ τὰ διατήρησαν μὲ ὄλες τὶς πιέσεις καὶ κράτησαν ψηλὰ τὴ μαρτυρικὴ σημαία τῆς λευτεριάς τους.

Στὰ 1522 ὅλα τὰ Δωδεκάνησα ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι τὰ κράτησαν μέχρι τὸ 1910, ὅποτε τὰ Δωδεκάνησα ἄλλαξαν ἀφέντη κι ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Ἰταλῶν. Στὴν Ἰταλικὴ κατοχὴ ἔμειναν μέχρι σχεδὸν τὸ 1947.

Οἱ Ἰταλοὶ προσεπάθησαν μὲ κάθε τρόπο νὰ σβήσουν τὸ ἔθνικὸ αἷσθημα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τῶν Δωδεκανησίων. Τοὺς ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα καὶ τοὺς ἐξηνάγκασαν νὰ φύγουν στὴν Ἑλλάδα, στὴν Αἴγυπτο καὶ α' ἄλλα μέρη.

Ὅμως, μὲ ὅλα αὐτὰ, ἡ ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Δωδεκανήσου ἔμεινε ἀδούλωτη καὶ τὸ ἔθνικὸ φρόνημά της ἀκμαιοτάτο.

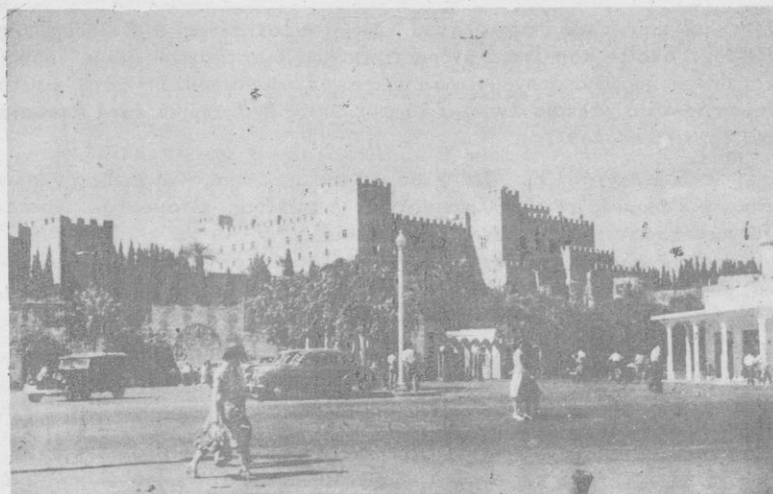
Πάντα οἱ Δωδεκανησιοὶ περίμεναν νὰ φυσηξὴ καὶ σ' αὐτοὺς ὁ μωρωμένος ἀέρας τῆς γλυκειᾶς λευτεριάς. Καὶ δὲν ἄργησε ! Στὶς 31 Μαρτίου 1947, στὸ Διοικητικὸ Μέγαρο τῆς Ρόδου ὑψώθηκε περήφανα ἡ γαλανόλευκη, ὅπως καὶ σ' ὄλες τὶς πόλεις καὶ τὰ χωριά τῶν Δωδεκανήσων. Πάλι τὰ Δωδεκάνησα στὴν ἀγκαλιά τῆς *Μητέρας Ἑλλάδος*.

1. Ἡ Ρόδος

Ἡ Ρόδος εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ τ' ὀμορφότερο ἀπὸ τὰ Δωδεκάνησα. Θὰ ἔχετε ἀκούσει, ὅτι χιλιάδες Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐπισκέπτονται τὸ νησί κάθε χρόνο, ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσί του.

Εἶναι μαγευτικὸ νησί, μὲ γλυκὸ μεσογειακὸ κλίμα. Ἔχει 55.000 χιλ. κατοίκους. Εἶναι περισσότερο ὄρεινὸ. Τὸ μεγαλύτερό του βουνό, ὁ *Ἀτάβυρος* (1240 μ.) ἀπλώνεται σχεδὸν σ' ὀλόκληρο τὸ νησί.

Στὸ ἐσωτερικὸ, καὶ κυρίως στὰ παράλια τοῦ νησιοῦ, ὑπάρχουν μικρὲς κοιλάδες εὐφωρτώτατες καὶ πλούσιες σὲ φυσικὲς καλλονές.

Εικ. 58. Τό «Καστέλλο» τῆς Ρόδου

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι ἡ *Ρόδος* (24.000 κά.), πού εἶναι κτισμένη στή ΒΑ. ἄκρη τῆς νήσου σέ καλὸ λιμάνι. Εἶναι πρωτεύουσα ὄλων τῶν Δωδεκανήσων κι ἔδρα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ. Ἡ ἀρχαία πόλι κτίστηκε τὰ 400 π. Χ. Σήμερα ἡ πόλι χωρίζεται στὴν παλιά καὶ στὴ νέα πόλι. Ἡ παλιά πόλι κλείνεται μὲ φρούριο. Ἡ νέα πόλι, ἀπλώνεται ἔξω ἀπὸ τὸ φρούριο καὶ παρουσιάζει ὄψι μεγαλοπόλεως.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε ὅτι οἱ Ἴταλοὶ ἔκτισαν λαμπρὰ οἰκοδομήματα στὴ Ρόδο, γιατί ἤθελαν μ'αὐτὰ νὰ προσελκύσουν τοὺς Δωδεκανησίους.

Τέτοια κτίρια εἶναι τὸ Διοικητήριο, τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο τῆς Ρόδου, τὰ δυὸ θαυμάσια ξενοδοχεῖα, (τὸ ξενοδοχεῖο τῶν Ρόδων καὶ τὸ ξενοδοχεῖο τῆς Ἐλάφου), οἱ ωραιότατες ἐκκλησίες τῆς κ.ἄ. Οἱ δρόμοι τῆς πόλεως εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἀσφαλτοστρωμένοι.

Ἐξω τῆς πόλεως ὑπάρχουν θαυμάσιες φυσικὲς καλλονές, πού τις στολίζουν οἱ πολλὲς βίλλες, τις ὁποῖες ἔχτισαν οἱ Ἴταλοί.

Ὁλόκληρο τὸ νησί συνδέεται μὲ ἀμαξιτοὺς δρόμους μῆκους συνολικὰ πεντακοσίων πενήντα χιλιομέτρων.

Ἡ διαδρομὴ ἀνά τις κομποπόλεις καὶ τὰ χωριὰ τοῦ νησιοῦ, μὲ τις ἀναρίθμητες φυσικὲς καλλονές τους εἶναι μιὰ πραγματικὴ ἀπόλαυσι.

Τὸ νησί παράγει σιτηρὰ, ὄσπρια, ἐλιές, λάδια, κρασιὰ πολλὰ κι ἐκλεκτὰ, πορτοκάλια, μανταρίνια, μπανάνες καὶ λεμόνια.

Ἡ Ρόδος ἀπ' τὴν ἀρχαία ἐποχὴ εἶχε ἀναπτύξει σπουδαῖο πολιτισμὸ καὶ λέγεται, ὅτι εἶχε 600.000 κατοίκους !

Στὸ λιμάνι τῆς ἐπίσης λέγουν, ὅτι ἦταν στημένος ὁ *Κολοσσὸς* τῆς *Ρόδου*, ὁ ὁποῖος παρίστανε ἄνδρα τεραστίων διαστάσεων (45 μ. ὕψους) καὶ ὅτι τὰ καράβια περνοῦσαν κάτω ἀπ' τὰ σκέλια τοῦ Γι' αὐτὸ καὶ τὸ τεράστιο αὐτὸ χάλκινο ἄγαλμα ἐθεωρεῖτο ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ *ἐπὶ θαύματα τοῦ ἀρχαίου κόσμου*.

2. Η ΚΑΛΥΜΝΟΣ. Τρίτο σὲ πληθυσμῷ νησί τῶν Δωδεκανήσων εἶναι ἡ *Κάλυμνος* μὲ 15.000 κατοίκους, ἐνῶ εἶναι τέταρτο σὲ ἔκτασι. Τὸ νησί παράγει ἐσπεριδοειδῆ καὶ σταφύλια.

Ὁ μεγάλος ὁμως πληθυσμὸς τοῦ ὀφείλεται στὸ ὅτι οἱ κάτοικοι εἶναι *οἱ καλύτεροι σφουγγαράδες τοῦ κόσμου* καὶ μὲ τὴν τέχνη τους αὐτῆ, ἡ ὁποία εἶναι πάρα πολὺ σκληρῆ, κερδίζουν πολλὰ χρήματα.

3. Η ΚΩΣ. Ἡ *Κῶς* εἶναι τὸ δεύτερο σὲ ἔκτασι νησί μὲ 21.000 κατοίκους. Εἶναι εὐφορο νησί, παράγει ἐσπεριδοειδῆ, ἀμύγδαλα καὶ σῦκα κι ἔχει τίς περισσότερες φυσικὲς καλλονές ἀπ' ὅλα τὰ Δωδεκάνησα. Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ ὀνομαστότερου γιατροῦ τῆς ἀρχαιότητος *Ἱπποκράτη*.

4. Η ΠΑΤΜΟΣ. Ἡ *Πάτμος* βρίσκεται κοντὰ στὴ νῆσο *Σάμο*. Στὸ νησί αὐτὸ ἔζησε, ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιό του καὶ πέθανε πολὺ γέρος, *ὁ πρὸ ἀγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος*.

Ἀπ' τὴν Πάτμο καταγόταν καὶ ὁ *Ἐμμανουὴλ Σάνθος*, ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς πρώτους ἰδρυτὲς τῆς *Φιλικῆς Ἐταιρείας*, ἡ ὁποία ὠργάνωσε τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821.

Τὸ νησί σήμερα ἔχει 3.000 κατοίκους.

5. Η ΛΕΡΟΣ. Τὸ νησί ἔχει 7.000 κατοίκους ἀπ' τοὺς ὁποίους, ἄλλοι ναυτικοὶ κι ἄλλοι ἐργάζονται στὰ μεταλλεῖα μολύβδου τοῦ νησιοῦ. Ἐπειδὴ ἔχει καλὰ λιμάνια ἓνα ἀπὸ αὐτὰ οἱ Ἴταλοὶ τὸ εἶχαν κάμει πολεμικὸ ναῦσταθμο.

6. Η ΚΑΡΠΑΘΟΣ. Ἡ *Κάρπαθος* εἶναι μεγάλο νησί, τὸ ὁποῖο βρίσκεται νοτιοδυτικὰ τῆς Ρόδου κι ἔχει 8.500 κατοίκους.

Ἐπειδὴ τὸ νησί εἶναι ἄγονο, οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ψαρική καὶ πολλοὶ ξενιτεύονται σ' ἄλλα μέρη γιὰ νὰ βροῦν ἐργασία.

7. Η ΑΣΥΠΑΛΛΑΙΑ. Ἡ *Ἀσυνπάλαια* βρίσκεται κοντὰ στὶς Κυκλάδες. Ἐχει 2.000 κατοίκους. Παράγει σιτηρὰ, φρούτα κι ἐξαιρετικὸ μέλι. Οἱ κάτοικοὶ τῆς εἶναι γεωργοὶ καὶ ψαράδες.

8. Η ΚΑΣΟΣ. Ἡ *Κάσος* βρίσκεται ΝΔ. τῆς Καρπάθου. Ἐχει 4.000 κατοίκους καὶ οἱ περισσότεροι εἶναι ναυτικοί. Κατὰ τὴν Ἐπανάστασι προσέφερε ὑπηρεσίες στὸν ἔθνικὸ ἀγῶνα, καὶ γι' αὐτὸ οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὸ νησί.

9. Η ΣΥΜΗ. Ἡ *Σύμη* βρίσκεται στὰ βόρεια τῆς Ρόδου. Ἐχει 4.000 κατοίκους, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ σπογγαλιεῖα καὶ τὸ ἐμπόριο,

γιατί τὸ νησί εἶναι ἄγονο καὶ πετρώδες. Στὸ νησί ὑπάρχουν ναυπηγεῖα μεγάλων καΐκιῶν.

10) Η ΤΗΛΟΣ. Τὸ νησάκι εἶναι ἄγονο καὶ ἔχει 1.500 κατοίκους.

11) Η ΧΑΛΚΗ. Τὸ νησί εἶναι ἄγονο, γεμάτο ξεκομμένους βράχους καὶ οἱ 1.000 κάτοικοί του ἀσχολοῦνται μὲ τὴ σπογγαλιεῖα.

12. Η ΝΙΣΥΡΟΣ. Ἡ *Νίσυρος* ἔχει καλὲς ἰαματικὲς πηγές.

13. ΚΑΣΤΕΛΛΟΡΙΖΟ (ΜΕΓΙΣΤΗ) Τὸ μικρὸ νησάκι *Καστελλόριζο* ποῦ λέγεται καὶ *Μεγίστη*, ἔχει 2.000 κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴ ναυτιλία καὶ τὴ σπογγαλιεῖα. Ἐπειδὴ ἔχει καλὸ λιμάνι, γι' αὐτὸ ἔχει μεγάλη στρατηγικὴ σημασία.

Διοικητικὴ διαίρεσι δὲν ἔχει γίνεи ἀκόμη τῶν Δωδεκανήσων. Τὰ νησιὰ τὰ διοικεῖ Γενικὸς Διοικητὴς, μὲ ἔδρα τὴ Ρόδο.

Τὰ Δωδεκάνησα ἔχουν ἕκτασι 2.500 τετρ. χλμ. καὶ πληθυσμὸ 120. κατοίκους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

« Ἐπτάνησα »

Τὰ νησιά αὐτὰ βρίσκονται στὰ δυτικά τῆς Ἑλλάδος, στὸ Ἴόνιο πέλαγος καὶ εἶναι τοποθετημένα στὴ γραμμὴ, ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότο. Λέγονται *Ἐπτάνησα*, γιατί τὰ μεγαλύτερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἑπτὰ: *Κέρκυρα, Παξοί, Δευκάδα, Ἰθάκη, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος* καὶ *Κύθηρα*.

Τὰ Κύθηρα βρίσκονται στὰ νότια τῆς *Πελοποννήσου*, ἀνάμεσα στ' ἀκρωτήρια *Ταίναρο* καὶ *Μαλέα* καὶ ὑπάγονται διοικητικὰ στὸ νομὸ Ἀττικῆς.

Τὰ Ἐπτάνησα εἶχαν ἀνέκαθεν Ἑλληνικὸ πλῆθυσμό, ὁ ὁποῖος ποτέ, κάτω ἀπὸ τὴν ξηγικὴ κατοχὴ δὲν ἔχασε τὴ γλῶσσα του, τὴ θρησκεία του καὶ τὴν προσήλωσί του στὶς ἔθνικές μας παραδόσεις.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων διετήρησαν ἄσβεστη τὴ λαχτᾶρα νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴ *Μεγάλῃ μητέρα Ἑλλάδα* καὶ ἐπιτέλους, στὰ 1864 δόθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Βασιλιᾶ Γεωργίου Α' στὴν Ἑλλάδα.

1. Νομὸς Κερκύρας

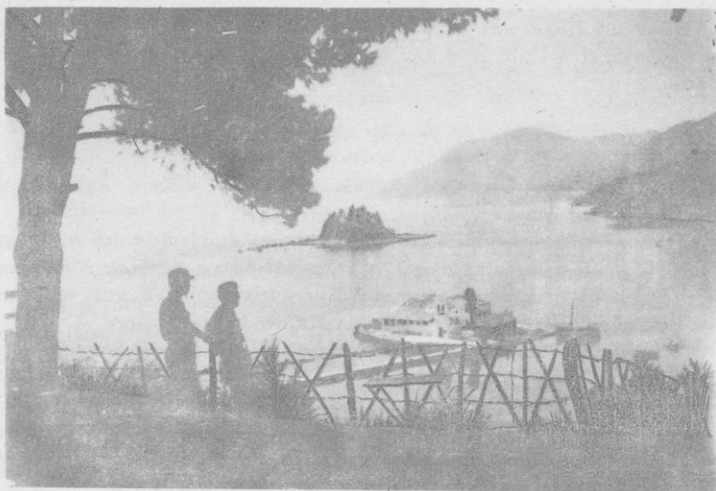
Τὰ νησιά *Κέρκυρα, Παξοί* καὶ *Ἀντίπαξοι* ἀποτελοῦν τὸ Νομὸ Κερκύρας.

Ἡ νήσος *Κέρκυρα*, βρίσκεται ἀπέναντι στὴν Ἥπειρο, στὴν εἴσοδο τοῦ *Ἀδριατικοῦ πελάγους*. Ἡ νήσος ἀπλώνεται σὲ μῆκος ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότο, κι ἔχει ἐλάχιστο πλάτος.

Εἶναι τὸ δεῦτερο νησί τοῦ Ἴονίου πελάγους σὲ μέγεθος, μετὰ τὴν Κεφαλλονιά, κι ἔχει ἑκτάσι 710 τετραγ. χιλμ. καὶ πλῆθυσμό 105.000 κατοίκους.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ τῆς *Ἐπαρχίας Κερκύρας* εἶναι ἡ *Κέρκυρα* (31.000 κάτ.) ἡ ὁποία εἶναι κτισμένη στὸ μέσο τῆς ἀνατολικῆς παραλίας. Εἶναι μιά ἀπὸ τίς μεγαλύτερες πόλεις τῆς Ἑλλάδος, μὲ καλὸ λιμάνι, ὠραῖες οἰκοδομές, δημόσια κτίρια, θέατρο, δημοτικὴ βιβλιοθήκη κλπ. πού σήμερα ὄλα σχεδὸν εἶναι μισοερείπωμένα ἀπ' τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν Ἰταλῶν στὸν Ἀλβανικὸ πόλεμο.

Σῴζεται μόνο σὲ καλὴ κατάστασι ὁ ναὸς τοῦ «*Ἁγίου Σπυρίδωνος*» πολιοῦχου τῆς πόλεως, τοῦ ὁποίου τὸ *θαυματουργὸ λείψανο* διατηρεῖται μέσα σὲ πολυτελῆ *λάργανα (κάσα)*.

Εικ. 59. Κέρκυρα : Τό Ποντικονήσι

Ἡ Κέρκυρα ἔχει θαυμάσιες φυσικὲς καλλονές καὶ ὑπέροχο κλίμα. Γι' αὐτὸ κοντὰ στὴν Κέρκυρα, σὲ 10 χιλμ. ἀπόστασι, ἡ Γερμανίδα αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ ἔκτισε ἕνα θαυμάσιο ἀνάκτορο τὸ λεγόμενο «*Ἀχιλλεῖο*» γιὰ νὰ ἔρχεται νὰ παραθερίζη.

Στὰ νότια τῆς Κερκύρας βρίσκεται τὸ ωραιότατο καὶ γραφικώτατο κατάφυτο νησάκι, τὸ γνωστὸ «*Ποντικονήσι*».

Γιὰ νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὸ ἐσώτερο τῶν νησιῶν εἶναι πολὺ εὐκόλο, γιατί ὀλόκληρο διασχίζεται ἀπὸ αὐτοκινητοδρόμους. Μεγάλια βουνὰ τὸ νησί δὲν ἔχει. Στὰ βόρεια ξαπλώνεται τὸ βουνὸ «*Παντοκράτορας*» (910 μ.) καὶ στὰ νότια μιὰ χαμηλὴ ὄροσειρὰ πὺ ἀνάμεσά τῆς βρίσκονται εὐφωρότατες κοιλάδες.

Τὸ κέντρο τοῦ νησιῶν εἶναι τελείως πεδινό. Τὸ νησί ἔχει κλίμα μεσογειακὸ μὲ πολλὲς βροχές. Ἔχει ἄφθονα νερὰ καὶ τόση βλάστησι καὶ πρασινάδα, ὅσο κανένα ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Ὀλόκληρο ἴσπεπάζεται ἀπὸ ἐλιές. Τὸ λάδι εἶναι τὸ κυριώτερο προϊόν του. Ἀκόμη παράγει σιτηρὰ, πατάτες, κρασιά κι ἐσπεριδοειδή.

Ἡ Κέρκυρα εἶναι πατρίδα τοῦ πρώτου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος *Ἰωάννου Καποδίστρια*. Στὰ παλιὰ χρόνια λεγόταν χώρα τῶν *Φαϊάκων* (θυμηθῆτε ἀπὸ τὴν ἱστορία σας τὸ βασιλεῖα τῆς *Ἀλκίνοο*, πὺ περιποιήθηκε τὸν ἥρωα *Ὀδυσσεά*).

Οἱ κάτοικοι τῆς Κερκύρας εἶναι εὐγενεῖς, φιλοπρόδοι, πολιτισμένοι κι ἀγαποῦν ἐξαιρετικὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ μουσική.

Τὰ νησιά *Παξοί* καὶ *Ἀντίπαξοι* εἶναι ὄρεινά καὶ βραχώδη, στὰ ὁποῖα εὐδοκιμεῖ ἡ ἑλιά, ἀπὸ τὴν ὁποία παράγεται ἐξαιρετικῆς ποιότητος λάδι.

2. Νομὸς Λευκάδος

Ἐν τῷ Νομῷ Λευκάδος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς νήσους Λευκάδα καὶ *Ἰθάκη*.

Ἡ νῆσος *Λευκάδα* βρίσκεται κοντὰ στὴν *Ἀγαθοναία* καὶ ἡ θάλασσα πού τὴ χωρίζει, ἔχει πλάτος 17 μέτρα καὶ βάθος 6 μέτρα. Ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπέναντι στεριά μὲ γέφυρα. Τὸ νησί εἶναι ὄρεινὸ καὶ στίς κοιλάδες του εὐδοκιμεῖ ἡ ἑλιά, τὸ ἀμπέλι καὶ τὰ ἐσπεριδοειδῆ.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι ἡ *Λευκάδα* (6.500 κάτ.) πατρίδα τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ μας *Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη*. Ἡ *Λευκάδα* εἶναι σεισμό-πληκτο μέρος.

Ἡ *Ἰθάκη* εἶναι ἓνα στενόμακρο νησί, πού βρίσκεται κοντὰ στὴν Κεφαλλονία. Εἶναι μᾶλλον ὄρεινὸ, ἀλλὰ πλούσιο σὲ γεωργικὰ προϊόντα. Παράγει λάδι σταφίδα καὶ κρασί καλῆς ποιότητος.

Πρωτεύουσα τοῦ νησιοῦ εἶναι τὸ *Βαθὺ* ἢ *Ἰθάκη* (3.000 κάτ.) ὠραία πόλι κτισμένη σὲ ἄσφαλτο καὶ ἀσφαλισμένον λιμάνι.

Ἡ *Ἰθάκη* εἶναι γνωστὴ σ' ὅλο τὸν κόσμον, γιατί ὑπῆρξε ἡ *πατρίδα τοῦ πολυμήχανου βασιλιᾶ καὶ ἥρωα τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, Ὀδυσσεύς*, ὁ ὁποῖος τράβηξε πολλὰ βάσανα ὥσπου νὰ γυρίσῃ στὴν ἀγαπημένη του πατρίδα.

Ἡ *Ἰθάκη*, ὅπως καὶ ἡ *Κεφαλλονία* καὶ ἡ *Ζάκυνθος*, κατεστράφη τελείως ἀπὸ τοὺς σεισμούς, πού ἔγιναν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1953, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὴ βοήθεια τοῦ Κράτους καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πού ἔδειξε ὅλος ὁ κόσμος πρὸς τὴν πατρίδα τοῦ «Ὀδυσσεύς» ἡ *Ἰθάκη* θὰ ξαναγίνῃ ὅπως πρῶτα καὶ καλύτερη.

3. Νομὸς Κεφαλληνίας

Ἡ *Κεφαλλονία* (Κεφαλλονία) εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ τὰ ἐπτάνησα. Ἔχει ἑκτάσι 723 τετρ. χιλιόμετρα καὶ πληθυσμὸ 47.000 κατοίκους. Τὸ νησί εἶναι περισσότερον ὄρεινὸ καὶ τὸ μεγαλύτερον βουνὸ του ὁ *Αἶνος* (1.620 μ.) εἶναι κατάφυτο, στὰ χαμηλὰ μὲ πλατάνια καὶ ψηλότερα μὲ ἔλατα, πού εἶναι τὰ ὠραιότερα καὶ ὑψηλότερα ὄλης τῆς Ἑλλάδος.

Μικρὰ ποτάμια κυλοῦν στίς μικρὰς κοιλάδες τῆς νήσου καὶ τίς κάνουν πολὺ γόνιμες. Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς εἶναι : λάδι, σταφίδα, κρασί, σιτηρὰ, ἐσπεριδοειδῆ κ. ἄ.

Πρωτεύουσα τῆς Κεφαλληνίας εἶναι τὸ *Ἀργοστόλι* (9.000 κάτ.) χτισμένον σὲ ἀσφαλέστατον καὶ τόσο μεγάλο λιμάνι πού μπορεῖ νὰ χωρέσῃ ὀλόκληρον τὸν Ἀγγλικὸ στόλον. Ἡ πόλι ἦταν ἄσφαλτος μὲ πλατεῖς δρόμους.

μους, ώραίες οικοδομές και μεγαλοπρεπή φιλανθρωπικά καταστήματα, όπως η *Βαλλιάνειος βιβλιοθήκη* κ.ά. αλλά σήμερα είναι όλα σωρός από έρείπια. Δυστυχώς όλες οι άλλες πόλεις και τα χωριά του νησιού κατεστράφησαν από τους τρομερούς σεισμούς του 'Ιουλίου 1953.

Νοτιοανατολικά του 'Αργοστολίου σέ 10 χιλ. απόσταση βρίσκεται η περίφημη μονή του *'Αγίου Γερασίμου*, προστάτη του νησιού, στην οποία διατηρείται σέ άργυρή λάρνακα (κάσα) *το σεπτό λείψανο του 'Αγίου*.

'Απέναντι άπ' τó 'Αργοστόλι είναι κτισμένη ή δεύτερη σέ πληθυσμό πόλι τής Κεφαλληνίας, τó *Ληξούρι* (5.000 κάτ.) πατρίδα του ποιητού και σοφού *'Ανδρέα Λασκαράτου*.

"Άλλη πόλι άξια λόγου στέ νησί ήταν ή *Σάμη* (2.000 κάτ.) χτισμένη στή μέση τής ανατολικής πλευράς τής νήσου. 'Ολόκληρο τó νησί συνδέεται με αυτοκινητόδρομους.

Τó κλίμα του νησιού όπως και τής Κέρκυρας και τών άλλων έπτανήσων είναι μεσογειακό, γλυκό κι ευχάριστο.

Οι κάτοικοι του νησιού φημίζονται για τó έμπορικό και έπιχειρηματικό τους πνεύμα. Κεφαλλονίτες βρίσκονται σ' όλο τόν κόσμο, κι όπου κι άν πάν πλουτίζουν. Πολλοί Κεφαλλονίτες είναι έφοπλιστές μεγάλων έμπορικών κι έπιβατικών πλοίων.

"Η Κεφαλονιά έβγαλε πολλούς κορυφαίους "Έλληνες κι' άρκετούς έθνικούς ευεργέτες, όπως ó Π. Βαλλιάνος κι άλλοι. "Άς ευχήθουμε ότι γρήγορα θά άνοικοδομηθούν οι κατεστραμένες πόλεις και τα χωριά τής όμορφης Κεφαλληνίας.

4. Νομός Ζακύνθου

"Η *Ζάκυνθος* βρίσκεται άπέναντι στην *Πελοπόννησο* κι έχει έκταση 400 τετρ. χιλιομ. και πληθυσμό 38.000 κατοίκους.

Τó νησί είναι σχεδόν πεδινό, κατάφυτο, όλάνθιστο και μυρωμένο και δίκαια οι 'Ιταλοί τ' όνόμασαν *«Φύδρο ντι Λεβάνιε»* δηλ. *άνθος τής 'Ανατολής*.

'Ολόκληρο τó νησί με τα όμορφα χωριά του (55 περίπου) και τα διαρκώς άνθισμένα τοπία του, ήταν ένας έπίγειος παράδεισος.

Τó νησί παράγει σταφίδα, λάδι, κρασί κι έσπεριδοειδή, όλα άρίστης ποιότητας.

Πρωτεύουσα τής νήσου είναι ή *Ζάκυνθος* (11.000 κάτ.) χτισμένη στην ανατολική παραλία τής.

"Ηταν από τις ωραιότερες πόλεις τής 'Ελλάδος και τα σπίτια τής είχαν κάτω στοές, όπως συνηθίζεται στις 'Ιταλικές πόλεις.

Είχε θαυμάσιους δρόμους, ωραιότατες έκκλησίες, θαυμάσια μέγαρα και δημόσια κτίρια, που όλα σήμερα κóιτονται σέ έρείπια, από τους καταστρεπτικώτατους σεισμούς του 'Ιουλίου 1953. Ευχόμεθα νά άνοι-

κοδομηθῆ γρήγορα καὶ νὰ ξανανθίσῃ τὸ γέλιο καὶ ἡ χαρὰ στὰ χεῖλη τῶν εὐγενικῶν κατοίκων της.

Οἱ Ζακυνθinoὶ εἶναι εὐγενεῖς, φιλόμουσοι, ἀλλὰ καὶ καλοὶ ἔμποροι καὶ ἐπιχειρηματίες. Ἡ Ζάκυνθος εἶναι πατρίδα τοῦ μεγαλύτερου ἔθνικοῦ μας ποιητοῦ, τοῦ *Διονυσίου Σολωμοῦ*, ὁ ὁποῖος ἔγραψε *τοὺς ἀθάνατους στίχους τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ὑμνοῦ* :

*«Σὲ γνωρίζω ἀπ' τὴν κόψι
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή. . .»*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς		Σελίς
Εισαγωγή	3	β) Οικονομ. ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου	36
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ		γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Πελοποννήσου	38
Κεφάλαιον Α'		1. Νομὸς Κορινθίων	38
Γεωγραφικὰ στοιχεῖα		*Αναγνώσματα : Ὁ Ἴσθμὸς τῆς Κορινθοῦ	39
Κεῖνο, πὺθ βλέπομε γύρω μας	4	» Ὁ Πευκίαις τοῦ Ξυλοκάστρου	40
α) Ὁ Οὐρανὸς μας	4	2. Νομὸς Ἀργολίδος	40
β) Ὁ Ὅριζωνας	5	*Αναγνώσματα : Τὰ δαυμάσια ἐρείπια τῶν Μυκηνῶν	
γ) Ὁ προσανατολισμὸς	6	3. Νομὸς Ἀρκαδίας	43
δ) Ἡ πυξίδα	6	*Αναγνώσματα : Διαδαινόντας τὴν Γορτυνία	45
Κεφάλαιον Β'		4. Νομὸς Λακωνίας	46
Ἡ Ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα		5. Νομὸς Μεσσηνίας	49
Α' Ἡ Ξηρὰ		6. Νομὸς Ἡλείας	52
1. Μορφές τῆς Ξηρᾶς	7	*Αναγνώσματα : Τὸ δαυμαστὸ κάστρο Χελμούτσι	54
2. Τὰ νερά τῆς Ξηρᾶς	9	7. Νομὸς Ἀχαΐας	54
α) Ποταμοὶ—χειμαρροὶ—ρύακια—πηγές	9	*Αναγνώσματα : Μέγα Σπήλαιον—Καλάβρυτα—Ἁγία Λαύρα	57
β) Οἱ λίμνες	9	Κεφάλαιον Β'	
Β' Ἡ θάλασσα		Ἰσπερὰ Ἑλλάδα—Εὐβοία	
1. Ἀπέραντη δεξαμένη ὑδάτων	11	(Ροῦμελε)	
2. Πῶς εἶναι ἡ θάλασσα	11	Ἡ χώρα τῶν βουνῶν καὶ τῶν λεβεντοκορμῶν τσολιδάων	59
Γ' Ἡ Ξηρὰ καὶ ἡ θάλασσα		α) Φυσικὴ περιγραφὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος	60
1. Ὁ περίγυρος τῆς Ξηρᾶς. (Παράλια—κόλποι—ἀκρωτήρια)	11	β) Οἰκονομ. ἐξέτασι τῆς Στερ. Ἑλλάδος	61
2. Χερσονήσος—Ἴσθμοὶ—Πορθμοὶ—Διώρυγα	13	γ) Πολιτ. ἐξέτασι τῆς Στερ. Ἑλλάδος	63
3. Τὸ νησί, ὁ σκόπελος καὶ ὁ ὕψαλος	15	1. Νομὸς Ἀττικῆς	63
4. Τὸ κλίμα	16	2. Νομὸς Βοιωτίας	69
5. Στεριανοὶ καὶ θαλασσινοὶ	16	3. Νομὸς Φωκίδος	71
6. Μέσα συγκοινωνίας	17	4. Νομὸς Φωκίδος	72
7. Μέσα ἐπικοινωνίας	20	*Αναγνώσματα : Ἰτὸν ἱερὸν χῶρον τῶν Δελφῶν	74
Κεφάλαιον Γ'		5. Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας	75
Τὰ γεωγραφικὰ στοιχεῖα ἐπὶ τῆς χάρτης		*Αναγνώσματα : Ἡ ἱερὴ πόλις τοῦ Μεσολογγίου	78
α) Τί εἶναι ὁ Γεωγραφικὸς χάρτης	21	6. Νομὸς Εὐρυτανίας	78
β) Διαβάζω τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδος	21	7. Νομὸς Εὐβοίας	79
Η ΓΗ		Κεφάλαιον Γ'	
Μία σφαῖρα κρεμασμένη ἐπὶ τὸ διάστημα	22	Ἡ Θεσσαλία	
ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ		Ὁ Θεσσαλικὸς κάμπος ὁ αἰώνιος τροφὸδότης τῆς Ἑλλάδος	82
α) Φυσικὴ περιγραφὴ τῆς Ἑλλάδος	23	α) Γεωφυσικὴ περιγραφὴ τῆς Θεσσαλίας	83
β) Οἰκονομικὴ περιγραφὴ τῆς Ἑλλάδος	25	β) Οἰκονομ. ἐξέτασι τῆς Θεσσαλίας	84
γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Ἑλλάδος	28	γ) Πολιτικὴ ἐξέτασι τῆς Θεσσαλίας	84
Κοινότητα—Ἐπαρχία—Νομὸς—Γεωγραφικὸ διαμέρισμα		1. Νομὸς Λαρίσης	84
1. Ἡ Κοινότητα	28	*Αναγνώσματα : Ἡ μαγευτικὴ κοιλὰδα τῶν Τερμῶν	86
2. Ἡ Ἐπαρχία	29	2. Νομὸς Μαγνησίας	87
3. Ὁ Νομὸς	29		
Σημεῖωσις—Ἀσκήσεις ἀνακεφαλαιωτικές :			
α) Ἡ Κοινότητά μου	30		
β) Ἡ Ἐπαρχία καὶ ὁ Νομὸς μου	30		
γ) Τὸ Γεωγραφικὸν διαμέρισμα	31		
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ			
Κεφάλαιον Α'			
Πελοπόννησος (Μοριάς)			
Τόποι καὶ ἄνθρωποι τοῦ Μοριά	33		
α) Γεωφυσ. περιγρ. τῆς Πελοποννήσου	35		

	Σελίς	Σελίς
3. Νομός Καρδίτσας	88	
4. Νομός Τρικάλων	89	
Κε φ ά λ α ι ο Δ'		
Η Ήπειρος		
Η χώρα των «Εθνικών ευεργετών» και της Πίνδου	91	
α) Γεωφω. περιγραφή της Ήπειρου	92	
β) Οικονομική εξέταση της Ήπειρου	93	
γ) Πολιτική εξέταση της Ήπειρου	94	
1. Νομός Άρτης	94	
2. Νομός Πρεβέζης	95	
3. Νομός Ίωαννίνων	96	
4. Νομός Θεσπρωτίας	98	
Κε φ ά λ α ι ο Ε'		
Η Μακεδονία		
Η χώρα του Μεγάλου Άλεξάνδρου	100	
α) Γεωφ. περιγραφή της Μακεδονίας	101	
β) Οικονομ. εξέταση της Μακεδονίας	102	
γ) Πολιτική εξέταση της Μακεδονίας	102	
α) Δυτική Μακεδονία		
1. Νομός Κοζάνης	103	
2. Νομός Καστοριάς	104	
Άναγνώσματα : Τό μυστικό της Καστοριάς	105	
3. Νομός Φλωρίνης	105	
β) Κεντρική Μακεδονία		
4. Νομός Θεσσαλονίκης	106	
5. Νομός Κιλκίς	109	
6. Νομός Πέλλης	109	
7. Νομός Ήμαθίας	111	
8. Νομός Πιερίας	113	
9. Νομός Χαλκιδικής	113	
γ) Ανατολική Μακεδονία		
10. Νομός Σερρών	114	
11. Νομός Δράμας	115	
12. Νομός Καβάλας	116	
Η Αυτόνομος περιοχή του Άγιου Όρους	117	
		Κε φ ά λ α ι ο ΣΤ'
		Η Θράκη
Η χώρα της Ροδόπης, του Νέστου και του Έβρου	119	
α) Φυσική περιγραφή της Δυτικής Θράκης	119	
β) Οικονομική εξέταση της Δ. Θράκης	119	
γ) Πολιτική εξέταση της Δ. Θράκης	120	
1. Νομός Ξάνθης	120	
2. Νομός Ροδόπης	122	
3. Νομός Έβρου	122	
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ		
Κε φ ά λ α ι ο Α'		
Νησιά του Ανατολικού Αιγαίου		
1. Νομός Λέσβου	123	
2. Νομός Χίου	124	
3. Νομός Σάμου	125	
Κε φ ά λ α ι ο Β'		
Κυκλάδες		
		127
Κε φ ά λ α ι ο Γ'		
Κρήτη		
1. Νομός Χανίων	130	
2. Νομός Ρεθύμνης	131	
3. Νομός Ήρακλείου	132	
4. Νομός Λασηθίου	133	
Κε φ ά λ α ι ο Δ'		
Δωδεκάνησα		
1. Ρόδος	134	
Κε φ ά λ α ι ο Ε'		
Νησιά του Ιονίου Πελάγους		
1. Νομός Κερκύρας	138	
2. Νομός Λευκάδος	140	
3. Νομός Κεφαλληνίας	140	
4. Νομός Ζακύνθου	141	
Πίνακας περιεχομένων	143	

024000027891

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "ΑΤΑΛΑΝΤΙΔΟΣ," ΑΘΗΝΑΙ.
Βοηθητικά Βιβλία Δημοτικού Σχολείου

ΤΑΞΙΣ Α'

- No 2 Μαθαίνω άπ' όλα
- 3 Γραμματική
- 4 Αριθμητική
- 5 Πατριδογνωσία

ΤΑΞΙΣ Β'

- No 8 Μαθαίνω άπ' όλα
- 9 Γραμματική
- 10 Αριθμητική
- 11 Πατριδογνωσία

ΤΑΞΙΣ Γ'

- No 12 Ηρωική Ελλάδα
- 13 Γραμματική Αναγνωστικών
- 14 Παλαιά Διαθήκη
- 15 Γραμματική Δημοτ.
- 16 Αριθμητική
- 18α Αθήναι - Αττική - Ρούμελη
- 18β Θεσσαλονίκη - Μακεδονία
- 18δ Πελοπόννησος
- 18ε Κρήτη
- 19 Φυτά και ζώα
- 24 Γεωγρ. Ελλάδος
- 52 Φυσική Ιστορία

ΤΑΞΙΣ Δ'

- No 20 Καινή Διαθήκη
- 21 Γραμματ. Δημοτ.
- 22 Αριθμητική
- 24 Γεωγραφία Έλλ.
- 25 Φυτά και ζώα
- 26 Ιστορία Αρχ. Έλλ.
- 53 Γραμματική Αναγνωστικών
- 57 Φυσική Ιστορία

ΤΑΞΕΙΣ Γ'-Δ' (Συνδ/λίας)

- No 28 Ιστορία α' έτ. συνδ.
- 29 » β' » »

ΤΑΞΙΣ Ε'

- No 30 Γραμματ. (Κλειδα-Γαβαλά) Έγκεκρ.
- 46 Γραμμ. (Κωνσταντινοπούλου) Έγκ.
- 31 Φυσική Ιστορία (Ξενιώτη - Στρατή)
- 32 Έκκληση Ιστορία (Παπαδάκη) Έγκ.
- 55 Ιστορία (Έγκεκρ.)
- 34 Φυσ. Πειραμ. »
- 56 Γεωγρ. Ηπειρ. »
- 41 Αριθμητική »
- 44 Εύαγγ. Περικ. »
- 47 Γεωμετρία »
- 50 Έκδσεις Παπαρούπα

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

- No 30 Γραμματ. (Κλειδα-Γαβαλά) Έγκεκρ.
- 46 Γραμμ. (Κωνσταντινοπούλου) Έγκ.
- 37 Λειτουργ. Κατ. »
- 57 Νεοελλ. Ιστορ. »
- 58 Γεωγρ. Εύρωπ. »
- 59 Φυσ. Πειραμ. »
- 41 Αριθμητική »
- 44 Εύαγγ. Περικ. »
- 47 Γεωμετρία »
- 50 Έκδσεις Παπαρούπα

ΤΑΞΕΙΣ Ε' - ΣΤ' (Συνδ/λίας)

- No 48 Φυσ. Ιστορ. α' έτος
- 49 » » β' έτος